

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGYMNASIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1900—1901. TANÉVRŐL.

KÖZZÉTESZI:

CSERÉP SÁNDOR,
IGAZGATÓ.

SZEGED.

NYOMATOTT ENGEL LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1901.

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGYMNASIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1900—1901. TANÉVRŐL.

— — —
KÖZZÉTESZI:

CSERÉP SÁNDOR,

IGAZGATÓ.

SZEGED.

NYOMATOTT ENGEL LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1901.

INTÉZETÜNK
A MAGYAR KATH. EGYHÁZ
SZÜLETÉSÉNEK
KILENCZSZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁT

1900. ÉVI DECZEMBER HÓ 8-IK NAPIÁN

Ü N N E P E L T E.

Az ünnep templomi része.

Reggel 8 órakor a belvárosi Szt. Demeter templomban hálaadó szent misét tartottunk, a mely alatt a főgymnasiumi énekkar a Te Deumot, a „Boldogasszony anyánk“ czimű régi magyar egyházi éneket és a „Pápai hymnust“ énekelte. *Jászai Rezső dr.* a „Justorum animae“ czimű sőlo éneket adta elő orgona-kísérettel.

Az ünnep iskolai része.

Délelőtt 10 órakor a főgymnasium dísztermében :

1. Erkel : Hymnus. Előadja : *az önképző-köri zenekar.*
2. Mindszenty : Magyarország nagyasszonya. Szavalja : *Issekutz Gergely, VIII. o. t.*
3. Boldogasszony anyánk. Énekli *a főgymnasiumi énekkar.*
4. Ünnepi beszéd. Irta és elmondta : *Both Ferencz, kegyesrendi főgymnasiumi tanár.*
5. Mascagni : Intermezzo. Előadja : *az önképzőköri zenekar.*
6. Váradi : Regina coeli. Szavalja : *Borsos Endre, VIII. o. t. ; zongorán kíséri : Tarján Lajos, VIII. o. t.*
7. Hymnus a pápáért. Énekli : *a főgymnasiumi énekkar.*
8. Szózat. Előadja : *az önképzőköri zenekar.*

Ünnepi beszéd

a magyar kereszténység kilencszázados évfordulójára.

Írta és elmondta :

BOTH FERENCZ.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Kedves tanuló ifjúság!

magyar nemzet egymás után sok szép ünnepet ül. Megünnepeltük fénynyel és pompával hazánk fennállásának ezredik évfordulóját, bemutattuk, a mi szépet, nagyot tudományban, művészetben és költészetben alkotánk, a világ szeme elé tárta a nemzet, a mit a magyar ész, szorgalom és kitartás anyagi téren teremtett. A szent év alkalmával együtt ünnepelt a keresztény világ, sokan elzarándokoltak ahhoz a kősziklához, a melyre Krisztus építette anyaszentegyházát. Még most is fülembe csengenek a Vörösmarty-ünnepély alkalmával e terem falai közt elhangzott énekek és szavatok és felejthetetlen lesz reám nézve intézetünk ifjúsága szeretetének és ragaszkodásának megnyilvánulása halhatatlan költőnk iránt. S méltán, mert nehéz napjainkban ő irányította tekintetünket dicsőséges multunkra, ő sírta el lantján a nemzet bánatát, hirdette dicsőségét és szép jövőjét.

A magyar irodalom örök dicsőségére Vörösmarty Mihály írta a „Zalán futása“ című eposzt, a „Kis gyermek halálára“ című elégiát, a „Két szomszédvár“ című remek elbeszélést. Megtáncolt bennünket a legszebb imádságra, a Szózatra és nehéz keserveink között, hogy kétségbe ne essünk, büszkén dörögte fülünkbe: „az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért és keserveben annyi hű kebel szakadt meg a honért.“ Ő az igaz nemzeti érzés ihletett ajku dalosa, a ragyogó magyar költői nyelv

megteremtője. Ezért van hely számára minden magyar szívben, ezért sietünk emléket közakarattal megörökíteni a nemzet fővárosában.

És ime ismét összejöttünk, hogy történetünk egy kiváló fontosságú mozzanatának emlékét ünnepeljük meg, a magyar nemzetet megalapító és fentartó erőnek, a magyar kereszténységnek kilencszázados évfordulóját. Ünneplésre nagyszerű, fenséges tárgy, mert epochális esemény volt nemzetünk életében a pogány magyarok megtérése, a büszke ázsiai fajnak a művelt nyugati államok sorába való beilleszkedése. Harcias foglalkozásának felcserélése volt az a békéssel, pogány hitének, erkölcsinek fölváltása a keresztényivel.

Ősei félelmetes Istene, az öreg Isten, vagy a magyarok Istene helyett elfogadja a kereszténység szelíd Istenét, a szent láng lobogásából, a leszúrt állatok belsejéből titkos jövőjét megjósoló táltosait oda adja cserébe a Krisztus tanát hirdető ismeretlen papokért és szerzetesekért. És Asztrik ezer egyben, Nagy Boldogasszony napján, augusztus 15-én főpapok, főurak és a nép örömrivalgása között sz. Istvánt a II. Sylveszter pápától nyert apostoli koronával királylyá koronáztatva, a magyar nemzetet egyúttal Krisztus egyházának tagjává avatja.

Hosszú, küzdelmes kilencszáz év repült el azóta fejünk fölött; bukás szélén állt nem egyszer a magyar, hazája ismételten volt már nagy temető, de a melyben mindig volt föltámadás. Patakként kifolyt vére táplálta a mezők füveit és virágait és nyomában csak annál szebben virult az élet. Megoszlott hitében, megváltozott nyelvében és viseletében, de alapjában mindig megtartotta hazafiságát és vallásosságát.

Helyes volt-e az alap, a melyre a nagy király a hazát állítá, nemzeti létünk biztosítására palladium volt-e a kereszténység, megítélte már az élet mestere: a történelem. Én csak pár vonással akarok rámutatni sz. Istvánnak, mint hazánkban a kereszténység megalapítójának céltudatos intézkedésére, szemünk elé akarom állítani azt a jót, azt a magasztost és szépet, a mit alkotott az emberiség üdvére, a lelkek nemesítésére, a műveltség terjesztésére az egyház, a mely „míg a nap fölkel és lenyugszik, míg

az idők múlnak, soha sem szünek meg a földkerekségen.“ (Sz. Ágoston. Enar, in Ps. 71. n. 8.)

*

A műveltség hazája Hellas nem élt ezer évig, a világhódító Róma büszke, triumpháló hadvezéreivel, ékesszavú szónokaival nyolczszázéves fennállásakor bomlásnak indul, a hollandi köztársaság, a régi helvét szövetség, a német császárság, a francia parlament és aristokratia mind megszűntek. A hunok, avarok, rómaiak, besenyők, kelták és dákok, mint múltó szivárvány az égről, eltűntek e föld színéről. Csak egyedül a kis magyar nemzet tudta szilárdan megvetni lábát Attila örökségén.

Szívós természete daczol az öldöklő vad csordákkal, csatázik az ellenséges áramlatokkal; elfogadja a különféle külső hatásokat és hasznára fordítja. De kérdem, nem jutott volna-e a többi nemzet sorsára a magyar, ha föl nem hagyva rablóhadjárataival, a nyugathoz nem simul, ha föl nem véve a kereszténységet, nem tüzi ki a műveltség zászlóját?! . . . Minden bizonynyal ő is elődei gyászos sorsára jutott volna. Nyom nélkül elsöpörték volna őt is a századok zivatarjai, ha Isten nem támaszt számára egy Géjzát, egy sz. Istvánt, a kik fölismerve a kereszténységben rejlő isteni erőt, a mely sz. Ágoston szerint mindig áldást hoz a közügyekre, népoket a kereszttség szentsége által ujjá szentelik.

Előttünk a vad, nyers, harczias magyar. Csatabárdját büszkén villogtatja az ádáz harczok között s hódítása előtt nem ismer határokat. „Hegy nem volt oly magas, folyó nem volt oly széles, nép nem volt oly hatalmas, a mely útjokat állotta volna. Az Éjszaki és Keleti tengertől az Ebró folyóig és a Vezuv hegységig, az Atlanti Óceántól Konstantinápolyig mindenfelé azért imádkoztak a népek, hogy a magyarok nyilaitól mentse meg őket az Isten.“ (Sebestyén Gyula. Az Árpádok története. Budapest, 1895. 22. l.) S ime ez a nép, mintegy varázsütésre felhagy kedvelt foglalkozásával, a kard helyett a keresztet veszi kezébe szerzett hona megtartásáért; a régi istenek védelméért Koppány vezérlete alatt kardot ragadott pogányság ellen indulva, zászlóját már nem a turul, a magyarok szent madara díszíti, hanem sz. Mártonnak

és a sárkányölő sz. Györgynek képe ragyog előttük. Ezek fenkölt szelleme aczélozza meg erejüket, növeli bátorságukat.

A nemzet tehát szerepet cserélt. A kereszt üldözőjéből a kereszt leghatalmasabb védője, a pogányság erős támaszából a pogányok félelmetes ellensége és rettenetes üldözője lesz. Mintha csak sz. Istvánnal született volna meg a nemzet az a hivatása, hogy örökkévaló eszméért harczolva, saját vére árán a nyugat védő bástyája s a kereszténység otalmazója legyen a pogány ellenség ellen. A XVIII. századig ez a magyar nemzet világtörténelmi hivatása. Kelet hatalma rajtunk török meg, nyugat művelődése mögöttünk indul virágzásnak. S bár a nyugat védelmezésében fölemésztí majdnem összes erejét, azért a szent királytól kijelölt irányban biztosan halad és fejlődik. Sz. István érintkezésbe lép ugyan mind a nyugattal, mind az apostoli székkal, de azért mindakettőtől féltékenyen őrizi nemzete függetlenségét. Független, művelt, szabad magyart teremteni a katolikus egyház tanaival, a nagy király szent törekvése. Törvényeit a kánonokból meríti és a nagy jogtudós Verböczy szerint, a mi rideg volt a nemzetben, a keresztény tan szellemével szelídíti. Megszünteti a régi törzsszerkezetet, a nyugati államok mintájára behozza az alkotmányos királyságot s az egyháznagyoknak jelentékeny szerepet biztosít az ország kormányzásában. S míg Vladimir abban az időben Kiew népét keresztelőre belekergette a Dnieper vizébe, addig sz. István kezébe véve a keresztet, oldalán sz. Gellérttel s a beözönlött hittérítőkkal, fölkeresi a nagyok házait és a szegények kunyhóit s majd mint szelíd apostol az ige hódító erejével, majd mint marczona fejedelem karddal szerez érvényt akaratának. Azért méltán mondhatta róla II. Sylveszter: „Nekem csak a címem apostoli, de ő valóságos apostol.“ A katolikus vallás védelmére tíz püspökséget, három apátságot alapít s a nagyérdemű benczés rend főapátságát, Pannonhalmát, a honnét először áradt szét Magyarországra a keresztény hit jótékony melege, dús javadalmakban részesíti. Mert a mi példátlan a kereszténység történetében, a nagy király korlátlan hatalommal intézkedik egyházi téren is s vezeti be népét majdnem átmeneti fok nélkül a kulturai életbe.

Szereti eszméjének legönfeláldozóbb harcosait a szerzeteseket, a kik jelmondatukhoz: „Cruce et aratro“ (keresztrel és ekével) híven, mint Phidias a durva anyagból remekművet, a műveletlen, pogány magyarból művelt, keresztény nemzetet teremtenek. Fölkeresi a nemzet első oktatóinak iskoláit, szívesen hallgatja előadásait. Mert nemzetünk első tanítói kizárólag szerzetes papok voltak. Kolostoruk mellett ott húzódott meg szerényen az iskola, a nemzeti műveltségnek most még szerény vára és halványan pislogó mécse. Falai között az egyik ékesszólásával, a másik a tanítás küzdelmes munkájával buzgólkodik a nemzeti műveltség alapját építgetni. Azért is erre vonatkozólag nagyon találóan jegyzi meg a hazai és külföldi iskolázatásunknak szorgalmas kutatója: „A keresztény egyház hű őrszellem gyanánt virrasztott mindenha a magyar nemzet sorsa felett, s mint az első keresztény századokban a tudomány kizárólagos menhelye és ápolója, a nemzet szellemi művelődését s ezzel önértetét saját tagjai által vezette, nem volt időszak, a melyben hathatós gondot ne fordított volna azon intézetek létesítésére, a melyekből a nemzeti művelődés, az egyetlen biztos alapja nemzeti létünknek csörgedezik.“ (Vass József: Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. Pest, 1862. 29. 1.)

S míg kulturális intézkedéseivel a nemzet értelmiségét emeli, a külföldön tett alapítványaival közelebb hozza az európai társadalomhoz. Jeruzsálem és Ravenna kolostora, Konstantinápoly temploma, Róma káptalana mind megannyi kapocs volt a külföld s a nemzet fiai között s a külfölddel való érintkezés kiemeli a nemzetet elszigeteltségéből.

A duló csaták után ime előttünk az apostoli lelkületű király, az igazi nagy honalapító, a kinek békés intézkedéseivel szerzett érdemei örökre halhatatlanok a magyar nemzet történetében. Nem csoda, ha halálakor „a magyarok kobza rögtön siralomná változott . . . ifjak és szüzek három esztendeig tánczba nem eredtenek“ (Szabó Károly. Kézai Simon mester Magyar Krónikája. Pest, 1862. 60. 1.)

Utódai elviszik a hit világosságát a pogány kunok közé s rendezik az egyház ügyeit Horvátországban. A többiek sorából különösen a daliás sz. Lászlónak fenséges alakja emelkedik ki,

a kit egy régi följegyzés szerint az 1094-ki piacenzai gyűlés a kereszties hadak vezérévé választott. A katolikus fejedelmek ezen eljárása fényesen igazolja, hogy mennyire hírre kapott rövid száz év után Árpádház-beli királyaink buzgalma a keresztény hit magvetésében. Ragyogjon azért előttünk mindig vezércsillag gyanánt sz. Istvánnak, az apostoli nagy királynak, sz. Lászlónak, mint a lovagias jellem képviselőinek, sz. Imrének, sz. Gellértnek, a keresztény hitért vértanui halált szenvedett fáradhatatlan csanádi püspöknek, boldog Margitnak, sz. Erzsébetnek, mint a tiszta élet, a női erények örök példáinak fenkölt alakja, s tanuljuk meg tőlük a hazát szeretni, az egyházat pedig tisztelni.

A magyar nemzet a művelt nyugati nemzetek sorába való ünnepélyes beiktatásától egészen napjainkig az apostoli szék áldásában többször részesült. II. Sylveszter pápa becses ajándéka a magyar nemzeti szent korona, alkotmányunknak, függetlenségünknek, vitézségünknek, lovagiasságunknak symboluma, a melynek aranykeretébe bele van írva a nemzet életének egész története, öröme és bánata. Törvényeink értelmében csak az az igazi magyar király, a kit e koronával koronáztak meg, a többi csak „kalapos király.“ III. Kalixt pápa Hunyadi Jánosnak hatvanezer keresztet küld segítségére. A török rabiga alatt, mikor az egész nyugat fölsír a nemzet sorsán, de mint élő szobor mozdulatlanul áll, egyedül az apostoli szék siet a szegény bukott magyar népen segíteni s 1683-tól 1740-ig kétszázötvenhat millió forinttal járul hozzá a töröknek hazánkból való kiűzéséhez. XIII. Gergely 1578-ban Rómában magyar papnövendékek számára tulajdon költségén papnevelő intézetet állít s a Báthoryakkal együtt alapítja a kolozsvári akadémiát. S a mint a pápák Magyarországot a gyilkos török hatalom ellen segítik, egyszersmind hüen oltalmazzák a német császárok tulkapásai ellen. A magyar nemzethez való ragaszkodásának adta tanujelét az ősz pápa, a kinek szeme a nagy sajóit szerencsétlen ütközet hallatára könybe lábbadt, nem különben XIII. Leo, a ki a szegedi nagy katasztrófa alkalmával bekövetkezett nagy nyomor enyhítésére harmincezer lirát küldött, a nagy nemzeti ünnep alkalmával pedig megleghangú levélben üdvözölt bennünket, kijelentvén, hogy a magyar nemzetet hazá-

jában semmi más, csak egyedül az evangélium tana tartotta meg. Ezért a sok jóért azután a magyar nemzet szívéből is fölfakad a hála érzete. Hunyadi János V. Miklós pápához ekkép ír: „a mint vagyunk és állunk, főleg az apostoli szék befolyásának köszönhetjük“ és a pozsonyi országgyűlés rendei 1596. márcz. 17-én szintén sietnek őszinte hálájukat a vett jókért az apostoli széknek kifejezni. Ime a kereszténység hatása nemzeteinkre, magyar hazánkra.

A nemzetet egyének alkotják, a kiket rokon szokások, szent érzelmek, nemzeti tradíciók fűznek egyűvé. Nagyon tökéletlen volna azon intézmény, a mely e nemzetet csak mint nagy testet tudná boldogítani, egyes tagjait pedig nem volna képes az üdvösség révéhez vezetni. De hiszen az egyház célja az emberek boldogítása, lelkek megzavart nyugalmának helyreállítása, a mely egyszersmind korunk égető kérdése. Mint Dante poklának előcsarnokában, a hol a kavargó szél magával sodorja az összezavart lelkeket, olyan fejvesztéség uralkodik a társadalomban minden téren. Az egyház a vergődő emberiség elé állítja az üdvösség eszközét, minden sebre tud balzsamot, minden társadalmi betegségre orvosságot. Magasztalja az önmehtagadást, a türelmet. Hirdeti a jótétemény isteni érdemét és gyakorolja a humanizmust. Ellensége az emberi méltóságot lealázó rabszolga-kereskedésnek. Művészek, költők, tudósok tőle nyerik isteni ihletüket s alkotják halhatatlan remekműveiket. Sz. Péter temploma Rómában, sz. Pálé Londonban, a román stílű jáki templom, a gótikus kassai dóm, az esztergomi bazilika, mint az építészet remei az egyház talajából nőttek ki. Ráfáel Átváltozásán, Michel Angeló hatalmas Mózesén, vagy megindító Pietáján, Munkácsy remek képein láthatod mit tett az egyház a művészetekért. Bossue, Massillon, Bourdaloue, Pázmány beszédei az ékesszólás remekei. Avagy említsem Chateaubrianddal azt a férfiút, a kinek neve túlragyog időn és enyészeten, a kinek történetét a bölcsészek olvasván, könyeztek. Az igénytelen férfiúnak Paulai sz. Vinczének, a Lelenczházak, Koldusápoló-intézetek a Szeretet-testvérülete megalapítójának érdemeit nem hirdeti a világ, de könyeivel hallgatagon áldja és magasztalja az egész szenvedő emberiség. Európa több

felsőbb iskolájának katolikus világi, vagy egyházi férfiú veti meg alapját. A pesti egyetem alapjának megteremtője Pázmány Péter 1635-ben százezer forintnyi adományával.

Az egyház ennyi jót és magasztosat tudván alkotni, nem csoda, ha Európa és a világ szeme rajta függ s közerkölcset legnagyobb részt a keresztény dogmából meríti. „Valóban Isten egy művet hozott létre köztünk, a melynek szépségére párja nincs. És mert minden kornak, minden helynek végtelenül különböző lelkei számára alkotá, fölruházta azt minden bájjal, minden vonzerővel . . . A legistenibb arányokkal látta el. Itt pompás síma országútak, ott a sűrűkőn át keskeny ösvények vezetnek bele. Bármely oldalról azonnal be lehet jutni. Az imádság, a tanulás, költészet, szeretet, tiszta élet, de különösen a fájdalom vezetnek bele.“ [Bougaud Emil. A kereszténység és korunk. I. kötet. Gyoma, 1892. 13. l.]

Az emberre mily vigasztaló és fölemelő érzés az, ha magát az egyház tagjának nevezheti, a melyben a többi embertársak mind testvérei. Mert Krisztus tanának igaz követője nem utasíthatja el ridegen magától a sors csapása, vagy a szerencsétlen körülmények folytán a szenvedő Jób sorsára jutott nyomorultat sem, hanem föl kell magához emelnie. Ez a magasztos tan Krisztus tanításában birja alapját: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Letéteményese és első hirdetője az úr Jézus volt. Egyike ez azon tanoknak, a melyekkel a világ világossága hadat izen a pogányságnak, égi tanítás ez és nem e világból való. „Ne segítsd a nyomorultat, mert ez által csak gyötrelmeit nagyobbítod“, — tanítja a pogány Plautus — cselekedjél az irgalmasság testi és lelki cselekedetei szerint s kincseket gyűjtesz az égben, hirdeti az irgalmas Jézus. A két tanítás összeütközik, az eszmék csatára kelnek s Krisztus a felebaráti szeretet magasztos tanával a legfelségesebb diadalt aratja a pogányságon . . . Az utca szögletén éhezve, fázva, dideregve kuporog Turgenyeff koldusa, kezét alamizsnáért nyujtogatva. Turgenyeff megáll a nyomorék mellett, zsebeiben keresgél, de nagy sajnálatára egy fillért sem talál benne. A koldus várakozott, kinyujtott keze reszketett. Az irgalmas szamaritanus zavarában megragadja azt a kiszáradt,

aszott. kezet s önkénytelenül is ezen szavakra fakad: Nincs nálam pénz testvér, ne haragudj' testvér. A koldus neki bátorodik, arcza kigyul e jól eső szavaktól, szemei könnytől ragyognak s dadogva ejti: Köszönöm testvér, ez is ajándék testvér. Ime a szeretet isteni tana, az egyenlőség magasztos ereje, a melyet nagy büszkén a francia forradalom vivmányául emlegetnek, megédesíti a bajokat s fölemeli az embert emberiségének tudatára.

A kereszténység érdeme tehát az emberi méltóság helyreállítása. Mindenünkben van isteni rész, a melyet, ha fölhaláltál, bizonyára képedre ismersz embertársadban. De egyuttal ő állítja helyre a nő méltóságát, ő javítja meg társadalmi helyzetét. Mielőtt a kereszténység tanítása utat tört volna a világ négy sarka felé, lealacsonyító volt a nőnek helyzete a társadalomban. Izrael népe megkövezi, az arab megfojtja, a babiloni máglyát gyújt alá, a germán földbe ássa s halállal bünteti a nőt, a kiben a kereszténység megdicsőítette az anyát.

Az egyház tehát utat mutat az emberiség haladásának s művelődését helyes irányba tereli. Ő a mi jó anyánk, a ki fiait forrón szereti, gondosan ápolja és neveli. De a mint az édes anyának is szerető gondoskodásáért igen sokszor jutalma a rút hálátlanság, a mely szívének törzsúrás, úgy jár az egyház is sokszor fiaival. Kialszik szíveikből az Isten iránt való szeretet tüze, eltűnik onnét a megszentelő malaszt kegyelme. Hivőből hitetlen, jóbarátból ellenség lesz. De az egyház, legyenek bár ellenségei még oly számosan is, azon isteni biztató szótól „én veletek vagyok a világ végezetéig“ minden megpróbáltatások között is biztosan halad célja felé s mint Anteus anyjától a földtől, isteni alapítójától mindig új erőt nyer a további küzdelemre.

Látta a nagy hitszakadásokat s a mit az egyik helyen elvesztett, a másik helyen kétszeresen visszanyerte. Küzdelemben bocsátkozott a tiszta anyagelvűséget hirdető bölcsészekkel s elmondhatjuk, hogy a harczból nem került ki legyőzötten. Elvetette, megczáfolta azok tanát, a kik a teremtés történetét tagadva, a természetben mindenütt csak lassú fejlődést látnak s mindennek alapjává az erőt és anyagot teszik. A százados küzdelemből okulhat az emberiség, tanuságul lehet előtte, hogy az

embernek csatája Istennel csak a törpének nevetséges, kaczag-
tató erőlködése az óriással és Róma terén Traján égbenyúló osz-
lopának fölírása : „Krisztus győz, Krisztus kormányoz, Krisztus
uralkodik“, érvényesül a világtörténelemben, érvényesül az időben,
a mely Petőfi szerint igaz s lerontja, a mi nem az.

*

Magyarok Nagyasszonya, boldogságos szűz Mária, szerete-
tünknek és ragaszkodásunknak kilenczszáz éven keresztül fen-
séges eszményképe, Zápolya öldöklő századában keserves török
rabigára jutott szomorú népednek vigasztalója, könyörögi, ese-
dezz érettünk. És te magyarok Istene, a ki kivezeted nemzetünket
ázsiai sötétségéből és hosszú, küzdelmes évszázadokon keresztül az
uj haza földjén éber szemekkel őrködve felette, megmentéd a pusztuló
enyészettől, ments meg bennünket a romboló felekezeti
gyűlölettől ; forraszd össze e nemzet különböző vallású fiait a
hazaszeretetet szent érzelmében s tedd a magyar hazát egygyé,
nagygyá, dicsővé, apostoli királyát boldoggá. Tarts meg bennünket,
hű magyar nemzetedet erős kezeddel, mindenható hatalmaddal sz.
István örökségében! . . . Mert hiszen a zsoltáros szavai szerint:
„Tied Uram a dicsőség, tied a hatalom s boldog az a nemzet, a
melynek Istene az Úr, a nép, a melyet magának örökségül választott.“
Zsolt. 32. 12. Drága örökségünk pedig a nagy királynak
halálos ágyán, a nemzet nagyjaihoz intézett utolsó, elhaló szavai :
tartsátok meg az igaz hitet . . . szeressétek az igazságot . . .
s mindenekfölött pedig őrizzétek a kereszténységet ! . . .

UTIRAJZOK

ÉS

TANULMÁNYOK.

Írta és az ifjúságnak ajánlja:

Dr. JÁSZAI REZSŐ.

TARTALOM: BEVEZETÉS. — REGENSBURG—WALHALLA. — NÜRNBERG ÉS A NÜRNBERGI KÍNZÓ
KAMRA. — KÖLN ÉS A KÖLNI DÓM. — AACHEN ÉS AZ AACHENI MAGYAR KÁPOLNA. —
BRÜSSEL. — LONDON. — PÁRIS. — VERSAILLES. — LOURDES. — SPANYOL FÖLDÖN.
MADRID. — SPANYOL BIKAVIADAL. — SEVILLA—CORDOVA. — GRANADA. — ALHAMBRA
GENERALIFE. — HAZAFELÉ.

Illúzióknak rabja az ember. Ezek ragadják magukkal egész életén körösztül ellenálhatatlanul. Néha megmaradnak pompázó külsejükben, máskor szertefoszlanak sivár mivoltukban. Elcsábítják az embert messze idegenbe. Elszakítják mindenkitől, kihez szive-lelke tapad. Rózsát vetnek a szenny mellé; mentő szigonyt a vihar mellé. Az erős fénybe homályt, a homályba fény sugárt kevernek. Ha mindig az igazság útján haladnának, mint ritka főlhő gyöngye szélre szertefoszlanának. De, mert elpusztíthatatlanok, csendes légben újra tömörülnek. Egy helyébe száz új nő, mint vérében a hydrafő. Emberrel születtek, emberrel vesznek el. Csábító erejükön nem uralg tér s idő. A kit megragadtak, az hozzájuk ragad. Viszik magukkal. A csalódást reménnyel vigasztalják s a csalódott újra hisz.

Illúziók ragadtak meg engem is, hogy nyugalomnak szánt szünidőmet fásasztó bolyongásnak áldozzam. Az a közösen közös vágya az embernek, hogy lásson idegen világot, más embereket, a művelődésnek változatos fokait és végső elemzésben sokféle ruhába bujt egyformaságot. Mert az ember lényegében egyforma marad. Erények és bűnök nem hagyják el. Csak alakjuk és fokozatuk más és más. Ez pedig már maga is tanulság. A ki sokat látott, annak látóköre megnövekedett. Észreveheti a kicsinyest ott, hol előbb nagyságról ábrándozott; s a nagyot ott, hol az elfeledve hever. Tanul önmaga, de tanít másokat is. Ezért mond egyidőre búcsút hazájának az utas, hogy rész szerint maga is okuljon, rész szerint másokat is okítson.

Hogy papírra vetem tapasztalataim és tanulmányaim eredményét, annak oka kettős.

Az ember, midőn nagyobb útról hazatér, hirtelenében önmagának sem tud számot adni a látottak és tapasztaltakról. Emlékezetében a dolgok és azok körülményei összekuszálódnak. Lényeges jegyeiket felcseréli vagy azokra éppenséggel nem tud visszaemlékezni. Hogy az emlékezetbe mindezek mélyen bevésődjenek, ahhoz még nem elegendő csupán az érdeklődés, bár bizonyos, hogy a mi érdekl

az embert, az ragad is, mint hely a posztóhoz. Idő is szükséges hozzá, hogy az ember a látottakat jóformán megemészsze. Meg sok idő szükséges hozzá, mert az agynak is csak úgy meg kell pihennie, mint a gyomornak. Folytonos recipiálás ép oly lehetetlen, mint folytonos emésztés. Minél többet és többet látunk, annál jobban van megterhelve emlékezetünk. Az új képeknek ki kell szorítaniuk a régieket, hogy helyet kapjanak. Nagyon kevés az olyan agy, mint Napoleoné volt. Ő mondotta agyáról, hogy az olyan, mint egy végtelen sok fiókkal ellátott szekrény. Amit meg akar jegyezni, azt egy fiókba zárja s bármikor van rá szüksége, előhúzza onnan, mert az el nem vészett, a mi abba belekerült.

Hogy az emlékezés fogyatékoságán segítsen az ember, ezért kell jegyeznie útközben, még pedig sokat, egész az aprólékosságig, mert sokszor csekélyes körülmények fontos dolgokat juttatnak eszünkbe. Ezért kell magát ellátnia fényképpel, hogy a látottak reprodukálása magát az eredetit elevenítse föl. Ezért kell beszereznie jó térképeket és útikönyveket, hogy tájékozást szerezzen belőlük oly dolgokról, melyeket másutt meg nem lel, vagy a melyeknek hitelességére nézve a ciceronékban meg nem bízhat.

Így tettem magam is. Csakis így sikerül valamennyire elérnem azt a célt, melyet magam elé tűztem. Megemészttem most azt a táplálékot, melyet a múltban magamhoz vettem. Magam elé varázsolom, megelevenítem a hozott képekből, jegyzetekből és más egyéb segédeszközökből. Csak most tudom igazán méltányolni a látottakat, midőn azok a higgadt szemlélődés, a nyugodt visszaemlékezés hálóján átszűrődnek. Nem irom le per longum et latum a látottakat, mert a hosszas leírások csak türelmét szegik az olvasónak. Nem festem le mindenfelé a természet szépségeit vagy különlegességeit, mert a természeti leírások vagy banálisan pompázók s akkor nevetségesek, vagy egyszerűségüknél fogva egyhangúak és unalmasak. Egyébként a földrajzok már régen elvégezték ezt a munkát. Inkább arra igyekszem, hogy a helyeknek és dolgoknak lényegét, történetét, jellegzetes sajátosságait tüntessem ki; megjeleljem helyüket, melyet az emberi művelődésben elfoglalnak; reflexiókat és reminiscenciákat fűzök hozzájuk; a megismert népeknek ethnografiai kiválóságait, egyéni sajátosságait és jellemvonásait rajzoljam meg; kijeleljem a helyet, melyet a műveltség és morál birodalmában elfoglalnak; vázoljam azon műrekeknek mivoltát, melyeket századok munkája teremtett meg az építészet, szobrászat vagy festészet terén s a melyek hatalmas erejű mágnesei városoknak és országoknak; vagy a jelenkor műveltségének és művészetének azon subjectumait, melyekkel a világ most mutatkozott be a párisi nagy világversenyben.

A míg ezzel a módszerrel most emészttem meg a felvett táplálékot, viszont egy másik nemes célnak is óhajtok szolgálatot tenni. Tanítványaimnak adok oktatást most már azon a módon, a mint én magam láttam és vizsgáltam mindazt,

mit idáig ők is és magam is csak mások relációjából ismertünk meg. *Történelmi és földrajzi oktatásaimnak kiegészítése ez a dolgozat.* Még egyszer és immáron más szemmel nézzük meg azt, mit így látunk mostanig nem lehetett. Ama fontos paedagogiai elvnek: „non multa sed multum,” mely az iskolai tanításban oly eredményes, éppen az ellenkezőjét követem most. Sokfélét nyujtok, de egyről nem sokat. Varietas delectat. Élvezve, észrevétlenül tanuljanak ifjaink és ne gondoljanak most az iskola padjaira vagy a katedrára. Ha felébrsztem kedvüket a hasznos tanulmányutakhoz, az eredmény teljesen meg fog nyugtatni. Legyünk sovíniszták nemzeti önérzetünk és kulturánkban, de ne zárkózzunk szűk hazánk falai mögé, gyűlölve mindent, a mi idegen és csak azért, mert idegen. Tanulni nem szégyen még attól sem, a ki ellenségünk. Inkább azon kell lennünk, hogy túllépve országunk határait, megismertessük magunkat az idegenben is, eloszlássuk azt a sok tájékozatlanságot, melyben még művelt emberek is vannak hazánkat illetőleg. Mutassuk meg, hogy nem Magyarország nyugati határa Ázsiának.

Így leszen élvezetessé az út; így merit belőle tanulságot az utas; így teljesít hazafias missiót.

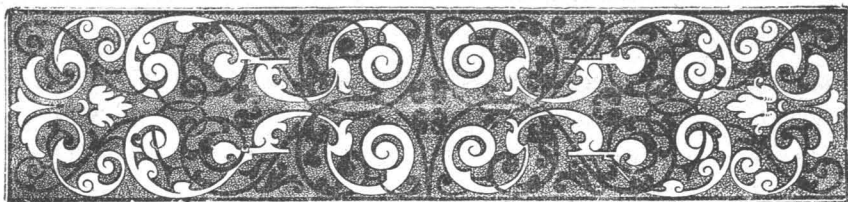
Ez volt a mi célunk is, midőn K. L. nagykanizsai kollegámmal útnak indultunk. Erőnk volt a barátság, mely egy akarattá izmosult; önérzetünk a magyar hazafiság, melyet fennen hirdettünk; nyugodalmunk a türelem, melylyel oly sok mérget megemésztettünk; bizodalmunk és mindenünk az Istenben való hit, ki megvédett minden veszedelemtől.

Az itt következő rajzoknak és tanulmányoknak nagy része már napilapok és folyóiratokban — mint: Magyar Szemle, Szegedi Napló, Barsi Ellenőr — megjelent. Összegyűjtve, átdolgozva és ujakkal bővítvé nyujtom most azokat egy dolgozatban tanítványaimnak és mindenkinek, ki idegen országok és népek iránt érdeklődik.

Ausztriát és annak városait csak futólagosan említem. Hiszen Bécs sokkal ismeretesebb, semhogy beszélni kelljen róla; míg Linz sokkal csekélyebb, semhogy érdemes volna róla beszélni. Így vagyunk jobbadán a többivel is. De meg nevétséges fáradságot végeznék, mikor oly munka áll rendelkezésünkre, az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben, mely minden kívánalmat túlon túl kielégít. Németországgal kezdem és Svájzzal végzem be.

Munkámat, miként Juvenális, csak egy kéréssel adom át az olvasóknak: „Periturae parcite chartae!”

REGENSBURG—WALHALLA.

a valaki egy stagnáló, igazán középkori várost akar látni, az tekintse meg Regensburg városát. Ott fekszik Felső-Pfalz bajor területében a Duna jobb partján, a Régen folyó torkolatánál. Igaz, hogy van elég gyárkéménye és templomtornya, vannak iskolái és csillagvizsgálója, de ez mind csak ezüst gomb a kopott dolmányon, bokréta a daróc ruhán.

Ez a város ezer év alatt keveset változott külsejében. Hídja, mely a várost a szomszédos Stadtamhoffal köti össze, a tizenkettedik századból való. De meg is látszik rajta. Mintha nem mertek volna azóta hozzányúlni, nehogy régiségét megszenstelenítsék. Úgy gondolkoztak, mint a mi jó máramarosi cziviseink, kik városukat nem akarták kikövezni, mert a szent bibliában azt olvasták, hogy átok legyen azon, ki a régi követ megbontja. Még a cordobai Tarján hid sem rozogább. Házai olyanok, mint négy-ötszáz évvel ezelőtt. Meszelés, díszítés szóba sem jön. Legfeljebb a hulló vakolatot pótolják. Meg a fedélcserépet. Csak úgy hajladoznak a háztetők a hármasan rakott cserép súlya alatt. Ujat nem raknak; ahol törik, a fölé egy másikat tesznek. És ezek az emberek nem félnek, hogy rájuk szakad a tető. A tulajdonosok ma is azt a nevet viselik, melyet száz és száz évvel viseltek ősapáik. Csak a tulajdonos változott, a czímer vagy a cégér egy. Ujabb építkezésnek gyér a nyoma. Utczaszabályozás ismeretlen fogalom.

Azért csodálatosan szűkek, rendezetlenek. Az idegen félve megy el rajtuk, mert a magas rozoga házak csaknem egymásra borulnak. Nap nem éri soha az ily utczába szorult lakásokat, azért nyáron igen hűsek, de meg is kell ezt fizetni bomlasztó levegő és undorító bűz árán. Megkopott, penészszel bevont régiség ez a város. Olyan Hamupipőke a gondosan fésült, szépen öltöztetett német városok

közt, kit nem gondoz senki. Piszokban kéjtelgő Diogenes a szalonkabátos német filozófusok közt.

Pedig lakossága megközelíti a negyvenezretet, vidéke termékeny, ipara fejlett. Terjeszkedik határookban, növekszik anyagban, csak a színe szintelen, nézése kellemetlen. Olyan, mint a penészgomba.

Pedig nevezetes tradíciók fűződnek történetéhez. Már a rómaiak felismerék helyzetének fontosságát s azért kereskedelmi középpontjukká tették a Castra Reginát. Majd a bajor Agilolfing fejedelmi családnak lett a fővárosa. A tizennegyedik száztól a tizenötödik százig Délnémetországnak nem volt nevezetesebb városa nálánál. A tizenhetedik száztól egész a jelen száz hajnaláig itt tartották a német birodalmi gyűléseket.

Csalogató csillag volt ez a város a mi őseink előtt is.

A kalandos hadjáratoknak egyik célpontja, mert sok vala kincse s nagy vala gazdagsága. De itt is hullott le a magyarok szerencsecsillaga. Augsburgnál foglyul ejtett magyarok közül ide hurczolták a három legjobb magyar vezért: Lehelt, Bulcsut és Surt. Bitóra ítélték. A leggyalázatosabb halálra, mely hőst érhet. Nem is szenvedhette el a gyalázatot a Képes Krónika írója. Megboszulta magát legalább írásban. Úgy írja, hogy Konrád császár (pedig Nagy Ottó a császár) megengedte Lehelnek, hogy kürtjébe utoljára fujhasson. Lehel e kürttel úgy vágta fejbe Konrádot, hogy az szörnyet halt. Úgy szerettem volna megkeresni a helyet, hol három nagy vezérünk bitóhalált halt; úgy szerettem volna megölelni a rögöt, melynek minden porszeme oly drága volna nekünk; de emlék nem őrzi e helyet, hagyomány nem beszél róla; csak a mi szívünk dobbanását nem akasztja meg az idő, csak a mi hagyományunk nem felejtí el a regensburgi gyalázatot.

De ne hagyjuk figyelmen kívül nyilvános épületeit sem. Az ezüst gomb a kopott dolmányon nagyon kiáltoz.

Ilyen a régi nagy városháza. Ez a bizarrul szabálytalan épület, melyre két század munkája nyomta rá bélyegét, a tizennegyedik és tizenhetedik századból való. Csunya vörös színre mázolt, mint minden ház Bajorországban. S a mi a fő, mind emeletes, fölfelé tör, hegyes szögben végződik, alulról fölfelé folyton kevesbedő ablakkal, legtetején egyablakos padlásszoba, vagy talán galambdúc, ahogy tesszik. A fő, hogy emeletes legyen. Ilyenek a parasztházak is; viskók, de emeletesek. Csak a bakterházak földszintesek, de kárpótlásul oly cifra vörösek, mint kis helyeken nálunk a vágóhidak, vagy a mészárszékek. A modern házakat is ebben az ó-germán-stilben építik. Világért sem engednek a régiségből. A mi régi, becsesebb mint az új. Egy ily régi ház falán olvastuk négy versszakos ékes német rigmusokban, hogy ebben a házban csókolta meg először V. Károly német császár Barbara kisasszonyt, ki viszonzásul Don Juannal, a lepantói hőssel

ajándékozta meg. Kissé pikáns bajor kedélyeskedés, túlon túl konfidens. Furcsa kegyelet az, melyik vetköztet ahelyett, hogy takargatna.

Templomai közül igen szép a góttstilú sz. Péter templom, mely közel háromszáz évig épült. Dómja igen szép kivitelű, gót izlésű, merészen magas, de bántja az összhatást, hogy boltozata román módra félkörbe hajlik; chórust, orgonát nem látni sehol; belül a templomban a bejáratnál egy tizenöt méternyire mélyen fekvő, kereken járó kútja van. Innen húzzák a szentelt vizet. Szpecialitás.

Hagyjuk itt most a régiségek városát s tekintsük meg a tőle tíz kilométernyire fekvő Walhallát.

* * *

Mi a Walhalla?

A Walhalla a germán mithológiában az elesett hősök hazája. Gyönyörű palota, melynek minden porcikája csillogó arany s oly magas, hogy boltozatát szem meg nem látja. Asenheim fővárosában Asgardban, az istenek székhelyén épült. Kapuján csak az léphet be, kit Heimdall bebocsát a Bifröst szivárványhidon. Heimdall éber őr; meglát mindent, meghall mindent. Még a fűnek s a juhgyapjúnak a növést is hallja. Mást nem ereszt a szivárványhidra csak Istent és hősöket, kik remegés nélkül mentek a harczba s mosolyogva haltak meg.

A boldogság, mely a hősöknek osztályrésze, páratlan. Csodaszép Walkyrok vezetik fel őket Freya vezérük elé; a szerelem, a szépség istennője elé, ki üdítő itallal fogadja a fáradt harczosokat. Walkyrok, miként a mohamedán Hurik édesítik meg túlvilági élüket. Ők szolgálják fel az isteni ételeket; ők töltögetik tele serlegeiket üdvözítő itallal, habzó méhserrel. Heidrun kecskének nektárédes tejével; ők támasztják uj életre az elesetteket forró csókjaikkal. Fegyveresen száguldanak paripáikon, mint Hippolite amazonjai s a csatamező felett úgy lebegnek, mint madár az erdő fölött. Lovaik sörényéről harmat csepeg a völgyekbe, mely üdíti a szép virágot; jégeső a hegyekre, mely megfagyasztja a lombot. Isteni versenyek és lakomák nélkül oly unalmasak volnának; vidám kacagásuktól zeng a kristálypalota, mint az üvegharang. S az Einheriarok, a borzalom hősei, oly vidámak, oly boldogok mellettük, midőn elfáradva a versenyekben, hűs itallal üdítik fel őket. És ez így van és így lesz mindaddig, míg az „Istenek alkonya,“ a Götterdämmerung be nem köszönt. Akkor majd fegyverbe állanak Walhalla hősei, hogy Wotant segítsék diadalra s uj, örök boldogságot kezdjenek.

A germánok nagyjainak, hőseinek hazája a bajor Walhalla is. Pantheonja mindazoknak, kik eszméket dobtak az emberiség közé, hogy ez azokat feldolgozza: kik irányt szabtak a német nemzet művelődéstörténetében; kik szövívő, prófétái voltak koruknak; hangos visszhangjai koruk vágyódásának és reményének, eré-

nyeinek és szenvedélyeinek ; hősök, hadvezérek, vallásalapítók, költők, szónokok, tudósok, feltalálók.

E nagyságok emlékének szentelte I. Lajos bajor király a Walhallát. A német nagyságot s a német dicsőséget jelképezte e hatalmas építménnyel.

Uralkodása mozgalmas volt és politikában szövevényes. De maradt ideje és alkalmá arra is, hogy fővárosát a német műveltség központjává tegye. München-t ő tette azzá, a mi. Lelkes barátja a tudománynak, rajongó híve a szép-művészeteknek. Van szíve s van érzéke minden szép iránt. Lola Montezt, a gyönyörű spanyol tánczosnőt úgy szerette, hogy odaadta érte koronáját. A művészetet úgy szerette, hogy feláldozta érte millióit. De pazarlása nem volt esztelenség. A római császárság pénzarisztokratái páváknak és csalogányoknak oszlopcsarnokot, szökőkútát, palotákat emeltek ; ő a germán nagyságot glorifikálta díszes Walhallájával. Chufu fáraó negyven éven át százezer emberrel építette csodanagy gúláját, hogy saját porhüvelyének méltó helye legyen ; ő millióit áldozza föl, hogy a germán nemzet nagy szellemeinek méltó Pantheont emelhesse.

Maga a gondolat, hogy a Walhallát felépítse minden germánnak büszkeségére, megkapó. De hogy éppen ide helyezze, ahol ma áll, nagyon is excentrikus

Másfél óráig döcög a minden viczinálisnál lassabban haladó kis vonat, míg Regensburgtól Walhalláig ér. Maga az épület magas domboldalban fekszik, egyedül, némán, fenségesen. Uralkodik a vidék fölött. Lábainál a Duna kanyargó völgye, pázsitos síkság, körülötte váltakozó dombok, csendes erdő, illatos levegő. Méltó helye a germán géniusznak ; csendes palotája a nagyok szellemének, kik uralkodnak anélkül, hogy parancsolnának s kik parancsolnak anélkül, hogy szólnának. Kétszázötven lépcső próbálja ki lábizmunkat, míg elérjük célunkat. Írjúgykedve gondolunk azokra a gúlamászókra, kiket jámbor beduinok néhány baksisért emelnek, tolnak, taszítanak a gúla csúcsáig. Mily szívesen leolvassók azt a pár baksist itt is, ha felsegítenének a fárasztó úton. Végre elértük célunkat. Miután lihegő tüdőnk s gyorsan ütő vérünk megpihent, széttekintünk a messzeségbe. Alattunk régi jó ismerősünk, a Duna hömpölygeti habjait, körülötte smaragdszínű bársonyként terülnek el a szántóföldek, a rétek s legelők, oldalt. fenyvesek közt kis falvak, mint madárfészkek elhelyezve a zöld galyak közt, melyek sárgás aranyban fognak fényleni, ha a nap nyugodni tér s az esti pir szétteríti fátylát. Minden oly csendes, oly magasztos. Semmi hang közelből vagy távolból. Belépünk. Az ör némán mutat a papucsokra, melyeket fel kell húznunk, hogy a drága márványt, melyeket taposnunk kell, össze ne karczoljuk.

Nem tudjuk, melyik érzélem ragad meg jobban, a megihletett áhítat-e a szellemóriások e kriptájában, vagy a csodálkozás érzete-e a mérhetetlen drágaság és pompa fölött ? Valóságos márványpalota. Alapzata legfinomabb márvány-mozaik, oldalfalai a legszebb, a legtarkább márványfalak. Tetőzete s oldaldíszítései

vastag, igaz aranyozás, mely azurkék ornamentikájával meglepő hatást gyakorol. Padlózatán olvassuk, hogy 1830. okt. 18-án tették le az alapkövet s Klenze terve szerint építve 1842. okt. 18-án fejezték be. Szemben a bejárattal áll 1890. óta a nagy Mecenasnak I. Lajos bajor királynak szobra, melyet a nemzeti kegyelet helyezett ide. Oldalt a falak mellett vagy falba illő állványokon pihennek a germán nagyságok márványszobrai. Úgy szeretné a szemlélő, ha ez a fényes palota az emberiség összes lángelméinek a lakhelye volna, de mikor ez csak a germán dicsőségnek aposztrofálása. Mert sok itt a név, a melyről nem is hallottunk s csak a német sovinizmus ismeri érdemeiket, csak ez ismeri nagyságukat. Gáncs nem érheti ezért Lajost, mert csak a német nagyságot dicsőíti.

Búcsút mondunk. Még egyszer megcsodáljuk a fényt és pompát, mely három millió márkát emésztett meg, még egyszer megcsodáljuk kivitelének nemes egyszerűségét, mert csak oly egyszerű és mégis fenséges, mint minden görög templom; csak oly nagy, mint Theseus temploma, vagy a Parthenon — s fájó szívvel gondolunk a mi multunk nagyjaira, kiknek nem jutott ily fényes Pantheon pihenőül, kiknek emléke csak megfakult írások lapjain s a nemzeti köztudalomban él. A magyar nemzeti nagyság és dicsőség is megérdemelne ily örök emléket. Megérdemelné, mert be tudná népesíteni nagyjaival.

NÜRNBERG ÉS A NÜRNBERGI KINZÓKAMRA.

Közép-Frankban, a Pegnitz mellett fekszik Bajorország legnagyobb kereskedővárosa: Nürnberg. Minden tekintetben a specialitások városa. Mézeskalácsait csak rövidárú és játékszerei múlják fölül. Az építészet, a festészet s a fametszés remekeit még az oly híres germán nemzeti muzeum sem homályosítja el. A magyar Ajtósról elszármazott Dürer itt élte életének legszebb napjait. Vischer itt alkotta meg remekét, sz. Sebaldusnak bronz síremlékét. Behaim itt állította fel a világ legszebb kútját a Schöner Brunnen. Az a sziporkázó eszű varga, Hans Sachs itt kedélyeskedett sokat a Bratwurstglockleinban csizmafoltozás vagy drámairásban kifáradva. Itt készítette meg tojásalakban az első zsebórát Hele Péter, világhírt szerezve a nürnbergi tojásnak. Itt találta föl Harsdörfer a híres nürnbergi tölcsért, azt a tanmódszert, mely megkíméli a tanulót minden fáradságtól s megfosztja minden önállóságától. Ez a város egy darab modernizált középkor. Erőssége a Hohenzollernek ősi fészke, egy darab a legsötétebb középkorból. Itt a bajor kedélyesség barátságosan tekint az idegenre; játszi, gyermekes örömmel mutogat meg mindent, mi nevezetes és szép; nevetve, tréfálózva beszél régi és új dolgairól s nem gögös, nem pöffeszkedő, mint az északi német, aki — mint Heine csipkedi — elnyelte azt a botot, melylyel a francziák verték. Ez van a gyomrában, ezért hordja oly fennen fejét. Egyébként a bajor kedélyességnek is van oly erősítő szere, mely másfelé sem vesztí el hatását, az ital. Az az ötmilliónyolc-százezer főből álló lakosság évente nyolczmillió akó sört fogyaszt. Pedig a gyermekeket, a nőket, a betegeket, az öregeket bizonyos fokig nem szabad számba venni.

A népnek a modora durva, kíméletlen. Hite mély, pietistikus, babonás. Természete fecsegő, veszekedő, mit iszákossága növel. Családi élete azért boldog s szorgalma példászerű, mit kifejtett ipara bizonyít. Kedélyhangulata ábrándozó, könnyen hevülő és lelkesedő, sokszor rajongó, Németország ábrándozó poétáinak és utópista államférfiainak legnagyobb része délnémet.

Hazáját szereti, kész érte mindenre. Származására, történetére, hatalmi nagyságára büszke. Megbecsül mindent, mi régi történetével összefüggésben van. Elhelyezi muzeumaiban az olyan dolgot is, melyek nem válnak nagy dicsőségére. Szolgálja, táplálja történelmét; föntartja művelődésének anyagát oly aprólékos-ságban, amire csak a pepecsélő német képes.

Középkori művelődésének megkapó emléke az ősi Zollern fészek, a nürnbergi vár. Magas hegyen épült, melybe fáradt testtel, reszkető inakkal lép a szemlélő s amelyből fáradt lélekkel, tépelődő gondolatokkal jut ki, mert amit ott látott, meglepő, megrázó, izgató, borzasztó.

Itt van összegyűjtve Németország középkori és ujkori igazságszolgáltatásának minden emléke, minden eszköze. Itt van a nürnbergi kinzókamara.

* * *

Hogy a középkor igazságszolgáltatása durva vala és kegyetlen, tény. Mi sem voltunk galambok vagy bárányok. De hogy a bírói ítélezések a büntetéseknek csak ily nagy mennyiségű, ily raffiniált, ily ördögi eszközeivel tudták szolgálni Juszticia istenasszonyt, az bámulatba ejtő.

A kisebb vétségek enyhébb büntetésben részesültek ugyan, de céljukat sohasem tévesztették. Nevetségessé tenni a világ előtt a vétkest, hogy mindenki kaczagjon fölötte és okuljon maga is.

A civakodó Xantippékat kivezték a piacra s ott mindenkinek mulattatására egy üres pléhtálat kellett lassankint kikanalazniok csendben, szó nélkül. Ez volt az úgynevezett „nyakhegedű.“ Huszonhárom példányban maradt meg. Azok, a kik tulságosan cifrázkodtak, kenték-fenték magukat, ékszerektől alig látszott fülük, nyakuk, kezük — büntetésből vas nyakravalót kaptak s azzal kellett végigsétálniok a piacon. A hűtlen asszonyra pedig nadrágtartót akasztottak s ezt kellett hordaniok kitűzött időn belül. A büntetéseket pedig ki kellett állania mindenkinek, nem tehetta meg senki, hogy otthon marad, elrejtőzik a világ elől. A leányoknak, kik erényüket elvesztették, szalmakoszorút tettek a fejére. Kik mindennek daczára nem javultak meg, egy ugró helyzetű kecskebakot kellett körülhordozniok.

Vigyáztak arra, hogy minden mesterember tisztességes munkát készítsen. A pék, ha kellenél kisebb kenyeret sütött, pékcsapdába került. A többi vétkes, mesterember vagy szegényálarcot viselt, vagy köpenyt, rajta reprodukálva a bünt,

mely miatt bűnhődik ; vagy pellengértáblát a nyakán. A szenvedélyes kártyások koczkajátékosok és dohányzók játékkártyát, koczkát, vagy pipát hordtak nyakukon. A rossz zenészek szégyenflótát.

Mindez ma már nevetséges, abszurdum. Pedig ebben az időben igen hatásos módszer volt a vétkes nyilvános megbüntetésére, hatásos példa mindenkinek, hogy hasonló vétkektől tartózkodják. De sokan hordanának ma is ily czifra nyakravalókat s nagyon bajos volna megmondani, melyikből többen ?

Az igazi kínzóeszközök, melyekkel rendszerint halálig kínozták az elítéltet, nagy mennyiségben és borzadályt keltő változatosságban maradtak fenn. Szájkosarak vasból, hogy a kinzott ne kiálthasson ; hüvelykcsavarok, kengyelek a lábak becsiptetésére és összeszorítására ; kézszorítók, vasból való nyelvtépők és szemkitolók ; kinzópadok, kinzószékek ; az úgynevezett spanyol számár, melynek hegyes hátán ülve az elítélt, lábaira igen nehéz súlyokat akasztottak. Egy kinzószék kétezer hegyes szeggel kiverve. Az elítélt mezítelen testtel ült bele s hosszabb ideig ezen az ördögi trónuson kínlódott. Vagy kinzóbölcsőbe fektették, mely szögekkel volt kiverve s ebben ringatták. Spanyol csizmák vasból, melyeket csavarokkal szorítottak össze, tönkretevén a lábikrákat. Kinzófogók a bőr s az izmok szétmarczangolására ; úgynevezett pókok, melyekkel a nők mellét tépdesték darabonkint. Vasseprők, melyekkel a vétkest ütlegelve kiűzték a városból vagy az országból. Kanalak, szurok és ólomolvasztáshoz, mit fülbe, szájba öntöttek ; széntartók és fujtatók a fogók izzítására. Kinzóostorok és övek az érzéki vágyak elfojtására. Boszorkányégető vasak s azoknak mindennemű varázseszközei. Bárd és pallos a fejevértelhez. Van itt egy pallos, a melylyel négy bakó nyolcyszáz embert fejezett le. Akasztókampók, akasztócsavarok és akasztókötelek ; hóhér- és bakókések, melyekkel a kezeket, a lábakat vagy az ujjakat szokták levágni. Két állvány két keréssel a keréketörés rettentő kinjaihoz. Métermázsa nehézségű kinzópánczél ; nyakgyűrűk és lánczok. Képe a kinzások mindezen nemeinek, arczképei a kinzottaknak, a rablók és gyilkosoknak, az emberiség szörnyeinek, forradalmároknak és merénylőknek.

A legérdekesebb s a legfélelmetesebb kinzó eszköz a „vasszűz.“ Emberalakú s nagyságú ketté nyíló burkolat, melynek belseje igen nagy számú vastag vasszegekkel van kiverve. A fej helyén két hatalmas szeg, melyek az áldozat szemét fúrták ki, a többi a testét szurkálta össze, midőn összecsuhták két felét. Erre egy tizenhatszáz lábnyi mélyen fekvő gépbe zuhant, mely testét összeaprítá, s egy csatornába dobta, melyen a Pegnitz folyóba jutott. A boltozaton függ a lámpa, mely e rettenetes kivégzéshez gyér világosságot adott. Fekete fatábla arany felírással jelzi a szörnyű hely fontosságát : „Atris patratris sunt atra theatra parata.“ „Sötét tetteknek sötét szinpadok készültek.“ A terem egyik sarkában van egy ketrecz, az úgynevezett „ágy,“ melyben az áldozat utolsó éjszakáját aluvá. Üveg

alatt egy irott imádság, „sz. Kálmán áldása,“ melyet az elitelt fogságában imádkozott s melynek erejétől megszabadulását reménylő. E sötét emlékü teremben vannak még elhelyezve skarlátpiros színű ruhái a bakónak, rézasztalok a kinzások számára és hóhérszékek.

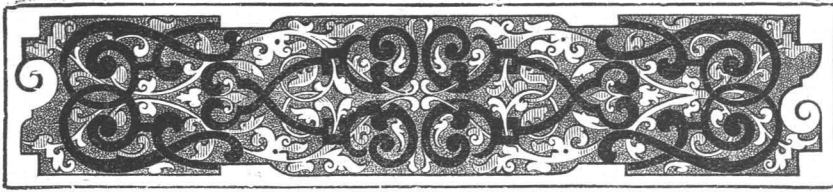
Egy kisebb fülkében van Nürnberg városa nagy ellenségének, a leghíresebb rablók egyikének fából faragott mellszobra. Neve Epplein von Gallingen, a nép nyelvén Eppala. Nem ismeretlen a történelemben. Alattomos, bátorságban, vakmerőségben és kegyetlenségben fölülmúlhatatlan. Fővege, ruhája, fegyverete az, melyben gonoszságait végzé. A régi fegyvereknek, képeknek, iparczikkek és kényelmi czikkeknak egész sorozatát nyújtja még a többi fülke.

Ime egy kis korkép a középkor igazságszolgáltatásából. Ime sötét emlékü eszközei a kegyetlen Juszticziának. Ezer számra felhalmozva az ősi Zollern fészekben. Kegyetlen emlék, megdöbbentő látványosság, lélekháborító szórakozás.

De ne vessünk követ Germániára. Így volt ez másutt is. Így volt ez nálunk is. Csakhogy e pokoli dicsőség nem minket illet, hanem azon vérszopókat, kik mint Spankan, Kobb, Spork, kivált Karaffa, maguk szegezték a bitóra emléküket, melyről soha senki sem veszi le azt. Az eperjesi véstörvényszék rémtettei nem ismeretlenek. Nemzeti muzeumunk őrzi Karaffa kegyetlenségeinek egy lajstromát, melyeket Debreczenben követett el. Így Barta Imre városi ügyésznek kilencz kinzás után lábikráit verték le úgy, hogy csak az inak maradtak meg lábain. Szabó Istvánra tüzet szórtak s lassan égették. Szabó Boldizsárnak lábai körmeit feszegették le. Szeli Istvánnak a kezujjait fűrészelték le. Bátori Jánosnak ujjaközeit vasvesszővel hegedülték stb. Az átkos emlékü csejthei Báthory Erzsébet, Nádasdy Ferencz felesége, ki a kinzásban lelte minden gyönyörűségét, perversus ösztöneinek állatias kielégítést, háromszáz leányt és asszonyt ölt meg ily válogatott kinzásokkal.

Az igazságszolgáltatás azóta egészen átalakult. A kegyetlen büntetések már csak a multnak sötét emlékei. A büntetés ma egy: a szabadságvesztés. Vivmánya a humanizmusnak. Csakhogy ez is már a túlzásba esett. A rablógyilkosok ma már csak nyugalomra térnek, hogy új erőt merítsenek. A királygyilkosok ma holnap szabadon járnak, feltételes szabadságban. Ugyan melyik módszer volt hatásosabb? Az első. Melyik a humánusabb? A második. De szertelenségben mozog mindkettő. Pedig az igazság mindig a középúton halad.

KÖLN ÉS A KÖLNI DÓM.

Az utas, kit száguldó sebességű vonatok röpitenek nyugat felé s ki vágyva vágy megcsodálni a gót építőművészet utolérhetetlenségét, a kölni dómot s benne imádni a Végtelent, — Mainznál rendszerint hajóra száll, hogy kilencz órai csöndes pihenésben végig élvezze a Rajna magasztalt szépségeit.

Bizonyos aggódó kíváncsisággal tekintetem e szépségek elé; s fájt volna, ha szebbnek kellett volna mondanom a mi megragadó Al-Dunánknál. Mert igazi folyómentén látható szépség voltaképen e kettő van Európában.

Nyugodt, csöndes fönséggel hömpölyögteti habjait Rhenus; míg zordon, mogorva testvére, a vén Danubius zúg és háborog, mintha dühét csak fokozná, hogy bár kietlen sziklák közé menekült, a nyugtalan emberek itt is fölkeresik. Rhenus pedig nyugodt, nyájas, derülten tekint a partok felé, hol kendőlebegtetés üdvözli, hol szorgalmas népe fáradt tagokkal, izzadt orczával műveli meg a sziklás talajt, megköti a rohanó vízár ellen kis szaggatott falakkal a földet, mert zamatot s erőt ad ez a szeszélyes talaj a tőkének s a szőlőnek.

Mosolyogva köszönti régi ismerőseit, elpusztult lovagvárak megrongált falait, kegyetlen rablófészek földült köveit, honnan egykor bőven kapta meg jutalékát húsban és vérben, midőn a rablólovag kifosztá a gazdag utast s ide hurczolta áldozatát, hogy álmát se zavarja többé. De az emberi kéz nem hagyta használatlanul e várak legtöbbszörét.

Régi falaira ujakat emelt, a multra a jelent helyezte. Hidját nem vontatják föl többé; bájos lovagúrnők és leányzók nem mennek többé izgató solymászatra; érzelgős trubadurok szerelmi epekedése, lány dala nem zavarja meg az éj csöndjét; itt ma már minden modern, csak az alap a régi, az emlékezés nem múlik.

Mindkét oldalon tovarohanó vonat játszik bujósdit a lépten-nyomón előtűnő alagutakban, odább országúton döcögő szekérről, siető hintóról leng a kendő és ez olyan kedves, oly pátriárkális. Mintha a vízen jobban szeretnék egymást az emberek; köszöntik egymást az ismeretlenek is, míg az utcza kövezetén mogorván sietnek el egymás mellett.

Helyenkint piros hordók jelzik a hajó útját, mert sebes folyása sok pizsokkal rakja meg fenekét, miért is folyton kotorni kell azt. Itt-ott sziklák emelkednek ki a vízből, mint kíváncsi najádok csalogatva az utast, majd eltűnve a hajóverte hullámokban.

Szép ez a Rajna, nagyon szép. De talán nagyon is egyforma, nagyon is csöndes. Inkább a történelmi emlékezést kelti föl, a reminiszccenziákat, mintsem a kedély emócióját. A mi Al-Dunánk sokkal vadregényesebb, ez a vad természet egész fenségét tárja elénk. Itt a víz élet-halál harcot vív a sziklával s az ember mindkettővel. Itt meglepetésből még nagyobb meglepetésbe esünk. Amott lassankint tágul a meder, tűnedeznek a várak, törpülnek a dombok, míg végre a porosz Rajna-tartomány legszebb városába érünk.

* * *

Köln nemcsak a nevezett tartománynak, mondhatni egész Németországnak legszebb városa. Csupa élet és vidámság, szépség és erő ez a város. Forgalma szinte csodálatos. Mintha annak a háromszázezer embernek legalább kétharmada ott sűrögne-forogna az utczákon. Pedig minden kigondolható gyára ugyancsak sok ezer kezét foglalkoztat.

Forgalmának alapja egyrészt a Rajnán való jelentékeny kereskedése, másrészt vasúti vonalainak sokfelé való ágazása. Főútjain, mint a Hohenstaufen és a Hohenzollern-Ringen oly nagy a tolongás, hogy szinte két könyökkel kell utat vágnia az embernek, ha haladni akar. Egyik remekebb épület, mint a másik. De csaknem valamennyi a modernizált ó-német stílnak remeke. A beosztásoknak, a specziális német építészeti ornamentikának annyi szépségét, változatosságát és különlegességét látni rajtuk, hogy elkáprázik a szem.

Pedig a stíl jellege állandó és kirívó. Szertelenségbe nem csap át oly mértékben, hogy eredetét megtagadná. A földszint és az első emelet csupa óriási kirakat, telve az ezeregyéj meséibe való drágaságokkal, és olcsóságokkal, ritkaságokkal és közhasználatú szépségekkel. Van is nézőközönségük bőven.

Csoportosan állanak meg egy-egy ragyogó kirakatnál azok a szép, magas termetű, izmos alkatú, szőke porosz nők, a kikenél szebbeket nem láttam itt e germán világban. Ezek ajándékozzák meg a nagy birodalmat azzal az erős izmú, egészséges vérű porosz fajjal, mely nem csoda, ha hegemoniára tör a petyhüdt román fajjal szemben. Nem sietnek szaporázó léptekkel, mint a könnyű,

lengő francia madameok, hanem határozottan, szinte komoran haladnak, egy Gudrun föntségével, de kék szemükben Freya tüze lángol.

Pihenésről a forgalmas utakon szó sincs. A ki megáll, csakúgy lökdösik jobbról-balról, mint a falusi bámészkodót. Mert mindenkinek sietős az útja. Mindenki dolgozik, vagy dolga után siet. Megköveteli ez a nép a munkát még a kutyától is. Házát megvédi maga is, kutyáját dologra küldi. Nagy kétkerekű taligák elé vannak befogva ezek a hatalmas állatok s nagy csaholással és ugrálással segítenek gazdájuknak a húzásban. Parádés, cziczomázott ölebek itt csak ritka komédia számba mennek. Lovaik, igaz, hogy erős mecklenburgi lovak, de egy akkora terhet húz, mint nálunk kettő sem. Czammogásuk, visszhangzó dobozásuk oly találón aposztrofálja a nehéz, lassú munkát.

Az utcák szépsége a gondos fásítás. S a mi unikum e tekintetben, a fák gyönyörű növény-folyondár girlandokkal vannak egymással mintegy összekötve s az egész utca mintha mindkét oldalról rózsalánczczal volna övezve. — A házak előtt kis kertek, a műkertészet minden iparkodásával berendezve, kiszökő balkonok virágba fullasztva; minden csupa élet, csupa virág és tisztaság; a séta csupa gyönyörűség e paradicsomi utakon s a sűrűn előforduló parkokban, hol napsugárban törik meg a felszökő víz sugar s szivárványban fürdik az aranyhal s a fakadó bimbó.

A város a rómaiak idejében fontos erősség volt. Neve Colonia Claudia Agrippina. A hetvenes években erősítették meg a poroszok, midőn a Rajna mindkét partján hatalmas erődöket emeltek. A negyedik századtól a frank törzs ripuári ágának birtoka s királyainak székhelye. A salii frankok királya, a merovingi Chlodvig, ezt a törzset is föntségének elismerésére kényszerítvén, az összes frankok királya lett. A frank egységes birodalom a gyöngye utódok alatt részekre bomlott s ekkor (511.) Köln Austráziához került. Madarász Henrik pedig (923.) a német birodalomhoz kapcsolta.

Már Nagy Károly idejében (VIII. sz.) érsekség. Érseke a leghatalmasabb főhűbérurak egyike. A város polgárai alázatos hűbéresei. De változtak az idők. Kedvező fekvése oly kereskedelmet s ebből kifolyólag oly jövedelmet biztosít a polgároknak, hogy hűbéres kötelességeik nyomasztó terhét függetlenségre való törekvésük nemsokára lerázza.

A vagyon fegyvert kovácsolt, a fegyver győzelmet hozott, a győzelem függetlenséget. A tizenharmadik század végétől független birodalmi város.

A reformáció hullámai alámoassák a hatalmas Köln falait is. Érseke, Hermann, protestáns lett s érsekségét világasítani akarja. Ez nem is oly ritka eset e korban. E haszonlesésnek még az ágostai béke (1555.) sem tudta útját szegni. Hermannak ez nem sikerült ugyan, mert V. Károly megfosztotta méltóságától, de az érsekség mégis a bajor hercegek kezébe kerül s ott is marad 1761-ig.

Az érsekségből világi birtok lett s csak 1824-ben állították vissza e méltóságot a poroszok. A Kulturkampf újra eltörli ellenséges állásfoglalása miatt, míg végre 1885-ben helyreállítják s javadalmait visszaadják.

A városnak magasztalt középülete a Wallraf-Richartz-múzeum, a Gürzenich és a városháza. Mondhatom, hogy ezek csak a szerényebb igényeket elégíthetik ki. Ha római és germán középkori régiségeket akar valaki látni, az menjen el Nürnbergbe, a germán múzeumba. Az a néhány Cranach- és Holbein-kép pedig nem mutatja be az egész németalföldi iskolát. Az utas inkább fáradjon Brüsszelbe és Amsterdamba, ha ilyen céljai vannak.

A Gürzenich igaz, hogy régi épület, a XV. század közepéből való, de a mai alakja teljes restaurálás eredménye. A városi tanács dísztermének szánták, ma hangversenyteremtil használják. Az a híres 50 m. hosszú falfestmény pedig, melynek megtekintését már nagyságánál fogva is oly nehezen várja a kíváncsiság, tulajdonképen csak egy sokszorosan megszaggatott falfestmény s nem is világhírű mester műve, mint Ernst Roeber. Ábrázolja azon ünnepélyes felvonulásokat, a midőn időközönként elkészült a dóm egy-egy nagyobb részlete. Az utolsó I. Vilmos császár díszmenete.

A városházát most renoválják. Legrégibb része a XIV. századból való. Reneszánsz izlésű portáléja, egy-két gót izlésű terme, gobelinjei, faragványos karzata, a Hansa-terem, hol első gyűlését tartotta e szövetség 1347-ben, megérdemli ugyan a megtekintést, de nem azt a márkát, melyet érette fizetni kell. Figyelemre méltó dolog egyébként, hogy a németek minden csekélységet értékesítenek. Ingyen semmit sem mutatnak, még az Istenházát sem; pénzért mindent. De mindez hagyján. Gazdag kárpótlást kap az utas mindezekért, midőn a dómot láthatja, azt a dómot, melyben II. Rákóczy Ferencz esküvőjét tartotta Hesseni Amáliával.

* * *

A kölni dóm a világ nagy csodáinak egyik legnagyobbika. A gót építészet netovábbja. Legremekebb alkotás, min emberkéz dolgozott. Reprodukálása e csodának csak illúziót kelthet, de a hatást csak akkor érzi az ember, midőn meglátja, midőn belép. „A kölni székesegyház a német nemzet műve, a német szellem legmagasztosabb emléke, a meddig a látható alakok határa terjed.“

Nem egy művész munkája, hanem egy egész iskola és milliók munkája, kik egy célra egyesítették erejüket, bár azt századok viharja meg-megszakítá. E templom koszorúzza meg méltóképen azt a győzedelmet, melyet a gondolat a rideg kő felett vívott ki. E templommal jutott teljes érvényre a templomépítés keresztény elve, a fölfelé való törekvés, a hitnek az égfelé való szárnyalása a régi nyomasztó hatású bazilika-épfésszel szemben.

„E köveknek meleg szívük van, — Mondja Reichensperger, — melyben magasabb élet pezseg, ez a kereszténység szelleme. A megváltás műve az építészetet is föloldotta kötelékeiből, melyekkel azt a pogányság a földhöz bilincselte; az anyagnak szárnyakat kölcsönzött, melyen, mint a hang zengzete, ég felé száll.“

Ámulattal, csodálattal telt szívvel áll meg az ember e nagyszerű alkotás előtt s önkéntelenül térdre hull, a nagyszerűség hatása oly lesújtó. S midőn az orgonaszó főnséges akkordjai megszólalnak s a lassú gregorián dallam visszaverődik a boltozatokról, tisztán, mint a csermely csörgedezése, csöngőn, mint az ezüstharang: a lélek szárnyakat ölt, a hit magasba emelkedik, a nagyszerű a főnséggel egy hatalmas érzelmmé dagad s a hívő leborulva imádja Istenét s csodálja a régiek művészetét s áldja kegyeletét. Mert milliók lelkesedése emelte a templomot, milliók munkáját csodálja az emberiség. Csak a középkor vallásos buzgalma teremthetett ily remeket, csak az a csodás kor, melyben kor- és rangkülönbség nélkül mindenki idehozta erejét, vagyonát és tehetségét. Mint Haimo mondja 1148-ban :

„Ki látta valaha, hogy fejedelmek, nagyurak, lovagok, sőt még a gyöngénők is nyakukat igába fogják, mint igavonó állatok, hogy a súlyos terhet előszállítsák? Ezrenként találni őket, a mint néha egyetlenegy gépet húznak, oly nehéz ez. Vagy pedig miként hordják össze a gabonát, bort, olajat, meszet, követ a munkások számára. S ezen számtalan csoportok minden rendetlenség és zaj nélkül vonulnak tova. Hangjukat csak a harangszó jeladására hallani; akkor zsoltárokat és örömdalokat zengedeznek, vagy pedig bűneik bocsánatáért imádkoznak.“

S vajjon kik voltak, mik voltak e kornak építészei? Egész a tizenharmadik századig szegény és szerény szerzetesek. Benczések, premonstreiek és ciszterciek. S nemcsak mint tervezők, hanem mint tényleges építők. Sőt magasrangú egyházi férfiak e téren szereztek dicsőséget nevüknek. Így Benno az osnabrücker püspök, Walter és Siegfried speierer püspökök, Bernwald hildesheimi, Meinwerk paderborni püspök. Világi embert csak egyet ismerünk ebből a korból, mint építész. Ez Einhard, Nagy Károly építésze.

A tizenharmadik századtól kezdve az építészeti művészet a világiak kezébe megy át. Egyrészt azért, mert e korban a templomoknak oly nagy számát emelik, hogy ahhoz a szerzetesek száma elégtelennek bizonyult; másrészt a gót stílus kifejlődése, annak pazar díszítései, melyeknek elsajátításához sok művészi és kézműves ügyesség volt szükséges. Ehhez pedig sem idejük, sem hivatásuk nem volt, egyszerűségükönél fogva pedig már elvből sem pártolták ezt.

Ez egyházi építészeti munkák már régen alkalmaztak világi embereket is az építésnél. Ezeket egy testületé gyűjtötték, melynek neve építő-kunyhó volt. Nevüket

azon kunyhótól kapták, melyet az épülő templom mellé emeltek, hogy az egyrészt műhelyül, másrészt gyülekező helyül szolgáljon. E testületeket maguk a szerzetesek vezették, szabályokkal látták el, a császárok és a pápák megerősítették, majd, szabadalmakkal ellátva, tekintélyes társaságokká emelték.

Ilyen építőkunyhók közt leghiresebb volt a kölni, utána a strassburgi, a bécsi és a zürichi. Tévedés volna azonban ezektől származtatni a szabadkőműveseket, vagy akármiféle kapcsolatba hozni azokkal.

Ez a középkori czéhrendszernek egy alakja volt. Voltak mestereik, szónokaik, (biztató felügyelők) és legényeik. Mindenki a közös cél érdekében áldozta föl erejét és tehetségét. A cél, az egyöntetű munka s a vallásos élet. Egész berendezése a szerzetes élet mintájára történt. Saját védőszentjük volt, kinék évfordulóját fényesen megünnepelték. Képe a társaság oltárán volt elhelyezve, majd a czéh zászlaján ékeskedett. Voltak lelkiatyáik, kiknek főfeladata vala a szegények, özvegyek, árvák gyámolítása, az elhalt tagtársak lelkiüdvéért tartott gyászmisemondás, azok árváinak gondozása s az idegenek szívélyes megvendégelése. Ők őrizték a társulat ládáját, pecsétjét és irományait. Szép, tiszta, keresztény életet éltek. Becsületesek és őszinték valának. Jelszavuk ez vala: „Az építő-kunyhóknak oly tisztáknak kell lenniök, mintha azokat galambok alkották volna.“ Üdvözlő szólamuk: „Dicsértessék a Jézus Krisztus.“

De multak az idők, változtak az emberek, változtak az erkölcsök. A keresztény szellem lassankint eltűnt a kunyhókból, megfélemedtek régi szervezetükről, szigorú szabályaikról s ezzel a Társulat bomlása együtt járt. Megmaradt a név, az üres formaság, a lényeg megszűnt, lassan a név is.

A híres kölni építő-kunyhó remeke, a dóm, annak a székesegyháznak helyén épült, melyet Hildebold érsek emelt 814-ben. E székesegyházat 1248-ban valószínűleg tűzvész pusztította, de ugyanez évben már megkezdették újjáépítését s folytatták 632 esztendőn keresztül, míg végre 1880-ban aug. 14-én a legnagyobb ünnepélyességgel megerősítették a második keresztvirágot is s az építés befejeztetett.

Riele Gellértről mondják, hogy ő volt a templom első tervezője és építője. Mintául az amiensi székesegyházat választotta. Az építést a szentélylyel kezdte s 1322-ben be is fejezte. Ekkor tették le itt a három szent király csontjait, melyeket Barbarossa Frigyes adományozott a régi székesegyháznak 1162-ben.

Az építés lassan haladt. Véres harcok emésztik Köln erejét, gazdagságát. 1447-ben a déli torony 50 m. magas, de most teljesen megakad az építkezés. Mondhatni, hogy a XVI—XIX. századig új követ nem raknak reá, a régi omlik, csaknem rommá lett az egész. A francia forradalom hadai kirabolják s magtárul használják s 1801-ben már el akarják árverezni az egész épületanyagot. A nyugalmat teremtő párisi béke javított a helyzeten. A régi lelkesedés visszatért. III.

Frigyes annak éltető szelleme. Az adományok gyűlnek, a munká folyik és folyt egész 1880-ig.

Az építmény hatása megragadó. Az emberi építmények legmagasabbika. Magasabb a Cheops gulánál is, mely 147 méter, ez pedig 157. „Mindenütt mértékletes komolyság, számtani konzekvencia, szigorú törvényesség. Élet van e tömegben és azoknak összes részleteiben.“ A tornyok könnyedén emelkednek a felhőkig. Kevés a megakasztó nyugvópont. Ivei merészen kifeszítvék és uralkodnak mindenk fölött. A gyámolok és oszlopok óriásiak, hogy a rettenetes tömeget megbirják. Egy oszlopcsoportban negyvenkét oszlop a tornyok alatt.

A boltozatok, az ivezetek, a plasztikai alakzatok, a derengő varázsfény, mely a remek festett ablakokon és ablakrózsákon átszűrődik, oly megragadó, úgy vonzza a lelket a magasba s úgy érzi a lélek a titokteljes Végtelenség közelségét. A főhajótól jobbra és balra két-két mellékhajó; keresztépülete három hajós. A hossza 135·6 m., szélessége a kereszthajóké 86 m. E hajók igen magasak s aránylag keskenyek. Az oszlopok és gyámolok karcsúak, szünet nélkül fölfelé törnek, míg nem a boltozatokba olvadva, szinte eltűnnek.

Nincs rajtuk oszlopfaj vagy párkányzat, hogy a szem pihenőt se találjon, hanem szakadatlanul fölfelé tekintsen. Mintha az egész épület szabadulni akarna a földtől s az égbe emelkednék.

Így emelkedik annak a sok millió embernek szelleme a földtől az ég felé, kik benne idáig örök hivatásuk tudatára ébredtek. S így fogja e hatalmas dóm még hosszú évszázadokon keresztül szünet nélkül hangoztatni a hatalmas szózatot: sursum corda!

AACHEN ÉS AZ AACHENI MAGYAR KÁPOLNA.

Aachen egyike Németország legérdekesebb és legnevezetesebb városainak.

A praktikus kutatót meglepi az a százkilenczven gyár, melyet ez a száztízezer lakost számláló város oly gazdaságosan s oly művészileg kezel; a történést és arkeológust megragadja a város évezredes multja és multjának emlékei; a hívő fölmagasztosult érzellemmel borul térdre az egyházi arkeológia legszentebb és legkegyeletesebb emléktárgyainál; a magyar utas bizonyos leküzdhetetlenül fölwillanyzott önérzettel lép be a magyar kápolnába, melyet magyar király emelt dicső elődjeinek emlékére s népének zarándoklására.

A város közel fekszik a belga-holland határhoz. Székhelye a hasonlónevű közigazgatási kerületnek a rajnamelléki porosz tartományban. Dombos vidéken épült a közlekedés nem csekély hátrányára. Vidéke egy oldalról sík, három oldalról hegyes. A Hohe Venn kiágazásai ezek. Jelentősége már a római történelemben sem ismeretlen. Az urbs Aquensis, civitas Aquensis, Aquisgranum már a harmadik században fontos határőrség éjszakfelé és kereskedelmi emporium. Igazi szerepéhez akkor jut, midőn Nagy Károly szemet vet rá, megszereti, koronázó várossá és kedvencz tartózkodási helyévé avatja. Itt emelt magának fényes királyi palotát s oly iskolát Alkuin útmutatása mellett, melylyel csak a toursi, fuldai, sz.-galleni és corveyi versenyzett; itt tartotta zsinatait, itt hozta capitulárait, melyekből kegyeletos emlékül hatvanöt maradt reánk.

Itt választatja meg fiát, Jámbor Lajost császárrá 813-ban, itt élte le hátralevő napjait s itt temették el porait egy évvel később. Itt koronázták meg ez

időtől fogva Németország királyait egész 1520-ig. Ezután is, bár régi fontossága hanyatlóba jutott, többször volt találkozó helye az európai hatalmasságok konzertjének, azok békés kiegyezésének.

1668-ban itt akasztották meg XIV. Lajost ama kétes igazságú háborújában, melyet Spanyolországgal viselt; 1748-ban itt ismerték el Európa hatalmasságai a pragmatika szankció érvényét, mint az osztrák örökösödési háború resultumát, minek utána Mária Terézia lemondott Szilézia egy részéről és Parma, Piacenza, Guastala hercezségekről; 1818-ban itt hoztak fontos határozatokat a nemzetközi jogra vonatkozólag s itt nyert megerősítést az öt nagyhatalom, a pentarkia, melynek tagjai voltak Anglia, Ausztria, Francia, Porosz és Orosz ország. Midőn 1815-ben a bécsi kongresszus Európa térképét újra megrajzolta, akkor Aachen Poroszország birtokába jutott.

Ha egy város műveltségét csakugyan a templomtornyok és kémények mutatják, akkor Aachen büszkén hordhatja fejét, mert temploma van harminczegy és gyára közel kétszáz. Legtöbb a posztógyár 99 és vasgyár 45. Egyik legfejlettebb és legrégebb iparága a tügyártás.

Évente húsz milliót gyárt s 1550. óta hétezer milliót.

Középülete átlag kevés van s ezek sem kimagaslók. Régi falának kapujából kettő maradt meg, neve Pont-Thor. Tanácsháza régiségével imponál, a mennyiben 1370-ből való gót stílusú műemlék.

Annál nevezetesebb és meglepőbb a *székesegyháza*. Nem ugyan külső alakjánál, de belső tartalmánál fogva. A székesegyház ugyanis a tervszerű, egységes építést nem mutatja. A főkápolnához különböző időben épített több kisebb kápolnának összesége ez a dóm.

Mai alakját az 1849-iki Károly-egyesület, majd IV. Frigyes Vilmos és végül I. Vilmos áldozatkészsége adta meg. Az első kápolna volt a Capella in palatio — elnevezésű, melyet a metzi Odo épített a nyolczadik század végén bizanci izlésben a ravennai szent Vitalis-templom mintájára. Ennek érczkapui még 804-ből valók. Ez lett az úgynevezett császárkápolna.

Itt ment végbe a német királyok s római császárok megkoronáztatása; ez a kápolna legrégebb tanuja Aachen egykori nagyságának s tekintélyének; itt imádkozott legtöbbször a nagy királyok legnagyobbja Károly; ez kedvelt imahelye most is az aacheni népnek, mely buzgón ragaszkodik vallásához, a nélkül, hogy rajongónak mondhatná valaki. Ez a nép nem oly kérkedő, mint a keleti porosz; nem oly melankólikus, mint a bajor; nem oly flegmatikus, mint a sváb; az ő alaphangulata bizonyos francziás könnyedség, élénkség és változatosság; kitartás és kedélyesség; vitézség és bátorság; szeretete a családnak, szeretete az Istennek. Az a harminczegy templom ünnepnap megtelik hívővel, noha a rajnamelléki lakosok, mint erős borivók egyaránt hirhedtek.

És fölhangzik a szent ének, szent Gergely dallama, lágyan, merengőn az orgona bús akkordjainál; és fölbred az emlékezetben az az idő, midőn még Nagy Károly is együtt énekelte a dalt ama kezdetleges szerkezetű orgona mellett, melyet ő hozott be először országába; visszacsöng a dal, melyre szent Gergely tanítványai Tódor és Benedek tanították a frank népet.

Mert Károly mindenütt ott volt, hol tanítania kellett népét, hol példát adhatott. Az aacheni császári palotában ott ült ő maga is Alcuin lábainál fiaival és leányaival, nagy urak és szegény jobbágyok gyermekeivel; figyel az előadásra, tanul és tanít s ellenőrzi a tanulók előmenetelét. A szegényt megdicséri haladásáért, a gazdagot és előkelőt megpirongatja hanyagságáért. Aachen fölött az ő korában a művelődés csillaga lebeg, napja a nagy császár.

Isten dicsőségére emelte az aacheni dómot. Fölékesítette arannyal és ezüsttel, gyertyákkal, vasrácsokkal és ajtókkal. A márványt Rómából és Ravenából hozatta. És meglátogatta a templomot reggel és este, az éjjeli órák alatt és midőn szent misét szolgáltattak.

A szent edények arany és ezüstdől voltak, az egyházi ténykedés oly fényes, mint a drága egyházi ruhák. Így írja ezt a szent galleni szerzetes, Ekkehard.

Meghalt kedves Aachenében. Eltemették a székesegyházban, melyet maga épített. A lorsch-i évkönyvek beszélnek, hogy testét bebalzsamozták s aranyos széken ülve a sirba helyezték, oldalán arany karddal, térdein arany evangéliumot tartva kezében, háttal a székhez támaszkodva, fejét, melyen a szent korona volt, a támlához erősítve. Arany jogarát s arany pajzsát lábaihoz tették. Testét vezeklő ruhába, melyet mindig viselt, majd császári öltönybe burkolták.

Tetemét, mely a császárkápolna sirjában volt eltemetve, meglátogatta az ezredik esztendőben III. Ottó. S miként Thietmár beszél, a császár a széken ült egyenesen, úgy mint egy élő ember. Kezein keztyűk voltak, melyeken kinőttek körmei. A császár szemügyre vette a holttetemet, uj fehér ruhát tétetett rá, körmeit lemetszette. Tagjai közül egy sem romlott el, kivéve orrának hegyét, mit aranyból pótoltatott Ottó. Miután szájából egy fogat magához vett, a sirt ujra becsukatta.

Barbarossa Frigyes 1165-ben újra kinyitatta a sirt s a tetemet, illetve annak egyes részeit a Proserpina szekrényébe tétette, innen pedig 1215-ben a Károly szekrényébe helyeztette át II. Frigyes. Itt találta 1843-ban Claessen aacheni prépost a következő okmányt:

„A jövő idők emlékezetére tudja meg minden keresztény, hogy 1481. okt. 12-én a jelen szent ereklyetartó fölnyitattott s abból csak a szent Nagy Károly jobb kezének felső része vétetett ki a legkeresztényebb Lajos, francia király kérésére, ki a legdicsőbb Szűz és ugyanazon szent Károly tiszteletére ezen

napokban egy 28 és fél aranymárka sulyu aranykart küldött be, melybe ama karnak előbb említett része a királyi úr kérésére beillesztetett.“

IX. Lajosnak ez az ajándéka a magyar kápolnában a negyedik szekrényben látható.

* * *

Az aacheni *magyar kápolna* egyike a világ legnagyobb nevezetességeinek.

Építette Nagy Lajos királyunk Mária, Anna, sz. István, Imre, László Henrik és Kunigunda tiszteletére, 1374-ben. Még 1656-ban megvolt az a fölírás a templom falán, amely az alapítást jelezte. De az ezen évben kitört nagy tűzvész elpusztította a kápolnát s vele a fölírást. Így jöhetett elő az a tájékozatlanság a kápolna alapítását illetőleg még magyar történelmi könyvekben is. Ezekben lehet olvasni, hogy a kápolnát IV. Károly alapította 1369-ben a magyar zarándokok tiszteletére. Sajátságos nép vagyunk. Ahelyett, hogy idepörölnénk néhány nagyságot, a mint ezt mások megtették nagyjainkkal Hunyaditól Dürerig és Dürertől Lisztig, a helyett magunk pörölnünk el önmagunktól valami érdemlegest és másoknak kell észretérítenie a magyart, hogy ne hagyja a magáét.

A magyar kápolnát minden kétséget kizárólag Nagy Lajos építette. Ő ajándékozta meg dusásan a kápolnát műkincsekkel és alapítványt tett hét magyar pap ellátására. 1381-ben ideküldte Ulrik pilisi apátot, hogy az egyházi szerekről, leltárt vegyen föl. Lett is híre e kápolnának messze földön. Nem volt kedveltebb búcsújáró helye a zarándokoknak a magyar kápolnánál. Mert csodák történtek itt, ez vonzotta a népet, kivált a magyarokat. Maga szent Bernát többször itt mutatta be szent miséjét; egy alkalommal a bénák járnai kezdtek, a vakok láttak és közösen zengtek dicséneket a csodatevő hatalomnak. Négy német krónika — a magyar krónikák erről mitsem tudnak — beszél, hogy ide zarándokolt el 1357-ben Nagy Lajos anyja, Erzsébet is, fényes kísérettel, 700 lovassal, hogy a Velenczével viselt háború, melyet királyunk Dalmácia birtokáért folytatott, a mi részünkről szerencsés befejezést nyerjen. Kérését meghallgatta a magyarok Istene.

Maga a kápolna egy egyszerű, fehérre meszelt imahely, ma kincstár. Itt őrzik ugyanis a székesegyház, vagy mondhatnám az egyetemes anyaszentegyház kincseit, mert egy helyen ennyi sehol másutt nincs összegyűjtve. Magyar jellegét megőrizte mostanig. Négy sarkában négy nagy szentünk kőszobra áll: Sz. István, sz. Imre, sz. László és sz. Gellért. Nagy üvegszekrényekben fényes arany és drágakő foglalatokban pihennek Üdvözítőnk, a Boldogságos szűz és igen sok szentnek relikviái. Ez nem falszifikáció, ez nem hazugság, a szemlélő igaz dolgokat szemlél. Nagy Károlyt nem csalta meg Adorján, vagy Leó pápa, vagy János, jeruzsálemi pátriárka, sem Harun al Rasid, sem a görök császárok, kik e drága ereklyékkel kedveskedtek a nagy uralkodónak, ő sem csalta meg az utó-

kort, utódjai sem. Minden tárgynak megvan a maga története, melyet írás, vagy kegyeletes hagyomány őrzött meg. Mindannyian jól tudták, hogy semmi értékesebbet és kedvesebbet nem adhatnak Károlynak, mint szent ereklyéket s ő maga is készséggel áldozott ezekért vagyont és befolyást s hasonló buzgalomra példát mutatott utódainak. Ezek is minden igyekezetükkel rajta voltak, hogy a szép és mindenekfölött kegyeletes gyűjteményt erejükhez s a körülményekhez képest lehetőleg szaporítsák. Ez adományozók közt ott van szent Henrik, a pompás szószék adományozója, Lothár, III. Ottó, Barbarossa Frigyes, IV. Károly, Rikárd, továbbá Ágnes magyar királyné és fivére, Albert, II., Fülöp spanyol király, burgundi Merész Károly és a mi királyuk, Nagy Lajos.

1656-ban szomorú sors érte az ősrégi koronázó várost. Sokat szenvedett már a 30 éves háboruban is, de valahogy csak kiheverte a háborúk okozta csapásokat. Alighogy helyreállott, akkora tűzvész ütött ki, hogy 4600 ház, 20 templom, kolostor, kórház porrá égett. Porrá égett a magyar kápolna is, csupán a falai maradtak meg. Isten csodája volt, hogy a műkincseknek, szent ereklyéknek nagy részét még megtudták menteni.

Restaurálása csak nagyon lassan haladt előre, pedig jóformán létkérdés volt Aachenre nézve. Végre is I. Lipót úgy segített a bajon, hogy a város adójának jelentékeny részét elengedte a restaurálás céljaira és a birodalmi segélyből is 3000 tallért átenged, mely összeget Köln városának kellett volna kiutalványoznia. De bizony ez oly lassan ment, a pénz is oly kevés volt, hogy a kápolna valódi restaurálása csak a 18-ik századra maradt.

II. József császár akadémuskodó természete ezt sem hagyta bántatlanul. Betiltotta a tömeges zarándoklást s így a magyar kápolna eddigi szerepe és jelentősége megszűnt. Nem volt többé a ki gondolzza, nem volt a ki megvédje szent tárgyait. Magyar ember ezentúl nagy ritkán vetődött ide. Egyházi szereinket elhasználták, ruháit elviselték, vagy ki tudja mint kallódtak el, vagy foszlottak széjjel. A kincsekből is alig maradt egynehány.

Csoportosítva mondom el a szent ereklyéket és a szent tárgyakat, kiemelve kivált azokat, melyek a kegyeletes emlékezést a legjobban megragadják.

Itt van egy darab az Üdvözítő pólyáiból, 2—2 darab ágyékfedőjéből és izzadságtörő kendőjéből, nyolcz rész a szent keresztből, egy rész a kereszt föliratos táblájából, két rész a keresztzúgekből, egy darabka a szivacsból, melylyel a keresztfán itatták, bőrovéből, a kötélből, melylyel megostoroztatása alkalmával az oszlophoz kötötték, ugyanez oszlopból egy kis rész, nemkülönben biborköpenyéből, mely fölött sorsot vetének és egy nádszál, melylyel gúnyt üttek az Üdvözítőből.

A fájdalmas Szűzanya ruhájából, övéből egy kisebb és fátylából egy nagyobb darab. Maradványai a tizenkét apostol csontjainak, keresztelő szent János

lefejeztetésénél használt kendőből és hajából; egy darab szent Simon karjából, szent Jeromos csontjaiból; egy szög, melylyel szent Pétert a keresztre szögezték; csontmaradványa szent Zakariásnak, egy darabja szent Péter botjának és lánczának; Mária Magdolna hajából (barna), egy aprószent csontmaradványa; szent Leó, szent Vincze, Ágnes, Ignác, Orsolya, Tádé, Sebestyén, Agatha csontjaiból; szent Tamásnak két foga; szent Bertalan haja, szent Anasztáz foga, szent István vértanu bordája.

Ugyancsak a mi szent királyunknak, szent Istvánnak és szent Imrének bordájából egy darab. Ezeket, valamint szent Katalin, egyiptomi Mária és szent György csontjaiból egy-egy részt Nagy Lajos királyunk adományozta a kincstárnak 1374-ben. Az ő adománya még öt diszes fibula (ruhakapocs), a XIV-ik századból, három email-kép, egy pár gyertyatartó, két kisebb lengyel és két kisebb magyar czimer és két diszes, nagy magyar czimer.

Egy magyar zarándok ajándéka még egy aranyhimzés, mely az Istenanyját ábrázolja, kinek védő karjaiban enyhet talál mindenki.

A mint az ereklyéket, hasonló, sőt talán még pazarabb ereklyetartóban őrizik Nagy Károly mindennemű relikviáját. Így mellkeresztjét, lábszárcsontját, vadászkürtjét és vadászkését, jobb karját és egyéb csontjait.

Ezeken kívül még sok egyházi szert és ruhadarabot őriznek itt, melyek egyrészt mint a szövőművészet, másrészt mint a ötvösmunka remekei méltán vonják magukra az érdeklődő figyelmét.

A mai kor gyermekei nagyon vegyes érzelmekkel lépnek e kriptába, melynek minden porcikája Isten, hit, szeretet, szenvedés és betegségről beszél. A pusztá kíváncsiságot csak oly hidegen hagyja itt minden porszem, mint a nyegle közönyt, vagy az affektált vallástalanságot. Lát és csupán csak lát. De a hívő a legszentebb kriptában megilletődött lélekkel s fölmagasztosult érzélemmel áll meg a drága ereklyék előtt, hite szárnyakat kap s lelke megérzi a végtelenséget.

A magyar utas pedig áldja a nagy királyt, ki évszázadokra szóló emléket emelt a magyar névnek a messze idegenben s e legszentebb ereklyéknél kéri Isten áldását a szegény magyar hazára.

BRÜSSZEL.

Malthus-féle népesedési elmélet értelmében az egyes államok s az emberiség jövőjét a túlnépesedés veszélyezteti. Az élelem idővel nem lesz elegendő a túlontúl megszorodott emberiség föntartására.

Leibnitz viszont azt vitatja, hogy egy állam annál hatalmasabb, minél jobban emelkedik népességének száma.

Ha az első elmélet jár az igazság útján, úgy Belgium szomorú halálnak néz eléje. Éhen fog elveszni fiaival, mint Hágár Izmaellel. Csakhogy Malthus elmélete óta kerek száz esztendő múlt el s ez az egy száz Leibnitznak adott igazat. Belgium boldog lehet. Európának a nagy német birodalmon kívül nincs országa, mely a népesedésnek akkora arányát mutatná, mint ez a kis ország. Belgiumban, melynek területe csak megközelíti a harmincezer négyzetkilométert, minden négyzetre kétszázötvenöt ember esik. Nálunk ötvenhét, Oroszországban tizenkilencz. Az arány meglepő.

Fővárosa száz évvel ezelőtt még város számba sem jöhetett. Város igazán csak három volt: London, Páris és Bécs. Pedig Párisnak sem volt több lakosa, mint ma van a mi fővárosunknak. Ma már Londonnak hét millió lakosa van s az egykor oly igénytelen Brüsszelnek már több mint félmillió.

Századok nem rebbentek el nyomtalanul a kis ország fölött. Fővárosa is sokat látott, sokat tapasztalt s nagyon sokat szenvedett. Talán annyit, mint maga az ország. Annyira összeforrott lényegük, oly egységes a történetük. Szinte elválaszthatatlan. A ki megismerte Brüsszelt, az ismeri Belgiumot.

A rómaiak már Julius Caesar idejében ismerkedtek meg a belgákkal a maguk módja szerint. A nép meghódolt, a szabad országból Gallia Belgica lett. De változtak az idők. Odoaker nyugalomba küldte az utolsó idétlen császárt,

örök nyugalomra tért a római császárság is, csak a sallangjait húzták még egyszer elő koporsójából. A belgák urai a frankok lettek, majd a burgundok. Ekkor emlékeznek meg a régi krónikások egy városféléről, melyet ezernegyvennégyben már falak öveztek s ez lett Brüsszel.

V. Károly császár tette ezt a kis várost fővárossá, midőn mint Miksa és Burgundi Mária összekeléséből származó nagyatyai örökségét fiára, II. Fülöpre hagyta. A kis ország neve ekkor Németalföld. Elég maga a név is, hogy sötét emlékeket, kegyetlen idők szomorú emlékét keltse föl lelkünkben.

V. Károly még csak megtúrta a németalföldi nemességet főhivatalában, sőt a birodalom más tartományaiban is, mert ő maga is születésére nézve németalföldi. II. Fülöp mindenkéfélt spanyol, mindenkéfélt katolikus és minden porczikájában ellenszenves zsarnok.

Minden főhivatal ezentúl spanyolé. Ez lett a jelszó. Mit akarnak ezek a Gueuxök, ezek a „koldusok“? Nekik nem jó a katolikusok Istene? Halálra velük! Halálra orániai Vilmost, Egmont és Horn grófokkal! Eredj fiam Alba, jól kezeld a pallost, a lánczot; eredj te is Requesens, Don Juan, Farnese, végezzetek velük!

És sokkal végeztek is, még többet kikényszerítettek az országból, sokat a névtelenség homályába merítettek, sokat a halhatatlanságba emeltek. Egmont és Horn érczalakja a Place du Petit Sablonon nem megvetendő részlet a halhatatlanságból. Ez az ember megfélekedezett arról, hogy nagyon gonosz dolog, ha valaki ellenségéből mártírt csinál. Arról pedig meg volt győződve, hogy az ő vitézei még a leszakadó eget is fönn tartják dárdáikkal. Pedig a dárdákat elnyelte a köd, vitézeit s hajóit a tenger.

De még egyéb is történt. Hét éjszaki tartomány utrechti unió néven különvált a déli részektől, mint protestáns köztársaság. Ebből lett a mai Hollandia. A déliből a mai Belgium.

A tizenhetedik századtól a tizenkilencedik század elejéig Bourbonok és Habsburgok versenyeznek Belgium birtokáért. XIV. Lajos vezére Villeroi három napig bombáztatja a fővárost és négyezer házat dönt romba. A béke áldásait csak Mária Terézia uralkodása alatt élvezte. Ekkor vett újabb lendületet a főváros is.

A bécsi kongresszus nevezetes fordulópont a kis ország történetében. Ekkor készítették újra Európa térképét, miután Napoleont, a világnak ezt az enfant terrible-jét sarokba állították. Metternich ekkor jutott igazán szerepéhez.

Az Ádám-báloknak ez a furfangos rendezője, hol bokáig kivágott ruhában jelentek meg azok is, kik egyébként hosszú ruhát és hosszú haját viselnek, fölcsapott házasságközvetítőnek. A cselédszerzés mesterségét, melyet I. Ferenc királynak oly nagy megalégedésére űzött az udvarban, már kevesellette. Össze-

házasította Belgiumot Hollandiával. Abszurdumok-abszurduma. Két ország, melynek nemzetisége, történelmi és jogi fejlődése, vallása merő ellentét, egységes soha nem lehet.

De hát a kinek rögeszméje van, annak nincs tiszta gondolata. Dolgát mintegy jól befejezván a nagy Scipioval mondotta: „Uraim, most már menjünk haza káposztát ültetni.“ Bizony szegény herczegem, jobb lett volna a káposzta mellől el sem mozdulni, mert ha politikai abszurdumaidat folytatod, majd maga a nép fog elküldeni, sőt elkergetni mindeneket közvetítő irodádból. A minthogy meg is tette ezernyolczszáznegyvenyolcz márcziusában s a kivetett és megvetett Mumbo-Jumbo még sokáig gondolkozhatott azon az igazságon, hogy a kik egymást gyűlölik, azokból boldog házastársak sohasem lesznek.

A házasság, melyet augusztus huszonnegyedikén hirdettek ki Brüsszelben, nem lehetett tartós. Váloók volt elegendő, de elválasztani senki sem akarta őket. Elvégre is a világ nem a látszaton, hanem a valóságon nyugszik; nem a hazugság tartja fönn, hanem az igazság vagy annak legalább egy neme; — a nép elszánta magát, hogy megdönti a hazugságot.

Harminczban augusztus huszonötödikén szólalt meg a nép, mikor a Portici némát adták a színházban. Brüsszel népe lerombolja a gyűlölt Maanen palotáját, kit egyesek igazságügyminiszternek neveztek s a ki nagyobb tehetséget pazarolt el hivatalának megszerzésében, mint annak méltó betöltésében; lerombolja a rendőrség palotáját, az állami nyomdát, megalakítja az új kormányt és kikiáltja Belgium függetlenségét. A londoni kongresszus ezt elismerte s 1831-ben az új király, Lipót, bevonult fővárosába, Brüsszelbe. Ezóta a liberális és klerikális párt versengése, nemkülönben a szoczialisták forrongása nyugtalanította Brüsszelt, de újabb időben a békés haladás útjára tért.

A belga földön való utazás a meglepetéseknek s az élvezeteknek egész sorozatát nyújtja. A hogy a határon bejutunk, rögtön szemünkbe ötlük, hogy itt a föld legnagyobb részét ásó és kapával művelik, hogy a kertészet nagyon is gondozott iparág. Nemhiába nevezik Belgiumot a veteményes kertek országának.

Maga a vidék igen változatos, síkság és dombos vidék vegyesen változnak széles völgyekkel és még szélesebb vizekkel, melyeken sok száz hajó és csolnak ring. Itt a műkertészet minden remekléseivel övezi körül a tisztavízű tó tükrét, melyben megfürdik a környező kéjlakok megtört alakja; amott terjeszkedő rétségeken legelész a nyáj, majd erdők csöndes csalídjában csacsog a kis madár; susogó levelek közt szökdös az őzike. Alagútakon átrobogó vonatunk új meg új füstföllegbe ér, hatalmas gyárvárosok füstföllegébe, majd csöndes, középkori színezetű városokon halad tova, míg eléri a fővárost.

Brüsszel két részből áll. Déli és éjszaki részből, melyek közül az első magasabban fekszik. Lakóinak száma meghaladja a félmilliót. A déli rész régi flamand jelleget hord magán, az éjszaki annyira modern, hogy „kis Párisnak“ szokták nevezni. Ez elnevezés nem is alaptalan. A nagy élénkség, a szokások, a francia csacskság, ez előkelő világ, sőt a középosztály kifogástalan francia divatja, kék bluzokba öltözött munkások ácsorgó tömege, a kereskedések pazar kivilágítása s még pazarabb kirakatai, a kávéházak és mulatóhelyek nagy száma és azoknak még nagyobb látogatottsága, a bulevardok (rue de la Loi, rue de la Madeleine) zaja, hol a gazdagság pöffeszkedve fitogtatja azt, a mije van s a szegénység ökölbe szorított marokkal nézi azt, a mije nincs, mind Párisra emlékeztet. Mert Brüsszelben, mint minden nagy gyár- és iparvárosban, kirívó az ellentét a szegények és a gazdagok közt.

A nép aránylag nagyon is művelt. Alig van ember, a ki írni és olvasni ne tudna. S nincs munkás, ki ne volna szocialista. E tannak itt megvan minden árnyalata. A keresztény-szocializmustól az ultra-szocializmusig, mely Istent nem ismer. Volt idő, midőn a vallás oly egységessé tette a népet itt, mint talán egy államban sem. A közös kapocs lassankint meglazult, az egyházpolitikai kérdések teljes szakadást eredményeztek a klerikálisok és liberálisok közt s a nép is két részre szakadt. A harcz a legelkeseredettebb volt. Sem az egyház, sem az állam nem engedett. Külön állami, külön egyházi iskolák keletkeztek, külön irodalom, sőt külön fogadók és külön boltok. Ez ellentétek idővel simultak ugyan, de teljes égyezés nem jött létre köztük ezideig. A szociálisták is fölhagytak egyelőre zendüléseikkel, miután az általános választói-jogot megnyerték.

A város épületei közül kiemelkedik a városháza. Ez a németalföldi városok legnagyobbszerű emléke s legszebb és legérdekesebb épülete.

Pompaszeretet és művészet uralkodik rajta. Alapja egy 60 méter hosszú és 50 méter széles négyszög. Tornya, mely a piacz felőli oldalon emelkedik, 118 méter magas, nem számítva hozzá szent Mihálynak 5·5 méter magas szobrát. 1401-ben kezdte meg a monumentális épület építését Thienen, a tornyot 1444-ben fejezte be Jan von Ruysbroeck. A földszint csúcsives oszlopcsarnoka, a pompás oromkoronával ellátott kettős emelet, a brabanti hercegek szobraival ellátott fali fülkék s a csinos erkély-tornyocskák a nagyszerűség és a kellem érzetével hatnak. De a különlegesnek, a bizarnnak hatását is érezzük, ha jobban szemügyre vesszük a homlokzat szobornyújtotta díszítéseit. Az épületet a torony mintegy két részre osztja. Egyik oldal emeletén szobrok díszelnek, másikon semmi; a középen már mindkét oldal szobrokkal ellátott, de itt is váltakozva. Egyiken egy, másikon kettő, majd az elsőn kettő, a másikon egy és így tovább.

Az első emelet nagytermében ítelték halálra, vagy halhatatlanságra 1568-ban Egmont és Horn grófokat. Díszterme egyike a legnagyobbaknak. Hossza 60

méter, szélessége 25 méter. A mily nagy, oly szép is. Ritka faragványokkal és drága gobelinekkel.

A nagyobb terek s a királyi és hercegi paloták jóformán egy csoportban vannak elhelyezve. A medencékkel és szobrokkal díszített nagy park egyik oldalán a nemzetiségek palotája, másikon a királyi palota, a maga szerény külsejével. A Place Royalenek van kellő hatása.

A többi tér is nagyon arisztokratikus nevű, mint Place des palais, Place du Trone. Egyike a legkedvesebbeknek a Place des Martyrs, hol az 1830-ban elesett nemzeti hősöknek szobrot emelt a kegyeletes haza; majd a Place du Petit Sablon, hol remek virágok közt áll Egmont és Horn és néhány művész és tudós szobra. A szobrok legszebbike azonban Simonis alkotása, Bouillon Gottfried lovasszobra a Place Royale közepén. Nem annyira nagy méreteivel, mint nemes egyszerűségével imponál. Arra a helyre helyezték, a honnan a hős megindította nagyszerű hadjáratát e szavakkal: „Dieu le veult!“ — „Az Isten is úgy akarja!“ Ezt a jelenetet örökölte meg a művész. Fölmagasztosult arczczal tekint a messzeségbe a fölfegyverzett vezér, kezében zászlót lobogtat, mely vagy a kereszt diadalát hozza meg, vagy annyi hős halálát; hadi ménje alig várja a sarkantyúvágást, lábát már türelmetlenül emeli, egy pillanat és megindul a hadmenet. Ritka alkotás, mely oly meglepő hűséggel fejezza ki a pillanat fontosságát, a cél magasztosságát. S a hogy nézzük megilletődve a nagy hőst, önkénytelenül észünkbe jut Péter barát. Szegény amiensi Péter, ki végig szónokoltad Nyugat-Európát mezítláb és födetlen fövel, éhezve és sanyargatva önmagadat, ki föltűzelte a lovagság minden harci kedvét, tied a főérdem, a merész kezdeményezés dicső eredménye s az első dicsőséges eredmény Bouilloné.

A kereszté lett a kereszt földje. — Vér szerzette meg s vér tartotta meg két századon. De a cél magasztos volt, a halál halhatatlanságot hozott, a történelem hódolatot nyújt a hősöknek. Hiszen mennyi szenvedés, mennyi halálhörgés, mennyi milliónak vére tapad úgyis azon gyalázatos harcokhoz, melyeket egynémely Messalináért is viseltek egykoron! Feleim, tiszteljük az eszménységet!

Egyik legszebb s nagyságával nemkülönbön imponáló épülete az igazságügyi palota. Egyike Európa legnagyobb szabású épületeinek. Sokat ad ez a nép az igazságra. Sokat adott palotájára is, ötven millió frankot! Justitia annál megragadóbb, minél szebb a ruhája. De az is tény, hogy többet ér a legkoldúsabb igazság a legkirályibb hazugságnál.

Templomai közül elsőrangú a st. Gudule templom. Épült XIII—XV. században. Két tornya dekorációk szempontjából befejezetlen maradt.

Gót izlésben épült a francziáknál szokásos csonka tornyokkal. Kissé zavarólag hatnak belül a román stílus vastag kerek dór oszlopai, melyek az egyik

mellékhajót választják el. Megemlítendő még a Place Royaleon épült ó-stilú st. Jacques sur Caudenberg templom, melyet a konvent idejében az „Ész“ tiszteletének emeltek.

Egyéb épületei közül kiemelkedik még a börze s a királyi színház.

Tudományos és művészeti intézetei, nemkülönbön jótékonyági épületei is tekintélyes számúak. Legszebb az egyetem s legértékesebb a múzeum.

Szobrászati gyűjteménye tekintélyes, bár a szobrok legnagyobb része csak másolat. — Meglepően szép eredetiekkel szerepelnek Boure, Kessel, kivált Van Hovenak van két megragadó szobra, a megvesszőzött s a boszúvágyó rabszolga.

Annál nevezetesebb a képtára. A németalföldi iskola itt van képviselve legnagyobb számú példányaival. A mesterek s a kisebb-nagyobb tanítványok egymás mellé sorakoznak. Minden más iskola is szerepel eredetiek és másolatokkal, mint a velencei, a spanyol, a római, bolognai, génuai, nápolyi; az elsőség mindenesetre a flamand, a flandriai iskoláé.

Tekintsük meg.

Az építészet és szobrászat ujjaalakulásának dicsősége Olaszországré. A festészet tökéletesítésének dicsősége Németalföldnek jutott. Ez a kis ország, mely a XV. századig művészet tekintetében nem tűnik ki, most egyszerre, mint fényes csillag jelenik meg a festészet egén, mint cikázó villám a sötét éjben, mely gyújt és világít. Tökéletesíti az olajfesték készítését és képíráásra alkalmazza. „A természetűség s annak egyik eszköze, az olajfesték, adja meg Németalföldnek a jogczímet, hogy a reneszánsz képírástörténetét megnyissa.“ Az olajfestéket már régebben is ismerték, de mert lassan száradt, nem használták képfestésre. A németalföldi festők épen ezt a tulajdonságát használták ki, a lassan száradó s az általuk már tökéletesített olajfestéket még magán a képen is keverték s így az élénkség és a színezés kimondhatatlan skálájára tették figyelmissé a művészvilágot.

Németalföld tehát a festészet technikai részét befejezi. Ezentúl a művészek a természetességre törnek és egyéniségük minél teljesebb érvényesítésére. Ez egyéniségek adják meg lassankint az irányt, melyet követni kell, iskolát alapítanak, melyben sajátlagos, nemzeti, művészi egyéniségüket kifejtve, merőben különállókká válnak.

Ilyen fejlődési fokozatra ment át a németalföldi iskola, melynek képviselői a múzeumban oly szépen sorakoznak egymás mellé.

Az első közt van Jan van Eyck, kinek színei élénkek, változatosak s a mellett lágyak, szinte olvadékonyak; alakjain a természetűség ömlik el, a legapróbb részletek is gondosan kidolgozva. Pedig ő benne még nem érte el a németalföldi iskola a tökélyt. Az ő képeinek összbenyomása még nem teljes; nem a kép főjellemét adja vissza, hanem inkább a részletek teljes kidolgozását.

Ezért egyoldalú. Kicsinyen kezdi és azon végzi. — Egyik utódja sorakozik melléje: van der Weyden. Ő már eltér Eycktól annyiban, hogy a szenvedélyt akarja visszatükröztetni alakjain. Ezek igaz, hogy szikárabbak, mint általán az egész iskola alakjai, de kifejezésük minden élénksége mellett sem rokonszenvesek. A szép formák iránt nagyobb érzéket tanusított Hans Memling.

A fejlődés útja meg volt vágva. A XVI. század mesterei haladtak rajta a dicsőséges eredménye felé. — Massys tűnik ki az elsők közt. Még sok tekintetben ragaszkodik az Eyck is Erla hagyományaihoz, de azért meglátszik képein, kivált a muzeumban levő szt. Anna legendáján, hogy a részletek aprólékos kidolgozását nem tekinti elsőrendű postulatumnak, hanem az egységes hatást keresi. A művészek az olasz mintákhoz fordulnak úgy a dekoráció, mint az arcok, alakok, mozdulatok teljessége szempontjából.

Sőt van Orley vallásos képein pöre alakokat is szerepeltet. — A németalföldi képirók egész szenvedélylyel fordulnak az olasz művészet felé, tanulmányozzák az anatómiát s a távlat minden csinját-binját. Modorosságukat mindennek daczára sem tudják levetköztetni. Ilyen de Vos a nem kevésbbé modoros de Floris tanítványa, Michel-Angelo gyöngé utánczója.

Németalföldnek éjszaki és déli tartományai a XVII. század elején vallási és politikai tekintetben különváltak. Így vált ketté határozottabb formákban festészetük is, a midőn flandriai és hollandi iskola néven különböztetik meg magukat egymástól. Közös vonásuk csak az, hogy egyaránt utánozzák az olasz irányt, mely már világiasabb fölfogást visz be vallásos tárgyú képeibe is.

A flandriai festészet mesterévé Rubens küzdötte föl magát. Olaszországban tanult s mint kész mester jött vissza hazájába.

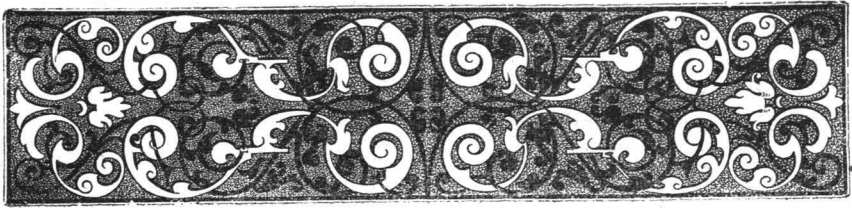
Ő lett a flandriai festészet középpontja. Tanítványa számos volt. Kiemelkednek Jordaens, de Vos, Synders. Ezeket említem a sokból, mert ezeknek képeit őrzi nagyobb számban a múzeum. Alkotásai a nagy teremtő erőt mutatják s a technika kiváló ügyességét, az összhang egységét, úgy mint a részletek kidolgozását. Termékenysége páratlan. — A brüsszeli múzeumban igen sok és Európa képgyűjteményében több mint hatszáz az ő nevét viseli. De meg kell jegyezni, hogy igen sok tanítványa dolgozott műhelyében, kiknek ő adta meg az eszmét, vagy a készülő képen egyet-mást javítva, saját nevét írta reá. Színezése üde, szinte ragyogó; szerkesztése egységes, színhatása meglepő, az alakok cselekvése csupa tűz és szenvedély, de azért még sem tudok oly nagyon lelkesedni Rubensért, mert nincs meg az alakoknak a kellő eleganciájuk, könnyedségük; mindenütt túlságosan duzzadó erő, a mely nem egyszer az idomtalanág vagy a képtelen helyzetek határán mozog. Alakjai oly erősek, hogy akrobatáknak látja az ember, legyenek azok férfiak vagy „gyöngé“ nők; angyalai nem ritkán idomtalan hústömegek és nyakatekert figurák. — Hozzá még az anakronizmus

is bántó. Egy képen, mely talán nem az övé, de bizonyára iskolájából való, a keresztlevélnél németalföldi hősök térdelnek, Mária és Magdolna modern selyemruhában és német frizurával, szent József pedig barátcsuhában! Utánzóik közül Crayer, Janssens, Jordaens és van Dick emelkedik ki. Mindegyiknek akad egy-egy hatásosabb képe a múzeumban, de legjobban megragadja figyelmünket Teniers népies irányú festészete, ki a flandriai paraszt családi tűzhelyét, a mezőt, a vásárt, a korcsmát, a tánczot, a játékot, a lakmározást, szóval az egész népeletet megkapó közvetlenséggel és hűséggel tudta megeleveníteni. A XVIII. században aláhanyatlott a belga festészet, a XIX. században újra föléledve a francia munkák után halad. — Vezetőik: Courtens, Mott, Evenpoel, Stevens stb.

Megtekintve még a város külső képét, terjedelmes körvasútján azt a tapasztalatot merítjük, hogy utczái a nagy forgalomnak igen szűkek; a fásításnak ritka a nyoma, pláne kölni fásításról szó se essék; a tisztaság a fő boulevardokat kivéve nem kifogástalan; az emeletek erkélyein bizony sok helyütt fehérneműek és ágyneműek száradnak vagy szorgos szobalányok porolják nagy puffogással a ruhákat s a rendőrség ezt nem veszi észre. Az utas boszúságára szolgál még, hogy az étkezés a középrangú szállodákban is borsos. Hogy többet ne mondjak, egy lágj tojás 24 fillér, egy leves 50 fillér. Ha az utcztán szivarra akarsz gyujtani, előbb 10 fillért ki kell adnod gyufaért; ha kártyát akarsz küldeni ismerősödnök, előbb félóráig a postát kell keresned, mert bélyeget másutt nem adnak, vasárnap itt se!

Egyébként tisztelet a helyi szokásoknak és viszonyoknak. Utazás és kényelem nem ismerik egymást. Utazás és mérég ikertestvérek. De az ember lenyeli a mérget s jól érzi magát.

LONDON.

Az utasnak hű kísérője a csalódás. Illuziókkal indul útjára, melyeknek nagy része szertefoszlik, mint a köd a napsugárnál, midőn a tapasztalás a valót mutatja meg leplezetlenül. Viszont vannak dolgok, melyeknek körvonalai megnövekedtek ugyan képzeletünkben, de a melyek a valóságban még képzeletünket is felülmúlják.

Így csalódik az utas, midőn Londonba ér. Azt tudja, hogy a világ legnagyobb városába tette lábát; előre tud róla sok nagyot és szépet, de hogy tényleg ilyen ez a kis világ, erre nem gondolt.

London felülmúl minden képzeletet. Igazolják ezt a statisztikai adatok. A város kiterjedése felülmúlja az 1800 négyszögkilométert. Van utcája 18,200. Ha ezeket hosszában egymásmellé raknák, Jeruzsálemig házsorok közt lehetne haladni. Háza van 830 ezer. Ha egymásra raknák, a Mont Everestről is csak jó szem látná meg a legfölső ház tetejét.

A Charing Grosstól, főterétől, a sugarak 15 mértföld hosszúak s így a város keresztmetszete 78 kilométer, azaz 8 mértföld. Lakóinak száma a külvárosokéval egyetemben ma már 7 millió, míg 1801-ben még az egy milliót sem érte el, 1841-ben két millió, 1861-ben közel három millió, 1881-ben közel négy millió, 1891-ben öt és fél millió volt. Ha a lakosokat félméternyire egymás mellé állítanák, úgy egész Konstantinápolyig sem fogynának el.

A Themse mindkét partján épült a város; ott, a hol egykor Hengist és Horsa állapodtak meg s a mely környéken az első hét királyság alakult. A Themse két partját 18 hid és két alagút köti össze. Magának a városnak van 18 központi pályaudvara és 300-nál több vasúti állomása. Vasútján évente 120 millió ember fordul meg. A közlekedést közvetíti még 15 ezer fiakker, 2500 tramvai,

2600 omnibusz és 200 villanyos kocs. A közrendet 16 ezer rendőr tartja fönn. Egész kis hadsereg. Temploma van 1600.

A város gyomra telhetetlen. Megesznek évente 400 millió kilogramm húst és 25 millió kilogramm kenyeret, 140 ezer tonna halat. Megisznak évente 500 millió liter sört, 35 millió liter bort és 20 millió liter szeszt s naponta 2000 millió liter vizet. Gázfejlesztésre naponta 2 és fél tonna szenet fogyasztanak. — Ha borús az idő, naponta 100 ezer forintba kerül a világítás. Naponta meghal átlag 300 ember, ezekből napi átlaga a kocsiközlekedés szerencsétlenségeinek húsz. — Az utas ugyancsak vigyázzon, hogy bele ne essék a perczentbe. Naponkint születik átlag 370 ember. Ha a város lakossága így szaporodik, akkor 1960. körül már 56 millió lesz, tehát tíz millióval több, mint az egész osztrák-magyar monarchiának!

Ily várost elképzelni lehetetlenség. A természet maga gondoskodik róla, hogy túltengésbe ne menjen semmi sem. Nagy elemi csapások már idáig is meglátogatták. Ragadós betegségek, pestis, tífusz már hússzor néptelenítette el; az 1665-iki pestis 70 ezer embert ragadott el. De a város mindig talpra állott.

Tulajdonképeni központja a City. A kereskedelmi élet itt lüktet legerősebben. Ez Londonnak belvárosa. Nem annyira sok lakossal, mint minden képezetet felülmúló nappali forgalommal. Tömkelege a bankoknak, gyáraknak, üzletek, raktárak és irodáknak. Ez volt a mag, melyből a hatalmas város fejlődött. Minden talpalatnyi földje egy-egy darab a történelemből. Már a rómaiak is ismerték Londinium, vagy Lundinium név alatt. Nagy Konstantin fallal erősítette, Nagy Alfréd már fővárossá tette, Földnélküli János alkotmányával ajándékozta meg s azóta fejlődött oly nagygyá ideig-óráig tartó megszakítással. A század diplomáciai tárgyalásait itt tartotta legtöbbször.

Másik főrésze Londonnak a Westminster, a gazdagok, az előkelők városa; a harmadik a Southwark, a gyáraknak rettentő nagy tömege.

Keljünk most útra. Figyeljünk mindenre, tanulmányozzuk a lényegest. A kimerítő rajz az utikönyvek dolga, mienk csak az, a mi legjobban megragadja a figyelmet, a minek legnagyobb a hite, a mi legfontosabb e nép vagy közvetve az emberiség történetének szempontjából s a mi tanulságot nyújt.

I.

Londonnak egyik legforgalmasabb helye az, a hol a világforgalom reális központja fekszik, az Angol Bank. Nagyterjedelmű, 16 ezer négyszögmétert borító nyomott épület. Nem magas, csak egyemeletes, de ablakok nélkül. Világosságot csak fölülről kap és az udvarról. Komor épület, koromtól sötét. Már külsége mutatja, hogy belseje nagy dolgokat rejtegethet.

Bizony nem megvetendő pénzösszeget. Több mint 1200 millió koronát!

Tőkéje 400 millió korona. Mindenesetre irányadó a világ pénzforgalmára. De semmiesetre sem bukik meg a világ, ha ez a nagy Bank meg is bukik. Angolország is bukhatik, sok más millió ember is bukhatik, hanem azért a világ nem mozdul ki sarkaiból; nincs olyan óriási pók, mely a Zenittől a Nadirig szőné meg hálóját s megakasztaná a mozgást. De az is bizonyos, hogy a világforgalomban oly zavart okozna, mint egy tinta-csöpp egy pohár vízben. Vigyáznak is reá nagyon. Tágas földalatti helyiségei csupa vasból valók. Tartalmuk ezer hivatalnoknak ad napi foglalkozást.

Vele szemben van az angol lordmayornak fejedelmi berendezésű, gyönyörű reneszánsz izlésű palotája, a Mansion-house. E kettő közt pedig a börze, a Royal Exchange, a melynek ideálisan szép görög csarnoka és épülete oly bizarr hatást kelt nagyon is prózai czéljával.

Ez épületek közt a forgalom elképzeltetetlen. Kilencz utca keresztezi itt egymást. A társaskocsik, bérkocsik, magánfogatok, teherszekerek és minden elképzeltető járművek akkora tömege torlódik össze, hogy néha öt-tíz perczig megakad a közlekedés s úgy is maradna, ha a középén álló rendőr nem mutatná meg egyenkint mindegyiknek, mikor mozdulhat tova.

A járó-kelők, kiknek pedig nagyon sietős a dolguk, ezalatt a járdán lesik a szerencsés pillanatot, mikor szaladhatnak át, vagy legalább a kis menekülő dombokra, hogy majd uj és uj kísérlettel nehezen átvergődjenek a másik oldalra. A kegyes rendőr néha megkönyörül a várakozó gyalogsorok sokaságán s megállítja a kocsiközlekedést, hogy baj nélkül átmelessenek, azaz átszaladhassanak.

Mert még az anglus is megnézi nagyon, mikor fogjon merész vállalkozásához; nagyon jól tudja itt mindenki, hogy naponta átlag 20 embert gázol el a kocsiközlekedés a rendőrség minden ébersége daczára. S így szaladva, rohanva, örökké bukdácsolva végre föllélekzünk, midőn szent Pál templomában kissé feledhetjük a zajt, megpihenhetünk.

A templomot 1675-ben kezdte meg építeni Warn Kristóf s 35 év alatt be is fejezte. Egyike a legnagyobbszerű templomoknak. Csak a római szent Péter templom s a milánói dóm nagyobb nálánál. Mintája egészen a szent Péter templomé, díszítéseiben is hozzá hasonló; belső dekorációkban, melyek most folynak nagy serénységgel, fölül akarják múlni a rómaid.

A főhajót, mely 152 méter, két mellékhajó kíséri, majd egy 76 méter hosszú kereszthajó szeli át, mely fölött a 34 méter átmérőjű és 110 méter magas kupola emelkedik. A főhomlokzatot kettős oszlopsor díszíti, a végén két 67 méter magas toronynyal.

Az angolok nemzeti Pantheonnak is használják, nagy férfiak szobraival és siremlékeivel népesítik be. Itt nyugszik maga az építő Warn; itt van szobra

Johson, Nelson, Wellingtonnak ; siremléke Napier, Reynoldsnak. A szentély díszítésére pénzt, időt és művészetet nem kíméltek. Ha az egész készen lesz, párját nehezen lehet találni.

Épen isteni tiszteletet tartottak, midőn beléptünk. Ott ült a szentélyben trónusán az anglikán püspök, papjaival és növendékeivel. A hívek nagy száma hallgatta az evangéliumot s a szent imákat. Legnagyobb csönd és figyelem. Az előimádkozó szavai vagy éneke szerint sokszor fölállott, majd letérdelt s csak ritkán ült le. Az egész isteni tisztelet egyébként csak ima és énekből áll. Az énekkart a növendékpapok szolgáltatják. Jóformán kisgyerekek talárba öltözve, rajta kar-ing. Az ének lassú, vontatott, de magasztos.

A pianisszimóknak és krescendóknak oly változatossága és finomságával énekelnek ezek a kis fiúk, hogy a legképzettebb nőénekéseket bátran mellőzhetik. Hiszen az ember soká nem is tudja elhinni, hogy nem nők énekelnek. Az ó-testamentumi zoltárok hangja, Palesztrina magasztos bús dallama, a katolikus ritus főséges éneke visszhangzik itt. De ez egyúttal minden is. A szakadás a lényegét szakította el. A külső hatást megtartotta. De csakis ezt.

Az angol nemzet Pantheonja a Westminster abbey. Sírhelye, vagy emlékhelye ez csaknem az összes angol királyoknak, királynőknek, államférfiak, tudósok, írók, költők és más híres férfiaknak. Valóban az angol dicsőség pantheonja. Mostani alakját I. Edwárdtól kapta.

Alapja az a romjaiban ma is látható kolostor, melyet Sebert király alapított a VII-ik században s a mely 958-ban a dánok rombolásának esett áldozatul. Ez a Pantheon a parlament után a legnagyobb gót emléke Londonnak. Hossza 156 méter, szélessége 61 méter ; tornyai 68 méter magasak. Belseje az építő-művészet remekelése. Különösen megragadó a főhajó kápolnája, gyönyörű falfaragványaival és mennyezet hálózatával, a kórus faragványai és az ablakok üvegfestményei.

A királyi sírok közül legszebb VII. Henrik kápolnája. Itt nyugszik nem messze egymástól Erzsébet és Stuárt Mária. A két versenytárs most nagyon békeesen megfér egymás mellett. A halál kiegyenlíti az ellentéteket, de a történelem ítélkezik. Külön kápolnában nyugszanak Cromwell, a nagy forradalmár, a hatalmas protektor, az álnok képmutatás és szemfogatás nagy mestere, ki minden szavát a zoltárokból merítette s a kinek minden tettét az ördög sugalmazta. Itt vannak az ujabbkor politikai és diplomáciai korifeusai : Pitt, Fox, Canning, Palmerston, Beaconsfield ; a tudomány vezetői : Newton, Macaulay, Darwin, Stephenson ; az irodalom napja, Shakespeare s csillagai : Thackeray, Dickens, Burns, Tennyson és még igen sok nagyság.

A profán épületek óriása a Parlament. Szemben fekszik a Westminster

apátsággal. Barry Károly tervezte kései gót ízlésben s 1840—52-ig fölépítette 3 millió font sterlingért.

Szobája van 1100, udvara 11, főtornya a Viktória-Tower 103 méter magas, főhomlokzata, mely a Themsére néz, 274 méter hosszú. Az óratornyokon az óralap átmérője 28 méter, a perczmutató 3·5 méter hosszú. Azt mondják, hogy az óra fölhúzása öt óráig tart.

A lordok házának termei fényesek és ragyogók, a Westminster-hall történelmileg nevezetes. Mindjárt a főbejáratnál fekszik. Itt történt hajdan a koronázás, itt ünnepelték és itt ítélték halálra I. Károlyt; itt proklamálták Cromwellt; itt ítélték halálra Morus Tamást, a hitéhez hű kancellárt; Essex grófot, a „szűzies“ királynő, Erzsébet kegyenczét; Fowkes-ot, ki csekély 900 mázsa löporral akarta felrobbantani az egész parlamentet. A falak mentén áll szobra Máriának, a „véres“-nek, ki visszaadta a kölcsönt a protestánsoknak s vérpadra küldte a jellemtelen Cranmert; itt van I. Jakab, I. Károly, II. Károly, III. és IV. Vilmos, meg IV. György, a „nagy kártyás“ és „nagy föltaláló“ szobra, ki hosszú fejtörések után a czipőcsattoknak más alakot adott, mert megfordította helyzetüket. Egyebet róla csak hasonló fejtöréssel lehetne kisütni.

A parlament előtt áll Cromwell szobra. Alacsony, közönséges alak az ő nagy kalapjával és még nagyobb csizmáival, karddal és könyvvel kezében, alatta oroslán pihen. Tigris vagy hiéna jobban illenék oda, de hát az angol dicsőség csak nem mondhatja meg az igazat!

Mellözve a nagy profán épületek néhányát, mint a Guildhallt, a Városházát, a Főpostahivatalt, a Tőzsdét, Buckingham palotát, sőt a Whitehallt is, mely I. Károlyig királyi palota volt, a színházakat és képcsarnokokat, mert külső szépség tekintetében bizony hasonlókat sokat láthatni más nagy városokban is; tekintsük meg a történelemnek egy nagy emlékét, a Towert.

A Tower ősrégi vára és állami fegyháza Angliának. Hatalmas épület, „öregségtől megszurkült és sok lelkiismeretfurdalástól megrepedezett“ falakkal. Hatalmas épület, mely fénynek és pompának, ünnepségnek és gyászszertartásoknak, gaztetteknek és kivégzéseknek színhelye volt. Megborzong az ember testében, megrendül lelkében, midőn a véres idők e szomorú emlékü kolosszusa előtt megáll s megpillantja a rozsdamarta kaput, melyen többször haladt be az igazságtalanság, a jogtalanság, a kegyetlenség és a boszú, mint az igazság, a jog, a kegyelem és a megbocsátás.

Hogy ki tette le e borzalmas épület alapját, nem tudja senki. Az első történeti emlék, mely 1100-ból való, egy Ralph Flambard lovagról beszél, ki fogóságából, a melyet Towerben töltött, ekkor szabadult ki. Hány elitélt sóhajától visszhangzottak csarnokai és odui e félelmetes szörnyetegnek; micsoda véres napokról beszélhetnének azok a kövek, izmai e szörnynek, míg végre 1818-ban

bezárultak a börtönök; bezárta a szégyenkező angol Juszticia, hogy többé meg se nyissa. Kaszárnává tette.

Itt kínlódott testi s még nagyobb lelki gyötrelmeiben Boleyn Anna, VIII. Henrik felesége, öntudatlan oka az angol reformáczióknak; itt szenvedett az ötödik feleség, Howard Katalin, azért, mert mielőtt a királyt szerette, mást is szeretett; itt fejezték le mindkettőt s VIII. Henrik örületes játékát tovább folytatta.

Itt nyugszik a fellegvár csöndes kertjében Gray Janka, ki a trónról a tizedik napon már a tömlöczébe lépett. Jane, Jane! — ezt kaparta börtöne falára. Sokatmondó szavak. Szenvedés és szemrehányás. Valóban a kapitóliumtól a tarpeji szikláig oly nagyon rövid az út!

Itt fojtotta meg Gloster herczeg, ez az utálatos zsarnok és rokongyilkos, Anglia történetének hiénája, kinek nevét a nagy Shakespeare is a bitóra szegezte, honnan soha többé nem veszi le senki, — ez a III. Rikárd, — az ártatlan V. Edwárdot és kis testvéreit a „vértorony“-ban. Folytassam-e?

Belépve a régi várba, csakhamar föltűnnek a földalatti zárkák és tekervényes csarnokok.

A kiket ide küldtek, az Isten napját azok soha többé nem látták. Ha egy ilyen zárka ajtaja évek multán újból megnyílt, — írja Heine, — a rozsdás vas kísérteties nyikorgásán kívül mi sem hallatszott; az áldozat ajkán örökre elhalt a sóhaj, csak néhány ottheverő fakó csont s a falba, vagy padozatba karczott mondatok, szavak árulták el, hogy itt egy emberi lény nézett farkasszemet a halállal.

Innen kiérve, a „fehér toronyba“ megyünk. Egykor ez is fogház volt, ma fegyvertár. Itt járt egykor e torony egyik czellájában a híres Walther Raleigh tizenhárom esztendeig. Vajha csak járhatott volna! Mert czellája hossza négy lépés, szélessége három lépés. S ez az ember foglalta le Éjszak-Amerikát Angliának!

Szegény Kolumbus, ha ezt megérhethet volna, de könnyűek lettek volna lánczaid! Itt tartották fogva számos társával a skót szabadsághóst, a skót költészet Cydjét, Wallace Vilmost s innen ment a vesztőhelyre.

A fegyvertár legérdekesebb alakjai az angol királyok. Sorban egymás mellett mereven ülnek lovaikon korhű vagy eredeti fegyverzetben. Itt van VIII. Henrik modellje pánczélos fegyverzetben. Széles, nagy feje, elhizott, potrohos teste, vörös bajusza, vastag érzéki ajkai nem tesznek kellemes benyomást még a laikusra sem. Hát még arra, a ki ismeri ennek a kimerának undok életét! Mellette van elhelyezve az a figura, melyet gúnyból I. Miksa császár küldött a képzelődő királynak. Egy vasból való mellszobor ez, otromba fejjel, idomtalanul nagy szemüveggel és kosszarvakkal. Szarvakat növesztett a félelmetes szoknyakirálynak ötödik felesége Howard Katalin; ezt parodizálta Miksa császár, kit különben „lovagias“-nak neveznek.

I. Károlynak gyermekmodellje lovon igen rokonszenves. Az ember alig tudja ott hagyni a szép kis fiút, kit szintén vérpadra küldött a puritán fanatizmus. Odább teljes fegyverzetben dús aranyozással, melylyel London városa lepte meg mint uralkodóját. Majd II. Károly és II. Jakab; ez utóbbi óriás bőrcsizmákban és hosszú kaftánban. A fegyverek közt föltűnik egy remek ágyú. Fafaragvány e felírással: „Fulmina terrent Martis.“ 1898-ban vették el Malta szigetén a francziáktól. A fegyverek ezer és ezer neme a falakon csüng, csillag, kör és mindenféle geometriai alakban; vagy állványokon pihenne, ha az éber gondosság folyton nem tisztogatná őket.

A modellek legérdekesebbje Erzsébet királyné. Lovon ül ugyanabban a mesés értékű ékszerekkel díszített ruhájában, a melyben a szent Pál templomban tartott hálaadó istentiszteletről tér vissza, midőn 1588-ban II. Fülöp hajóját a tengeri vihar a Calais-szorosban tönkre tette.

Lépünk be végül a Tower kincstárába. Az embert nyugtalan kíváncsiság fogja el, mert itt mutatgatják a világ legnagyobb gyémántját, a Kohi-noort egy shilling ellenében.

Igaz, hogy sok szépet rejt magában ez a nyolczoldalú és kopárfalú helyiség. Óriás hengeralakú üvegszekrényben van letéve szt. Eduárd drágaköves bársony koronája, Albert és Viktor koronája, mely utóbbinak csak az a rubinja, melyet a koronázáskor hozzácsatoltak, harmadfélmillió korona. Van rajta még három rubin, egy nagy és tizenhat kisebb szafir, 277 igazgyöngy és 2783 gyémánt; továbbá a walesi herceg koronája; nyakékek, lánczok; majd külön szekrényekben az angol lovagrendek jelvényei, edények tömör aranyból, sceptrumok, sőtartók, keresztelők, trombiták, harsonák és más egyéb ritkaságok és drágaságok.

Itt van a Koh-i-noor is, de csak utánezatban. Az igazit a Tower egy földalatti termében őrzi egy egész várórség. Máskor nem látta ezt meg idegen szem, mint midőn Anglia uralkodója, Viktória, fontos állami ténykedésnél magára vette. Súlya 106 karat. Értékét ki tudná megmondani? A Koh-i-noor — vagy a világosság hegye — egykor Kelet-India Delhi fejedelmének volt tulajdona mintegy ötszáz éven keresztül. Hogy jutott hozzá, senki sem tudja. Midőn az angolok 1857-ben elfoglalták Delhi országát, a mesés értékű drágakövet is hadiszákmányként magukkal vitték. A legrégebb időktől az a hit fűződött a gyémánthoz, hogy a kinek birtokában van, az mindig győzedelmeskedik ellensége fölött. Vajjon megtartja-e most is csodás erejét? Mintha a „világosság hegye“ kissé homályosulni kezdene! Nehéz lesz újra kicsiszolni a homályt.

II.

Minden Koh-i-noornál érdekesebb és értékesebb Londonban a British-Múzeum.

A világnak legnevezetesebb gyűjteménye ez. Párjukat ritkító művészeti és tudományos tárgyaknak tárháza. Abból az értékes magángyűjteményből fejlődött ki, melyet Hans Sloane ajánlott föl hazájának nagyon is csekély áron, húsz-ezer font sterlingen, pedig reális értéke ötvenezer volt. A gyűjteményt a nagyközönség használatára 1759-ben bocsátották.

A jelenlegi épület újabb keletű, mert a rohamosan megszaporodott kincseket a régi épület már nem tudta befogadni. Róbert Smirkes terve szerint építették föl a jelenlegi kolosszust 1823—57-ig. Hatalmas épület; nagyszerű s a komoly czélnak megfelelőleg igazán komoly. Görögstilű csarnokát 44 hatalmas jön oszlop tartja; a főhomlokzat hossza 82 méter.

Belső berendezésében nem a különös díszítésre ügyeltek, hanem a kényelemre, az egyszerű és nemes izlésre, a praktikus berendezkedésre. A közönség a legnagyobb kényelemmel használhatja. Reggel nyolcztól este nyolczig nyitva van a hatalmas olvasóterem, mely fölülről egy 32 méter magas kupola üvegablakain át kapja a világosságot. A gyűjtemények is este hat óráig megtekinthetők.

A könyvtára egyike a világ legnagyobb könyvtárainak. A kötetek száma jelenleg két millió körül van. Évente 30 ezer kötettel gyarapszik. Az egész múzeum rendes évi kiadása 3.312,000 korona, nem is számítva a rendkívüli kiadásokat.

Az egész gyűjtemény tizenkét osztályra oszlik; úgymint könyvek, kéziratok, keleti kéziratok, keleti régiségek, görög-római régiségek, pénznemek, középkori britt régiségek, rézmetszetek és rajzok, állattan, növénytan, földtan és ásványtan.

Szó sincs róla, hogy e rengeteg anyagot néhány nap alatt csak valamennyire is meglehessen vizsgálni. De viszont vannak dolgok, vannak részletek, melyek szinte kiáltva hívják magukra a figyelmet s a melyek művelődés vagy általános történelmi szempontból igen nevezetesekek.

Első sorban kiemelendő a páratlanul gazdag és ép oly érdekes kéziratgyűjtemény. Van itt 48,155 kézirat és 33,000 okmány. Megcsodáljuk a régi írott könyveket itt is az ő pompás inicziáléikkal s egész oldalas festményeikkel, bár e tekintetben talán többet nyújt a nürnbergi germán múzeum; de a kéziratok nagyszerű sorozata valósággal életre kelti az angol históriát. A Plantagenet, Tudor, Stuart-ház királyai saját kezük írásaival itt élnek egymás mellett s itt van közöttük a nagy ellenség Cromwell is a maga kerek, olvasható betűivel. Erzsébet a maga förtelmes csunya ákum-bákumával és Stuart Mária az ő értelmes, határozott vonásaival. I. Károly finoman és vékonyan vetette betűit; I. Jakab úgy ír, mint egy normálista, csunyán, ferdén, határozatlanul. A mily szép sorok tartják fönn emlékét a rokonszenves aragoniai Katalinnak, oly ronda, visszataszító még az írása is gonosz emlékü férjének, VIII. Henriknek. — Cranmer, a vén szelindek, a nagy diplomata a maga szempontjából, már igazi középkori oklevelet rajzolt,

hogy csodálja majdan az utókor, micsoda ember lehetett az, a kinek a keze is ily művész vala.

Az okmányok egyik legfontosabbika, a Magna Charta, csak fotografiában van meg. Nagysága egy nagy ívnyi. Színe sötét-fekete; teljesen olvashatatlan. csak itt-ott látszik meg egy-egy betű vagy vonás. A Korán egy másolata a nyolczadik századból már nagyon is olvasható otrombául nagy, mázolt betűivel. Nevezetes példány még a híres Codex Alexandrinus, mely a Szentírást tartalmazza s a legrégibb görög kézirat a harmadik századból, egy töredék Plátó Phaedonjából papyrusra írva.

Az ó-keresztény és kopt keresztény régiségektől kezdve egész a tibeti imádkozó kerékig vagy a Dalai Láma süvegéig minden vallás képviselve van a maga specziális régiségeivel. Buddha és Brahma szobrai és mindennemű vallási tárgyai; a fafaragványok a maguk faragatlanságával, a miniatűr szobrok a maguk lehetetlen alakjaival. Confucius szobrai teljesen bearanyozva és nagyobb szobra higgadt arczkifejezéssel és tekintélyes szakállal. Visnu szent kocsijának modellje, melynek kerekei elé vetik magukat a fanatikus brahminok, hogy testüket Brahma nevében elnyomorítsák; mert az alkotmány igen nagy lehet a valóságban, köröskörül szobrokkal faragványokkal díszítve, rajta Visnu élénkszemű szobra, fölötté díszes zászlós selyem-sátor.

A zsidó vallás művészi kivitelű főpapi gyűrűivel, az ötvös-munka remekeivel s azokkal az arany és ezüst lemezekkel, melyekre a Jehova név volt vésvé. Ezeket a főpap homlokára kötve a nép felé fordította, mert még ő sem volt méltó arra, hogy a nagy Jehova nevét ajkaira vegye.

Az asszírriai régiségek gyűjteménye valóban páraflan. A mit Layard, Rawlinson és Birch újabb időben Asszírria és Babiloniában fölfödözött, az mind ide vándorolt. Négyezer esztendő tekint az emlékekből felénk. Az ékiratok holt betűi megelevenedtek, a két állam történetéről lefoszlott a titokszerűség, a homály.

Az emlékek a legrégebbi idők polgáriasságáról oly világosan beszélnek, mint történeti könyveink a közelmúlt időkről. A nagy Szárgon, Assurbanipal és Sennacherib fölkeltek sírjából. A biblia s a görög történetírók hitelé megnövekedett. Nimrod, Ninive, Babilon föltárta kincseit s e kincsek az angol múzeum büszkeségei.

Az emlékek domborművekből, szobrok, iparczikkek és festészeti elemekből, az építészet egyes részleteiből, írás-táblácskák, kis műtárgyak, talizmánokból, pecséthengerekből, ékszerekből, edényekből stb. állanak.

Anyaguk alabastrom, achát, jászpis, turmalin, márvány, haematit és bazalt. A mi pedig mindennél fontosabb, oly egyszerűséggel, közvetlenséggel beszélnek az emlékek ékirásai mindenről, mintha nem is az utókornak szánták volna történetüket, mintha csak naplót vezettek volna minden cselekedetükről. Valóban

igaza van a Szentírás mondásának: „Én mondom nektek, a kövek fognak kiáltani. Mert a kő kiabál a falból és a gerendák válaszolnak a fából.“

Nem kevésbé nagyszabású a múzeumnak egyiptomi gyűjteménye. A legnagyobb részét a francziáktól vásárolták, kik Alexandriának elfoglalásával (1801.) ezeknek birtokába jutottak.

Igen sokat ajándékozott még Northumberland herceg és több magánember.

Egyiptomnak kétségkívül legnagyobb érdekessége a gúlák tekintélyes sorozata s azoknak egész mivolta. Nincs merészebb és fáradhatatlanabb kutatója a gúláknak az angoloknál. Mintegy hatvan esztendeje annak, hogy egész erővel láttak hozzá a gúlák átkutatásához s fáradságukat fényes eredmény koronázta. — Átkutatták a legnagyobbat, a Chufu gúlát; átkutatták Chefrenét és a Menkará gúlát. Ez hozta meg a legnagyobb jutalmat számukra.

Egy konzervált hullát, egy múmiát. De ez a múmia valamikor király volt, hatalmas úr, a nagy Mykerinosz, kiről Herodotos is megemlékezik. A koporsót s a múmiát magukkal hozták az angolok. A koporsó a tengerbe veszett, a múmia közpréda lett, a kíváncsi tömeg szemlélésének prédája. A faláda, mely a tetemet őrzi, föliratos: „Te, ki Oziriszszé lettél, északnak és délnek ura, Menkará király, örökké élő, az ég gyermeke, kit Nut fogant s ki Izebnek örököse, terjeszsze védőleg föléd szárnyait anyád, Nut, kinek nevében rejtőzik az ég titka. Adja meg neked, hogy olyan légy, mint Isten és semmisüljön meg, mi ellenséged. — Éjszak és dél királya, Menkará, örökké élő.“

Ezt a gúlát maguk a beduinok is valami félelmetes tisztelettel szemlélik. Kísértetekről beszélnek, melyek különösen Mykerinosz gúlája körül járnak. Talán keresik a nagy király tetemét, mely messze nyugaton az angol múzeumban fogja pihenni előreláthatólag nem nagyon kurta álmát hiányos csontvázával, gyantával erősen bekenet testével s néhány ruhafoszlányával. Pedig ez az uralkodó nagyon jó emlékü a történelemben. Igazságos és jóságos. Mindenekfölött vidám. Azt mondják, hogy a midőn megjósolták neki, hogy még hat esztendeig fog élni, hozzáfogott a vig mulatozáshoz, az éjszakázásokhoz s meghazudtolta a jóst, mert nappallá tevén éjszakáit is, még tizenkét esztendeig élt hat helyett.

Itt van Pollius Cleopatrájának koporsója, melynek fenekére maga Cleopátra van festve. Egy múmia szurokkal van leöntve s így konzerválva; másik megromyolódva; majd teljes épségben; sőt egyikből csak a tiszta csontváz maradt meg. Még a múmiákat is megrágtá az idő vasfoga.

A koporsófüdelekre van festve a lakónak arczképe. Néha természetes színekkel, máskor csupa aranyozással. A termet egyaránt közepes, a nőké szinte kicsiny; szemeik nagyok és kifejezésteljesek. A múmiák némelyikén a hajzat is megmaradt, még pedig paróka alakjában. A parókaviselet általános szokás volt mintegy háromezer éven keresztül. A férfiak mindig viselték, a nők ritkábban.

Van itt egy oly ép és oly tiszta paróka, mintha ma került volna ki valami nem megvetendő ügyességű Figaró-kézből.

Szobrászatukat ujabban nagyon kezdik magasztalni az utazók. Nem tartanak velük. Kényszer alatt volt a művész, kényszer hatása van minden szobron. Még a híres Sech el Beledet sem vehetjük ki, egyedül a louvrei irnok szobrát.

A férfiak mind egyformák, a nők nemkülönb. A férfi középkorú, a nő hajadon. Akár ülnek, akár állnak, egyforma a helyzet. Szabályok határozzák meg, hogy ilyen meg ilyen magas alaknak mekkora legyen a válla, karja, lába, ujjja. Mentségük és egyúttal érdemük az, hogy a sablon határán kívül a boncz-tani megfigyeléseket alkalmazzák s az emberi arcokat természetűen és jellemzetesen alakítják. Bántja azonban izlésünket már az, midőn az istenek alakjai állatfejekkel, lehetetlen fejdíszekkel vagy szimbólumokkal ábrázolják. Pedig tudjuk róluk, hogy ezek mindegyikének valami vallási jelképes értelme is volt.

Hogy egyebeket se mellőzzünk, nagy számban látjuk itt a régi egyiptomi edényeket, melyekbe a hulla elégetett belső részeit helyezték; a karabeuszok nagy tömegét, ezeket a szent bogarakat, melyeknek olyan erőt tulajdonítottak, hogy a tetszhalottakat fel tudják ébreszteni. — Gyakoriak a hasonló célzatú Utaszemek. Ezeket is a halott mellé helyezték, hogy a bíró elé vivő úton biztosan haladjon. Nemkülönb. játékszereket is helyeztek a múmia mellé, hogy legyen szórakozása a túlvilágon. Kiszámíthatatlan szinte a kis szobrocskák száma, melyeket minden múzeum egyaránt nagyobb számban őriz.

Érdekes és fontos emlékek a papirusztekercsek. Irodalmi művek ezek, melyek rendszerint halottaskönyvek név alatt ismeretesek. Igen szép példány e tekintetben Neschemet királynő papirusza, az angol király tulajdona. Hossza körülbelül négy méter. Írás és képek váltakoznak a legélénkebb színekben. Ezek oly tiszták, oly meglepően frissek, mintha ma festették volna. A fehér festék olyan, mint a hó; a zöld olyan, mint a frissen kaszált rét. Az írás hieroglif, képejes. Ez írás megfejtésének szerencsés tárgya, a rosettei kő is itt van a múzeumban. El nem évülő dicsősége a zseniális Champollionnak, ki tiszta kombinációk alapján megfejtette a hieroglifákat s ki élete végén már ó-egyiptomi nyelvtant és szótárt hagyott hátra.

A tábla hármass föliratú. Kettő egyiptomi és egy görög írású. A görög szöveg vitte rá a tudós megfejtőt a helyes útra. Megfejtette a titokteljes egyiptomi abcét. A kutató szellem oly diadala ez, mely nélkül még ma is vajmi keveset tudnánk Egyiptomról.

A múzeum egyéb nevezetességeit csak röviden sorolom el.

Szinte csodálkozás fogja el az embert, midőn Karthago, az egykori híres Karthago mozaikművészetét megpillantja. Állatok versengése, púnok lovaglása, marczona alakok arczképei, virágok és ornamentika mindennemű alakja oly

kivített nyert a fönmaradt mintákban, hogy tekintve a kort, még a mai mozaikművészet hódolatát is megérdemli.

Igen szép és tetszetős az etrusk művészet is. Edényeik agyagból valók s olyan alakúak, mint az egyiptomiaké. Az alapszín vörös, a díszítés fekete. Tárgyai a díszítésnek emberek, állatok és változatos jelképek. Ilyenek a görög edények is, 400-tól kezdve. A görög-római szobrászat igen sok, és pedig eredeti szoborral van képviselve. Megragadja figyelmünket egy igen szép kidolgozású Jupiter-szobor, melyet magyar földön találtak s mégis ide vándorolt! Apolló életnagyságú bronzszobra üvegszemekkel. A császároknak mellszobrai mellé sorakozik egy szép Vénus-szobor és a Parthenon egész tympanonja. — Alakjai hiányosak bár, de kivethetők a körvonalaik. Egy darab oszlopfe Diana efezusi templomából; abból a templomból, melyet a hírvágyó Herostratus gyújtott föl.

A Parthenon oszlopfeje, reliefjei és sok más elszámlálhatlan régiség és nevezetesség, a mi csak a világ legnagyobb tudományos gyűjteményében helyet foglalhat.

Londonnak ezenkívül még két nagyszabású múzeuma van: a Kensington-múzeum és a Kristály-palota.

A Kensington-múzeum maga múzeumok gyűjteménye. Az ipar- és művészet minden ága egy-egy gyűjteménnyel szerepel. Az összes angol találmányok mintái s a hajók óriás gyűjteménye.

A múzeumban egyébként, mint dr. Heine megjegyzi, igen furcsa adminisztráció uralkodott csak a közelmúltban is. Az elrendezés hanyagságot és gondatlanságot tüntet föl. A jegyzékek, kivált a könyvtár katalógusa hemzseg a hibáktól. Sok könyvnek czime a szerző neve helyett van bevezetve; egy-egy mű húsz fölös példányban is hever; értéktelen hirdetések, idejét múlt könyvjegyzékek díszes folio-kötésben díszelnek és más egyéb példája a híres angol pontosságának.

A Kristály-palotáról el lehet mondani, hogy a maga nemében unikum. Vasból és üvegből készült óriási palota, üvegtornyokkal és hatalmas kupolákkal, melyek a hatodik emelet fölött fekszenek. Az emberi művelődés egyetemes gyűjteménye ez, mely szórakoztat és tanít. A mi csak fontos művelődés szempontjából, az másolatban itt össze van hordva; legyen az építészet, szobrászat, festészet, ethnográfia és így tovább. Nagyságáról kellő fogalmat nyújt a főterem hossza, mely 500 méter, tehát fél kilométer. Ezzel párhuzamosan haladnak melléktermei lenn és az emeleten.

Ilyformán magának, a palota belsejének a bekalandozása egy egész utazás, hát még a terjedelmes és szépen gondozott park, a maga szépségével, szökőkútjaival, szobraival, üvegházaival és növénygyűjteményeivel . . .

Az ó-kori művészettől a jelenkorig minden világhírű modell itt van, nem

soviniszta módon összegyűjtve, hanem helyt adva minden igazán nagy alkotásnak. Minden építészeti stílus egy-egy remekével. Így az ó-keresztény, a román, gót, reneszánsz, arab stíl; a régiségtan fontos adatai; a görög, római, egyiptomi ház berendezése; az indiai pagoda mintája; az emberiség nagy alakjainak szobrai, köztük Kossuth Lajos és gróf Batthyány Lajos mellszobra. Kár, hogy Petőfit nem ajánlotta be még valami befolyásos ember, ha idáig még nem tudták elismerni világhírét.

Majd más helyen az ethnográfia a maga különlegességeivel. A merre csak birtokuk van az angoloknak, — pedig van nekik háromszor akkora földdarabjuk a földtekén, mint Európa, — minden népet bemutatnak itt egy-egy csoport festett főtáblákban, honi terményeikkel és állataikkal. Valóban e hely iskola, panoráma és mulatóhely egyszerre. A ki megunja a sok látnivalót, az válogat a szebbnél-szebb bazároknak; vagy csalogató buffet-ben pihen meg; vagy letelepszik a nagy koncert teremben s ott gyönyörködik. Itt van a világ legnagyobb orchestruma az orgonák egyik legtekintélyesebb óriásával. Nem ritka az eset, hogy négy-hatezer tagból álló zenekar játszik itt, vagy három-négyezer főből álló vegyeskar énekel a hatalmas hangszer kíséréte mellett. Valóban ünneppélyes és magasztos volt ez a koncert.

Az ember szinte el sem tudja képzelni, hogy lehet dirigálni egy három-ezer tagból álló vegyeskart s itt egyszerre a pontosságának akkora fokát látja, mintha csak egy óriási automata volna az egész orchestrum. Az angol himnusszal kezdik és azzal végzik. Szeliden és lágyan siklanak a hangok a palota kristályüvegén, mint pajkos delfinek a tenger tükrén; édes pianissimók rebbennek utánuk és sóvárogva tekintünk szerte, hol akadnak meg s hol verődnek vissza; a lélekzet visszafojtott, a szívverés lázas s a midőn a vezénylőbot megsuhan a levegőben s megszólal az orgona s az ezernyi férfihang fortisszimója, mintha ijesztő mennydörgés rohanna örült erővel a falaknak és oszlopoknak, honnan újra és újra visszaverődve, lassan elhangzik s mi az izmainkon végigfutó delejes áramot még mindig érezzük. A hatás valóban páratlan: a csodálat szót keres és nem talál. Ennél a nagy nemzetnél minden oly nagyszabású. A magasztosnak, a fönségesnek hatásával távoznak a teremből s a park üde pázsitján várjuk meg az est tündéri látványosságát, a fontaine lumineuset; ezt a pajkos, elragadó játékát a vizsugárnak s miriádnyi gyermekeinek; a szökélest és esést az alakok és fordulatok s a szemkápráztató színek beláthatatlan skálájával; gyönyörködünk a színes lámpakoszorúknak, míg egyszerre eltűnik a fény s pihenőre térnek a Nereidák s föllépnek szerény mécesükkel a sz. János bogarak, Aladin örök lámpásai. Mi pedig nagy iparkodással sietünk a vonatra, hogy egy órai sebes vágatás után hazaérjünk. Pedig nem is voltunk a városon kívül, csupán egy külvárosában Sydenhamban.

III.

Régi arab közmondás, hogy „a ki nem látta az Alhambrát, az nem látott semmit.“ Szinte párhuzamban mondhatjuk, hogy a ki nem látta London forgalmát, annak nincs fogalma az igazán nagy forgalomról. Hogy mennyire relatív a forgalom fogalma, itt látszik meg legjobban. Hányszor mondjuk a mi liliputi városainkról, hogy nagy a forgalma egyik-másiknak. Mit mondjunk Londonról?

Az örökké nyüzsgő, zszibongó élet városa ez, hol senkisép pihen ; mindenki rohan, mindenki dolgozik : még a naplopó is a maga módja szerint. Kinek volna türelme csak ahhoz, hogy a hatalmas London-Bridge sarkán megállva, csak egy fél óráig számítaná meg az ember- és kocsiforgalom egyedeit, a folyton tova-hullámzó emberáradatot, mikor egy nap leforgása alatt átlag húszezer kocsí és százhúszezer gyalogos halad rajta keresztül ! Ez a híd erő és nevezetesség tekintében elsőrangú. Vasból és gránitból készült nagyszerű alkotmány, mely immár hetven év óta oly szilárdan áll, mint a rhodusi kolosszus. Ötvenkétmillió koronát nem hiába dobtak ki az angolok. S hogy egy darab nemzeti büszkeséget is csatoljanak a hidhoz, a légszeszlámpákat azokból az ágyúkból öntötték, a melyeket a francziáktól szedtek el a spanyol háborúban.

E nagyszabású hidon kívül még tizenhatsz és két alagut köti össze a város részeit.

Magán a Themsén 300 nagyobb gőzhajó és 20 ezer kisebb hajó közvetíti a közlekedést.

A közlekedés főszköze mégis a vasút. Ennek a hálózata oly kiterjedt, hogy magában a városban 18 központi pályaudvara és 300-nál több vasúti állomása van. Pedig a földalatti London forgalmát még hozzá se vettük.

Micsoda élet van itt a föld alatt ! „Egy bűvös alvilág, soha nem látott jelenségekkel, mely alvilág titokzatos zajtól visszhangzik és melyben csak úgy nyüzsg az emberi, állati, pneumatikus, hidraulikus és villanyos élet.“

Valóságos város ez a föld alatt, hol ezren és ezren élnek, mint vakondok az ő nyirkos oduikban, nélkülözve a nap fényét s élető erejét ; a hová még a házi állatok sem tudják őket követni s elpusztulnak, ha ide erőszakolják, csak egyedül egy macskafaj, mely már egészen aklimatizálódott s a melynek a nap fénye volna terhére. Út és utca, minden kigondolható vezeték és vasút halad egymás mellett vagy kereszteződik.

Csodálatos az a merészség s az az ügyesség, a melylyel mindezt meg-építették. Mert nem elég, hogy valóságos vasúti hálózata van Londonnak a föld alatt, de ezalatt még egy emelettel a föld gyomra felé még egy ily hálózata van. Bizonyos remegés szállja meg az embert, midőn vele szemben robog a félelmeszemű szörnyeteg s már-már egymáshoz érnek, midőn hirtelen alattunk eltűnik ; majd fölfelé emelkedünk s a város utczái fölött haladunk s egy perc

mulva újra a föld gyomra fogad be. Föllélekezünk s megkönnyebbülünk, midőn e félelmetes világból az utcza nyüzsgő világába följutunk.

Ne gondolja senki sem, hogy London utczái nagyszabásúak, fényesek, ragyogók. E tekintetben Európa nagyvárosai fölötte állanak. Annál megkapóbb, annál érdekesebb és változatosabb azoknak élete.

Ez az élet a szerint változik, hogy melyik városrészben, sőt melyik utczában van. Mert más a City élete, más a Westendé, a csöndes squareké, más a zug-utczáké vagy a tolvaj-negyedé, vagy a dockoké és így tovább.

Legmozgalmasabb a City. Az üzletek és raktárak városa. Mintha annak a néhány millió embernek mindennap itt kellene megfordulnia, oly bámulatos a forgalma. De csak nappal. Este vonatok röpítik haza a kereskedővilágot meszszebb fekvő tűzhelyeikhez s azért éjjel négyezer ház a Cityben üresen áll. Egy nyugalmból fölvert hangyaboly ez a városrész, hol mindenki fut, rohan a dolga után, mintha mindeh pillanattól függne élete és boldogsága.

A társaskocsik teteje s nemkülönben belsége tömve utassal s néha valószínű harczot kell folytatnia az embernek, ha neki megfelelő kocsit pillant meg. Mert ezek nem állnak meg az utas kedvéért, legföljebb ha megakad a közlekedés. Itt a kapaszkodó, a kúszó-mászó ügyesség a szükség hatása alatt rohamosan kifejődik.

A lovak patáinak tompa dübörgése, a nehéz kocsik még tompább zaja összevegyül a kalauzok, az árusok, a járókelők zajával, lármájával vagy kiáltásnak beillő beszédjével s a kábító hatás napok után sem szűnik.

Ha gyalog kell megtennünk egy-egy darab utat a forgalomnak ez Eldorádójában, ugyancsak megfizetünk azért a tapasztalatért, mit így szerzünk. A járdák a szó szoros értelmében zsufolásig vannak járókelőkkel, vagy holmi mozgó üzletekkel, hol minden apróság és haszontalanság kapható; nagy komolysággal lépkedő zászlóvivőkkel, kik reklámot hordanak zászlóikon minden képzelhető háziszser vagy divatcikkiről; mellükön és hátukon óriási reklámtáblákat czipelő csepürágókkal, kiknek írásai megmondják az idegennek, hol verheti el pénzét gyorsan és hatásosan; hol lehet étkeznie olcsón és kitünően, — ehetetlen kotyvalékjaik nem magyar gyomornak valók — és mi ezek közt bukdácsolunk, jobbra-balra ugrunk, lökést fölfogunk s visszaadunk, mert nekünk is sietős lesz a dolgunk, lévén ez a sietség oly nyavalya, mely ragadós.

Akkor gyűlik meg legjobban a bajunk, ha az utcza másik felére kell átjutnunk. Nagy, széles utcákban ez nem nagy dolog. Jó láb és jó szem kell hozzá. De itt ez is kevés. Az utczák szűkek, a forgalom elképzelhetetlen. Még a bensülött londoni is nagyon megnézi, mikor rohanhat keresztül veszély nélkül a másik oldalra. Hát még az idegen, a kinek fejében mindig ott kísért az a huszas szám, a mennyit naponta kocsit üt el. Legtöbb esetben lehetetlen az

átkelés. Ha már jókora tömeg torlódik össze a járda szélén, melynek leghőbb vágya a tulsópart elérése, akkor megszánja a szánandó tömeget az utcák föltétlen tekintélye, a rendőr; kezét fölemeli, parancsol a kocsiközlekedés egy pillanatban megáll s a tömeg hálás lélekkel meg ziháló mellel rohan a másik oldalra. Izrael átkelése ez a Vörös tengeren, mögötte újra összefoly a kocsitenger.

Ez aztán a rendőrség! Legjobb az egész világon. Éber és figyelmes, erős és udvarias. Figyel mindenre és rá is figyel mindenki. Válogatott emberek, jól fegyelmezve és tanítva. Akár egy hadsereg. Számuk is akkora, tizenhatezer. Öltönyük sötétkék posztóból való, fejükön tűzoltó-föveg-féle, kezükben keztyű, egyéb semmi, se kard, se pisztoly. Tekintélyük mégis igen nagy, mert szigorúan büntetik azt, ki ellenük vét. S ez így van rendjén.

Az utas bizalommal fordulhat feléjük és minden angol. Hányszor történik, hogy tehetetlen öregeket, nyomorék koldúsokat maguk vezetnek át az utca másik felére. A ki pedig nem enged szavuknak, azt a fölöttes hatóságnak jelentik föl. Részeseges csavargók s veszekedő naplopók nem szívesen jönnek érintkezésbe hatalmas markukkal és izmaikkal.

Az utczáknak tipikus alakjai a cipőtisztítók és az utczaseprők.

A cipőtisztítók cifra, de azért csak szemtelen legyek. Vörös zubbonyukat széles, mesterségüket dicsérő módon kifényesített bőrv fogja körül; kalapjuk vörös szegélyes. Az utczák piszkos papagályai, kik minden idegenbe belekötnek s „utánozhatatlan természetességgel“ mit szemtelenségnek szokás mondani, figyelmeztetik az embert, hogy nem valami szalonképes a cipője. Ha szóba állsz velük, megkínoznak; ha nem, úgy kifiguráznak.

Sokkal rokonszenvesebbek az utczatisztítók. — Ügyes kis fiúk ezek, kik csodálatos gyorsasággal ugrálnak egy helyről a másira és oly biztossággal kúsznak, mint a macskák, összesöpörve a szemetet s az út mentén föllállított bádogszekrényekbe hordván azt. Mi remegve várjuk a pillanatot, mikor szökhetünk át egyik oldalról a másira s ezek ott forgolódnak jóformán a lovak patái s a kocsik kerekei közt. Számuk egész hadsereg. Többnyire árva gyermekek, kiket közös házakban tart a város, ruházza és élelmezi őket. Az ember megszánja őket; keserves kenyér, de a városnak szüksége van rájuk. Mi volna az utca képe, ha az óriási forgalom szemetjét csak olyan nálunk látható kényelmes utczaseprőkre bíznák!

A nagy zsvajból menekülve kissé megpihenünk a Trafalgar-téren. Londonnak legszebb tere ez, a városnak szíve. Nevét Trafalgartól vette, hol a hős Nelson 1805-ben, mint győztes esett el. Szobra itt áll a középen. Egyike a világ legnagyobb szerű emlékeinek. Maga a hős egy ötven méter magas oszlopon áll; oly magasan, hogy alig lehet kivenni az alakját.

A talapzaton Nelson híres jelszava: „Angolország minden fiától elvárja,

hogy megteszi kötelességét.“ Négy oldalon négy hatalmas oroszlán pihen, aposztrofálása a hős bátorságának s főnséges nyugalmanak.

Majd innen távozva a Westend városrészt keressük föl, az elegáns világ városát. Ujra csak láрма, kegyetlen zaj, zszibongó zsvaj. Angol és olasz, német és cseh, szerecsen és rézbőrű zenészek pengetik szerszámaikat, ütik a nagy dobot, fujják a réztrombitát, éneklük nemzeti dalaikat minél nagyobb erővel, minél nagyobb szenvedélylyel, hogy minél nagyobb legyen a hatás s minél több penny hulljon a tányérjukra. Amott az angol Paprika Jancsi, Mr. Punch mutogatja ügyességét, a szerint a mint mestere rángatja drótizmaikat; odébb egy akrobata emel sulyokat és vashengereket; egér, madár vagy majontánczoltató mutatja be szelídítő képességét; kintorna kínozza az ember idegeit — s a szép Westend is az ő díszes palotáival, szép kertjeivel csak fölületes hatást tud elérni az elkábitott idegennél.

Nem hagyhatunk figyelmen kívül még egy sajnálatos, nagyon szomorú különlegességet, mely úgy a Westendben, mint a Cityben s bármely más városrészben sűrűn fordul elő. Ezek a szomorú hírnévre vergődött Ginházak, pálinkamérések. A pálinkaivás szenvedélye az angolnak, kivált a londoninak. — Szenevedélyüknek valóságos élesztője, ajnározó melegágya a ginboltok nagy száma. Kis boltok ezek, igen csinos berendezéssel és nagy szeszszélességgel. Akár a gyógyszerárban, úgy állnak azok a piros, kék, zöld, fehér és minden színű díszes üvegek egymás mellett, folyton csalogatva a vendéget, kínálgatva kábitó tartalmukat.

A fényes kivilágítás, a tükörablakok, a pompás berendezés csakúgy húzza befelé az embert, ki már rabja a ginszenevedélynek, ki inkább nem eszik, mint az opiumszívó vagy a morfinista, csak ginre kerüljön többször napjában. Az ember alig kap helyet, hová álljon, mert ülőhely alig akad ezekben, rendszerint annyian vannak itt. — És micsoda publikum! Úr és hordár, kofa és elegáns ruhába bujtatott courtesane egyaránt megférnek egymás mellett. A finomabb hölgyek, a nővilág krémje itt nem iszik, de otthonában versenyt iszik a férfiakkal. Csak a korcsmárosok tudnák legjobban megmondani, micsoda jó fogyasztó publikum ezek az asszonyi „állatok“, kiknek éhező és fázó gyermekeik mellettük nyöszörögnek, vagy rongyos oduikban visóznak, míg anyjuk részegen fekszik valamely ginbolt sarokjában, míg a korcsmáros ki nem teszi az utcára ezt a förtelmes tömeget s a rendőr be nem viszi az őrszobába, hol kialuszsza mámorát s másnap folytatja ott, a hol tegnap abbanhagyta. Ezek aztán nők, a nép asszonyai, anyák, kiknek gyermekeik is vannak s kiknek kötelességeik is volnának. Hát a férj hol van? Az másutt iszik. Ott valahol a Charing- Gross és az Oxfordstreat közt fekvő valamelyik csapszékekben a sok ezer közt. Mert ez a városrész, daczára annak, hogy London főutcája mellett húzódik végig, ez a va-

lóságos fészke a salaknak, a szennynek, a gonoszságnak. Itt van a legtöbb szegény ember és a legtöbb gazember; aránytalanul több, mint más világvárosban. Az ember ugyancsak tartsa kezét a pénztárczáján s éjjel valahogy ide ne tévedjen, mert nem tudni, kikerül-e belőle? — Közel fekszik a British Muzeumhoz ez a ronda fészek s az ember egy óráig kóvályoghat, míg olyan helyet lel, hol barátság van leülni, vagy tűrhetőnek tartja a helyet, hogy leülhessen. Valóban szerencsések voltunk, hogy valami kellemetlenség nem ért a csavargók, tolvajok, gyilkosok e világában. Mert a Seven Dials lakói, a rough-ök, a legnagyobb durvaság példányai, belekötnek bárkibe.

Valóságos vadállatok. Nem is csoda. Atyját a legtöbbje nem ismerte, anyja megszülte s kidobta a szemétdombra. A gyermeknek, alig hogy járnai tudott, magának kellett megkeresnie kenyerét. Az ő világa a szemétdomb lett, meg az utca. Első táplálékát itt kereste a kivert kutyákkal, hulladék volt csemegéje, rohadt gyümölcs és minden ehetetlen rondaság volt kenyerere. Társaitól megtanulja a bukfenczezést, az ügyes ugráندozást s most ezzel kinozza az ide tévedt idegent egy-két pennyért. S talán kenyeret vesz rajta? Azt, a mit nagyobb társai. Pálinkát. Midőn fölcseperedik, akár voltak idáig „ugynevezett“ szülői, akár nem, szabadlábba lép. Csavargó lesz, majd tolvaj és fokozatos haladásban rablógyilkos. — Hivatásos gazemberek ezek mind, ügyességük páratlan, vakmerőségük csodálatos, kik „nem dolgoznak ingyen.“ És London nagy fegyelmezettsgű rendőrsége, minden rangú humánus intézménye nem bírja kiirtani e czégéres gonosztevőket. Nem is fogja, a míg a vagyonaránytalanság akkora lesz, mint most; a míg a ginnek akkora hatása és vonzóereje lesz, mint most.

A salaknak, a söpredéknek e nagy mennyiségétől eltekintve, az angol nép maga ezekben a fogvatkozásokban kevésbbé részes. — Szereti az élvezetet, de nem részeges, szereti a kényelmet és a szabadságot. Mint Szemere Bertalan mondja: „jelleme cselekvés, hasonlóan a rómaiéhoz; komoly, nyers, szilárd; az angol mértékes, imperator arczczal bir s rajta, mint márvány főn, nyugalom uralkodik. Tapad a multhoz; boldogságát tűzhelye mellett leli meg.“

Nagyon jellemző s minden népre valóban a megszívlelés tárgyát képezheti az angol vasárnap megűlése. E napot a pihenésnek szánja, a lelki épűlésnek, a testi erők fölfrissítésének.

Vasárnap a City olyan, mint egy lakatlan városrész. Ember, kocsii alig akad útközben. Mindenki családjában marad e napon, miután részt vett az istentiszteleten. Boltok, korcsmák, minden zárva. Ünnepi hangulat sugárzik le az arczokról, az édes megpihenés kellemes érzete tölt el mindenkit. Az angol drága pénznek tekinti az időt, de a vasárnapért nem alkuszik. Ezt kivételnek ismeri el az is, kinek minden percze nagy pénz. A délelűttöt az Istennek s a lelkűknek szánják, a délután a csűndes szórakozásnak marad fenn.

A mily csöndes és szinte néptelen a város délelőtt, oly népessé lesz délután, kivált azon helyeken, melyek a forgalomnak góczpontjai. Az angol délután a zöldbe, friss levegőre vágyik.

A parkok megtelnek népességgel. Ezeknek legnagyobbika s legszebbike a híres Hyde park.

Délután négy óra felé akkora a harcz a hatalmas tramwaik körül, hogy ember legyen az, ki akkor tud fölkapaszkodni az emeletes kocsira, mikor ő szeretné. De lassankint csak kiér az a sok ezer ember a park hűsébe.

Maga a park a külső szépségnek, a meglepetésnek nem valami nagy adagával hatja meg az embert, mint inkább az angol népnek a maga sajátos szórakozásaival ezen a nagy térségen. Nagyarányú füves térségek közönséges vasrácsossal elkerítve, melyeken belül hétköznap juhok legelésznek, de vasárnap gyermekek szaladgálnak, labdáznak bennük; lányok, asszonyok sétálnak udvarlóiikkal, vagy férjeikkel, vagy a fűben heverészve lakmároznak; az utakon a nép hemzseg rengeteg mennyiségben s végig hullámszik a tömeg, a míg csak a szem ellát. Majd meg-megállnak egy-egy prédikátor körül, ki egy kis emelvényről szónokol nekik politika, vallás, társadalmi kérdésekről; az egyiket áhitattal hallgatják, a másikon mosolyognak, a harmadikat már kinevetik, mert csakugyan neveltséges figurák is kapaszkodnak föl az emelvényre; az egyik dobol, a másik tánczol, toporzékol s úgy beszél, mintha minden mondata egy-egy kacskaringós káromkodás volna, szinte úgy habzik a dühtől.

A ki erőt érez magában, az föláll és szónokol, a míg hangja, vagy szellemi tarsolyája ki nem fogy. Vagy harmincz ilyen szónokot tekintettünk meg s a tanulság az lett, hogy alig-alig akad köztük igazán szónoki alak és tehetség. Egyik a humanizmusról beszélt, a keresztények, zsidók és minden felekezetnek megszívlelésül; egy másik a lordok kiváltságait védelmezte s olyan dühhel verte a tribünt, hogy másnap alighanem megdagadt a keze.

De a dolog hasznosságát úgy a szónok, mint a közönség szempontjából nem lehet elvitatni. Szabad szó, szabad vélemény. Vihar tisztítja a levegőt. Az ő dörgedelmes szónoklataiknak is megvan a maguk hatása. S nemcsak férfiak, hanem nők is vállalkoznak ilyen szerepre; s nemcsak itt, a parkban, hanem még az utcákon is. Magával hozza, vagy hozatja kis zsámolyát az ilyen exaltált nő, rááll s szónokol mindennemű dologról, a mi a nőket illeti, vagy a mihez közük sincsen.

Másutt meg áhitatos gyülekezetek tűnnek föl. Középre áll a családfő, vagy egy magános prédikátor s énekel zsoltárokat, magyarázza az evangéliumot, vagy rendszeres prédikációt tart. A közönség néma figyelemmel és áhitattal hallgatja, vagy együtt éneklivel vele a zsoltárokat. Ugyan hol akadna ilyen vasárnapi publikum minálunk; s akadna-e szónok, vagy előénekes az ilyen kegyeletes

mulatsághoz? . . . Nálunk mindez nevetséges volna, az angolok pedig leszedik ennek is a hasznát.

A mulatságnak egyéb részletei is igen csöndesek. A park taván csónakáznak, a széles utakon elegáns fogatok robognak tova, az arisztokraczia sétakocsikázása ez; igen sokan a katonazene köré csoportosulnak, mely keserves egyvelegeket fuj csupa fúvó hangszerén, a mi magában véve is nevetséges, de ez itt mind élvezetes; s ez a multság, mely a bécsi tingl-tangl zenéjénél jóval alacsonyabb fokon áll, oly élvezetet nyújt az angol publikumnak, hogy egy hétig mindig visszagondol a kedélyes délutánra. Pedig micsoda multság lehet az olyan, a hol az áhítat, a kegyelet műszaga érzik mindenfelé, a hol erőltetett, vagy fitogtatott csönd és csalárd szemforgatás uralkodik. Még legokosabban cselekszenek azok, kik sétával töltik el szabad perczeiket. Pedig ezek is sokan vannak.

A hullámzó tömeget tarkítja a sok piros kabátos katona. Olyanok, mint a pipacsok a búzában. Mint katonaság, mondhatnám ronda a ruházkodás dolgában. Kis köcsögöt hordanak fejükön, mely egyiknek a fejére sem fér, azért oldalt csapva a jobb fülükön pihen ez a nevetséges valami; melyet még egy fekete szíj szorít az állukhoz. Kardjuk nincs, csak egy kis nád-pálcájuk. Nagyon büszkék, fönnen hordják a fejüket. Úgy látszik, van még egy kis becsületük, pedig már nem sok lehetne a sok kudarcz után. Róluk is elmondhatjuk, a mit Heine mondott a németekről. Azért járnak oly peczkesen, mert elnyelték azt a botot, a melylyel a búrok páholták őket.

A közönség dédelgeti őket. Kivált most, a midőn már annyian veszték el a búr háborúban.

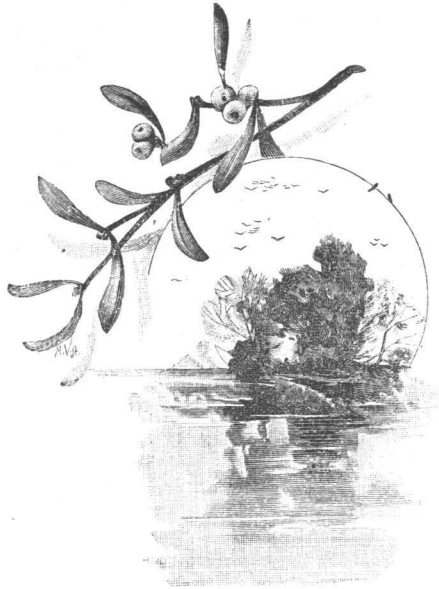
Ez is csak politika, számítás, egy kis elégtétel azért, hogy vérüket is ontják nem annyira hazaszeretetből, mint inkább muszájból, vagy tisztességes zsold fejében. A színházak, az orfeumok, a czirkuszok mutatványaiban mindig ott szerepel a hadsereg hőiségének aposztrofálása is. Tüntető volt e lelkesedés a Grand Circleben. A csoportos menetek, a nagy némajelenetek, mind az angol dicsőség magasztalásai s a hadsereg mellett való tüntetés, a nemzeti színek rajongó szeretete.

A kinematográf a háború azon jeleneteit adja elő nem kis adagú nagyitással, a hol az angol hadsereg vívta ki kétes értékű diadalát. S a közönség tombol, üvölt lelkesedésében, fölugrik s úgy üdvözli Roberts lord képét, az ember alig tudja magát türtöztetni, hogy hangosan ne kaczagjon, vagy hogy megbotráncolásának határozott jelét ne mutassa, midőn az öreg Krüger vetített képe láttára füttyülés, tombolás, ugatás, padok verése, pisszegés, inas-tempókra valló oá-zások és más izetlenségek zavarják meg hosszú perczekre az előadást.

Chauvinizmus a legnagyobb, de egyúttal a legocsinányabb mértékben és módban.

Ilyen az angol, ilyen a fővárosa.

Az ember megcsodálja haladásának nagy arányait, túlon-túl praktikus voltát; gazdagságát, nemkülönb szegénységét; hatalmát, nemkülönb gyöngeségét s úgy érzi, hogy e nagy nemzet, e nagy hatalom idők folyamán úgy fog összeroskadni saját súlya alatt, mint egykor Róma.

PÁRIS.

I.

Gy nép sem tanult annyit vereségeiből, mint a francia. Midőn legutóbb a porosz földhöz vágta, azt hitte, hogy a gyűlölt ellenfél többé föl nem kel; és a francia, miként a gummilabda, annál nagyobbab ugrott. Hatodfél milliárd frank sarczot vetett ki rá. Azt hitte, hogy nem tudja kifizetni s az adós nyakán összébb szoríthatja a hurkot. S a francziák negyvenkét milliárdot ajánlottak fel egy szóra, pedig csak három milliárdot kért tőlük az ország. Tizenégszer annyit, mint kellett; tízszer annyit, mint a mennyi vert pénz van az egész világon.

Mintha a francziák azóta megkomolyodtak volna. A tulságos fényűzéssel alább hagytak, a munkához jobban hozzáfogtak. A césarizmus fogházai és dolgozóházai azóta több kiadó lakást kínáltak; tolvaj, naplopó, koldús kevesebb lett, kivándorló csak elvétve akad; a nemzet a határozott haladás útján törtet előre.

Ipara minőség tekintetében Angliát fölülmulja. Egyes iparágakban, kivált a fényűzési cikkek előállításában utolérhetetlen. Kereskedelme kiterjedt és jól jövedelmező. Közlekedési viszonyai tökéletesek.

A haladás centruma Páris; bár nem lehet mondani, hogy Páris szava az ország szava. Lyon, Marseille, Bordeaux, Nantes, úgy műveltség, mint kereskedelem, ipar, nagyság és jelentőség dolgában mintha versenyt futnának a fővárossal.

Páris azért csak Páris marad minden francia szemében és szívében. Szeretik ezeket a vidéki nagyvárosokat is, de a szeretetnek egész rajongásával fordulnak a főváros felé, mert szerintük az ujkori műveltségnek, történelemnek csak egy Rómája van és az Páris.

Ha a szeretetnek és ragaszkodásnak ez a mértéke túlzott is, de azt is el kell ismernie mindenkinek, hogy a nagy forradalom óta, sőt a legnagyobb diplomata Richelieu korától fogva a világtörténelem szárait itt szőtték, hálóját itt fonták.

A kibén ambíció lakozik, az Páris fölött keresi szerencsecsillagát. Hány éhes ügyvédből lett itt vilghírű diplomata és államférfiú; courtesanból divathölgy, zugiróból irodalmi nagyság. Mert a ki Párisban győz, ünnepli az egész ország. Olyan az ő dicsősége, mint az olimpiai győzőé; diadalmenet és dicsőség, mit többé el nem felejtene.

Párisnak megvan az a varázsereje, a milyennel kivüle csak Róma dicsekedhetik. Csakhogy Róma multjával vonz, Páris a jelennel. Megtízszerezte a varázserőt a világhiállítás, de az érdeklődés erejét még azokban sem veszítette el, kik ez alkalomból fölkeresték. Valami kellemes kedélyhullámban ringatózom most is, midőn a visszaemlékezés sajkáján fölkeresem a világhiállítás, a nagy tanulságoknak nagy forrásait.

Páris lakosság tekintetében az európai földség legnagyobb s a világ harmadik városa. Lakóinak száma kétmilliókilencszázezer. Nincs nemzet, mely ne volna képviselve e számban. S mintha ez a sok ember mind az utcáról élne, oly mozgalmas a város képe, kivált a nagy boulevardokon. Ekkora forgalma más városnak a föld kerekéségén egynek sincs. Csupán London múlja fölül, de itt is tekintetbe kell venni, hogy London utcái szűkek, Párisé pedig terjedelmesek. Az egykori zugutcák már rég eltűntek, egyenes, rendezett utcáin palotasorok csatlakoznak egymás után.

Az idegent ez a mozgalmas élet ragadja meg először. Kivált a nagy boulevardok jellegzetes élete, a hol a boulevardtaposóktól az utolsó utcái komédiáig a városnak minden nevezetes vagy ismert alakja megfordul. A nagy boulevardok a Madeleine templomtól a Bastille-térig húzódnak. Egy-két sétakocsizás elegendő, hogy képet alkosson magának Páris utcáinak, házsorainak, monumentális épületeinek alakjáról, nagyságáról és fontosságáról.

A várost a Szajna két részre osztja. A balparti rész a közigazgatás, törvénykezés, tudományosság székhelye; a jobbparti az ipar, a kereskedelem és a nyilvános élet gyűlhelye. A két részt huszonnyolcz híd köti össze. Utcája van hétezerhatszázharmincz, a főbbek harmincz-negyven méter szélesek, helyenkint megszakítva terek és parkoktól.

Utcái közül legjelentősebb a Rue de Rivoli, Rue de la Paix és a történelmi nevezetességű Rue St. Honoré. Terei közül a Place de la Concorde. Egyik legszebb tere a világvárosoknak. Közepén áll a Luxor obeliszk. Ez a szép egyiptomi ajándék jóval többet mutat itt, mint a hasonló szabású Cleopatra túje a Themse partján. Magassága meghaladja a harmincz métert. Mehemet Ali

kedveskedett vele Lajos Fülöpnek, ki azt 1836-ban ide helyezte nagy fáradság és kétmillió frank szállítási költséggel.

Melléje sorakozik a Vendôme-tér hasonló nevű oszloppal. I. Napoleon dicsőségét hirdeti, nemkülönben hiúságát, — úgy mint Trajánét annak oszlopa. Az utánzás észrevehető. Az oszlop tetején áll a nagy hódító szobra. Azon ágyúkból öntötték az oszlopot, melyet ő és vezérei elfoglaltak. Ma már nem engednek föl senkit a tetejére, hogy élvezze a remek kilátás kellemeit, mert kedvencz helyévé kezdett lenni azoknak, kik életüket egy elhibázhatatlan salto mortáléval akarták befejezni.

A történelmileg oly nevezetes Bastille-tér a régi hirhedt Bastille erősség helyén áll. Közepén a júliusi oszlop, melyen a Bastille bevételének elesett áldozatai vannak nevükkel megörökítve. Az oszlopon görög isten díszlik, kezében fáklyával és koszorúval, a forradalom szimbólikus tárgyaival. Megkapó még a Place de la République a köztársaság nagyarányú bronzszobrával s a forradalmi jelszavak képletes alakjaival.

Vannak városok, melyekre valami úton-módon ráfogták, hogy nagyon szépek és ez a vélemény oly egyetemessé lett, hogy szinte merényletszámba megy ez ellenében nyilatkozni. Ily szerencse jutott Párisnak is. — Mindenki azt mondja, azt írja róla, hogy nagyon szép. De ha fölvetjük a kérdést, tulajdonképen mi a szép rajta, kissé gondolkozóba esik a dicséret. Lehet, hogy valakinek az tetszik, hogy a házak lehetőleg egyformák alak, színezés, magasság, sőt nagyság tekintetében, de hát talán mégsem egyetemes az ízlésnek ez az alakja. Házaik vagy csupaszkok vagy hirdetésekkel teleragasztvák. Nincs ezeken jóformán semmi díszítés, semmi stilszerűség. Egyik olyan szürke, mint a másik. Vaserkélyek futnak végig az emeleteken, ez az összes dísz. Mi mások a mi palotáink az Andrassy-úton, micsoda stilszerűség, micsoda pompás balkonok vannak itt. Ott az egyformaság egyhangú, és unalmas, itt a sokféleség nem bizarr, hanem harmónikus és gyönyörködtető. Ott az összhang akkora, hogy szinte egyhangú, csupa oktáv hangok; itt az összhang változatos, hatalmas és kellemes.

Párisnak szépsége nem az utcák szépségében, sem a nyilvános paloták nagyságában vagy nagyszerűségében rejlik, hanem történelmi emlékeiben s kivált népének barátságos, kedélyes, nyilvános életében. A boulevardok mozgalmas élete az, mi feledteti az utcák külső egyhangúságát s a mi az utas kedélyállapotára is legtöbbször a döntő hatással van, hogy föltétlenül dicsér mindent, mit szeme megpillant.

A boulevardok külsejének, tisztaságának rendbentartására sokat áldoz a város; aszfaltja, kövezete kifogástalan; az a kilenczvenezer fa, mely az utcákat borítja, gondos kezek ápolását mutatja. Történelmi emlékeit jól kíméli, legyenek azok a régi césarizmus, vagy a forradalom, vagy az újabb császárságok emlékei.

Párisnak szépségét és kellemét mégis csak a lakosság élete, a boulevardok káprázatos mozgalmassága adja.

A francziának már természete az udvariasság, barátság és vidámság. Ha vasúton szóba ereszkedik az utas vele, csak oly szíves és készséges, mintha boltba megy az ember, pedig itt a haszon reménye is nógatja az eladót. Ellát minden jó tanácscsal, apróbb szívességeket tesz, sőt ígéreteket mond, csupa udvariasságból, melyeknek teljesítésére azonban egyik sem gondol. Társas élete vidám, de nem örökké dorbézoló. Azokat a hirhedt mulatozásokat leginkább azok az idegenek szokták rendezni, kik itt költik el fölösleges, nem ritkán szükséges pénzüket; ezek tartják fenn az éjjeli mulatóhelyek legváltozatosabb alakjait.

A párisi ember is szereti a mulatságot, de ez egyszerű, ízléses s a mellett vidám. A nagy többség, pedig ez határoz, munkáját elvégezve az utcára siet, a nyilvánosságot akarja látni, abban részt venni. Az otthona nem elégíti ki, magával hozza családját is a boulevardokra. Ezeknek élénksége, változatossága az a delejes erő, mely mindnyáját ide vonzza. Elmegy a mindenfelé lelhető parkokba s ott élvezi a növényzet szépségét s a társalgás kellemét; megszemléli a fényesebbnél-fényesebb kirakatokat; megáll egy-egy bohóc vagy erőművész mutatványainál; gyönyörködik a forgalom élénkségében; újságot olvas a kávéházak és vendéglők előtt, szórakozik, de italt keveset fogyaszt. Az ember azt hinné, hogy a francia csak úgy reszket a korcsma után, pedig az csak pihenője a séta után, vagy centrum, a honnan figyel és mulat.

A boulevard igazi élete estefelé kezdődik, öt és hét óra között. Ezután megszakad egy időre, a míg megebédelnek és elmennek a színházakba vagy más látványosságokra, a honnan kijövet újra a boulevardokon pihennek és szórakoznak körülbelül éjfélig vagy egy óráig.

A párisi embernél csaknem elmaradhatatlan az étvágygerjesztő abszint. Olyan mint minálunk az ebéd és vacsora előtti sörözés, de nem akkora általánosságban. Azért nevezik az alkonyatot „zöld órá“-nak is az abszint zöldes színétől. Ennél az egy pohár italnál beszélgetnek, tréfáloznak s gyönyörködnek az utca mozgalmában jó egy óráig. Magunkfajta ember szinte restel egy pohár pálinka mellett annyi ideig időzni, ők nem. Azért a kitartóbb vendégekre, kik megmegismétlik a hozatalt, szinte bizton rá lehet fogni, hogy idegenek. Természetesen ez nem szabály, mert itt is akad akárhány ember, ki az italozást, az abszintivást egész szenvedélylyel űzi s a ki úgy teszi tönkre idegrendszerét mint Musset Alfréd, de a nagy átlag nem.

Legmozgalmasabb az élet, mint mondám, színház után. A közönség mint a vízár, úgy lepi el a kávéházak utcai asztalait, hogy frissítőt vegyen magához. A tömegnek nagy része föl és alá tolong, hogy lássa az ülőket és járókat s hogy

őt is lássák. Szemügyre vesznek mindenkit, nem egyszer hangosabb kifejezést is adva tetszésüknek vagy nem tetszésüknek.

Itt van jóformán mindenki. Itt a dúsgazdag bankár, ha épen nem kocsi-kázik, meg a szegény szatócs; a büszke katona a maga egyenruhájában s a szegény napszámos a maga jellegzetes kék zubbonyában; a Quartier Latin diáksága s a bohém művészvilág annyi mákvirágja és még sok mindenféle virág egészen azokig az akasztófavirágokig, kik békés időben a vendégek közt ögylegve az elejtett szivarvégeket szedik össze, hogy olcsó dohánynya gyúráj a szegény napszámosoknak, zavaros időben, vagy kedvező alkalommal az ember zsebét vizsgálják meg és vámolják meg, ha ugyan jó helyen tapogatóznak.

Itt egy újságárus rohan, kínálva újságát, mely ilyenkor vagy a tizedik kiadását érte el, mert nagyon kelendő ám a „camelot“ portékája, lévén a francia mindenre kíváncsi, a mi történt. Ott egy másik képeslapokat, albumokat erőszakol az emberre. Emitt legyezőket mindennemű fanatiztikus alakban, csakhogy hasson az újság ingerével; amott meg tréfás tárgyakat, szükséges apróságokat, virágot és ki tudná elmondani még mi mindent.

A kocsit pedig telve van robogó uri fogatokkal, könnyen szaladó „victoriákkal“ és kerékpárokkal; mindegyik siet a maga útján, csak néha-néha akadnak meg a keresztutaknál és a nagy tereken. Az üzletek ragyogó kivilágítása pedig egész fényözönt bocsát az emberek ezreire, a házakon és erkélyeken elhelyezett czégtáblák is kinyúlnak s ezek a nagyutra vetik fényüket s tarka színeiket.

A város távolabb fekvő részeiben már csönd honol, Morfeus uralkodik a vidéken, míg végre itt is a késő éjszakában elalszik a világosság és pihenőre tér a boulevard kifáradt közönsége.

II.

Páris monumentális épületek tekintetében gazdagnak mondható. Szépség és történelmi nevezetesség jellemzi ezeket.

Számottevő temploma, a kisebb kápolnákon kívül hetven van, de nagyság, szépség és történelmi nevezetesség szempontjából a Notre Dame emelkedik ki. Valósággal uralkodik a sok templomtorony fölött az ő két csonkán maradt tornyával. Még a rokkantak palotája, a Hotel des Invalides jön számba mellette, mint igazán imponáló épület a maga hatalmas és messzire ragyogó aranyozott kupolájával, mely egyike a legszebbeknek e nemben.

Itt van eltemetve a nagy Napoleon; hatalmas kriptában fekszik szarkofágja; tizenkét szobor és hatvan ellenséges zászló őrzi diadadalainak emlékét.

A Notre Dame a francia gótikának remeke. Franciaországnak egyik legrégibb temploma. Szépségét csak a rheimsi mulja fölül. Nagyságra nézve ötödik

helyen áll a világ legnagyobb templomai közt. Huszonegyezer ember kényelmesen elhelyezkedhetik benne, míg a sz. Péter templomban ötvennégy, a milánóban harminczkét, a londoni sz. Pál templomban huszonöt és a Sophia templomban huszonháromezer. Páris püspöke 1163-ban tette le az alapkövét III. Sándor pápa jelenlétében. Kiépítése egész a XIV-ik század elejéig tartott. A tornyok teljes kiépítését már elmulasztották, mert biztos jelekből következtetik, hogy azoknak gúlaalakúaknak kellett volna lenniök. Ez a csonka torony-rendszer a templomépítésnél itt mérvadó lett és megkülönböztető jel a német-gót rendszertől.

Itt van a hazája a gót stílnak. Itt, Franciaországban keverték a román stílt a gót elemekkel; itt ment át a tiszta gót stílbe, a minék számos emléke maradt fenn. Az új stíl vívmányait örökölték meg ezzel a nagyszerű dómmal, mely stílusnak szépségeit inkább a későbbi rheimsi, kölni és bécsi egyházak mutatják.

Igaz, hogy a Notre Dame belső díszítése, szobrászati és festészeti remekei ma már csak alig egy-két részben és romban maradtak fenn, mert a forradalom dúlása ezeket sem kímélte meg, de azért a hatás most is elmaradhatatlan. Középhajóját, mely harmincznégy méternyire emelkedik, két-két oldalhajó kíséri, majd egy kereszthajó szeli. A főhomlokzat díszítése nemes, egyszerű, tiszta és összhangzó. Főekessége a hatalmas üvegrózsza a tizenkét apostol alakjával. Három hatalmas díszkapu vezet a templomba, melyek fölött hosszan elnyúló szobrokkal ékített arkádor emelkedik.

A tornyok bár csonkák, hatvannégy méter magasságra emelkednek; a jobbikban őrzik a tizenhatezer kilogramm súlyú óriási harangot.

Mint építészeti szépség, ide sorakozik az újabbkori Madeleine templom. I. Napoleon Pantheonnak szánta, a francia hadsereg kizárólagos emlékcarnokának. Érdekessége és egyúttal szépsége az, hogy az athenei Jupiter templom mintájára építették; óriási szabású korinthetai oszlopai valóban klasszikus hatást gyakorolnak. Belseje csak egy nagy hajó, melyet remek bronzkapu zár el a külvilágtól.

Páris profán építészeti szépségeiből megemlítiük a Pantheon, melyet „a nemzet nagyjainak emelt a hálás haza“ mely Páris védőszentjének, sz. Genovévának sírja fölött épült és sírját rejt magában Rousseau, Voltaire, Victor Hugo, Sadi Carnot és más nemzeti nagyságoknak; megemlítiük a városházát, a Hotel de la Villet, Európa egyik legszebb s mindenestre legelső dalszínházát, az Operát, mely negyvenhat millió frankba került; a szerény külsejű, de annál nevezetesebb Sorbonnet, Európa első szervezettegyetemét, melyet 1252-ben Sorbonne kanonok alapított; a luxembourgi palotát, mely háromezredes életéből sokat tudna beszélni azokról, kik úgy éltek benne, mint Olympuson az istenek; a

keleti stílusban épült Palais de Trocaderot, a hetvennyolczadiki kiállítás e fényes emléké, mely most sem veszített hatásából, akár az Eiffel torony.

Művészeti és művelődési szempontból legnagyobb nevezetessége a városnak a Louvre.

Mint palota a reneszánsz remeke. Alapja, a régi Louvre, a tizenkettedik század végéről való. — Ekkor csak vadászkastély volt; találkozó helye a farkasvadászkodnak. Ezért nevezték akkor Lupare-nak. I. Ferencz kezdte meg annak művészi fölépítését, mit utódai folytattak. Az ő korában a középkori építészet modorossága már eltűnt, az építőművészek saját alkotó szubjektivitásukat viszik be műveikbe, mi által azok mintegy öntudatot nyernek. Ebben a szellemben vezette a Louvre építését a nagy Lescot és megteremtette a remeket, mely „a legfőbb fényűzés arkitekturája“ és olyan mű, mely „mint ama pompaszerető kor tökéletes és egyszersmind legnemesebb kifejezése pártját ritkítja.“ Medici Katalin kevesellette a Louvret, még egy hasonló fényű palotát emeltetett, a szomorú emlékü Tuileriákat.

Azt a tervet, hogy e kettő egy hosszú csarnokkal összeköttetésben legyen, csak III. Napoleon valósította meg hetvenöt millió frank költségen.

A mióta a forradalom XVI. Lajost és családját a Tuileriákból a vérpadra vitte, azóta a Louvre muzeummá lett, a Tuileriák pedig a parvenu császártól kezdve III. Napoleonig és az új köztársaság koráig nagyon is cserélgették lakóikat.

A Louvre muzeum valódi kincsháza az egyiptomi, görög, római és keleti régiségeknek; képek, rézmetszetek és szoborműveknek, műtárgyaknak, tengerészeti és ethnografiának. Részletes megtekintésük hónapokat venne igénybe. A ki csak végig akarja járni a termeket megállapodás nélkül, az is két órai utat végez. De mégis vannak tárgyak, melyek mellett közönbösen lehetetlen elhaladni s a melyeket nem bír elfelejteni az ember. Ezekről emlékezem meg.

Az egyiptomi régiségek Egyptom hajdankori kulturáját mutatják be. Nincsenek akkora mennyiségben, mint a britt múzeumban, de azért szép számmal és figyelemreméltó példányokban. Itt van az egyiptomi szobrászat remeke, a világhírű „egyiptomi irnok“ szobra. Kora a XXVIII. század K. e. az ötödik vagy hatodik dinasztia uralkodásából.

Ülőhelyzetben ábrázolja az irnokot; előtte tábla. Kicsiny az egész, kis gyermek nagyságú. Teste vörösre, haja feketére festett, szeme üvegből való, színe barna. Csupa élet, csupa élénkség ez a kis szobor. Pedig tudvalevő dolog, hogy az egyiptomi szobrászatból épen az élet hiányzik; szabálylá lett merevség és szögletesség uralkodnak alkotásaikon. Az irnok szobra riktó kivétel az általános szabály alól. Szinte merényletet követett el az a szerencsés művész, a ki

töltette magát a sablonon. Ennél és a bulaki múzeumban őrzött Sech el Beled szobránál nincs is remekebb alkotása az egész egyiptomi szobrászatnak.

A perzsák fényes történetét ábrázolják azok a részletek, melyek Dárius trónterméből kerültek ki; az ökörfejes oszlopfők, a hódítások reliefjei; vadászatok, vadállatok, vagy szolgák és katonák zöld és sárga égetett téglából kirakott alakjai.

A görög-római régiségek megbecsülhetetlen része a milói Vénus. Melos szigetén ásták ki, innen kapta nevét is. Hogy mely korból való, még mindig vita tárgya és előreláthatólag még soká az lesz. Szépsége, tökélye, formai befejezettsége, plasztikája csodálatot kelt.

A női test arányait és szépségét reprodukálja. Erőteljesen kifejezett, de azért üde, nem elpuhult asszonyi szépség ez a Vénus. Ideálja az eszményi szépségű nőnek. Milyen lehetett ez ép korában, mikor most is oly páratlan a hatása. Pedig karjai nincsenek, maga a márvány ripacsossá lett az idő viszontagságaitól. Hozzáértő szobrászok mondják, hogy ép korában Ares pajzsát tartotta két kezével bal lábszárára támasztva és annak fényes tükrében nézte magát. A szobor hatását legszebben és legpoétikusabban Heine aposztrofálta egy remek kis versében. Ő is ott állott a milói Vénus szobor előtt s csodálta. Extázisában megelevenedett a szobor és ő feléje terjesztette karjait, hogy szenvedélyes öleléssel öllelje a legszebb nőt és megkérdezte tőle: „Te szépség, te szendeség, te megtestesült szerelem, mondd meg nekem, mi az a szerelem?“ És az istennő a költő fölé hajolt s megszólalt a gyönyörű ajk, de csak ennyit mondott: „Barátom, kétezer esztendeje gondolkozom fölötte, még sem tudom.“

Egyéb szobrászati alkotások közül kiválik Maecenas, Nagy Konstantin szobra, a Parthenon töredékei; a tizenhatodik századbeli Goujon híres szobra, a „Diana a szarvassal.“ Engem nem ejtett bámulatba; nem istennőre valló szépség kellő karcsúság hijával. Annál megradóbb a „Fogylok“ márványszobra Michel Angelótól és Michel Colombetől az általánosan ismert sárkányölő szent György szobra.

Képtára mintegy kétezer képet foglal magában. Képviselve van minden skola értékes példányokkal és a legújabb francia festészet a maga szépségeivel. Itt var Rafaeltől Lorrainig minden nagy festő, mint Tizian, Corregio, Reni, Leonardo de Vinci, Murillo, Veronese, Rembrandt, Holbein, Rubens, Van Dick, Dürer, Velasquez, Teniers, Synders, L. David, Lebrun, Prudhon, Delacroix, Watteau, Delaroche, Scheffer, Vernet, Poussin, Boucher és még sok nevezetes kapacitása a festőművészetnek.

Nagy vonásokban ilyen ez a világszép Páris egész minéműségével. Büszksége és dicsősége a francziáknak, dédelgetett kedvencze a hazának. Caesar idejében még falalak védelmezték ezt a kis vízi várost, honnan neve Lutuchezi.

Lutetia Pariziorum; Klodvig már a frank-törzseknek fővárosává tette a parisi törzsek ezt a mentővárát. S azóta ez a főváros végigjárta a szenvedések iskoláját, de ez csak megacélozta életerejét. Ellenség, erőszak meg nem törte. Látta a császárság s a köztársaság bukását egyaránt és osztozott azok dicsőségében és szégyenében.

A harmadik köztársaság végre meghozta a békeséges haladás és a zavartalan fejlődés korszakát.

III.

A nemzetek életfája messze századok talajában gyökerezik. Életüknek fázisait a történelem jegyezte föl; művelődésük elemeit, fejlődési fokozatait az arkeológia tartotta fenn. Ujabb időknek hatalmas eszméje, egyetemes törekvése az, hogy megismerjék egymást, tanuljanak egymástól, ne csak Clio jóvoltából, hanem történelmi fejlődésüknek, művelődésüknek fennmaradt emlékeiből és modern alkotásaikból. Ezért rendeznek nevezetesebb időfordulópontoknál világversenyt.

Ezért rendezett a hatalmas francia nemzet is a tizenkilencedik század alkonypirjánál világkiállítást, hogy föltárhassa szép és küzdelmes multjának emlékeit, bemutassa a szellem és a művészet legremekebb alkotásait; hogy ugyanezt megtehesse minden művelt nemzet, s a hosszú századok nagy tanulságából, a küzdelmes mult ragyogó példáiból és a szép jelen hatalmas alkotásaiból erőt merítsenek a jövőhöz.

A párisi világkiállításon a világ összes művelt nemzetei megjelentek. Szépség tekintetében fölülmúlt minden eddig rendezett világversenyt; nagyság tekintetében csak az amerikaiak múlták fölül. Erős megbírálás, sok gáncs, lenézés és gúny szólt meg ellenében; más részről a magasztalások és elragadtatások dithirambjai hangzottak el fölöle a világ négy tája felé. Az igazság mindenha a középúton haladt, de mintha a gáncs serpenyőjét egészen leszorította volna az elismerés súlya. Brennus kardja esett a serpenyőbe, az egyetemes dicséret, a közvélemény elismerésének kardja. Francziáké a dicsőség napja, a többi nemzeté a dicsőség csillagfénye.

A francziák már megelőzőleg is négy kiállítást rendeztek, és pedig 1855, 67, 78 és 89-ben, de úgy arányra, mint szépségre nézve az 1900-iki a többieket messze fölülmúlja. Ez a francia zseninek megtestesülése. Belehelyezték a kiállítást a város közepébe, a mi a legügyesebb gondolatok egyike. Az idegen jóformán egyszerre ismerheti meg mindkettőt. Óriási arányait elképzelheti mindenki, ha azt mondjuk, hogy kiterjedése 112 hektár. A Szajna mindkét partján terül el, melyet egy új, állandó és művészi tekintetben páratlan hiddal kötöttek össze, a III. Sándor csár hiddal.

Tartsunk egy kis sorrendet a látnivalókban, nehogy a nagy mennyiség

értelmetlen kaoszszá legyen. Tekintsük meg a kiállítás külső szépségeit; emeljük ki a belső tartalom kiválóságait; gyönyörködjünk a specialitásokban és áldozzunk a mi chauvinizmusunknak, vegyük jobban szemügyre a magyar kiállítást.

Az épületek arkitekturája leginkább a barokkstil jellegét mutatja; dekoratív hatásuk meglepő. Szinte vakító fehérségben ragyognak, mintha márvány és cukor volna anyaguk, pedig csak gipszből való összes dekorációjuk.

A főbejárat eredeti alkotás és eredetiségénél fogva szinte idegenszerű. Három nyílású kapu fölött emelkedik három óriási ív s a belőlük alkotott gömb-szelet mint kupola helyezkedik el fölöttük. Tetején a „Parisienne“ szobra, egy modern párisi nőalak, ki tárt karokkal fogadja a kiállítás látogatóit. Két oldalt két karcsú oszlop, mint obeliszkek. A formák ujak, a díszítések bizarrak, a színek egyesítése, a fehér és kék dominálása szokatlan, de az összhatás meglepő és kellemes.

A legsikerültebb alkotás a szépművészetek, a Beaux Arts két palotája. A nagy palotában helyezték el a francia és idegen nemzetek művészetét, a kisebbik a francia retrospektív művészetnek a hajléka. Az első nagy arányaival, óriási oszlopos csarnokával és üvegkupolájával, az utóbbi arányos díszítéseivel és pompás világításával lep meg.

A barokkstilnak valóságos utcája az Esplanades des Invalides, a nemzetek iparművészetének utcája. Csupa barokk palota, vakítóan fehér, dúsan aranyozott és falfestményekkel ellátott. Egyik legszebb része a kiállításnak, kedvencz és igen látogatott helye a sétahangversenyeknek.

Nemkülönben megragadó épülete a kiállításnak az ünnepélyek csarnoka, melyet óriási kupolája, remek dekorációi, a szín és forma összhangja a francia építőművészet remekévé avat.

A legjobban látogatott hely azonban a „nemzetek utcája.“ Célja, hogy az egyes nemzetek építészetük eredetiségeivel és sajátosságaival mutatkozzanak be. Ezért oly változatos és érdekes ez az utca.

Az olaszok palotája, bár mint épület nem valami szilárd, de igen hatásos. A Márk-templom homlokzatát vették mintául, a doge-palota kapuját kisegítőül és az ablakok gótikus stíljét díszítőül. A törökök palotáját francia építész tervezte. A török aluszékonyágnak jele ez, midőn minden nemzetnek becsvágya volt, hogy saját művészetét mutassa be. Olyan bizánczi-féle stílt árul el, bár hatása csekély és hidegen hagy akár az Egyesült-Államok épülete.

A belgák a híres oudenardi gót városháznak utánzatát mutatták be; az angolok egy Erzsébetkorabeli vidéki kastélyt; a norvégek egy lakóház mintáját csakhogy három emelettel és erkélyes homlokzattal, eredetisége és halakból komponált díszítései sok dicséretet szereztek alkotójának; a svédek a saját tipikus faépületjüket; a németek egy reneszánsz házat; a görögök egy ó-keresztény stílű

épületet, melyen azonban bajos meglátni az egy millió franknyi költséget; a spanyolok egy mór elemekkel vegyes spanyol reneszánsz palotát; csak az oroszoknak nincs itt külön palotájuk, mert attól féltek, hogy az e terület alatt épített alagut esetleg alkalmas búvóhelye leszen a nihilistáknak s a mikor az „atyus“ kihallgatást fog adni a palotában, a mint tervezték, majd levegőbe fogják röpiteni.

Ausztria egy Mária-Terézia korabeli barokk-stílusú épületet nyújtott, míg a mi pavillonunk egyike a legsikerültebb, a legszebb alkotásoknak. Egyéb nemzetek is bemutatkoztak sajátjaikkal, mint a szerbek, bolgárok, románok, finnek, portugálok, perzsák, hollandok, a kínaiak, japánok, mexikóiak, a svájcziai és a francia gyarmatvilág lakosai. És bármily különböző az izlés és az épületek egész minémúsége, az egész mégis kellemes képet nyújt és egységes tervezés bélyegét hordja magán.

Mindezen pavillonok belső tartalmát részletesen megfigyelni hónapokig tartó munka lenne, aránytalanul csekély élvezettel.

Az emberi munkának, tudományosságnak, vagy művészetnek azt a gyűjteményét veszi jobban szemügyre kiki, a melyik közelebről érdekli, vagy közvetlenebbül érinti. Mindegyik pavillon a szépnek és nemesnek egy-egy szentélye, de sehol sincs a műreceknek annyi kincse és oly ideális tömegbe összehordva; egy pavillon sem hat oly egyetemesen és oly elementáris erővel, mint a Grand Palais, ez a gyönyörűsége palota, a gyönyörűsége alkotások sokaságával. Annak a 48,140.301 embernek emlékében, kik megtekintették a világversenyt, bizonyára ez hagyott legmélyebb nyomokat. Mert itt van a művészi szép; itt lehet megcsodálni; itt lehet megszeretni.

Több mint tizenöt állam művésze hordta össze mindazt, amit legszebbnek, legjobbnak, legnagyobbak tartottak. Több mint ötven terem rejti e kincset. A szemléletet a leírás nem pótolja. Ennyi ezer műről részletesen szólni nem célozom, csupán azokat a művészeket említem föl, kik egyéniségük, tudásuk vagy poétikus erejükkel az illetékes bíráló szemében a legjobbaknak mutatták be magukat.

A képzőművészet terén a jelen időkben és csaknem egy százzal visszafelé a vezető szerep Franciaországé. Ez közismeretű tény. A kiállítás még jobban megerősítette az igazságot. Itt találkoznak a legnevesebb festők, a híres romantikus Delacroixtól a jelenkori francia festők legnagyobbikáig, Puvis de Chavannesig, mint a klasszikai irányú Jugres, Vernet, a réalista Millet, az idealista Corot, az impresszionista Manet és Bastien Lepage, a tájképfestő Carin és tanítványai. A szobrászatban az elegancia, a formatökély, a leleményesség és művészi kivitel jellemzi. Oly remekművek, minőket Barrias, Chapu, Paul Dubois, Lemaire, Rodin mutat be, a szobrászatban is vezetnek.

Itália, a régi dicsőségteljes Itália, a legnagyobb festők hazája, itt csak rongyaiban és értéktelen sallangjaiban jelent meg. A modern művészet Itáliában

már a végső útját járja. Sehol sem oly szembeszökő izetlensége és teljes elzülése, mint Itáliában. A mit kiállítottak, azoknak legnagyobb része csak „kozmo-polita elerőtlenedés szomorú sóhajtozása. Nagy fáradság, nagy közöny, anekdotaszerű dolgok óriás vászakra festve, vagy bonbonos skatulyákra illő pepeselő pingálmány“, ezek jellemzik a mai olasz művészetet. Csupán Segantini mentette meg az olaszokat a teljes kudarcztól és ez is csak félig olasz.

Ez a kicsinyszerűség jellemzi szobraikat is. Mintha nagy gondolatuk sem volna; mintha nem bíznának önmagukban, hogy valami nagyobb szabásút is alkothattak, pedig technikájuk kitűnő és kifogástalan még azokban a semmitmondó alakokon és jeleneteken is, melyeket olcsó pénzen vesztegettek pavillonjukban.

Még szegényebb, szinte sajnálatos a spanyol szakasz. Beavatottak mondják, hogy csak a jól protezsált spanyol művészek kerülhettek be, sok kitűnőség, mint Zuloaga kiszorult. Annál sajnálatosabb. Ha nagy is a szegénységük, legalább akkor tartanának össze, mikor a világ elé kell állítani azt a kis értéket, a mi még akad hazájukban.

Hogy Portugália nem előzi meg Spanyolországot, ez érthető. Nagyon is messziről követi. De a dolog nagyon érdekes, meglepő. Mintha a kis Portugáliának csak egy művésze volna és az maga az uralkodó, I. Carlos király.

Sok képet állított ki és versenyez az érdemes Souza Pintoval is.

Németország, mint mindenütt, úgy itt is az inpozánst kereste. A képek keretei, a márvány-utánzatú teremoszlopok és nehéz függönyök, a tompított világítás, mind német specziálitás és hatást vadászó rafinéria. De van is hatásuk, kivált Lenbach arcképeinek; alakjaik élnek, mozognak és beszélnek; az öreg Mommsen csakhogy ki nem kel a keretből.

Szobrászati művekből megdöbbenő a hatása Begas Káin és Ábeljének és Eberlein Ádám és Évájának.

A kis Belgium a milyen szorgalmas és törekvő a köznapi életben, époly ambiciózus művészetében. Kis helyet adtak neki, de ezt megállotta derekasan. Nem is csoda. Oly művész, mint Struys, nemcsak Belgiumnak első festője, de párhuzamban halad a legnagyobbakkal. Vagy Courtens, a jeles tájfestő, ki mindent megad a képein, még a levegőt is szinte megérezzük rajtuk. Vagy Stevens, kinek művei maguk egy kis kiállítás számba mennek. Mennyi csodálója volt még Meunier nagy szoborcsoportjának, ezeknek az erős, durvakezű, durva és jóllelkű, törődött és atlétatermetű szocziálista munkásoknak.

A munkások ráismernek bennük önmagukra és bizony nem jó gondolatokat forgathatnak elméjükben; a pénz emberei mintha félnének tőlük, elsietnek. Nagy igazság, nagy is a hatása.

Belgium mellé került Hollandia. A rendezők mintha összeakarták volna

hozni a régi haragos házaseleket, kiket még a bécsi kongresszus adott össze, de a kik sehogy sem tudtak egymáshoz szokni, míg csunya válás lett a vége. Nehéz eldönteni, melyik vezet itt a versenyben? Mert Hollandiának is oly művésze szerepel itt, az öreg Israels, kit a művészek nagy száma a legnagyobb élő festőnek tart. Egyik képe az „ószeres“ mindenkinek föltűnik. Megkapó dolog, a mint az öreg zsidó türelmesen üldögél régi vasak, esernyők és más ócskaságok közepette és lesi a jó szerencsét. E mellett a többi igen szép és hangulatos tájkép másodrangúvá lesz.

Anglia kiállítása első tekintetre a különczködés erejével hat, de jobban megfigyelve önálló művészetet produkál.

Valamikor, nem is olyan nagyon régen, csak utánoztak; most eredeti és mindenekfölött faji karakterű és igazi művészi alkotásokkal lépnek föl és ma már mindenki elismeri, hogy a portrait-festés terén az első helyen állanak. Alma Tadema neve közismeretű, Orchardson, Swan, Stokes és Walter Crane nemkülönben. Akvarelljeik e nemben elsőek voltak a kiállításon.

Oroszország, a nagy szövetségstárs sokat küldött, de nem mind értékes művészi szempontból. Igen szép Malliavine képe, a hol egy sereg kaczagó parasztleány szalad. Szinte visszhangzik a terem a jóízű kacajától, oly élénk. A szobrászatban annál nagyobbak, mert az ő emberük, a halhatatlan Antokolsky a jelen idők legnagyobb mestere.

A svédeket Zorn, a norvégeket Thaulow, a dánokat Kroyer művészete mutatta be.

Eredetiségével hat a japánok ősfestészete, vagy annak még most is divó módszere, a tökéletes részletezés és rajzolás, de minden prespektiva nélkül.

Amerika mondhatni elsőrangú versenyző volt. Művészeik a régi olasz és a modern francia festők iskoláiban tanultak s ma már művészi eredetiséggel követelnek helyet a legelsőrangú művészek közt. Maguk a francziák is tisztelettel emlegetik egy Whistler, Sargent, Innes, Corot nevét, mint régebbi és újabb festőmatadorokat.

A képzőművészetek szentélyéből vegyük utunkat most az iparművészet pavillonjaiba az Esplanad des Invalideson. Legnagyobb rész jutott a francziáknak, de azért nem voltak szűkmarkúak más nemzetekkel szemben sem.

Részletes vizsgálat és megfigyelésről szó se legyen, csupán általános megjegyzéseket és saját impressziómat vetem papírra.

Az élet célszerűségének és szépségének elengedhetetlen postulátuma a jó, szép és azért nem drága házi berendezés. Nem a felső tízezerről van szó, kik pénzzel győzik a legnagyobb költségeket, hanem a jó középosztályról. Éppen ennek nem felel meg a francziák bútorkiállítása. Az excentrikus külsőre való törekvés, a rikitó színezés, a banalitás, a célszerűtlenség, a gondolatnélküli

szűkölködő díszítés mindenütt kirívó ; viszont a jóság, czélszerűség és olcsóság hiányzik. Vagy a Lajosok korabeli bútorokat utánozzák több-kevesebb sikerrel, vagy túlmennek a modernen és izléstelenekké lesznek bútoraik.

Ha ilyen berendezésű szobákban kellene laknia az embernek, vagy a versaillesi udvarban képzelné magát egy-két száz évvel ezelőtt, vagy hüperszeczesz-sziós szobát látna maga körül. Igazi polgárembernek való berendezést nem is mutatnak, pedig a kiállítások céljai közé talán az is tartozik, hogy a művészi izlést ne csak megmutassák, hanem kedvet és módot adjanak hozzá, hogy azt az emberek nagy többsége magával vigye és a saját körében érvényesítse. Ugyan ki tud fizetni 650,000 frankot egy szobaberendezésért, a milyent itt állított ki egy francia gyáros ?

Ezt a XIV—XVI. Lajos korabeli bútor-stílt utánozták az olaszok, oroszok, belgák. A spanyolok és portugálok díszítményeik közé itt is belevették a mór stíl egyes részleteit, bár valami nagy hatást nem értek el vele. Határozottan praktikus és a mellett nem is dísztelen az angol bútor. Ha mindjárt nem is díszlenek mindenütt Crane mintái, allegóriái és fantasztikus képei, azért mégis kellemesek. Jóságuk, tetszetős eredetiségük nagy jövőt jósol nekik ; nagyobb, mint a német bútoroknak, melyeknek pedig most nagy a keletje.

Jellemző stílusuk a régi német stílus elemeit foglalja magában. Igazán czélszerű, jó és eredeti az angol bútor berendezés mellett a magyar. Nem különczködő, hanem azért a magyar motívumokat bőven osztja, hogy nemzeti tipikus jellege annál határozottabb legyen. Az angolok észre is vették ezt és sokat vettek múzeumuk számára. Nagy dolog ez, büszkék lehetünk reá.

Micsoda remek dolgok például Faragó és Nadler bútorai, a szent István-terem egész berendezése, Horti és Hauszmann nagy kandallója s a királyi palota egy berendezett szobája.

Mellettünk a mi osztrák szomszédjaink az ő közönséges modern bútoraikkal számításba sem jöttek.

Az agyag és üvegyipar példányai a legváltozatosabbak. Az edények mindennemű, de mindenesetre modern alakjai, a tompa vagy rikitőfényű vázák, majolikák, zománczozott bisquit edények mind a saját színvegyületeikkel pompáznak. Mindezek legtöbbször gyönyörű tájképek, állatsoportok, virágok díszlegnek. Mi sem állunk idegen nemzetek mögött. A Zsolnay-féle keramit munkák közkedveltek a külföld előtt is. A pécsi porcellángyáron kívül ugyancsak megállta helyét a herendi, az angyalföldi gyár és a zay-ugróczy üvegyár. Bámulatos az a haladás, melyet az iparművészet e téren néhány évtized alatt kifejtett. A titka pedig az, hogy igazi művészek sorakoztak e fontos iparág szolgálatába.

Sok és igen szép és értékes példányokban van képviselve az ékszerkészítés és ötvösség. Franciaország határozottan a legszebb dolgokkal állott elő.

Lalique művész izlésének és szellemességének más nemzeteknél ez ideig párja nem akadt. Amerika hat ugyan ékszereinek drágaságával, de a sablón kirívó. Oroszország drágaságai közt figyelmet kelt, bár nem érdemli meg a dúsan előlegezett csodálatot az az ajándék, melylyel szövetségének kedveskedett. Franciaország mozaikkövekből alkotott térképe, melyen a tenger márványból, a határok és folyók jászpiszból s a nevek aranyból valók; a városokat drágakövek jelzik azoknak fontossága szerint különböző értékben. Ötvösművészetük, email és zománcz munkájuk az ő tipikus sajátágaival azért igen hatásos. Képeiken az arcot kivéve a többi mind ilyen munka. A mi ékszereink, zománcz és ötvös műveink, bronzöntvényeink, kovácsolt vasműveink nem csak hogy nem maradnak a többi nemzet mögött, sőt az első sorba jutottak a francziák után.

Így vagyunk a szövőipar dolgában is. Nem csinálunk ugyan olyan diszes gobelineket, mint a francziák, de csinálunk jó, szép és tartós szőnyegetek, kivált a torontáli szövőgyárban. A gobelineknek az ideje mintha lejárt volna; a figyelem inkább a szövött fali szőnyegek felé irányul.

Összefoglalva a mondottakat az iparművészet, a mint a képzőművészet az utóbbi évtizedekben rohamos lépéssel halad a tökély felé. A nemzetek észrevették, hogy e kettőt egyesíteni kell s most minden igyekvésük oda irányul, hogy mindaz, a mit az ember saját hasznára megteremt ne csak jó, célszerű, de szép is legyen.

Miután az ipar, művészet, történelem, hadászat, bányászat, kereskedelem és a többi száz és százezer tárgynak szemlélésébe belefáradtunk, pihenő után, vagy egy kis szórakozás után nézünk. Erről is gondoskodott a kiállítás, de korántsem úgy, a hogy azt előre híresztelték.

A különlegességeknek mennyi hihetetlen fajtáját ígérték előre és ime a mi uj volt, az jóformán szánalmas és nevetséges. A 300 méter magas Eiffel-torony még most is legjobban imponál, akár a nap fényében ragyog, akár a villanyfényt szórja a környékre. Büszkék is reá a francziák s nincs tán egy sem, ki legalább az első emeletre föl nem fáradna.

A gyönyörű panoráma a kiállításra megéri ezt a fáradságot. Nyugodtan végig tekinthet az egészen. Mellőzheti a körben mozgó villamos vasutat, vagy a mozgó járdát. Ez utóbbi még a legérdemesebb különlegesség. Két jobbról balra haladó s önmagába visszatérő járdaszalag, melyeknek egyike lassabban halad a másikkal, hogy az embernek ne kelljen egyszerre rálépnie a gyorsan mozgó járdára és viszont.

Az egész szerkezet vashidaláson és faoszlopokon nyugszik és elektromos erő hajtja. A sebesebb járású óránként nyolcz kilométer és ötszáz méter utat tesz meg s az egész körutat húsz percz alatt járja meg. Valóságos humbug a Reclus-féle óriási földgömb és a mareorama. Az előbbiben csigalépcsőkön fölfelé

haladva lehetett meglátni a föld felületének különböző alakulásait; az utóbbi közönséges panoráma, vagy mondjuk körkép, melynek érdekessége csak az volt, hogy keleti eredeti típusokat mutatott be. De hogy az előttünk elvonuló hajók és más egyéb részletek a tengeri utazás illúzióját fölkeltsék, oda már csakugyan nagy adagú illúzió szükséges.

Sokkal kedvesebb és tanulságosabb volt ennél például a svájci falu azzal a sok eredeti svájci házzal, 300 emberrel, napi foglalkozásukkal és pompásan megkészített háttérrel, mely az Alpesekeket mutatta be csalódásig hűen; vagy a Trocadero vízesése ragyogó villanyfényben; vagy a villamos-palota különböző színeivel, formáival, valóságos tűzijátékával. Humbug volt viszont a régi Páris.

Akár a mi millenniumi Ős-Budavárunk. Ezzel eleget mondtam. Egyébiránt ahol fény van, ott árnyéknak is kell lennie. Minél erősebb a fény, annál szembetünőbb az árnyék. És ez így van jól. Annál jobban meg lehet különböztetni a valóságot a látszattól, az igazságot a hazugságtól.

IV.

Hazánk már a millenniumi kiállításon megmutatta, mit tud, mire képes. Nagy erővel, önállóan lépett föl, sikere fényes volt. A nemzet öntudatra ébredt s a külföld fönnen hirdette a magyar faj művelődési hivatását s a becsülés minden kitüntető jelével helyt adott neki a művelt nyugoti nemzetek közt.

Ez a becsülés a maga valóságos értékével most tünt elő, a midőn a nemzetek nagy világversenyében oly előkelő helyet juttatott neki a franczia; a midőn a „Hongrie“ többé nem obskurus név, értéktelen fogalom, hanem valóságos érték, melyet megbecsülnek minden nemzetek.

A kiállítás legszebb, leglátogatottabb helyén adtak nekünk is helyet azok a francziák, kik ezredéves kiállításunkat annyi magasztalással halmozták el; ott a Szajna partján a nemzetek utcájában.

Ugyanazt a föladatot kellett megoldanunk itt is; ugyanannak az eszmének kellett életet adnunk itt is, mint az ezredéves kiállításon. Meg kellett mutatnunk tíz százados történelmi fejlődésünket annak egyházi, hadi és polgári nyilvánulásaiban. Aránylag igen kis helyen, szűk palotában kellett ezt a világ elé hozni. Nehéz volt a föladat; nehézségével emelkedett a sikeres megoldás dicsősége.

Építőművészeink, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos, a legnagyobb sikerrel oldották meg a nehéz föladatot. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy valamennyi pavillon közül csak az olasz és a magyar kapta meg a világverseny legnagyobb kitüntetését, a grand prixt.

A magyar történelmi stílus fejlődését mutatták be annak román korszakától egészen a rokokóig igazi, élő műemlékek hű utánzatában. Ilyenformán a

magyar történelmi pavillon a magyar architektúra történetének retrospektív bemutatása volt.

A főbejárat a jaáki templom nagyszerű portáléját mutatja be, melyen belül román stílusú oszlopcsarnok nyugszik szent László legendáját ábrázoló fali festmények másolatával a tizennegyedik századból. A Szajna felé eső oldalán a gót stílusú tűnik föl díszítve a vajdahunyadi vár festői tornyocskáival; ettől balra a kassai szent Mihály kápolna homlokzata; középpont a körmöczbányai vártemplom megkapó hatású tornya emelkedik. A két főstílus, a gót és román stílus, reneszánsz és barokk részek kapcsolják össze, mint a lőcsei városháza árkádjai, az eperjesi Rákóczy-ház és a bártfai városháza díszítései és ablakai; az egész pedig csupa összhang, paradoxonnak látszó egység és elragadó szépség.

Keljünk útra abban a tizenégy teremben és emeljük ki az érdekesebb vagy nevezetesebb részleteket.

Az előcsarnokból, mely néhány középkori siremléket mutat be, balra nyílik a magyar ősfoglalkozások terme, Hermann Ottó nagybecsű gyűjteménye; jobbra középkori építészetünk műemlékeinek csarnoka. Itt van egyúttal a honfoglalás korának minden nevezetesebb emléke; fejlődése a magyar hadászat eszközeinek; gyűjteménye a harczi baltáknak, fokosok, kengyelek, zablák, bárdok, csákányok, lándzsák és sarkantyúknak; sírja a kilencedik századból való magyar lovasnak, a mint lovával, fegyvereivel és ékszereivel sírjában pihent.

A második terem, mely kivált a tizennegyedik századot mutatja be, legérdekesebb emléke Nagy Lajos királyunk által készíttetett ezüst koporsója zárai szent Simonnak. A hű másolat e korszak ötvös művészetének remeke. Nagyon érdekesek az árpádkori oklevelek, pecsétetek, III. Béla kettős aranybullája; Hunyadi János nemességi oklevele és I. Ferencz francia király levele Szapolyaihoz, midőn királylyá választották.

A vajdahunyadi vár lovagterme csupa hadászatra vonatkozó emlékekkel van telve. A XV. századtól a XVII. századig használt fegyverek és hadi felszerelések tömege ez, melyből kiválik Mátyás nagy királyunk kardja, Zrínyi Miklós sisakja és kardja és II. József díszkardja, melyet tíz éves gyermekkorában viselt.

Áthaladva a csütörtökhelyi csúcsíves kápolnán, mely egyházi dolgokat tartalmaz, az emeletre jutunk. Az egyházi díszfelszereléseknek ez a valódi kincsesháza. Külföldi egyházi férfiak csodálatával és világiak bámulatával egyaránt találkoztak az itt kiállított arany és aranyozott edények, ékszerek és ruhák.

A görögkeleti és szerb egyházaknak ily számú dísztárgyait csak a nyolcvanötödiki kiállítás tüntette föl. Föltűnő szent István király óriási mellszobra, mely ereklyetartóul szolgál; az esztergomi kincstár mesés vagyont érő egyházi kincsei; a trencsényi piaristák és a pannonhalmi benzécek egyházi drágaságai; Pázmány Péter keresztje; Bethlen Kata oltárterítője.

Az erdélyi terem szolgáltatja a magyar iparművészeti remekeknek legnagyobb számát. De az is konstatált tény, hogy sok műtárgynál, a melyekre pedig a felsőmagyarországi művészet sütötte bélyegét, a tervet s a kivített tisztán erdélyi specialitásnak mondja. Hogy egyet említsünk, itt van kiállítva a budapesti piarista rendháznak egyházi szerelvénycsoportja, — úgy tetszik csak azért, mert ezeknek zománcozása egyezik az azon korbéli erdélyi zománczsal, pedig ez csak általánosan használt magyar díszítés volt, úgy nálunk, mint Erdélyben.

Tovább haladva a termeken, figyelmünket Mátyás Corvinájának néhány példánya köti le. Abból a 145 kodexből, melyek biztosan Mátyás könyvtárából valók, itt tizenháromat mutattak be.

Azonkívül Kézai krónikájának első kiadását; Turóczi János Chronika Ungarorum-ját; könyvkötéseket a XV. századból. A díszes magyar férfi és nő ruhák részei; asztali fölszerelések; majd odább újra egyházi tárgyak, monstancziák, serlegek és öltönyök. De viszont hiába kereste valaki itt a világhírű és maga nemében egyetlen Mátyás-kálváriát, a kassai és nyitrai egyházi remeket és egyéb dísz tárgyakat. A külföld ezeket csodálta volna csak igazán. Jobban mint az ezredéves kiállításon. De hagyján. Mindent elvégre is ide nem hozhattunk; az az 1516 darab műemlék eléggé megmutatta, hogy az ismeretlen kis magyar nemzet mit tudott a múltban s mennyire haladt az egyetemes haladással.

Lépünk most a huszár-terembe. Nagyszabású festmény borítja falait, mely a magyar huszárság fejlődését és történetét tünteti föl képekben. Hossza tizen-nyolcz és fél méter; ha nem volna megszaggatva, micsoda hatással, micsoda erővel lépne föl! Magassága sem csekély, három és fél méter.

Maga a gondolat is szerencsés volt, hogy föltüntessük azt a speciális magyar fegyvernemet, melyet idegen nemzetek is legjobban kedveltek; hogy bemutassuk azt a huszárságot, mely Nagy Lajos, Zsigmond, kivált Mátyás harczáiban, a XVI. és XVII. századbeli törökháborúkban, a Rákóczy-fölkelésben, Mária Terézia porosz harczáiban, a francia, olasz hadjáratban és a szabadságharczban oly fontos szerepet játszott s oly fényes pályát futott be. A mily szerencsés volt a gondolat, olyan volt a kivitel is. Vágó Pál és Pataky László valóban remekelt.

A honfoglaló magyarok lovas csapatjánál kezdődik a huszárság története. Ezeknek a fején még sisak ragyog, de mintegy jelzi a festő, hogy ebből lett idővel a magyar huszárcsákó; lobogós ingujjak repülnek a szélllel, ezekből lett a magyar huszármente. Nagy Lajos, Zsigmond huszárjait dróting takarja, nehézkesebbek is Mátyás huszárjainál; a csákó már-már fölölti rendes alakját a kurucz és labancz huszároknál; a párduczos és czopfos Mária Terézia huszárok csákója már egész köcsöggé lett.

A kép jobbik sarkában kezdődnek a múlt század huszárcsoportjai. Itt egy

őrszem tábori őrtűznél, Simonyi óbester alakjával, a mint ez a hegyesre fent bajszu marczona huszár regél kalandjairól; amott kékgatyás csikós űzi maga előtt a fölvert ménest; csupa telivér magyar paripa, huszároknak való mindnyája. Közbe-közbe hadvezérek arcképei, mint Eszterházy Pál, Nádasdy, Baranyai Simonyi, Bercsényi és mások. A terem egyéb díszét a huszárság fegyverei, felszerelése, vitézségi érmei, oklevelei és kisebb-nagyobb szobrai alkotják.

A huszárság, mely az új stratégiában annyit veszített jelentőségéből, e teremben még egyszer megkapta százados küzdelmekben megérdemelt dicsőítését s a magyar hadi történelem ragyogó epepeájának egy éneke mintha itt méltó befejezést nyert volna.

A természetimádókat, a szenvedélyes Nimródokat különösen érdekelhette a magyar erdészeti és vadászati kiállítás. De még egyéb bolygóit is ennek a Bolygónak. Mert a mienk, az osztráké és az oroszoké volt a legszebb e nemben.

Az erdészeti rész bemutatta szakszerűen és tudományosan kezelt erdészetünket, annak tenyésztését, ápolását, védelmét; annak köréből vett változatos gyűjteményeket; hasznos és káros vegetációját s ennek fölhasználását.

A vadászati rész csupa gyönyörűség. Meglepő és kedves. Mintha nem is kiállításban volnánk, hanem a szabad természetben. A kitünően megkészített dioráma mindent nyújt; csalódásig hű Kárpátvidéket, vele összenőtt sziklákat, hegyszakadékokat, völgyet, fenyveseket, vihartépett fákat, cserjéket, bokrokat, őszi hangulatot, felhős és világos eget, patakot, tavat és nádas, állatot sokat és sokfélé, csak a mozgás, csak a valódi élet hiányzik.

Az illuziókeltésnek netovábbja. Itt egy hiúz levág egy őzbakot, a bokrok mögül hatalmas medve jó elő, fölülről két kis zerge okosan, vagy bambán tekint le, mi lesz a vége a komédiának? Lenn a völgyben az erdőkirály, a nagykoronájú szarvas bődül el, fönne a magas sziklákon meglapul a mormota; a király nem bántja meg, de hangjától megremeg a mormota is. Alig hangzott el a bődülés, odébb hatalmas vadkan csattogtatja agyaráit, rémít és rémül, mert három farkast kell letepernie, hogy őt le ne teperjék.

A létért való véres küzdelmet észre sem veszi a nádas népsége, a kacsá, gém, kócsag, szárcsa, vízityúk, bibicz és sok más lakó; nyugodtan üldögél a fajt és a fáján, meg a császármadár, pedig nincsenek egész biztonságban, hátha közéjük csap a sziklatetőn leselkedő két fakókeselyű! Micsoda élet ez, micsoda pompás elrendezés, micsoda példányok! Mintha az osztatlan dicséret és elismerés is kevés volna azért a nagy munkáért, melyet a rendezés igénybe vett és azért az áldozatkészségért, melylyel mágnásaink ritka példányaikat a kiállításnak átengedték.

Egyéb kiállításunk is elsőrangú volt. Közgazdaságunk, úgy a mezőgazdaság és állattenyésztésről, mint a bortermelésről hű és ragyogó képet nyújtott. Müszaki

csoportjaink, mint a gépipar, villámosság, vasút, kohászat, bányászat még a legfinnyásabb igényeket is kielégítette.

A magyar tudományosság és irodalom, a nevelés és közoktatásügy megmutatta itt, hogy lépést tart a művelt nemzetekkel. Ha egyéb nem, maga a Jókai-szoba is elegendő lett volna tudtára adni minden nemzeteknek, micsoda termelőerő lakozik ebben a keleti fajban. Száz kötetet írt meg egymaga, tizenöt idegen nyelvre fordították elméjének káprázatos termékeit. Ez a nemzeti kiadás nyerte el a nagydíjat, mely úgy az íróét illeti, mint a kiadóét.

Legnagyobb feladat várakozott reánk és más idegen nemzetekre egyaránt a képzőművészetek versenyében. Tiszta dolog volt, hogy a francziák erejüknek legjavát küldik a küzdő porondra és igen nagy számban és hogy ezen a téren már a priori vezérszerepet követelnek.

A győzők előtt mindenki meghajlott; de büszkék lehetünk az eredményre mi is, mert a túlzásfolttság mellett, a mi a művészi hatást ugyancsak csökkenti és a mellett, hogy sok kiváló kvalitású alkotásunk itthon rekedt, a legelső kitüntetések egész sorát hozták magukkal művészeink. Így Benczurnak Tisza Kálmán képe a grand prixt, egyéb művei az arany érmet szerezték meg. László Fülöpnek portréi, — XIII. Leó pápa, Rampolla, Hohenlohe; — Csóknak Magdolnája az aranyérmert nyerték el.

Horovitznak Pulszkyja exczellál. Ezeken kívül, kiknek pedig legnagyobb a publikumuk, kiválik Márk „Kisértése“, mely legjobban megfelel a világ „delikát izlésű közönségének.“ Fényes, az ő családi képével; Kernstock szoczialistáival; Eisenhut kakasviadalával hatott. Nemkülönben Mednyánszky az ő gyönyörű tájképeivel és vele Kacziány, Olgyai, Edvi Illés, Rippl-Rónai és mások.

Ha innen a Grand Palais üvegtető udvari csarnokába lemegyünk, szívünk-lelkünk szinte megdagad az önérettől. Oly előkelő helyet foglalnak el itt szobrászaink remekei, hogy mintegy uralkodnak az impozáns csarnokban. Hatalmas méretek és művészi hatás tekintetében kiemelkedik Fadrusz Mátyás szobra; Zala Hungáriája és Gábor Arkangyala és újra Fadrusznak Krisztusa. Kevés ily megható, ily igazán lélekteljes feszület került ki idáig szobrászskézből. Hozzájuk csatlakozik még Strobl megkapó alkotása, a Miatyánk. Ők hárman kapták meg a grand prixt; ennyit egy nemzet sem kapott a francziák után. Halad is szobrászatunk hatalmas léptekkel. Művészeinkben, — az itt szereplők közül kiemeljük még Rónát, Vastagh Györgyöt, Hollót, Kallóst, Telcset, Ligetit, Kiss Györgyöt, — van termelő talentum, hatalmas erő, hivatottság; az izlés, a grációzitás magas fokát a francziáktól kell még elsajátítaniok. Itt van a művészetnek az a kastaliai forrása, melyből ihletet meríthet mindaz, kiben művészi genie szunnyad.

Hazánk ilyformán a nemzetek nagy versenyében jelentékeny részt vett.

Oly erővel és oly sikerrel, mint eddig még soha. A magyar trikolor a dicsőség sugaraiban lengedezett ott a Szajna partján.

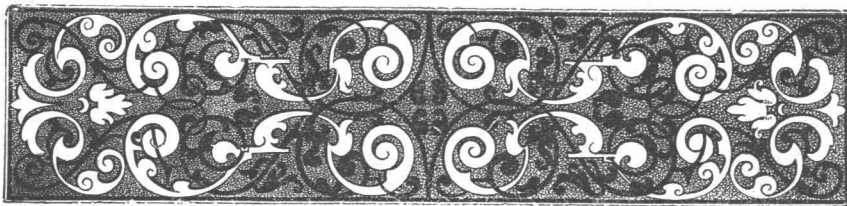
A csodálkozó idegenek tizenhatsz helyen olvashatták a fölírást: Hongrie. A kik idáig csak annyit tudtak róla, hogy ott, a művelt Európa keleti határán él egy ilyen nép; vagy a kik csak a lexikonok sovány és rossz adataiból, vagy a térképek színeiből ismerték ezt a földet, — mert tapasztalatból mondom, hogy intelligens emberek a legnagyobb tájékozatlanságban voltak hazánkat illetőleg, — azok most belátták és megtanulták, hogy ez a kis nép megáll a maga lábán, halad a művelődés haladásával. A magyar név kivivta rég megérdemelt becsülését. A francziák emeltek kalapot először, a többiek folytatták.

A Hongrie név oly kedvesen, oly csengőn hangzott mindenfelé és a magyar fülnek oly jól esett ez a „kedves húrok pöngése.“ Szinte divatban voltunk, a mi nagy dolog; mert Párisban föltünni, jelszóvá lenni, fölszinen maradni, csak a kiválóság képes. Pavillonjaink csak úgy hemzsegték a sok tolongó látogatótól és a csodálkozás, meg elismerés hangja említette mindig a Hongrie nevet.

Bizonyos lázas kíváncsisággal keresték föl a történelmi pavillon alatti szegedi magyar csárdát azok, kik megismerték a magyart. Itt valósággal megszerették. A magyar speciálitás, a bográcsos szegedi paprikás eleintén megrezselte a torkukat, de azt is megszokták és megkedvelték. Maguk a francziák mondták nem egyszer, hogy a magyar bornak, a magyar konyhának, a magyar csárdásnak nincsen párja. Ha egy adagot ebből az udvariasság serpenyőjébe vetünk is, még ~mindig elég marad az őszinte dicséretből. Mert, ha nem lett volna kedvükre való, nem keresték volna föl oly sűrűn, lévén az ételeknek az ára oly borsos, hogy szegedi ismerőseimet elhagyva, magam is inkább az olcsó és igen jól kiszolgáló Duvalokba siettem. Az idegeneknek különös kedvük telt a magyar cigánymuzsikában. Nem is csudálatos dolog, hiszen a szegedi „Kukacz“-primás egyike a legjobb magyar cigányoknak, a magyar nóták és talp alá való csárdásoknak ezermestere. Még a japánok és kínaiak is szívesen hallgatták ezt az exotikus muzsikát. „Az interparlamentáris konferencia, a sajtó és az orvosi kongresszus pedig úgyszólván itt tartotta fióküléseit.“

A nemzetek műveltségének, haladásának, életrevalóságának klasszifikálása dicsőséget hozott számunkra. Önbecsülést és önérzetet a jelenhez, munkakedvet a jövődökhöz. Hála illeti a nagy francia nemzetet, mely ennyire méltányolta a magyart. Jól esik nekünk az a tudat, hogy nem volt hamis a hang, mely Loubet elnök díjosztó szavaira harminczezer torokból szinte elementáris erővel tört ki: „Vive la Hongrie!“

VERSAILLES.

áristól tizenhatsz kilométernyi távolságra, a marlyi erdő mentén fekszik Versailles, ez a híres vagy talán hírhedt hely, melynek oly fényes vagy talán oly szomorú multja van.

Az utas, a ki Párist fölkeresi, nem mulaszthatja el ezt a helyet sem ; meg kell tekintenie azt a palotát, mely XIV. Lajosnak az épület homlokzatán levő mottója szerint : „Franciaországnak mindenkori dicsőségére épült.“ Mondásnak szép, de nincs benne igazság. Jól tudták már akkor, a mikor épült, hogy miért épül ; jól tudjuk most is.

A XVI. század végén Versailles jelentéktelen kis falu. Vidéke, erdőségei vadban bővelkedtek, ezért épített oda egy kis vadászkastélyt IV. Henrik és XIII. Lajos. Arra, hogy egykoron itt fog tartózkodni a francia udvar is, hogy XIV. Lajos korában ez a rongyos kis község már százezer lakossal bíró város lesz, senkisésem gondolt volna. — Mert a hely teljesen alkalmatlannak látszott nagyobb szabású építkezések vagy berendezkedésekre. Vidéke nélkülözte azt a természeti szépséget, mely egy királyi lakóhelyhez megkívántatik ; de ez is csak hagyján ; hanem rossz volt a földje, nem volt vize, nem volt ligetje, rossz volt a levegője és volt neki nagy mennyiségű egészségtelen mocsara.

Hogy és mint történt tehát, hogy ez a despota ide hurczolta udvarát ; éppen ezt a helyet erőszakolta széppé ; mért nem állapodott meg inkább Saint-Germainben, mely minden tekintetben alkalmasabb volt és szebb és közelebb is feküdt a fővároshoz ? E legutóbbi volt talán a főök. Nemcsak szeszély volt ez a nagy despotától, hanem számítás, agyafurt okoskodás. Szüksége volt reá, hogy tisztes távolban legyen Páristól. Nagyon is szüksége volt reá. Jól látta ezt mind az éles szemű Saint-Simon, el is mondta az utókornak a maga valóságában.

A Louvrebán nem érezte magát jól, ha visszagondolt gyermekkorára, a Fronde korabeli sok meggyaláztatásra. Maga a város kíváncsi, bámész közönsége pedig feszélyezte minden lépésében, minden mozdulatában. Mert ez a közönség szeretett kritizálni, pletykázni, csipkedni, rágalmozni.

Ez a közönség nagyon sokat törődött az uralkodójával. Pláne az olyan uralkodóval, a ki istennek kiáltja ki magát s a ki a gyarló emberek leggyarlóbbika a valóságban. A közönség megbotránkozott az „iszapos vulkán“, — mint Carlyle nevezi Rohant, — szenvedelmeiben.

E botrányokat a fővárosban bajos volt palástolgatni. Aztán meg udvaronczaik kívül nem is hunytak ez előtt szemet. Neki tehát menni kellett. Hogy az „iszapos vulkán“-t szabad kitöréseiben mi sem gátolja, átköltöztette az egész hegyet annak minden porczikájával, forrongó salakkal és piszokkal telített gyomrával.

Ezért volt szüksége Versaillesre. Leveau és Hardouin Mansard voltak építőmesterei, Le Notre tervezte a gyönyörű parkot. Az összes költségek meghaladták az ezer millió frankot, de mi az egy XIV. Lajosnak, ha „czéljai“ így hozzák magukkal. A paradicsom elkészült. Diszes is lett annyira, hogy még Chateaubriand szerint is „semmit sem látott az, ki nem látta Versailles pompáját.“ A kortársak egyaránt az építészet fölülmúlhatatlan mintájának tartották, noha a hanyatló olasz reneszánsz izlésben épült.

De a fény és pompa nem tarthatott örökké. Dicsősége letűnt, midőn az „iszapos vulkán“ kialudt. Azaz hogy nem. Volt még egy vulkánikus kitörés, még iszaposabb az előbbinél. A fény, melyet ez a kitört „vulkán“ terjesztett Versailles láthatárán, már a gyalázatosságok és förtelmek pokoli fénye volt. Pompadour, Du Barry és még néhány félistennő rakta a tüzet s fejlesztette a tűzifényt, melynek oly drágán megfizetett melegénél melegegett és oly nagyon is mesterséges fényében sütkérezett az a valaki, az a tehetetlen „vulkán“, kit egyébként XV. Lajosnak neveznek.

Az a harmadik Lajos pedig, ki az első kettő büneért lakolt, bár a könnyelműség és gondatlanság egy jelentékeny adagát tőle sem lehet elvitatni, még föntartotta Versailles fényét és dicsőségét, sőt meg is javította, de a javítás már késő volt. Nem lehetett tartós az eredmény. A cifra dolmány megkopott. A folt mellett szakadt ki újra. A francia nép már megunta a sok foltozást, szégyelte önmagát s a csupafolt dolmányt elhajtotta. Még annak a fejét is, a ki viselte.

1789. október elsején még lakmározó tiszturak kurjongatnak a királyi palota dísztermében, még lelkesedik mindenki a királyi családért, de a vészjósló szózat már ekkor megzendül a zenekar hangszerein: „Óh Richard, óh én kirá-

lyom, a világ elhagy téged!“ — Bizony el is hagyta. De ő is elhagyta Versaillest öt napra reá, hogy soha többé vissza ne térjen.

A monarkiának székhelye megszűnt lenni ez a hely. A forradalom gyűlölte; a forradalom kifosztotta; pazar kertjeit elhanyagolta. I. Napoleon nem bántotta. Nem rontott rajta semmit, de nem is javított. Lajos Fülöp fogott hozzá a munkához. Családi tradíció fűzte a helyhez, itt volt palotája az ő atyjának Egalité Fülöpnek is; ez mindent restauráltatott és rendezett, gyűjteményeket alakított, melyek a forradalmi emlékeket foglalják magukban. Ujabb időkben még egyszer fontos ténynek volt a színhelye Versailles. Hetvenben megszállották a német hadak és hetvenegy január 18-án a nagy tükörteremben proklamálták I. Vilmost német császárrá.

Versailles mai állapotában nem nagy jelentőségű. Lakosainak száma félannyi, mint volt XIV. Lajos utolsó éveiben. Mintegy ötvenezer, kik iparral, kereskedéssel és kertészettel foglalkoznak. A régi Versaillesból bizony kevés maradt meg. S ez a kevés vonzza az idegent. Nem is az a poros és rosszul kövezett három utcája, ha mindjárt negyven öl szélesek és négyszáz öl hosszúak is; nem is az a néhány gyár vagy szobor, vagy templom, hanem csupán a királyi kastély az ő kertjeivel és történeti multjával, meg az a két Trianon a maguk reminisczenciáival.

A királyi kastély, mint már említettük, az egykorúak tanúsága szerint az építőművészet remeke volt. Hossza tekintélyes, 415 m. Mintegy magját képezi a középső épület, az egykori szerény vadászkastély. Jobbról és balról csatlakoznak hozzá a kastély mellékszárnnyai, melyeknek határa egy-egy díszes pavillon. E pavillonok között van a Cour Royale és az úgynevezett márványudvar. Ez a legszebb része a palotának, hol oszlopok és szobrok, reliefek és építészeti díszítmények versenyeznek egymással szépség, arány és méltóság tekintetében. Meglep szépségével a pazardíszítésű királyi kápolna, hol annyi hipokrita és szédelgő sóhajtozott versenyt a nagy uralkodóval; megragad pompájával XIV. Lajos hálóterme; az a nagy tükörterem, melyben már annyi politikai és diplomáciai csepűt megrágtak Franciaország és a világ boldogítására s a mely hivalkodva tünteti föl a király hőstetteit; de valami delejes erővel kapja meg az embert a lapdajátékház, hol a harmadik rend tagjai megesküdtek, hogy addig szét nem oszlanak, míg Franciaországnak alkotmányt nem adnak. Forradalomra vonatkozó emlékek gyűjteménye.

Valami ünnepélyes hangulat uralkodik még most is abban a teremben, a Salle de Menuben, hol 1789. május 5-én gyűltek össze az États généraux. Végig tekintünk a padokon, hol egykor annyi tehetség, lelkesedés, eszményiség, őrülség, önzés és becsületesség, szóónoki erő és gyengeség ült egymás mellett; bizonyos féltő tisztelettel tekintünk e helyre, hol egykoron a hatalmas Mirabeau

ült, a királyság megfizetett Sámsona és a leggyöngébb király, XVI. Lajos. Soha többé nem volt ily érdekes gyülekezet együtt e teremben . . .

A kastély lakótermei a kényelem követelményeinek épenséggel nem feleltek meg. A mily szép volt a kastély külseje, oly czélszerűtlen, szűk, sötét, kényelmetlen a belseje. Saint-Simon keserűen panaszkodik e bajok miatt, mert ő is lakója volt a palotának, miután feleségét Berry hercegnő udvarhölgyévé nevezték ki.

Emlékirataiban mondja, hogy „a király és a királyné appartementje a lehető legkényelmetlenebb volt. Lakosztályaik a legsötétebb, legdohosabb, legbűzősebb fülkék voltak.“ Maga Saint-Simon is ilyen sötét és szűk fülkét kapott, hová világosság, de még levegő is alighogy behatolhatott. Írószobájában nappal is gyertyát égetett, hogy dolgozni tudjon. S hozzá még a palota túlszűfolttsága. Mintegy ötezer ember tanyázott itt állandóan a földszintől kezdve egész a padlásszobáig. A levegő megromlott, bűzös lett, minden illatszer és füstölés daczára. Egyes fülkéket, pedig szép számban voltak, szellőztetni sem lehetett s így a ragadós nyavalyáknak valóságos meleg-ágyai voltak ezek az ürgelyukak. A túlszigázott, az élvezetekben elpetyhüdt természet nem tudott ellentállani a kór romboló hatásának s így a halálozások gyakoriak és váratlanok valának. Ilyenkor mérgezésekről suttogtak az udvarban s igazuk is volt, csakhogy a tündérpalota egészségtelen viszonyai szolgáltatták a mérget.

Mindennek daczára csak az volt a boldog, az irigyelt ember, a ki itt lakhatott. Vagy ha nem is itt, legalább a szomszédban, legalább a városban. A naplopóknak, a csepürágóknak, a nyilvános gazembereknek, kik egyébként főuraknak, marquisnak, vagy legalább bocskoros nemeseknek tartották magukat, soha és sehol sem volt ilyen jó dolguk, mint a király udvarában.

Itt őgyelegtek egész nap; hol az előszobákban, hol a lépcsőkön, vagy az udvarban, vagy az istállókban, vagy a kutyaólokban. Fődolog csak egy volt, hogy a „Napisten“ egy sugarat nekik is jutasson, hogy ingyen élhessenek.

Micsoda fényes társaság volt ez, midőn kiöltöztek ragyogó ruháikba, midőn magukra vették igazgyöngyeiket, arany-ezüst ékszereiket, drágaköveiket, vagy hamis gyémántjaikat; micsoda válogatott társaság! Csupa elegancia, csupa finomság, csupa művészet minden mozdulatuk, minden szavuk. De csupa hazugság is az egész. S a „Napisten“ olyan boldogan mosolygott le rájuk; mind-egyikhez volt egy jó szava, mindegyik érezte szeretetét, mert az „iszapos Vulkan“-ban sok volt a tűz, sok volt a szeretet.

Kövessük egy pillanatra a forradalom történetének páratlan Cicerónéját, Tainét, milyen volt ezeknek az embereknek a napi foglalkozása, szórakozása, milyen volt ez a hirhedt versaillesi élet?

Jóformán lehetetlenség leírni azt a rengeteg szolgál-, segéd- és ki tudná

megmondani, még miféle személyzetet. Vannak a kiknek más dolguk nincs, mint a köpenyt és a botot odanyújtani a nagy Énnek, mikor sétára indul; mások csak megfésülik és megtörülgetik reggelenkint; megint mások a szobák agarait gondozzák; vannak, a kiknek egyéb dolguk nincs, mint a szoba sarkában állani; mások járnak-kelnek a szobákban, hogy diszes ruháikkal azoknak még nagyobb díszet adjanak.

De ez még csak a szolgálhad. Tessék ide venni még az éhes főuraknak és minden rendű még éhesebb uraknak légióját, kiknek valamikor volt vagyonuk, de a kik a király környezetében, annak a kedvéért mindenüket elverték s most mint züllött kliensek a királyi asztal morzsáiból élnek, kik nem megvetendő kegydíjat húznak a nyomorult nép még kevésbbé megvetendő adójából; tessék még ide venni a királynak gyalog és lovastestőrségét, őrségét, csendőrségét, testőri csendőrségét, csendőri testőrségét, kapuőrségét; lovait és lovászait, istállóit és lovardáit; a kopóknak a vadászat különböző ágaira külön betanított ezreit; azt a sok orvost, sebészt, gyógyszerészt, szemészt, műtőt, párolót, láb-ficzamodás és tyúkszemgyógyítót, káplánt, alamizsnást, gyóntatót, hitszónokot, énekest, tánczost, zenészt, könyvtárost és Isten tudja még kicsodát; a konyhaszemélyzet egész hadseregét és az ember elszedül a háztartás e hallatlan pompáján, a pazarlás e hallatlan örülségén. Nem kevesebb kiadás ez, mint évente 40—45 millió frank, mai érték szerint legalább kétannyi!

A király — mindhárom Lajos egyformán, — a mindennapi élet formáságai közt valóságos bábbá lett. A fölébredés első pillanatától az éjszakai nyugvás utolsó pillanatáig minden a legnagyobb pontossággal és a legunalmasabb ismétlődéssel ment. Minden csupa ceremónia és hazugság. Mindenki csak néz és hizeleg, egyedül a király cselekszik. De micsoda cselekvés az, melynek mindig egy sereg nézője van hivatalból. Taine kiszámította, hogy a király körül fölkelése, lefekvése, sétái, vadászata, játécai alkalmával a szolgálattelvők nagy seregén kívül legalább ötven vagy száz nagyúr és ugyanannyi hölgy forgolódott.

S vajjon mi a napi foglalkozása a nagy Énnek s az egész környezetnek? Szórakozás és multság; egész a csömörig, az unalomig. Maga a Dauphine panaszkodik, hogy ebédétől kezdve, tehát egy órától kezdve éjfél után egyik vagy még tovább nem vonulhat vissza termeibe a folytonos multság miatt. Örökös vadászat, utazgatás egyik kastélyból a másikba, színelőadás, tánczvigalom, fogadás és fogadtatás a királynál, leányainál, a király „barátnőjénél“, kirándulások és így tovább napról-napra. Naponta alig maradt egy órája a királynak a komoly foglalkozásra.

Versaillesben XVI. Lajos korában hetenkint háromszor van színelőadás, kétszer táncmultság és kétszer nagy estély. A ki nem tánczolt, az kártyázott. Némelyik egész vagyont vesztett el egy éjszakán át. — Így Chartes herczeg egy

ily játékestélyen nyolczezer louis d'ort. XVI. Lajos felesége egy alkalommal huszezer arany tallért, mire már a király is bizonyos kis szemrehányással kérdezte tőle: „Ugyan Madame, mennyire menne ez évenként?” — Bizony nem kevés vagyon úszott el a versaillesi kártyaestéken, nem kevesen gazdagodtak meg ily módon, sőt mondhatjuk a csalásnak, a hamis játéknak nem alaptalan gyanuja nélkül. Kártya mellett erősen burnótoztak vagy dohányoztak. Nemcsak a férfiak, hanem a főúri hölgyek is. — Úgy pipáztak, mint a katonák, mondja róluk Saint Simon. XIV. Lajos leányai a svájci testőröktől szokták kölcsönkérni a pipákat s azokból füstöltek versenyt a többi testőrrel.

A szórakozásnak egy szelidebb neme volt az utazgatás s a séta a gyönyörű versaillesi kertekben. XIV. Lajosnak kedvencz kiránduló helye volt a Versailles-től nem messzire épített kis és nagy Trianon és Marly. — Ez utóbbi különösen pazar berendezésű, mely egykor csak a „kigyók, varangyok, dögök oduja“ volt, de a szeszélyes Én egy kis paradicsomot csinált belőle. Ilyenné tette a Grand Trianont. A másikat, a Petit Trianont XV. Lajos építette Dubarry grófnőnek.

A versaillesi kertek a francia műkertészet remekei. Le-Notre műve ez, ki a természetet megrendszabályozta, megfosztotta minden természetességétől. A kertek mondhatni eredeti állapotukban vannak. Igaz, hogy Napoleon elhanyagolta azokat, de Lajos Fülöp a régi ruhájukba öltöztette s azóta is ezt az egyszabású ruhát viselik. E ruha minden más, csak nem természetes. Torzítás, mely elfojtja vagy elrejti a természet szépségeit.

Azok a gyönyörű gyertyánfák, melyek oly szívesen terjeszkednének szerte, örökös nyírásnak, nyesegetésnek vannak alávetve. Mert az ő megrendelt hivatásuk az, hogy egyenes falakat és szőnyegeteket alkossanak. Másokból vázákat vagy geometriai alakokat erőszakol a kertészolló; ismét másokat eltörpít, nevetésessé tesz a küldönczködő izlés. De elvégre is e dologban dönteni lehetetlenség. Teljesen az egyéni izlés dolga, vajjon a szabadon növő, a természetnek hódoló angol parkrendszert tartja-e valaki szebbnek és kellemesebbnek vagy erőszakoskodó, de azért szépségek nélkül korántsem szűkölködő műkertészetet?

Itt minden a társaság, a társas élet szempontjából volt berendezve. XIV. Lajos azt akarta, hogy a kertek második szalonul szolgáljanak, ahol ő és kísérete a legnagyobb kényelemben járhat-kelhet a legcsekélyebb nehézség nélkül. Azért az utakat nagyon, de nagyon szélesekknek hagyták, hogy a nagy kíséret a királylyal egyvonalban haladhasson, akármerre mozduljon is.

Aki egyedül sétál e széles utakon, nem érzi magát kertben, de jól sem érzi magát, mert valóban csak nagy társaságok számára vannak berendezve. Minden nagyszabású. A pázsitos terek, a virágszőnyegek, az egymást keresztező

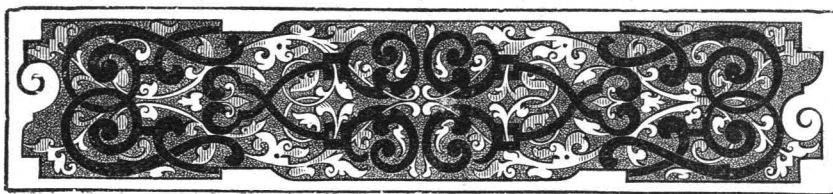
fasorok, a pihenő helyek, a zöld lugasok, a vízmedenczék, a szökőkútak, az utak mentén elhelyezett virágvázak, a szobrok és a vízművek nagyszerű alkotásai.

A szökőkútak páratlan szépségű látványosságot nyújtanak. De ez a látványosság minden alkalommal tizezer frankot emészt meg, miért is csak minden hónap első vasárnapján gyönyörködhetik bennük a közönség, mely ilyen alkalmon valósággal előzőnli a kerteket.

Valódi szobrászati remek, a Toilette d'Apollon, nemkülönben a nimfáival fürdőző Dianna, a Sárkány, Latona és a Basin de Neptune öt óriási szoborcsoporttal.

Micsoda tündéri látvány lehetett az, midőn a szökőkútak magasra szökkenő kristálycsöppjei megfűrödve a nap ragyogó sugaraiban visszahullottak a medence vizében, melyben aranyhalak ficzánkoltak; visszahullottak Diana vagy Venus isteni alakjára, érzékies természetére, fesztelen kényelmű ruharedőire, midőn Neptunus száguldó tengeri lóvai csaknem kikeltek a vízből, oly élet volt bennük a rájuk hulló vizsugarak hatása alatt; itt tengeri sárkány tátja felénk félelmetes torkát, amott kisgyermek merít kristályokat kagylójával; szörnyek emelkednek, szörnyek elmerülnek — s e káprázatos ezeregyéj tündérvilágába való játék fölé milliárdnyi csöppben megtört napsugár szivárványt bocsát, folytatja a játékot ez is — a környék pedig visszhangzik aranyos ruhájú asszonyok és leányok vidám hangjától, pajzán kacajától, kifogástalan gavallérok bohókos szavaitól s csak akkor lesz egy pillanatra csönd, midőn megszólal a nagy Én. Pedig ez a fény nagy árnyat vetett. Ez a pazar játék nagy kamatokat követelt nem is oly sokára. Mert ez a fény, ez az élet, ez az egész régi Versailles merő hazugság volt, képmutatás, veszedelmes fitogtatása a jólétnek akkor, mikor a nép nyomorgott. A hazugságnak el kellett vesznie, hogy helyet adjon az igazságnak, mert nem a hazugság tartja fenn a világot, hanem az igazság. Erről tanúskodik Versailles, ez a néma tanuja a mult zajos életének, megkopott emléke a mult ragyogó fényének, szomorú tanulsága a zsarnoki önhittségnek, határa egy század szertelenségeinek, a mely hosszú életet ígért és halált osztott a czézárizmusnak.

LOURDES.

Megfejthetetlen hatalom, valami delejes erő állított meg Bayonneban, mielőtt a Pyreneusokat átléptem volna. Mintha ezt súgta volna fülemben: „Ne tovább, föl Lourdesba, jöjj és láss!” Űzött a szenvedély, hogy a barbár idők kegyetlen hagyományát, a spanyol bika- viadalt megtekintsem; megállított a hit, a benső megilletődés, hogy ott mondjam el imámat, panaszoljam el bánatomat, hol annyian nyertek meghallgatást, annyian kaptak gyógybalzsamot sajtó sebeikre.

A gyönyörű vidék minden paradicsomi szépségével hidegen hagyott. A hegyek óriásai havas koronájukkal, a pompázó vegetáció, a tovarohanó patakok titokzatos morajukkal máskor úgy megragadtak, most közömbösen néztem szét a vadregényes tájon, csak egy gondolat, egy vágyakozás tartott fogva: látni a csodák-csodáját, látni Lourdesot.

Mire vágytam, elértem. Veni, vidi, — devictus sum.

Mit érdekelt volna a kis város az ő nyolczezer becsületes lakójával, márványbányáival, hatalmas erősségével, kifogástalan tisztaságával, klastromaival; hogy az út porát lemostam, szinte rohantam a helyre, hol csodák történnek; a grottához, hol az „Immaculata conceptio“ megjelent.

A Gave folyótól csekély távolságban emelkedik Massabielle szikla grottája. Kettős sziklabarlang egymás fölött. Az alsó jóval nagyobb a felsőnél. A felsőben egy ember kényelmesen elfér. Itt történt a jelenés. Itt látta meg a szent Szűzet a kis Soubirous. Fabisch lyoni szobrász remek fehér márványszobra áll a barlangban, kezében olvasóval és lábánál nyiló rózsákkal.

Feje fölött félkörben dicsfényt képeznek saját szavai: „Je suis l'immaculée Conception. Én vagyok a szeplőtelen Fogantatás.“ Hányszor kellett újra és újra változtatni a szobron, míg azt úgy eltalálta a lyoni szobrász, a mint az a kis-

leány látományának legalább nagyjából megfelelt. Ott áll most a műremek ajándéka a lyoni nőknek, tisztelettárgya az egész világnak.

Körülötte a sziklákon lóg az a sok ezer mankó, emlékei a legnyomorúságosabb nyavalyáknak, hirdetői a csodáknak, boszantó tárgyai a cinikus hitetlenségnek. — Előtte hatalmas vasfán ég éjjel-nappal az a sok száz gyertya, melyeket a hívők buzgósága ajánl föl. Oldalt a csodatevő forrásvíz csobog, mely gyógyulást és enyhülést nyújt és szomjat olt.

A midőn először megálltam a magasztos helyen, ezt a hatást sohasem felejttem. Előttem a főséges alak, körülötte jóságának, csodatevő erejének tagadhatatlan bizonyítékai. Az ezernyi gyertyaláng megmelegíti a grotta levegőjét, vibrál az és meg-megmozgatja a barlag fölé hajoló repkényt; lágyan rezgedeznek levelei, mint a kalászok az esti szellőben; néha hirtelen megrezdül az ág s megrezzen az ember lelke; fölötte kis madár rak fészket és csicsereg és dalol örömdalt, vagy bús panaszos éneket; a sziklában szelid gyíkok sűrögnek és kis egerek szaladnak táplálék után s minden levélzörrenés, mit okoznak, oly különös, oly kimagyarázhatatlan hatást kelt az elmélyedő imádkozóra, ki mereven szegezi tekintetét a Szűzre és belemerül az imádságába.

Itt van a magasztosság, a gyönyörűség, a főség. A hit szárnyakat kap s az Istenség felé emelkedik. Leszögezve állottam helyemen, lábam megmerevedett, tekintetem a drága, a legszebb, a legtisztább alakra tapadt és sirtam, sirtam. Imádkozni akartam és nem tudtam. A megilletődés, a meghatottság oly erejével lepett meg, a mi itt csodálatos és imádatos, hogy jó ideig nem tudtam uralkodni önmagamon.

Ajkam remegett és szólni nem tudott; gondolataimnak nem tudtam formát adni; szívem dobogott; lelkem imádkozott. Ez volt a legszebb ima, mit életemben mondtam. Alaktalan, de tartalmas; szótlán, de áhíthatos. Szívből tört elő, könyvekben fürdött, a hit szárnyain rebent a Végtelenség felé.

Nem lehet itt nem imádkozni. Bizalom, áhíthat, lelkierő minden hívő arcán. Még az sem maradhat közönbös, kít csak pusztá kíváncsiság vezérel ide. Még Zola hitetlensége, vakmerő cinizmusa is, mintha fitogtatott volna, midőn Lourdesről ír. Mintha soraiból kiérződne a hatás, melyet reá a grotta gyakorolt; mintha ő is megrendült volna, de nem merte leírni azt, a mit érzett.

Gyógyító lélekzetnek, egy ismeretlen hatalomnak tulajdonítja a csodálatos gyógyulásokat, melyeknek valódiságát nem tagadhatta. Mások az autoszugesztíó csodálatos erejében látják a gyógyulás titkát; mások szerint a rajongó hit adja meg a betegnek azt az emberfölötti erőt, hogy hisz gyógyulásának szükségességében és meggyógyul. Ez a hit alakítja át oly csodálatosan a beteg szervezetet; ez a képzelő tehetség gyakorol a szervezet fölött oly csodának látszó, fűneményes hatalmat.

De hát ilyen az emberek makacssága, fönnhéjazó önfejűsége, hitetlensége. Ha csodát nem lát, látni akar; ha lát, nem hisz benne. Rousseau, úgy gondolom, nem áll egyedül. Ő mondotta, ha egy halottat föltámadni látna, inkább megörülne, de mégsem hinné el. De a saját eszük után, a saját következtetéseikben el tudnak menni az abszurdumig; a mi pedig rendkívüli, az már az ő szemükben legnagyobb abszurdum. Hányan esküdtek idáig Hegel nagy tételére: a mi van, az nincs és a mi nincs, az van? És hányan mondták beismerőleg a tépelődő Hamlettel: több dolgok vannak a földön és égen, mintsem bölcselmetek álmodni képes?

A csodákat tagadhatják, de a csodás gyógyulásokat el nem tagadhatják. Magyarázhatják, de ki nem magyarázzák. A mióta a kis Bernadette kézkaparása helyén kiserkedt az első vízcsepp, azóta negyvenhárom éven keresztül hány ezer orvos és vegyész vizsgálta meg a csodatevő vizet és mindnyája csak annyit tudott mondani, hogy a víz tiszta ivóvíz, hasonló a szomszédos mészhegységek vizéhez, semmi oly alkatrész nincs benne, melynek terapeutikus hatása lehetne, sőt állandóan tizenegy fokos lévén, a legtöbb bajnál közönséges fürdésre sem ajánlható. Külön medenczébe vezetik a forrásvizet a fürdő betegeknek és külön csöveken ivásra. A forrás a vizet bőven adja. Huszonnégy óra alatt százezer litert. S a mióta statisztikát vezetnek a csodás gyógyulásokról, húszezerrel jóval több ember gyógyult meg ettől a víztől. Maga a fürdő el van zárva, oda csak a forrás kezelőivel léphetnek be a betegeket kísérő orvosok, papok és a betegek.

A szent Szűznek volt az óhajta, hogy a grotta mellé kápolnát építsenek. Kápolna helyett fényes bazilika áll ma a sziklán. Három részre oszlik: kriptára, bazilikára és szent olvasó templomára. A grottához legközelebb eső kriptának titokzatos homályosságában aluszsa örök álmát Peyramale tarbei plébános.

A másik kettő nem egyszerre épült, de egységes épület. Gyönyörű gót stílű templom; két millió korona költségen emelte a hívő áldozatkészség. Belseje a kegyajándékoknak nagyszerű kincsháza. — Falai márványból valók telve hálafölrásokkal és ajánlásokkal, tömve arany szivekkel, koszorúkkal, amulettekkel, zászlókkal, királyi drága gyémántos koronákkal, hadvezéri sceptrumokkal, harcosok vitézlő kardjaival, politikusok érdemkeresztjeivel, — menyasszonyi koszorúkkal, arany-lánczokkal és a női kézimunka remekeivel. Itt van a mi magyar zászlónk is, melyet a nyolczvanegyedik nemzeti zárandoklat ajánlott föl a szent Szűz tiszteletére. — Hetvenhatban szentelték föl a nagyszerű templomot 35 érsek, 5000 pap és százezer zárandokok jelenlétében. A bazilika előtt elterülő gyönyörű esplanadon még egy remek szobra díszelg a boldogságos Szűznek.

Valami kiváló tisztelettel és lelki megilletődéssel keresik föl a lourdesi zárandokok azt a szegényes, fából való házikót, melyben a nagy kegyelemre mel-

tatott Bernadette lakott, midőn jelenéseinek igazsága mellett oly erősen és oly ártatlanul kitartott. Minden úgy maradt, mint akkor volt.

Nagyon szegény és nagyon egyszerű család volt a Soubrou-s-család. Szegény molnár, kinek két lánykája volt: Bernadette és Mária. Bernadette beteges, asztmatikus, tizennégy éves volt, midőn a nagy csoda megtörtént. Elmondotta ő többször a jelenés történetét, többi közt Antal Mária nevű toulousi kapuczinus atyának, ki ezt lejegyezte. Ismerjük meg a leány saját előadásából röviden az egészet.

„Ezernyolczszázötvennyolcz február tizenegyedikén esütörtökön déltájban volt, — mondja Bernadette, — Midőn én Mária nevű kis húgommal és egy kis szomszéd leánykával fát gyűjtögettünk. Elérkeztünk a Gave folyó partjára a barlangnak átellenében, társnőim már a malompatakon átgázoltak és én a lábbelimet akartam levetni, midőn egyszerre a szélzúgáshoz hasonló neszt hallottam, de azért a fák levelei nem mozdultak meg. Egyszerre csak a sziklaüregben egy szép nőt pillantottam meg, ki rám nézett és engem mintegy hívni látszott. Én kiáltani akartam, de nem birtam. Letérdeltem és az olvasót imádkoztam.“

Folytatólagosan elmondta a többit is. A szép nő fehér öltönyt viselt kék övvel és hosszú fehér fátyolt. Mindegyik lábán arany rózsza volt. Karján olvasó függött, melynek fehér szeme és arany láncza volt. A szép nő keresztet vetett magára és imádkozta az olvasót. A kislány ugyanezt cselekedte. Ekkor még nem tudta, ki a csodálatos szépség. Tizennyolczszor jelent meg neki, ezalatt kifejezte óhajait és olyat közölt Bernadettel, mit nem volt szabad másnak elmondania. Kifejezte a szent Szűz, hogy óhajtja, hogy sokan jöjjenek el hozzá; hogy a papok kápolnát építsenek neki megjelenése helyén és körmenettel jöjjenek oda; hogy bűbánatot tartsanak a bűnös emberek.

A kisleányt kételkedve hallgatták. Maga a jóságos tarbei plébános Peyramale is. De a kisleány exaltációja nem volt beteges állapot. Meggyőződött erről maga Dosous dr. is, ki közvetlen a kisleány mellett állott és figyelt. Egyszer a kezében levő viaszgyertya egy negyed óráig égette ujjait, a nélkül, hogy az égés nyoma meglátszott volna. Ez nem hipnózis. Ez nem hallucináció. Ez nem katalapszia.

A harmadik megjelenésen történt az áldástosztó csoda. A szent Szűz föl-szólítására a kisleány a barlang belsejében kis ujjával kaparni kezdte a sziklát és csodák-csodája — egy csöpp víz serkent ki ujjai közül, majd gyöngye vízfonal, majd forrás, mely néhány nap alatt megerősödve csakúgy öntötte a vizet magából s ma már naponta százezer liter vizet szolgáltat.

Gyümölcslőtő Boldogasszony napján nyilvánította ki ünnepélyesen a szent Szűz: „Én vagyok a szeplőtelen fogantatás.“ Majd megmondotta előre a szende

leány jövőjét: „Én téged boldoggá teszek, nem ugyan ezen a világon, hanem a másikon.“

A kis Bernadette befejezte küldetését. — Távozott. Így akart egykor a ismeretlenség homályába vonulni Jeanne d'Arc is, midőn VII. Károlyt Reimsban megkoronáztatta. Hatvanhatban a neversi apácák közé vétette föl magát. Alázatos és szegény maradt egész életén át az, kinek joga lett volna, mint maga Zola mondja, arany koronával a fején a népek hódolatát fogadni óriási vagyon élvezése közt.

Sőt az a jóságos lélek, a ki a gyógyulást nyújtó forrást mutatta meg a szenvedőknek, a legnagyobb szenvedések közepette halt meg. Kínos betegség gyötörte egész életén át. Fájdalmas mellbetegség; gyakori vérhányás; görcsös fuldoklás; kisebzett erőtlen test; áhitatos türelmes lélek. Lourdesi vizet nyújtott neki lelki testvérei, hogy a szent Szűz enyhítse nagy fájdalmait. Eltolta magától. „Mit szólna az Ur, — mondá, — ha nem akarnék Azért szenvedni, ki érettem annyit szenvedett?“

Lelke elköltözött a boldogság honába, melyet húsz évvel ezelőtt megígért neki a Boldogasszony. Hetvenkilencz április tizenhatodikán, harminczöt éves korában. Ugyanez évben követte jóságos pártfogója Peyramale plébános.

A mióta a nagy kegyelemre méltatott Bernadette meglátta a szent szűzet, azóta kezdődött meg a zarándoklás a szent barlanghoz. A harmadik jelenésnél ott volt az első hívő Mélit asszony. Viaszgyertyát gyújtott a grottában s azóta negyvenhárom éven körösztüln a gyertyafény soha ki nem aludt. A hívők egyre szaporodtak. Hat napra reá, hogy Mélit asszony elkísérte a kis leányt, már száznál többen csatlakoztak hozzá; február huszadikán már négy-ötszázan; márczius negyedikén huszezren; hat évre reá a grotta fölszentelése alkalmával hatvanezeren; hetvenhatban százezren és azóta minden évben hét-nyolcz-százezeren.

Hasztalan volt a hatóság, sajtó tiltakozása, a kis leány megfélemlítése, a barlang elzárása, a papok félévi tartózkodó álláspontja, hasztalan minden. A csoda kétségbevonhatatlanul megtörtént; a delejes erő magához vonzotta az embereket. Bekerítették a barlangot deszkafallal, elkobozták a virágokat, gyertyákat, kidobatták a képeket, örülnek nyilvánították a kis Soubiroust, őriztethették a barlangot két fegyveres katonával, — a hitet meg nem ölheték, az igazságot meg nem tagadhatták, a csodát meg nem czáfolhatták. A megtiltott zsolozsma újra fölhangzott; a gyertyák újra kigyúltak; az igazság újra győzött.

Ki állíthatta volna meg a hitet, mely ott fészkel a sziv rejtekében; ki tagadhatta volna meg a csodákat, melyeket a forrásvíz cselekedett?

A hogy a csodatevő víz kifakadt a sziklából, már másnap a nyomorékká lett Bouriette köfejű meggyógyult tőle.

Húsz év óta volt fekete hályog egyik szemén. Csodálatos gyógyulását bizonyította kezelő orvosa Dosous. És azóta se szeri, se száma a gyógyulásoknak.

A csodatevő barlangtól kétszáz lépésnyire az orvosi bizonyítás hajléka „a Constations Medicales.“ Nincs állandó hivatalnokserege, vagy orvoskara ennek a különös klinikának. A mint a betegek, úgy az orvosok is a nagyobb zárandoklatok alkalmával mintegy összeverődnek. Őket nagyon is érdekelheti a dolog, megvizsgálni a beteget, gyógyítható-e baja, vagy nem, ajánlatos-e megfürdenie a tizenegy fokos hideg vízben, melyben semmi therapeutikus elem nincs; majd hivatalosan megállapítani, hogy a beteg meggyógyult, holott emberi tudomány baját gyógyíthatatlannak ismerte. Így történt, hogy nyolcz évvel ezelőtt július és augusztus hónapban ötezer beteget hoztak ide és százötven orvos vizsgálta meg őket. A kik közülök meggyógyultak, az orvosoknak ez a nagy tanácsa, mindnyájának baját gyógyíthatatlannak mondotta.

A fürdés maga nagyon rövid időt vesz igénybe. Jóformán csak belemártják a beteget. Hány beteg tette meg, hogy hirtelen elhajítva mankóját maga ment már a csodabarlanghoz, hogy hálát adjon a szent Szűznek gyógyulásáért. Ha még ez is csalás, ez is szemfényvesztés, autoszugesztio, hát akkor micsoda nem az?

Az első gyógyulások közé tartozik a kis Bonholorts Justin meggyógyulása. Születésénél fogva vézna, nyomorék, sánta kis fiú volt Justin. Már a sir szélén állott. A tudomány levette róla kezét. Halotti szemfedőjét már készítették. Mindenki lemondott, csak anyja nem.

Az ő reményét még ébren tartotta rendíthetetlen hite. Meghalt, mondták neki. Nem halt meg, monda az anya. Gyermekem élni fog! És mintha egy fensőbb erő ragadta volna meg, ölébe vette haldokló gyermekét s a csodaforráshoz rohant. Majd kiveszi a gyermeket kötényéből, keresztet vet rá és magára és belemártja egész nyakig a jéghideg vízbe és ott tartja egy negyedóraig, mialatt imádkozik és könyezik. Azt hitték, hogy megőrült, megöli a gyermeket. Pedig hitével meggyógyította. Hazavitte gyermekét és ez tizenkét órai alvás után élénken mosolygott, eleven lett és járt és szaladgált. Három orvos bizonyítja a csodálatos gyógyulást: Peyrus, Verger és Dosous.

A csodálatos gyógyulások egész sorozatát nyújtja Lassere Henrik, a lourdesi Boldogasszony első történetírója, ki maga is ott gyógyult meg.

Párisi ügyvéd volt. Szemevilágát csaknem elvette veszedelmes szembaja. Egy negyed évig nem írhatott és nem olvashatott. Egy protestáns barátja tanácsára, mintegy unszolására hozatott magának a lourdesi vízből.

Alig érintette szemét a vízzel, hirtelen fölkiáltott: Meggyógyultam! Így is volt. Lassere még ma is él, legbuzgóbb lourdesi zárandok. Protestáns barátja a volt miniszterelnök, Freycinet.

Segur, a lourdesi csodák egy másik írója beszéli a következő esetet. Egy művésznek, ki protestáns létére nem hitt semmit a lourdesi gyógyulásokról, nagy daganat keletkezett a kezén. Orvosai nem tudták megakadályozni a daganat folytonos növekedését. Egyszer feleségét, ki jámbor katolikus volt, elkísérte Lourdesba. Felesége barátjának unszolására ivott a vízből és a daganat hirtelen eltűnt.

Feleségének hite és imája gyógyította meg és most már az ő hálaimája is szállt a Boldogasszony felé.

Három egyetemi tanár bizonyítja Macary csodálatos gyógyulását, ki tizen-nyolcz évig fekélyes értágulásban szenvedett. Nagyon hosszas volna ezeket egyenkint elősorolni. Nincs betegség, a melyre gyógyulás ne lett volna itt. És nincs esztendő, midőn ne nyerné vissza még most is egy-egy beteg elvesztett egészségét.

Zola maga is elment Lourdesba kilenczvenkettőben. Materialista bámulói alig várták, hogy fogja tönkretenni a babonát, mely a fölvilágosodás korának szégyene. S ime, Zola kénytelen volt bevallani, hogy „Lourdes a szeretet, a lelkesedés, az áldozat tűzhelye és szükséges az önzés századában.“ Kénytelen volt bevallani, hogy csak egy embert talált egész Lourdesban, a ki nem hitt a csodákban és az is egy részeges borbély volt. Kénytelen volt bevallani, hogy ő „csak regényt“ írt és nem számít rá, hogy könyve meg fogja ingatni a hívők hitét. Ott volt kilenczvennégyben azon a híres fölolvason, melyet dr. Boissarie tartott Párisban, midőn magával hozta mindazokat, kikről a tudomány már levette kezét s a kik ép testtel ültek az orvos körül, mint élő bizonyítékok. Zola mégsem hitt és vele mások. De abban már hittek, hogy kétezer orvos ostoba volt, vagy hazug; húszezer ember csaló, vagy szimuláns és annyi millió zarándok sült bolond! Csakhogy a tagadás még nem bizonyítás. Ott a bizonyítás, a folytonos zarándoklás. A mult nyáron is több zarándokcsoport fordult meg Lourdesban. A nem éppen klerikális „Pesti Hirlap“ közölte augusztus harmincegyedik számában a következőket: „A barlang közelében ezerkétszáz beteg feküdt kocsikon. A mikor a Szentséget körmenetben elvitték előttük, többen elhagyták kocsijukat és kijelentették, hogy meggyógyultak. Ezeket az embereket több orvos vizsgálta meg. Boissarie helyi orvos mellett két berlini, egy rió-janeirói, egy new-yorki és egy liverpooli orvos működött.

A csodás gyógyulások közt említik La Doliére asszonyét. Az illetőt már nyolcz hónap óta kezelték. Gyomorrákja volt. Első fürdőzése nagy kint okozott neki, de aztán gyorsan meggyógyult. Brigitta nővér Villepinteből hét évig mozdulni sem tudott, mert végtagjai megbénultak. A proccesszió alatt egyszerre csak föl-kelt és azóta baj nélkül jár.

Minket nem ért az a különös szerencse, hogy csodát láthattunk volna, mert oly napokon voltunk ott, midőn zarándoklások nem voltak. De magyar

emberek is vannak többen, kik ilyet láttak. Hogy csak kettőt említsek: Maszlaghy és Robitsek plébános. Ez utóbbi zarándok-csapatjában volt egy öregebb magyar paraszt, kinek keze béna volt. A mint a lourdesi vízben megmosták és a szentséggel érintették, kezét szabadon mozgatta. Erről harmincznyolcz magyar ember tanuskodik.

A magyarok királynéja, a mi Nagyasszonyunk itt is megmutatja szeretetét hű népével szemben. A magyar trikolor itt is fönnen hirdeti, hogy a míg e nép él, Pártfogóját nem hagyja el.

Oly nehéz a búcsúzás e helytől. Az ember alig tud megválni tőle. Itt szeretne élni; imádkozni és imádkozni. Még egy búcsúcsókot a szent barlang kövére; még egy korty a csodaforrásból; még egy fohász a szent Szűzhöz; még egy tekintet Lourdesra és reszkető ajakkal, könybelábadt szemekkel mondjuk: Isten veled! . . .

SPANYOL FÖLDÖN.

él-Európának egyik legérdekesebb állama Spanyolország. Úgy politikai, mint kulturhistóriai, úgy geográfiai, mint etnográfiai szempontból. A legrégebb időkben már csalogató csillaga volt a merészebb hajósnépeknek, mint a feníciaiaknak, kik gyarmatokat alapítanak partjain ; őket követik a görögök, a karthagóiak, majd a rómaiak. A nagy népvándorlás vihara ide söpri a vandalokat, alánokat és svédeket ; a góthok birodalmat alapítanak, de a nyolczadik százban már mórok özönlik el az országot. Granada bevételével kezdődik a hatalmas Spanyolország dicsősége. Hatalmának tetőfokát II. Fülöp alatt érte el, azóta hanyatlott. Hanyatlásában felváltotta a királyságot a köztársasággal is, majd újra visszatért hozzá, de ma már csak fájó szívvel tekinthet régi nagyságára, emlékezhet csupán s kesereghet mint egykor Marius Karthago romjain.

A művelődéstörténelem minden fázisán ment keresztül az ország. Építészeti remekei egyedülállók. A mór civilizáció Granadában felépítette az alhambrát, mely oly szép volt, oly csodás, hogy Allah e fölé helyezte el a paradicsomot ; Cordovában a mesquitát, a mór mecsetek unicumát, Sevillában az Alcasart, a paradicsom miniatúráját. A kereszténység oly hévvel dolgozik műemlékein, mint a milyennel tanítása terjesztésén s megszilárdításán. A gót stíl remekét, a burgosi székesegyházat oly lelkesedés emeli, mint a milyennel hirdeti a vallást egy Loyolai Ignác. A contemplatív élet nem felelt meg e szenvedélyes népnek, mégis a legtöbb szentet adta az egyháznak, de ezek csak oly aktív szerepet visznek, mint Torquemada vagy Arbez, kiknél a vallásos ihlet támadó extásisba ment át.

Földje is oly szeszélyes, oly excentrikus, mint maga az ország egész mivoltával. Ege vakítóan kék, mely fárasztja a szemet, megöli a látást ; flórája

délen buja ; fügefák, cziprusok és tuják káprázatos pompájában tündöklő ; észak felé kopár, élettelen, mint a Szahara felperzselt világa.

Népe vidám és jóindulatú, boldog és megelégedett, naiv és nyájas, udvarias és szeretetreméltó, könnyelmű és vonzó.

Hanem azért ha valamely lelkes spanyolbarát vagy szenvedélyes utazó tanácsot kérne tőlem, vajjon érdemes-e a spanyol földet bekalandozni, úgy azt válasszolnám a vakmerő halandónak, hogy kedvét egészen ne szegjem : ha aránylag kevés látnivalóért nagyon sok kényelmetlenséget, még több bossúságot hajlandó elviselni s mindezt még méregdrágán megfizetni, úgy csak menjen el s tanuljon önmaga történetén ; de ha szenvedélye nem ragadja magával visszatarthatatlanul, inkább maradjon meg illúziói légvárában, mely üde, ragyogó és gyönyört-hozó, amíg a valóság keze egy sujtással halomra dönti. Mert a szépnek és érdekesnek, mit láttunk, drága volt az ára. Lebeszélni azért senkit sem akarok és nem is tehetném. Úgy van az ember az ilyesmivel, mint a házassággal. A kik benne vannak, rendszerint azt mondogatják azoknak, a kik kívül vannak, hogy nem érdemes a szabadságról lemondani. Hanem azért a megtanácsolt legények egyszer mégis csak úgy fogják megpróbálni az állítólagos szolgátságot, mint maguk a tanácsadók.

A mizériáknak nem megvetendő sorozata ott kezdődik, a midőn az ember a spanyol határállomásra, Irunba ér. A conductor hivatalos igazsága szerint itt harmadfél óráig kellett volna maradnunk. Elegendő idő, hogy podgyászainkat vizsgálat alá vessük és kényelmesen megebédeljünk, mert a francia vasutak dicsérendő sietsége miatt Lourdestől egész Irunig jóformán le sem szállhattunk. Mily keserves volt a csalódásunk. A vonat félóra múlva indul, és pedig visszavonhatatlanul, mert ez rapid vagy express, mely hetenkint kétszer közlekedik Madridig. Szombat lévén, okvetlenül mennünk kell, hogy a vasárnapi bika- viadalt el ne mulasztjuk. Más vonatban úgysem lehet megbízni, mert lehet, hogy megy a jelzett időben, — egy-két óra különbség itt nem különbség — lehet, hogy nem megy, ha nem lesz elegendő utasa. Kijelentem ünnepélyesen, hogy bárkinek és bárminek adok inkább hitelt, ha mindjárt az abszurdum határáig is vezetne, mintsem a spanyol conductornak. Megkellett váltanunk a méregdrága jegyet és éhes gyomorral expressre szállni, melyen étkező kocsinak se híre se hamva. Csak Valladolidban tudtunk hamarosan megvenni egy adag vegyes hideg húst, mely bár nagyon szokatlan ízű volt s a melyre nem mertünk volna megesküdni, hogy számársonkát eszünk, mert ez itt közönséges, mégis jól esik vala éhező gyomrunknak. Nem is jutottunk más eledelhez, mint számár és öszvértejhez egész Madridig. Mielőtt ide érnének, lévén még mindig élénk emlékezetemben ez az üres szomorú út, kiadom mérgemet ; leírom a mizerábilis spanyol vasutakat a maguk mivoltában és nem nagyításban.

A vonatok közt megkülönböztetjük az express vagy rapid gyorsvonatot; a correo-személyvonatot és a mixto-vegyesvonatot. Az expressen csak első osztály van, a mi már magában véve is zsarolás; a corréon, tehát a személyvonaton csak első és másodosztály s így a másodosztályú helyen utazik a csőcselék is. Az áruk nagyon drága, méregdrága. Azért oly kevés az utas ebben a koldusországban. Iruntól Madridig fizettünk egy jegyért hatvan koronát, pedig az út nem hosszabb, mint Budapesttől Brassóig. Ezt mi másodosztályú személyvonattal sokkal gyorsabban és kényelmesebben megteszszük 12 koronáért.

A drágaság és mondjuk meg az igazat, a svindli nyitja az, hogy az összes spanyol vasutak egyes társaságok kezében vannak; angolok, francziák kezében. Az állam maga oly szegény, hogy a közlekedés-ügyet nem veheti kezébe s ha akarná is, még vagy ötven esztendeig szerződés szerint a társaságoké a vasut. Ezek pedig ugyancsak kiaknázzák a spanyol nép együgyűségét és pénzbeli tehetetlenségét. Minden 100—200 kilométer távolságban új társaság dominál. Egyik-másik jól megfér egymás szomszédságában, mások a legnagyobb ellenségek, legnagyobb kárára az utazóknak. Ezért nem lehet itt kapni körutazási jegyet sem, mert nem tudnak megegyezni. Csak kisebb körben legföljebb. Azután meg ahogy a vonat új társaság területére lép, ha az állomásfőnöknek tetszik, soron kívül órákon át néha egy vagy két napig várakoztatja azt, mert a társaság úgy kívánja, hogy csak zsúfolt vonatot indítsanak, üres vonatra ne pazarolják a tüzelőanyagot. Ez anomáliát nagyon is érzik maguk a spanyolok és versenyt szidják az idegennel a rossz közlekedést, de mindez hiába. Ha panaszkodnak, ha appellálnak, a központ gondoskodik róla, hogy az efféle panaszokat ne vegyék komolyan, mert itt is van egy-két megfizetett embere a társaságnak.

És micsoda czammogás az ő gyorsaságuk. Az express óránként 35 kilométert halad, de minden 12 kilométernél egyet pihen; a mi vonataink ezzel szemben 70 kilométert; a német és angol vonatok 80—90; az amerikaiak 90—100 kilométert tesznek meg óránként. Floridában csak a napokban 193 kilométert. A vonatgyorsaság recordja. Valóságos komédia, amíg elindulnak, háromszor füttyülnek, háromszor trombitálnak, háromszor harangoznak; csoda, hogy még valami rezeshangú harsonával nem ijesztik az embert. Néha még ezután is várnak jóideig, máskor meg akkor veri a harangot az állomásőr, amikor indul a vonat. Néha lehetetlen lekésni, máskor lehetetlen nem lekésni. A kalauz sokkal kényelmesebb, semhogy kiáltaná az állomás nevét vagy a veszteglő időt. Nem is érdemes, hiszen meglátszik rajtuk, hogy az éhinség elől szaladtak a vasúthoz. Olyan százalmas, szegényes külsejű alakok. Az állomásokon is alig lát az ember egy-egy ögyelgő alkalmazottat, de lát elég egyéb lödörgő alakot, kik csak arra leselkednek, mit lehetne hamarosan elemelni vagy melyik utast lehetne jobban megszarolni. Mert amily serénységet fejtenek ki, hogy az ember pakkját kezükbe

ragadják, oly szenttelenül veszekszenek a viteldíjért, mert tarifájuk csak az, hogy ki mennyit bír kierőszakolni. Barcelonában van tarifájuk, de itt is jobb volna, ha nem volna. Egy peseta a díj, hozzá a perron jegy, összesen százhusz fillérbe került podgyásznak.

Ezek az állomások pedig kicsinyek, szűkek, kopottak és szegényesek. Ha húsz-harmincz embernél több ülne hozzá az ebédhez vagy vacsorához, már azokat nem tudnák kiszolgálni. Hát még a bakterházak! A mi bakterjeink valószínűs palotában laknak spanyol kollegáikhoz képest. Házikóik százalmas viskók, alig fér meg benne két három ember, meszelést nem láttak csak egyszer életükben, a hármasan rakott cseréptető alatt oldalfalaik csakúgy roskadoznak, de ha ez a nehézség nem volna rajtuk, elhordaná őket a szél. Vannak bakterházak, melyek csak szalmával befödött földbe vágott lyukak. Rongyos asszony vagy félmeztelen gyermek áll ki a kis vörös ronggyal; ez fogadja, ez menesztí a vonatot. És ilyes jelenetek a fővonal mentén vannak az express útján.

A mi a belső elhelyezést illeti, az kritikán aluli. De sokszor visszaóhajtottuk a mi vasútjainkat, még olyan állapotban is, mikor telve vannak. Hogy lár-mázunk mi itt egy kis kényelmetlenségnek miatta, milyen elégedetlenek vagyunk, ha nyolczan kerülünk egy kupéba. Hát még itt. Tizenketten! Ha még több az utas, úgy ezeket is begyömöszölik, mert rezervált kupékról nem gondoskodnak. Úgy gondolják, hogy a kinek sürgős a dolga, az akár a lépcsőre kapaszkodva is elmegy, a ki meg ráér és kényelmet vár, az várjon egy más vonatra. A podgyáspolczok oly szűkek, hogy rendes podgyásztáska sem fér el rajtuk. Mit csináljon az ember? Maga mellé nem teheti, rá nem ülhet, hát a lába közé fogja. Így kínlódtunk át nem egy éjszakát. Legalább folyósók volnának ezek a kupék, de ilyen csak az expressen van. Még a régi divatú ketreczek ezek. Ezenkívül is van még valami eredeti rajtuk. A kupék falán ugyanis két-két üveges ablak van, úgy hogy egyikből a másikba szépen át lehet pillantani. Nem tudtuk megfejtetni, mért van ez így? Tán csak nem azért, hogy az utasok egymást ellenőrizzék, vagy ha baj van, könnyebben értesíthessék egymást? Mert a vasúti biztonság nem valami nagy. Következtetem onnan, hogy minden vonattal két-két teljesen felszerelt csendőr utazik, kik oda telepsznek, a hol még egy kis helyet találnak, nem kis bosszúságára az embernek és talán nem kis biztonságára a vonatnak, mert a spanyolok nagyon respektálják őket. Este láttuk az ablakok rendeltetését. Két kupénak világít egy olajmécses, ezeken az ablakokon szűrődik be az éjjeli világítás. Nappal pedig teljesen megsülhet az ember. Egy függöny sincs az ablakokon. El lehet képzelni az ember kínját, ha a túlsúfolt kocsiban épen a napos hely jutott neki csekély 35—40 fokos melegben.

Mindezeket a vasúti mizériákat csak egy körülmény tudja enyhíteni s némiképp feledtetni. Ez az a kitüntető udvariasság és szívélyesség, a melyben az

utast a spanyolok jóformán kivétel nélkül részesítik. Az ember azt hinné, hogy ez a büszke hidalgóvéréű faj, mely véráldozatokban leli még most is a gyönyörűségét, goromba, darabos lesz az idegennel szemben. És mily kellemesen csatlódik az ember, midőn látja azt a serény iparkodásukat, hogy kellemessé tegyék tőlük telhetőleg a spanyol földön vagy vasúton telt időt. Hátha még birtuk volna nyelvük tudását úgy, hogy a legszükségesebbeken kívül igazán komolyan társalogtunk volna velük, mennyi érdekes és értékes vonást, adatot gyűjthettünk volna össze. De ez a kevés is elegendő volt arra, hogy a legjobb véleménynyel legyünk felőlük, mint vendéglátók felől.

A spanyol nép a vidékek különfélesége szerint a jellemnek és modornak hasonló különféleségét mutatja. Más a castiliali és más az andaluziai; más a valencziai és más az aragoniai. Homlokegyenest ellentétek. De abban az egyben, hogy az idegen csak jót mondjon felőlük, versenyeznek, hogyan érdemeljék ezt ki. A mi az utasnak nincs kedvére, azt az ő kedvéért ők is szidják, mint vasútaik nyomorúságát; a mi az utasnak tetszik, arról ők is a legnagyobb lelkesedéssel beszélnek. És oly boldogok, ha dicséretet nyerhetnek. Keblük csak úgy dagad az örömtől. Mert az a régi dicsőség és régi nagyság még mindig ott van lelkükben. Erről nem is fognak lemondani soha. Ma koldusok, de büszkék és önérzetesek, mintha mindegyik koronázott fővel járna. Érzik erejük gyengeségét, de nem akarják még önmaguknak sem bevallani. Még mindig azt szeretnék hinni, hogy a világ megreszket, ha Spanyolország mozdul, mint II. Fülöp korában. Innen van az, hogy az idegent alapjában véve nem becsülik sokra, de az udvariasságot azért meg nem tagadják. Egy dologban nagyon bizalmatlanok, ha pénzről van szó. Pénzük kevés is, meg rossz is. Az idegen kezéből kikerülő pénzben nem bíznak. Ötször-hatszor odaverik az asztalhoz azt az ezüstöt, a míg elfogadják, sőt átmegy a szomszédjához s megkérdezi, jó-e az adott pénz? Kezdetben nagyon boszantja ez az embert, de később megszokja. Úgy vettünk ezért boszút, hogy a kapott pénzt mi is odaverdestük egyenkint az asztalhoz. Nem is szedtek rá, csak egy peseta erejéig. Egy hamisat kaptunk, emléknek ez is jó. Sevilleában a fogadósunk a huszonöt pesetas bankót előbb a bankba küldötte s csak teljes biztonságban fogadta el. Cordovában a jegykiadó el sem fogadta, mert nem tudja hamarosan jó-e vagy sem s így először ezüst pénzért kellett lótnunk-futnunk, hogy a vonat felvegyen. Pedig e tekintetben nekik is igazuk van. Rész szerint sok a hamis pénz, azért kell vigyázniok; rész szerint azt vélik, hogy az idegen kezében lehet legtöbb ilyen hamis pénz, azért kell bizalmatlankodniok.

Említém, hogy a spanyol nép a legnagyobb ellentéteket mutatja törzseinek különbözősége szerint. Mert maga a spanyol név inkább csak gyűjtő fogalma ezen törzseknek.

Legélesebb ez ellentét s castiliai és az andaluziai közt. A castiliai büszke és önös, merev és szertartásos. A munkát megveti : inkább koplal, de nem dolgozik. A napot lopja inkább a Puerta del Solon, a madridi főtéren, mintsem dolog után lásson. Lételeve a föltétlen nyugalom, a gondtalan élet. Ehhez pedig pénz kell, gazdagság. Nem is aggályos a lelkiismerete a pénzszerzésben, a hirtelen meggazdagodásban. De az is bizonyos, hogy még akkor sem tud, vagy nem akar vele ügyesen bánni. Azt szeretné, ha a pénz önmagát kezelné, neki csak a szaporodást kelljen észrevennie. Maga a nép becsületes és őszinte. Az uraskodó hidalgók és caballeróknak az a pöffeszkedő grandezzája kevésbbé van meg benne. Feltűnően csendes köznapi életében és indifferens politikai tekintetben. Vendéglőikben és kávéházaikban még telt ház mellett is feltűnő a csend, szótlantul üldögélnek egymás mellett. A politikát nem szereti, conservativ. De a demagógokra hallgat. Aki szépen tud hozzá szólni, azt követi ; de ha akad egy jobb hangú szónok, átcsap ehhez. Közlékenységet csak az idegennel szemben tanusít, de akkor is inkább azért, hogy feltüntesse fensőbbiségét, melyről meg van győződve.

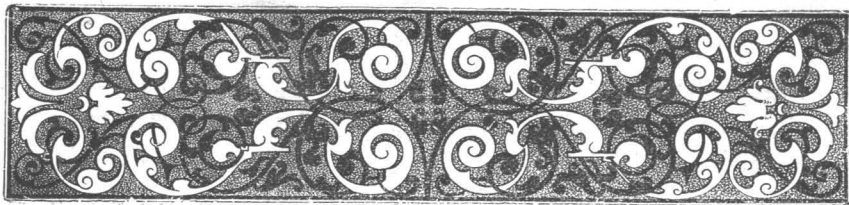
Az andaluziai élénk és vidor, mint földje és éghajlata. Mindig vidám, mindig kaczag. Szereti a kényelmet, szereti a nyugalmat. De nem azt az egyhangú, mogorva tétlenséget, hanem a gondtalan életet, az epicureus élvezeteket. Könnyen élni és jól élni, ez a jelszava. Kecses alakja szinte lóra termett, csak ne kelljen háborúba vezetnie selyemszörű paripáját. Az etikettet nem sokra veszi, demokratikus és módfelett udvarias. Legszeretreméltóbb törzse a spanyol fajnak.

Az északi törzsek, mint a galicziaiak, az aszturok és vaszkok, igazán munkás és türelmesen dolgozó emberek. Mint földmívelők vagy szolgák, vagy iparosok éldegélnek, egyszerűen és csendesen.

Annál zajosabbak és rakoncátlanabbak a keleti aragoniaiak és valencziaiak. Jólétük nagy, földjük mesésen termékeny, azért nem férnek meg bőrükben. A forradalmaknak ez a melegágya. Örökös ellenségei a madridi kormánynak. Csak nagy nehezen tudtak meghódolni a spanyol királyok előtt. Mint katonák ügyesek, de nehezen fegyelmezhetőek.

Ily conglomeratum a spanyol nemzet. Nem csoda, ha ily ellentétes természetek és jellemek közt mindenha akadnak, kik elégedetlenek a főnnálló renddel és kormánynyal. Ezért oly nagy feladat a spanyol trónon ülni és ezért oly nehéz azon meg is maradni.

M A D R I D.

míg az ember a Pyrenneusok felől Madridig elvergődik, az utazás minden mérgét megizleli, minden kellemetlenségét átéli. Szeretne visszafordulni, még mielőtt az ország szívébe hatolt volna. Pyrenneusokban még csak hagyján. A természet zordon fensége szinte kívánatosá teszi, hogy lassan haladjon vonatunk. De a hogy lerobogtunk s a castiliai dombok közé kerültünk, innen pedig a Sierra Guadarrama boszantóan kopár sziklái között vagyunk, vége minden élvezetnek, kezdődik a végtelen egyhangúság. Végtelen sivárság és terméketlenség mindenfelé. Nincs itt termékeny lapály, dalos erdő, csacsogó patak semerre. Nem enyhíti az égető levegőt akáczárnyék az út mentén sehol. De hiszen nincs is kinek. Talán annak az egy-két ezer embernek, kik oly szerencsétlenek voltak, hogy itt születtek és oly patrióták, hogy nem tudják itt hagyni ezt a nyomoruságot. Miből élnek meg ezek a szerencsétlenek? Spanyolországban a koldusok külön kasztot képeznek. Igen sokan vannak s megélnek, sokan meg is vagyonosodnak. Ezek itt százsorta sanyarúbb helyzetben vannak. Egy-két kecske, öszvér és szamár az összes állatállomány. Nem is tudnának mást eltartani. A föld a gazt sem akarja táplálni, oly kopár és kihalt a természet. Ezek a szegény állatok agyongyötrik magukat egy-egy bogáncsért vagy kóroért. Falu ezért ritka látványosság számba megy. Az út mentén csak egy-egy rozoga viskó vagy földbe vájt barlangból bujik elő a bakter, mialatt gyermekei vagy felesége szamár- és öszvértejtel kínálja az utast. Az ember szíve megesik ezen a végtelen nyomorúságon. S ez a zordon és ijesztő egyhangúság szinte félelmetessé teszi az utat. Tizenhat óráig tartott ez a kinos út, s tovább mint fél úton csupán csak ketten ültünk az expresssen. Csoda, hogy le nem szállítottak s meg nem várttak addig, míg érdemes már menni; mert, mint említém, ez itt éppen nem ritkaság.

Végre valahára megpillantottuk az Escurialt, II. Fülöpnek ezt a pompás palotáját, mely minden szépsége mellett is oly ijesztően hideg. Ez a melan-kólikus ember nem jól érezte magát az emberek közt, ott a zajos Madridban, messzebb ment hát tőle, egy végtelenül kopár völgybe, melyben semmi élet sincs. Éppen ezért vágyott ide az ő sivár lelke is. Oly épületet emelt tehát magának tizenhét millió frankon, melyben az ő lakosztályai, templom, kolostor és sirbolt mind együtt legyen. Ezeknél többre úgy sincs szüksége az életben. A hatalmas épület egyszerű, de egyszerűségével párosult nagyságával hat.

Még nagyobb bogara is volt II. Fülöpnek. Fővárost emelt országának egy valódi Szaharában. Másfélórányira fekszik az Escuriáltól még ridegebb tájon a „császári koronás, nagyon nehes, nagyon hű és nagyon hősies egyetlen főváros“, mint hivatalos czime mondja. Körülötte csupa kopár halom, puszta mezőség, melyen csak aszott kóró lengedez. Fölötte az a vakítóan kék ég, amilyent nem látni másmerre sehol. Még a felhői is vakítóan fehérek s könnyen szertefoszlók, mint a finom pehely. Az ember fölvidul, ha rájuk tekint, de sokáig nem bírja a nézést; bántja, fárasztja a szemet, öli a látást. Ezért van oly feltűnően sok vak koldús itt. Hát még az éjszakák! A csillagok mintha itt megnövekednének, mintha itt nagyobb fényvel ragyognának, mint a mi szürke egünkön. Mi más itt a Venus, mennyivel pompázóbb itt a Sirius!

De mindezen gyönyörűségnek drága az ára. Mert ez a fény vakít, ez a levegő öl. Kilenc hónapig tél, három hónapig pokol. Midőn az októberi esőzésekre megindul a gyilkos szél a Guadarrama felől, rettegnek az emberek. Mintha késsel szurdalná a tüdőt, oly éles. Az emberek bedugott szájjal rohannak dolguk után. A ki nem elég erős, három nap alatt megöli e szél okozta pulmonia betegség. Maga a madridi levegő — mint egy versük mondja — oly finom, hogy megöli az embert, pedig egy gyertyát sem tudna eloltani. Itt mindenki köhög, de egész Spanyolországban. Tüdőkatharus, tüdővész, tüdőgyulladás — mindennapi. Nem is lehet máskép. A finom portól telített, forró, száraz levegő folyton köhögésre ingerli az embert. Mi is csak úgy köhécseltünk, mint ők. Kissé félni is lehetett, hogy egy-két bacillus útra kel velünk. A halandóság óriási: 45. A város fásítása csak ujjabb keletű. Vize is van, de „mintha csak arra volna itt a nagynevű és kis vizű Manzanarés, hogy a Puerta del Sol elménczei viczczeljenek felette.“ Cervantés „tisztéletbeli folyó“-nak keresztelte el. Egy másik szerint olyan, mint a salamancai egyetem: csak télen van kurzusa. Az ifjabb Dumas, mikor a bikaviadalon rosszul lett és vizet adtak neki, megizlelte s ezt mondá: „öntse a Manzanarésbe, jól fog neki esni.“

S mindezt a bajt és furcsaságot II. Fülöpnek lehet köszönni. Az ő rögeszméje volt itt fővárost emelni s ennek így kellett lennie. Ha már el is követte azt a borzasztó baklövést, hogy nem a meghódított Lissabont tette fővárosává,

melyet tengerparti fekvése egyenesen erre predestinált, legalább termékeny vidéken, észak hidegétől, dél forróságától védett helyen tette volna ezt. De ő úgy tett, mintha kimérte volna, hol van az ország közepe s ott kell lennie a fővárosának, pedig egy ország és annak főhelye talán mégis csak más, mint egy kör s annak a középpontja. A nép azért megven elégedve a választással, sőt boldogan emlegeti, hogy: „csak egy Madrid van.“

Pedig bizony-bizony nincsen sok nevezetessége ennek a városnak. Monumentális épületeivel egy csapásra végzünk. Képviselőháza nagyon egyszerű és nagyon kicsi. És mégis mekkora forrongást tudott előidézni ebben a kis ó-görög stílusú épületben a komoly monarchista Canovas vagy a szenvedélyében fékezhetetlen Castelar, a republikánusok csodaszavú mestere. Két hatalmas oroszlán pihen a feljáróban, mintha jelképeznék a két oroszlánt, kik ma már a történelem gyermekei lettek. Vele szemben egy kis park, közepén áll Cervantes kis ércszobra. Nagyobbat is megérdemelt volna, de hát mikor oly szegény ez a nép és mikor oly feledékeny, hiszen itt Madridban mondhatni éhen halt ez a nagy ember, mialatt Don Quijote-ját befejezte. Szobrait különben egy kezünkön is megszámlálhatjuk. Mert még Izabella és Kolumbusz szobrán kívül a többi nem is érdemel említést.

Pompázó épülete még a városnak a hadügyminisztérium, mely hasonmása akart lenni a versaillesi kastélynak; az Equitativa, azután a spanyol nemzeti bank, ha belül üres is a kasszája; és a királyi palota. Az a kár, hogy mind-egyik modern európai értelemben. Azt a speczialis mór izlést keverve a spanyol nemzeti motívumokkal nem tükrözteti vissza egy sem.

A királyi palota úgy imponál nagy arányaival és előnyös helyzetével, mint a Prado-múzeum. Magasan terjeszkedik és meredeken ez a királyi rezidenczia. Legmagasabban az összes európai trónusok közt. Könnyen elszédülhetnek a rajta ülők.

Szomszédságában egy impozáns katedrális emelnek. A kripták már-már készen vannak. Ásás alkalmával találtak egy Szűz Mária kőszobrot. A hatodik századból való, a midőn még a népvándorlás hullámai el nem csillapultak a félszigeten. Teljesen épen maradt, kegyeletes búcsúkat rendeznek most tisztelőire.

Van azért Madridnak egy remek temploma, a sz. Ferencz templom. Páratlan fény és pompa uralja belsejét, bár külseje nem is oly impozáns. Hatalmas kupolája a londoni sz. Pál templomra emlékeztet. A legelső modern spanyol művészek hordották ide tudásuk javát. A hatás elragadó. Valóban itt kell megkeresni a modern Spanyolország művészetét és nem a pradoi múzeumban; itt lehet benne igazán gyönyörködni és nem a világkiállításon bemutatott szegényes spanyol pavillonban.

A pradoi múzeum a spanyol festészet szempontjából elsőrangú. Ez legna-

gyobb nevezetessége a városnak. Sokan még a florenczia galleriánál is többre becsülik. Értékét az adja meg, hogy annyi eredeti festményt ily kis helyen összegyűjtve másutt nem lehet találni. Kivált Murilló képei (46) vonzóak és Velasquez, ez a reális festő, kinek jóformán minden remekművét ez a múzeum őrzi. Méltán nevezték el a festészet Dantéjának. Oly reális, hogy sokszor ennek áldozza föl a szépséget is. Míg Murilló minden művén az isteni fönség, az angyali tisztaság, a legművészibb eszményiség honol. Ebben még Rafaelt is fölülmúlta, de ez viszont legszebben adta vissza a Madonna kedves anyaságát. Három „conceptió“ függ egymás mellett. Egyikben jobban remekelt Murillo, mint a másokban. Elragadó hatásúak egyformán. Egy kritikus mondotta, hogy ezek előtt csak imádkozva lehet megállani. Ennél tovább már nem haladhatott Murillo sem. Mintha az égbe pillantott volna, mintha maga az isteni hatalom vezette volna az ecsetjét, hogy az emberek meglássák a legszebb, a legtisztább a legdicsebb Szűzanyát. A képek másolatai közkezen forognak minálunk is, de ezekből látja meg legjobban az ember, mily nehéz igazi kópiát adni. Velasquez képein az arcok mind élénk elevenségűek. Csupa élet van rajtuk, szinte kilépnek a keretből, hogy beszéljenek. Közismeretű Infansnó képe, bár kidolgozott mű, de hatástalan. Annál jobbak genreképei: A fonók képén minden alak él, a gombolyító asszony szinte mozog. Aesopusnak csaknem reszket az ajka, a hogy mondja meséit. Olivarez lovasszobra plastikus. A hogy hátratekint rugaszkodó lováról, ez a szem, ez a tekintet elfeledhetetlen. Felfeszített Krisztusa megrázó. A holt testet utánozhatatlanul festette meg rajta. Megdöbben az ember, midőn látja a kinszenvedettet, a mint izzadság és vértől ázott haja összeragadva fél arczát takarja. Ezt a motivumot használta ki oly előnyösen remek Krisztus-szobrán nagy művésünk Fadrusz is. A gyermekek arczát azonban sehogysen tudta eltalálni ez a nagy művész. Vagy tulságos öregeknek festi őket, vagy szinte idomtalanoknak, akár Rubens angyalai. Mennyivel fölötte áll ebben Murillo. Az a kis idilli képe, a melyen az édes aranyos kis Jézus egy kis madarat emelget, a mint egy kis fehér kutya utánna kapkod s a mily nagy mulatókedv és gyönyörűség sugárzik ebből a játékból az arczán, valamint a benne gyönyörködő Mária és József arczán, feledhetetlen.

Itt van még Goya, ez a tipikus spanyol művész, festője a szép madridi nőknek, a majáknak és manoláknak, a spanyol táncznak és nemzeti játékoknak, nemkülönb a háború borzalmainak. Közvetlenül őt követi a szintén éber művész, Ribera, ki páratlanul finom anatómiájával ejt bámulatba. Csak két képét említem: az alvó szerzetes és sz. Péter a templomban. Csupa hús és vér.

Van még sok eredeti kép Tizianótól (60), Tenierstől (100) Rubens, Van Dyk, Rafael, Tintoretto, Rembrandt, Jordanes, Poussin, Synders, Van Eyktől; Dürer, Holbein, Kranach és Veronesétől.

Maga a képtár a sok műredek daczára mintha a szegénység köpenyét hordaná. A képek keretei nagyon, de nagyon egyszerűek, pedig ma már nagyon is tudjuk, hogy mit tesz a keret a hatás szempontjából. Aztán meg nincs kiirva, mi az eredeti, mi a másolat. Mert van ám elég másolat és itt a néző kétségben marad, hacsak jó drága kalauzt nem szerez be.

A múzeum előtt s körülötte terül el a Prado, a madridi sétakocsizás találkozó helye. Annyi és oly szép magánfogatot ritkán látni egyszerre, mint itt estefelé, egész a késő éjszakáig. A luxus, a nagyzási hóbort ugyancsak dolgozik. A grandok tempóiból nem akarnak engedni, pedig de sokan tán koplalnak otthon, csahogy itt magánfogatjaikkal díszelgessenek. De az is igaz, hogy az egész országban nincs együttvéve annyi gazdag ember, mint ebben a félmillió városban. A gazdagok mind ide jönnek pompázni, itt költik el pénzüket, mert itt csodálják meg őket legjobban a szegények. Itt találkoznak esténkint a Pradon. Nagyon megférnek egymás mellett a munkások és a lelegegánsabb caballerók; a mantillás madrilenák, meg a strucztollas senioriták. Vidám kacaj, csevegés és incselkedés hangzik mindenfelé, de semmi olyasmi, ami sértené az illetet.

A nappali életnek, a közlekedésnek, adásvevésnek középpontja a Puerta del Sol, Madrid főtere. Itt hemzseg és tolong a nép egész napon keresztül. Ide viszik hireiket s innen viszik szerte. Itt tervezik a zendüléseket s innen indulnak is meg azok. Azt hinné az ember, hogy egy-egy csoport élénk taglejtései nem jelentenek többet, mint a faj megszokott temperamentumos beszédjét s néhány nap mulva már ezek a csoportok kezdik meg a forradalmat. De sok is itt a henyélő meg a csepűrágó a gyufaárus kölyöktől a limonádésokig. Csak a fiakkerosok ülnek nagy komolyan kocsijukon, nem törtetnek vendég után, nem kiabálnak utánna, ott a kitűzött tábla: se aquila — kibérelhető, olvassa el, kinek szüksége van rá. De annál jobban kiabálnak, mikor fizetésre kerül a sor. Ha az ember előre meg nem alkuszik vele minden tarifa daczára, sok baja leszen. Ott a középén azalatt öszvér lóvonat szállítja az utasokat. Négyen-négyen vannak befogva egy kocsi elé s csak nagy nógatásra és nagyon is hallható biztatásokra indulnak meg tűrhető sebességgel. Ha rendes kocsiba fogják őket, akkor egymás előtt haladnak, de a lelegején rendszerint egy számár bandukol. Úgy látszik, mint vezetőt többre becsülik elfajzott rokonánál. Maga a tér egyébként holmi szépségeken nem bővelkedik. Szobor nem disziti, fa nem húsiti; kövezete botrányosan rossz, még csak nem is koczka, hanem darab köves; a forráság pedig tűrhetetlen, minden gyakori öntözés daczára is. De hát ez a központ, ide tart mindenki, még ha nem is él meg belőle.

Nem hagyhatom teljesen figyelmen kívül spanyol testvéreimet, a madridi piaristákat. Beléletüknek és egész szervezetüknek részletezése nem e keretbe való.

De kezükbe lévén letéve a spanyol közoktatásügynek legnagyobb része, ha róluk szölok, az egész közoktatásra deritek fényt.

A Puerta del Solon egynehányszor megkérdeztük egy-egy jóképű spanyoltól, vajjon merre laknak a piaristák, de bizony mindig eredménytelenül. Megszólítottunk papokat is, kik hasonlóképen mitsem tudtak róluk. Igen, mert ők ez elnevezést „piarista“ nem ismerik. Hanem ha ezt előre tudva azt kérdeztük volna, hol vannak az „Esculapias“, minden kis gyermek odavezetett volna. Mert két nagy házuk van Madridban és még nagyobb tekintélyük és közismeretségük.

Midőn végre hosszas keresés után az úti kalauz nyomra vezetett s magunk előtt láttunk egy viruló egészségű fiatal piarista tanárt, latinra fogtuk a szót. Megértett és hasonlóan válaszolt. Ezentúl így folyt a társalgás, lévén mégis csak nagyobb könnyűségünkre, mint a spanyol. Csakhogy az ő latin beszédjüket elejében nehéz megérteni, mert mindent spanyol kiejtés szerint mondanak. Minden t náluk d; minden f és l—j; a b-t v-vel cserélik föl és viszont; a c-t olyanféle selypítéssel ejtik, mint az angol azt a bizonyos lustán hangzó th-t; a j-t h-nak, a g-t ch-nek. Ugyancsak figyelniünk kellett, hogy a latin szavakat ilyen kiejtés mellett régi alakjukban visszaképzeljük s így ragadjuk meg értelmüket. De a szükség jó mester, a gestus jó famulus, csakhamar beszélgettünk, ha mindjárt a grammatica meg a syntaxis meg is neheztelt érte.

Madridban két házuk van. Az egyikben 75 convictoruk és közel 1200 tanulójuk, a másikban 150 convictoruk és 1350 tanulójuk van. Hogy mekkora arányát oktatják a spanyol népnek, arról szóljanak a számok. Tanulójuk van az országban középiskolai 5140 és normalista 15,731; convictor 2371, invigilatus 2734 és külső tanuló 15,766, tehát összesen 41,742 tanuló tanul iskolákban. Collegiumuk van az országban összesen 64. A magyar piaristáknak 28 iskolájában 8774 tanuló részesült oktatásban.

A tanítást két fokozaton végzig: normalis és collegium. A normalis iskola tanulóit két csoportba osztják *discipuli primae et discipuli secundae instructionis*. A collegiumok tanulói vagy bennlakók, ezek a convictores; vagy kedvezmények s jótéteményekben részesülő fölügyázók, ezek az invigilati és a külső tanulók, az *exteri*.

A convictusi rendszer teljes fejlettségében van. Nem mondható nagyon olcsónak az ország szegénységéhez viszonyítva, mert egy-egy convictor évi ezer korona díjat fizet, de nagyon kedvelt és keresett. Az összes convictorok száma 2370, mely szám 64 collegium közt oszlik meg. Az a sajátságos, hogy ezek a convictorok nem tanulnak együtt a külső tanulókkal, teljesen el vannak különítve. Mások a tanáraik, más a tanításuk, más az érdemosztályozásuk. Ez az arisztokratikus megkülönböztetés előttünk olyan furcsa, szinte bántó. S még a tanáraik is nagyra vannak vele, ha a convictorok iskolájában taníthatnak. Ez

már kitüntetés számba megy; praerogatívája a magasabb kornak, tág tere a protekciónak, egyenlőtlenség az egyenlőségre alapított szervezetben.

A felügyelet oly pontos és mindenre kiterjedő, mint a mily rendes és kifogástalan az ellátás. Szinte kirívó az az ellentét, mely a convictusok tisztasága s a közönséges iskolák piszokja közt létezik. Van külön kis kápolnájuk, külön tanulószobájuk, iskolájuk, hálófülkék, mosdó, fürdő, tornázó és játék szobájuk. Milyenek ehhez képest az alsó fokú iskolák, micsoda anyag gyűl össze azokban! Össze-vissza tépett, fésületlen, mosdatlan ficzkók nagy tömege a szennyes iskolában, melyet talán hetenkint egyszer söpörnek ki s melyet évek óta nem bántott vakolat vagy meszelő. Oldalt végig leverve a fal egész a tégláig, hol még egy kis mész megmaradt, azt a kis csintalanok leleményessége czifrázta ki mindenféle lehetetlen alakokkal. Benéztünk három-négy helyre, hol épen folyt a tanítás. Egyforma kép, hasonló hatás. Örült a lelkem, ha összehasonlítottam a mi iskoláinkat ezekével. Itt rozoga viskó, amott kistálypalota.

Az iskolák felszereléséről mit mondjak? Semmit, hiszen nincs is bennük semmi. Egy-egy idejét mult térkép, azokból a pontos szerkesztésű német vagy francia gyártmányokból, a melyeken édes jó hazámnak nincs megvonva a határa, mely Ausztria összfogalmába szorult. Csodálkozott is a mi vezető barátunk, a midőn rövid néhány szóval jellemeztük Ausztriához való viszonyunkat s méltatlankodott ő is legalább a mi kedvünkért, hogy így bánik velünk a rossz-akarató vagy tudatlan külföld. Saját térképeik még nincsenek. Nem mertem ezért megszólani e népet, hiszen a mi térképirodalmunk sem dicsekedhetik még egy emberöltővel sem. Ezeken kívül egy-két primitív színnyomat a természet és a term.-rajz köréből s kész a felszerelés. A mi iskoláink falai csak úgy roskadoznak a képektől, a művészeti oktatás képei már a folyosókat is betöltik. Előbbre vagyunk, nagyon is előbbre. Megnéztük a szertárakat is. Szánalmas szegénység. A fizikai szertár mintha néhány gyermekjáték gyűjteménye volna csak. A leg-egyszerűbb eszközök. De van villanygép is. Nem tudom mikor csaltak belőle utoljára szikrát és mikor fognak újra, mert oly rozoga s oly porlepett, hogy használhatósága felett még a hit is kételkedik. A term.-rajzi szertár nem különb. Az egértől a vakondokig, a poszátától a bagolyig mindenféle ilyenmő ritkaságok gyűjteménye. A legtekintélyesebb állat egy kitömött róka! „De hát elég ez tinektek a tanításhoz?” Kérdem. „Nagyon is. Az egyetemen látnak többet és tanulnak többet,” volt a megnyugtató válasz. De hát ilyen a spanyol közoktatás. A kis spanyol a normális elvégeztével a collégiumba kerül s hat évi curzus után az egyetemre. Nincs ott érettségi vagy valami másféle szigorított vizsgálat. Azért csak megvannak, ha nem is a legjobban.

SPANYOL BIKAVIADAL.

A spanyol népnek főmulatsága a bikaviadal, a corrida de toros. Pogány szokás, maradványa a római gladiatori viadaloknak; maradványa a gótok és mókók gyönyörűségének, kinek legjobb vitézei viadoroknak léptek föl; maradványa azon időknek, midőn királyok és büszke grandok küzdöttek a porondon a bikával, a midőn egy Cid, Don Rodrigo, Pizarro úgy küzdött a czirkuszban, mint V. Károly császár a felett való örömben, hogy fia született, II. Fülöp.

Nincs hatalom, mely e mulatságot betudná szüntetni. Ez már a nép elpusztíthatatlan szenvedélyévé vált. A mely napon betiltanak, az nap forradalom törne ki. Ez a reszkető éhség a corrida után már szervezetükben leli alapját. Átöröklük, velük születik. A kis gyermek torost játszik, az ifjú torosért lelkesül, ide vonzódik egész haláláig.

Erről a borzalmas mulatságról mondom el impressiómat és tapasztalatomat.

Július negyedik vasárnapján érkeztem Madridba. A város ünnepi pompában úszott. A főtéren, a Puerta del Solon ezrenként hullámozott a tömeg. Itt hirdetést olvasnak, nagy plakátokon a közelgő torost; amott csoportokba verődnek s elragadtatással beszélnek a közelgő élvezetről. A szegény ember egész héten át megtakarított fillérjeivel a pénztár felé siet, hogy jó és olcsó helyet kapjon; el fogja vinni egész családját, még ölbe való gyermekét is. Rikkancsok szaladgálnak szerteséjjel, kínálva színlapot s arcképeit és életrajzát a szereplőknek. Élelmes jegyárusítók állják el az idegen útját s beszélnek szépet és sokat addig, míg meg nem váltja a sombra helyet, az árnyékes helyet legalább öt pezetáért, pénzünk szerint négy koronáért. Egy gondolat uralkodik mindenkin a los toros, a corrida te toros. Boldogság minden arczon és tüzes szenvedély;

már előre örül neki mindenki, hogy fogja leszúrni ő is a bikát egyszerre az espadával, legalább a tekintetével.

Tíz órakor kezdődött a látványosság, de négykor már mindenki elindult. Villanyos vasút csilingelése, négyes és ötösével befogott öszvérek hajszolása, pompás fogatok robogása, tengernyi nép hullámozása, mind a toros előjele. Nem is csoda, tizenötezer embernek kell ötre összeverődnie s össze is jönne még több is, ha hely volna. Mert a madridi czirkus terjedelmére nézve nem a legnagyobb; a sevillai 20 ezer, a barceloni 11 ezer embert fogad be.

Alakja olyan, mint a római czirkuszoké. Felül fedetlen, lépcsőzetesen emelkedő kőpadokkal, igen szűkre szabott helyekkel. Átjárók nincsenek, a ki később jön, az az ülőkön keresztül kapaszkodik helyére. S ezt nagyon is kedélyesen teszik. Kezet kérnek, hogy huzzák őket fölfelé; majd vállunkba kapaszkodnak, hátunkra támaszkodnak s ezt túrni kell, mert túrni szokás.

Odakünn is százával tolong a szegénység, kiknek nincs költségük, hogy bejöhessenek, de a kik azért lelkesedni fognak, ujjongani, éljenezni vagy fütyülni, a milyen lesz a hangulat odabenn s a kik legalább a megölt, megvérzett bika hullája fölött fognak gyönyörködni, midőn a diszes öszvérfogat azt kivonszolja.

Fél ötkor jóformán már megtelt a czirkusz. Sokan ott lenn ácsorognak a küzdőtéren, melyet most öntöznek, itt beszélnek a viadorokról s a bikák minéműségéről. Mind hangosabb és hangosabbá lesz a zaj. Lárma, fütyülés, vihogás összevegyül a légben, a víz, a mogyoró és hűsítőárusok kurjantásával, majd a nézők kiáltásával: Agua fresca, friss vizet! — mert sokan idehozzák uzsonnájukat, itt falatoznak; mások meg bőrkulacsban bort hoznak s azzal kínálják szomszédjaikat.

A társaság a legtarkább, de az arczkifejezés egy: a boldogság, az élvezetvágy. Kifogástalan sennorok, igazi caballeros és ragyogó szépségű sennorák és sennoriták, asszonyok és leányok, elitjei a spanyol hölgyvilágnak, kiknek szénfekete szemük éget mint a tüzes szén s nedves, mintha könyben úszna; egész szeme tája sötéten árnyékolt; kiknek haja szinte kék, annyira fekete; kiknek arczszíne kreol-barna, halavány, egész a sáppadtság határáig, de e halaványság tüzet takar. Ezek azok a világhírű spanyol madrilenák, kik párisian öltözködnek a régi mantilla helyett, pedig szebben simul lenge természetükhöz az andaluziai öltözék; kik festik is magukat, de nem kokettek; kik oly művészi bravurral fésülködnek, mint sehol a világon.

Kedvesen beszélgetnek a dallamos spanyol nyelven, szavuk csengő, mint csacska mandolin s dalos, mint a busongó gitár; oly eleganciával legyezik magukat, amilyennel megköszönik a lovagnak, ki akarva vagy akaratlanul elejtett legyezőjüket fölveszi: Ah Sennor, muchas grazias! Ők adják meg a társa-

ságnak a kellemét és báját, mert vegyest elszórva ülnek a demokrácia nagyszámú alakjai, a munkások s az iparosok. A meleg fojtogató még a sombrán is, legyezi magát mindenki s ez oly szép, oly tündéri látvány, mintha millió és millió lepke rezegne egyszerre a légben.

Pont öt óraker megjelene az elnök saját páholyában. Városi tanácsos, néha maga a polgármester. Nagy üdvivalgással üdvözlük, mit ő kegyesen megköszön. Lehet, hogy félóra mulva kifütyülük, ha nem válnak be a bikák. Az ő dicsősége fölött mindig ott függ Damokles kardja. Int, a zene valami andaluziai indulót fuj, ezalatt a torerok, a szereplők künn imádkoznak, mert egyikük sem tudja, nem ez lesz-e utolsó szerepe. Az elnök újra int, megkezdődik a felvonulás harsogó trombitajeladásra.

Először két feketeruhás alguazil vágat az elnök páholya elé engedélyt kérve a csapat bevezetésére. Majd ezt megnyerve, visszavágtatnak s megkezdődik a madrilla felvonulása. A legszebb látványosságok egyike. Két sorban jönnek ragyogó, festői öltözetben. A picadores — a lándzsások — lovon. Sárga bőrnadrágban, mely pléhhel és fácskával van béelve, hogy lábszáraik lehetőleg védve legyenek a bika éles szarvai ellenében; majd vörös öv, aranyos dolmány, bokros ingelő, széles egyenes karimájú kalap az öltözetük. Kezükből hosszú éles lándzsa, melylyel a bikát szurkálni fogják a hátán, hogy az annál dühösebb legyen. Lovaik rendszerint kiszolgált gebék, melyekre nézve szinte jótétemény a halál, de mégis megesis a szívünk rajtuk, mikor oly szörnyű végvonaglásban látjuk azokat. A picador hivatása jár a legtöbb veszélylyel, s az ő dicsősége mégis a legkisebb. Ezek után jönnek a banderilleros, a nyilazók; fehér harisnya, selyem tarkaszínű nadrág, arany vagy ezüsttel himezve, fehér ingelő hosszúkás nyakkendővel, himzett selyem rövid dolmány. Fegyverük egy hatvan centiméter bot cifra papírral beragasztva végén horoggal. Ezt a botot akasztják a bika hátába, hogy ingereljék. Nagy ügyesség, rugékonyságra van szükségük, villámsebességgel kell döfni ezeket a bika hátába, különben a halál fiai. Hatan voltak. Ezeket követik a chulok, kik vörös posztóval boszantják a bikát. A szigony és a rakéta dobást egy végezte. Hivatala puntillero, neve Francisco Torrijos, egy rendkívül ügyes sovány fiatalember. Csupa tűz és rugékonyság. Most jön a matador segédje a sobresaliente de espada, ki az utolsó felvonásnál segédkezik az espadának, hasonló festői öltözetben — és végül a két matador vagy espada: Enrique Vargas, kinek becézgető neve Minuto és José Rodríguez, kit kis Bébének, Bebe chico-nak neveztek el, mert kisebb még a középtermetűnél, de nagyon csinos, nagyon kedves; kedvence a szép madrilénáknak. Szeme csupa tűz; teste karcsu hajlékony, lenge; keze biztos, öltözete mindkettőnek ragyogó, egy-egy megérhet kétezzer forintot is. Nem is oly nagy dolog, hisz egy fellépésért kap háromezer pesetát, kétezernégyszáz koronát.

Pedig náluknál még hiresebb matodorok is vannak, mint Mazzantini és Fuentes, kik egy-egy délután húsz-húszezer koronát kapnak. A felvonulást három felcífrázott öszvér zárta be. Ezek sallangos szerszámmal, csörgőkkel és zászlókkal vannak feldíszítve. Ezek fogják az elesett bikát a porondon körülhúrcolni és kivonszolni. Így vonul fel az egész cuadrilla az elnök elé, mint egykor a római czirkuszok gladiatorai a császár elé: Ave Caesar morituri te salutant. Üdvözlégy császár, üdvözölnek téged azok, kik halálra mennek! — A matador leveszi kerek széles spanyolfővegét az elnök előtt, mely alól kilátszik a coleta, egy czopf a saját hajából, melyet közönségesen feje tetején hord kalapja alá szorítva, de a porondon leeresztve. Ismertető jelük ez, egyszerre meglehet ismerni erről bárhol a torerót. Az elnök ledobja a Toril kulacsát, erre kinyitják rácsos kaput s kieresztik a bikát, melyet idáig kegyetlenül ütlegettek, hogy vadul rohanjon a czirkuszba.

Ezuttal hat bika volt áldozatra szánva, a látványosság e szerint hat felvonásból állott. Minthogy nagyjából egyeznek, kiválasztom a legérdekesebbet s a legkegyetlenebbet.

Ilyen a második számú bika, Tardoso, sárga-fehér foltos. Csupa erő és bátorság, kitartás és ügyesség ez az állat. Nagy munkájuk lesz vele a toreadoroknak, szegény Minutónak talán vesztét is fogja okozni, de neki nagy leszen a dicsősége, mert a publikum a vad, a kegyetlenül döfő bikát megéltje, bravo toro, bueno toro, viva toro! — kiáltással.

A bika a legvadabb száguldással rohan a körbe. Pillanatra meghökken az ezernyi sokaság láttára, elkábul az ujjongás hallatára, majd megszegi nyakát a puszták vad lakója s neki ront a vöröskendős chulónak. Ez megszalad előle, átveti magát a párkányon; a bika a másiknak ront, de oly eszeveszett vágatással, hogy ez előbb a vöröskendőt, majd a fővegét hajtja el, hogy a bika figyelmét egy pillanatra elterelve, baj nélkül vethesse magát át a korlátan. A bika a korlátnak ront, recseg-ropog ennek az alkotmánynak minden bordája, majd megfordul s áldozatot szemel. Most a picadorok ellenében fordul a puszták fejedelme rettenetes dühében. A szegény lovak már előre érzik a veszedelmet, nem akarnak a bika felé menni, noha be van kötve szemük, noha két oldalt ütik-verik őket vörösruhás szolgák, noha kegyetlen sarkantyúzással biztatják őket a picadorok. Most megmozdul a hatalmas állat. Vad vágatással ront a lovasnak. A picador előre szegi lándzsáját, a bika belerohan, fájdalmat nem érez rettentő dühében, belemélyeszi szarvait a ló hasába, felemeli a levegőbe lovastól s mindketten tompa zuhanással földre esnek. A ló maga alá temeti lovasát, a chulok szerteszaladnak s a midőn a bika most félig a ló alá szorult picadort akarja felöklelni, hirtelen újra ott teremnek, vörös köpenyeikkel magukra fordítják a dühös állat figyelmét, az utánuk rohan. A picador nehéz öltözetében meg sem mozdul, csakhamar felemelik a beugrott szolgák, majd a lovat is. Borzadályos.

undorító látvány ; a lónak egész belseje egy undok gomolyagban kifordul, inaiiban remeg, alig áll a lábán s a picador újra ráül, újra a bikafelé terelné, a chulok ütök-verik, de a ló végső halálremegésbe esik s mielőtt összerogyna leugrik a picador, a szegény állat pedig abban a pillanatban lerogy, borzasztó fájdalmában fejét hátrafordítja, okos szép szemével a publikum felé néz mereven, szinte szemrehányólag, mintha mondaná : ezért használtatok egész eddig, hogy ily kegyetlenséggel veszítetek el ? De a közönség a lovat nem sajnálja ; a fő, hogy a lándzsás megsebezte a bikát. A hajsza tovább folyik, sebesen, szenvedélyesen, örülten és félelmetesen. A bika vadul száguld hol az egyik, hol a másik után, a chulók kifáradva frissítőt isznak, felváltják egymást s újra a picador felé terelik a bika figyelmét. A dühöngő állat most a ló nyakát szúrja fel oly kegyetlen döféssel, hogy ütőerét kettészakítva mint a fecskendőből úgy jön a szegény pára vére, de azért csak tova hajszolják. Vörös sáv jelzi halála útját, míg összerogy. A harmadik lónak egész czombját nyúzza le. Bőre czombjához verődik, a mint tova úzik ; ezt kivezetik, odakünn hamarosan összevarják, újra beküldik a következő bikának áldozatul. Megborzadtam látva e kegyetlenséget, úgy szerettem volna, ha már vége lett volna a mulatságnak, míg szomszédom egy lelkes spanyol váltig biztatott, hogy még csak most jön az érdekes. Mert a bika nagy-szerűen viselte magát, felülmúlt minden várakozást. Ujra és újra felhangzik a vad üdvívalgás : Bravo toro, viva toro ! Éljen a bika ! Az elnök int, a tárogató megszólal, új jelenet kezdődik.

A banderillero veszi át a szerepet. Mindkét kezében két horgas botot, jobban mondva nyilat tart magasan a bika elé, majd lábujjhegyre emelkedik, újra leereszkedik, mintegy mérlegelve saját hajlékonyságát s így lejtve közeledik a bika felé. A bika nekiront, hogy felbökje, ő villámsebességgel félreugrik, de a két nyíl már ott akadt fenn a bika hátán. Bámulatos ügyesség, veszedelmes produkció, egy pillanatnyi késés, botlás, csuszamlás és ő van a bika szarván. Az állat meghökken, mihelyt vérző hátán érzi a nyilakat, fölveti fejét, hányja veti magát, hogy szabaduljon a horgoktól, e hányódásában ez néha sikerül is neki, de még nagyobb fájdalom árán, mert a nehéz nyíl egész darab húst szakít ki testéből. S ilyen nyilat hatot, ha nem elég dühös, nyolczat hajitanak hátába, melyek egymáshoz verődnek s iszonyúan égető fájdalmat okoznak a bikának.

Most már a matador, az *espada következő* : Minuto.

Leírhatatlan eleganciával s talán tettetett flegmával közeledik az elnök páholya felé, mosoly ül arcán s látszólagos nyugodtság, mintha nem is volna bika a porondon, mintha oly annyira biztos volna az ő győzedelme. Megáll, feltekint s rövid szónoklatot tart szándéka felől. Ezt ők toasztnak mondják. Végül éljent kiáltva a királyra, dolgára megy. Beszédéből egy szó sem hallatszik, akkora a közönség éljenzése, tombolása, hogyne, hisz kedvence megy remekelni, a

szép és fiatal Minuto, kinek oly fényes jövője lesz, ha valamely bika meg nem akasztja útjában. Büszke is a fiatal espada erre a tüntetésre s kissé elkapott és ideges. Ez lesz a veszedelme. Balkezébe veszi a kis vörös posztót, a muletát, jobbábra a hosszú, egyenes toledo kardot. Szokott grandezzával lejt a bika felé. Az ezernyi legyezők lázasan csapkodnak, a bájos madrilénak előrehajolnak, ki tudja hányan szíve ver ezért a fiatal, szép Minutóért, mert az espadak a legnagyobb nőhódítók. Minuto oldalt hajlik, a muletát a bika felé tartja, ez felőcsudik percnyi tétlenségéből s nekirent a posztónak; Minuto elkapja, újra másik oldalról nyújtja, új roham; a közönség felsziszsen, szívünk erősebben ver, mert oly közel s oly merészen forgolódik a bika szarvai előtt, hogy legott felszúrja. S minél nagyobb a közönség megilletődése, annál nagyobb az ő vakmerősége. Megfogja szarvát is s ügyes ugrással kikerüli a döfést. Úgy játszik a félelmetes ellenséggel, mint mi a kis gyermekkel nyugodtan, biztosan, vidáman. A bika fáradhatatlan az öklelésben, néha elfogja a vörös posztót s vesződik vele, mialatt Minuto egykedvűen pengeti kardját vagy üdvözlí a közönséget vagy talán csak egyet a közönségből! Már-már kissé mereven megáll, hátradől, méregeti kardját, lesi a kedvező pillanatot, a közönség újra tombol, üvölt győzelmének biztos tudatában, Minuto céloz, lábizmai megfeszülnek, szúrásra emeli a kardot s nekifut a bikának. Egy pillanatban elhült mindnyájunk vére . . . Minutot a bika szarvára fogta s magasra hajtja a levegőben, majd leesve, maga alá teperi s menten fölszabja, ha hirtelen ott nem terem egy chulo, ki vörös köpenyét a bika elé tartja s ez ezt az akadályt ökleli föl, hogy azután végezzen ellenfelével. Ezalatt ketten hirtelen kivonszolják a bika alól s kiviszik, amíg a bika a chuló után rohan. Meghalt! — megsebesült — meghalt! — hangzik a rémes kiáltás. Első pillanatban magam is azt hívéim, mert midőn vitték, feje élettelenül hanyatlott alá, kezeivel szíve táját szorította. A sebzés ott történt, de nem hatolt a szívéig, a bordái közé döfte szarvát s úgy hajtotta a levegőbe. Két hirnök szalad most körül, hirdetvén, hogy Minuto él. Másnap az ujságokból tudtuk meg, hogy sebe jelentékeny ugyan, de nem életveszedelmes. Többet nem hallottam felőle.

De a viadalnak tovább kell folynia, mert a spanyol közmondás szerint: „a holtaknak és a sebesülteknek nincsenek barátjaik.“

Most a kis Bébének kell helytállania. Őnekie kell megölnie mind az öt hátralevő bikát is. Micsoda óriási feladat ez most, midőn társa, kinek hire nagyobb is az övénel, odakünn haldoklik. De Bébé nem hagyja magát, bár sápadt s talán még reszket is pillanatig, de a boszú ébred föl benne, hogy végezzen e veszedelmes fenevaddal. Elülről kezdi a bika boszantását s oly hosszan, oly kecsesen, oly műértőleg, hogy kezünk önkénytelenül tapsra kész.

Itt végre a pillanat. A vad óriás szeme káprázni kezd, hipnotizálja ez

a kis emberke s forró párát lehelve fáradt lihegéssel néz kinzójára. Bébé czéloz, sujt, de nem talál. Ötödszörre dőfi bele két lapoczkája közé a hosszú kardot markolatáig. Rengeteg tapsvihar hangzik fel a sikerült dőfésre. Bámulatos dolog, micsoda szem, micsoda hidegvér, micsoda biztos kéz kell az ilyen sikeres dőféshez. Az egész színkör tombol örömeiben. Kalapok, sapkák, nyakravalók, narancsok, kulacsok, cigaretták röpülnek a porondra. Bébé fölemeli kalpagját s köszöni az ovációt, másik kezével megfogja a bika szarvát, mely némán áll egy pillanatig, míg egyszerre forró vére patakban ömlik orrán, száján, néhány lépést tova vánszorog s mintha meg akarna pihenni, maga alá szedi lábait, ledől s oly különösen, oly mereven néz legyőzőjére. Feje hanyatlik, mire ott terem a puntillero és nyakába szurja rövid törét. A bika hulláját három felcizfrázott öszvér vonszolja körül sebes vágatással, majd a lovak hulláját — az espada pedig hajlongva köszöni a tüntetést s kecsesen dobálja vissza a behajított tárgyakat. Friss porondot szórnak a véres helyekre s kezdődik az új felvonás körülbelül hasonló lefolyással.

Előadásom szűk keretében regisztrálom az általános eredményt. Bébének nehéz napja volt. Legszebben dőfte le az első, a negyedik s a hatodik bikát. Egy szúrással egész a kard markolatáig. A másodikat ötödik, harmadikat hetedik s az ötödiket 2-ik szúrásra. Az első bika három lovat, a második három lovat és egy espadat öklelt föl, a harmadik hármát, a negyedik hármát, az ötödik kettőt s a hatodik is kettőt. A negyedik bika gyáva volt. Félénken szaladgál ide s tova, visszaakar rohanni istállójába, át akarja ugrani a korlátot, melyről nagy eséssel lezuhan. Ezt csúfosan kifütyüli a publikum, csak úgy, mint az ügyetlenkedő toreadort. Hogy kellőképen megvadítsák, ennél már rakétákat alkalmaznak. A botok végén ugyanis löport rejtenek el, melyet a már égő tapló meggyújt s ez borzasztó rémületbe hozza az állatot. Háta véres a lándzsaszúrásoktól, tátongó sebeibe most tüzes eső hull. Iszonyú kinzás, szívfacsaró jelenet, de ez a látványosság netovábbja, ezt három bikánál alkalmazták.

Végre a hétnegyedőrai kedély s idegölő mulatságból szabadulhattunk. S a míg mi sietünk e helyről, hogy meneküljünk még emléktétől is, annyira felizgattott a látványosság minden iszonya, addig a künn ácsorgó proletárság a megölt bika köré csoportosul s ott bámulja a hőst. A cigányok pokrócz papucsaitkát vérebe mártják, hogy azok tartósak legyenek; a gyerekek annak vérével mázolják be magukat, hogy ők is toreadoroknak látszassanak, sőt régebben voltak babonás leányok, kik forró véreből ittak, hogy szépek és erősek legyenek. Húsát megveszi a nép.

Lázás izgatottság tartott fogva egész estén, sőt éjjelen át, a kifáradt test nem tudott megpihenni az idegrendszer túlfeszültsége miatt. Sokat szenvedtem

az előadás alatt, fájdalom fog el most is, midőn azokra a szegény lovakra gondolok, melyeknek ily sors jut osztályrészül. Magyar ember erre képtelen volna. Ott még a parfümös madrilénák is igen vígan legyezik magukat s nevetgélve tekintenek az elesett lovak véres hulláira. Gyaláztam magamban e pogány szokást, melyet a vallás ereje sem tud kiirtani s haragudtam a népre, mely ilyenekben gyöngyörködik, mely évente átlagos számítással megöl ezernégyszáz bikát és háromezeröttszáz lovat s elveszít néhány embert. De viszont azt is el kellett ismernem, hogy csodálatos az a bravour, az a nemes bátorság, melylyel a torerok a bikával küzdenek. Mert a bikaviadal az eszélyes ügyesség s a számító bátorság diadala a nyers, a bárdolatlan erő felett.

SEVILLA—CORDOVA.

Vágyva-vágytam meglátni a nagyon híres, a nagyon kikiáltott Andaluziát. A spanyolok Isten földjének nevezik s a mi szép és dicséretes, azt mind reá ruházzák. Én meg azt mondom, Andaluzia is csak olyan, mint az aféle kikiáltott szépség. Szépnek szép, csak részletezni nem szabad szépségeit. Vagy jobban mondva érdekes. Ezzel is eleget mondtam. Igaz, hogy az ember itéletét és tetszését némileg befolyásolhatja az, hogy Madridtól Sevilláig teljes huszonnégy órán keresztül, azokba a kegyetlen spanyol vasúti ketrecekbe becsukva harminczöt-negyven fokos hőségben kénytelen olvadni, de mindezt némiképen csak feledtetné a vidék, ha változatosságával szórakoztatna, szépségével gyönyörködtetne.

A hogy a Sierra Morenát elveszti a tekintet, egyhangú lapályt lát maga előtt. Kezdetben még csak tetszik az embernek a vasútak mentén vadon növő kaktusz, aloé, agavé és olajfa; de mindig és mindig csak ez, elvégre is unalmassá válik. A levegő amúgy is forró, az ég bántóan kék, a felhők alabastrom fehérek; a szem belekönyezik, ha egy rövid perczig beléjük néz. A rettentő por rászáll a torokra, a tüdőre; kiszáritja a gégét, fullasztja a tüdőt; az állomások frissítő italai kiállhatatlanul melegnek. Mit érdekeltek a bikacsordák, a spanyol örült szenvedély kielégítésére szánt áldozatok ezrei, vagy a csodálatosan szép fehér andaluziai szamarak; csak egy óhajunk vala, megpihenni Sevillában, egy parányi hűs éjjeli levegőt szívni, egyedül, nyugodtan, zavartalanul. Mert bizony sokszor szinte terhére van az embernek az a nagyon is kedélyes andaluziai kíváncsiság.

Ez a nép itt örökké nevet, örökké vidám. Úgy mondják magukról, hogy az andaluziai megél a napsugárból, meg a cigarettéből is. Pedig úgy van a dolog, mintha csakugyan ebből kellene is megélnie. Nagy itt a szegény-

ség, de nem akarják mutatni. A külsőségekre, a nyilvános szereplésre, a mulatozásra sokat adnak. Inkább otthonában koplal, csak a nyilvánosság előtt mutathassa jólétét. És hogy örül, hogy lelkesedik, ha megdicsérik valamijét, kész az udvariasság végső határáig is menni, bár alapjában nem szereti az idegent, féltékeny szemmel nézi. Ha hiúságának egy kissé hízeleg valaki, úgy már levette lábáról.

Különösen kellemetlen dolog az a tolakodó kéregetés, az a szemtelen koldustempó, melytől nem ment sem Andaluszia, sem Castilia, de egy rész sem. A kolduló gyerkőczök csapatosan rohanják meg az utast, ha egy állomáson leszáll; ha fönnmarad, akkor a kupéba tolakodnak s nem tágítanak, míg egyikét centimest nem kapnak, vagy formálisan ki nem löki őket az ember. Az idegent rögtön felismerik és a vonatvezető is mintha ilyenkor kivételt tenne velük. De nemcsak gyerkőczök, hanem öreg koldusok néha csoportosan várják a vonatot. És legalább imádkoznának vagy tisztességen könyörögnének alalmazásért. Az ő könyörgésük csak egy szó: Sinorito! — és ezt milliószor mondják el jajgatva, nyafogva vagy szinte fenyegetve. Micsoda szegénység ez. Szinte sir az ember e nép fölött, látva a jelent s visszagondolva a multra.

Vége Sevillában vagyunk, Andaluszia fővárosában, a melyről a spanyol dal azt mondja, hogy a hány város van csak a földkerekségén, Sevilla a legdicsőbb, a legszebb.

A Plaza de S. Fernandon vettünk lakást, a város főterén és fősétányán. Csupa hatalmas pálmafa veszi körül a teret, melyen éjszakánként a sétáló közönség hemzseg spanyol zene concertjei mellett. Miután bármely gabonaszakolóval való versenyképességünket elvesztettük, mert annyira porosak voltunk, kiültünk mi is az erkélyünkre és néztük a szórakozó közönséget, Andaluszia híres szépségeit, hallgattuk a spanyol dalt és zenét, míg az álom elnyomott. A sétaközönség csak jóval éjfél után távozott lakába.

Midőn másnap hajnalban fölkelünk, nagy harcot kellett vívnunk szolgálunkkal. Itt ugyanis nem a fogadóban tisztítják meg az ember cipőjét, hanem a cipőtisztító hivatalban. Messze is volt, meg sok is volt a dolga, a „salon per limpiar el calzado“-nak, azért jó soká kellett várnunk. De legalább kárpótolta mérgünket a sevillai fényház. Olyan volt, mintha belakkozták volna.

Most már gyerünk egy másik tisztító hivatalba, melynél nagyobb hírre e nemben még egy másik nem vergődött. Keressük fel a sevillai borbélyt. Mert Sevillában lenni és meg nem borotválkozni, abszurdum. Sevilla és a sevillai borbély két elválaszthatatlan fogalom. Nem is borotválkoztunk napokon keresztül. hadd mutassa meg a híres Figaro irtóművészetét tarlós képünkön. Művészetében nem csalódtunk. Jobban borotvál minden más borbélynál. A német borbélynak ritkán van jó kése és mindig félmunkát végez, akkor is megkinozza az embert.

Úgy látszik ez a tortura a középkori német kínzások maradványa még, megtartják kegyeletből ily alakban. Az olasz borbély ebben is le akarja főzni a németet. Szavahihető ember beszél, hogy szájába nyúlt s úgy feszítette ki a bőrét, hogy tövig szedjen ki mindent a szakállból és bajuszból. A francia itt is udvarias és nagyon figyelmes. Kétszer szappanoz, de nehogy megkinozza vendégét, csak végigsiklik a bőrön s nagy hajlongások és udvariaskodások mellett bocsátja el a vendéget, a ki akár egy másik borbélyhoz is mehetne, elegendő munkát találna még ez is. Az angol borbély szótlán és gőgös, mint minden angol. Négyyszer is szappanoz. Úgy látszik, azt a finom angol-aczélt minden másra használják, csak beretvéra nem. Ha megmutatja az ember, hol a szemölcs, hol vigyázzon, biztos, hogy leszabja az egészet. Egyszer egy párisi Figaro Renant, a nagyhirű tudóst kérte meg, írjon számára valami mondást. Ő nagy ember, ez a reklám nagy jövőt fog neki teremteni, Renan engedett. Ezt írta : „Tudok gyorsan beretválni és hallgatni.“ Másnap már ott diszelgett a cégétáblán a nagy ember mondása. Ezentúl alig győzte vendéggel, mert be is tartotta azt, a mit a jelige mondott. Az angol borbély tud hallgatni, de nem tud gyorsan beretválni. A sevillai borbély tud gyorsan beretválni, de nem tud hallgatni. Nem is csoda. Az ő műhelye egy kis pletykakaszinó. Ide hordják s innen viszik szét a város híreit, apró-cseprő dolgait. A Figaró mindenről értesül s mindent elmond minden vendégnek. Az ő fecsegése követelmény. Ha hallgatna, becsukhatná boltját. A vendég pedig nem szólhat egy szót sem, mert a szappanhab végig terül az egész arcon, nem kímélve meg azt a nyilást sem, melyet nem szokás beretválni, melynek száj a neve és nem bajusz, vagy szakáll. A földolog, hogy tisztességes munkát végez. Ő maga művészetnek nevezi, mióta oly egytetemes jó nevet kapott Beaumarchais jóvoltából.

Maga a város kellemes benyomást tesz az utazóra. Szép és tiszta város. Madrid és Barcelona után a legtisztább. Az Guadalquivir mentén épült. Magasra meredő gyárkémenyei iparról, hajózása és vasútja kereskedelemről tanuskodik. Nagy a kiterjedése, de még nagyobbak kellene lennie, hogy ez a százötven-ezer lakos kényelmesebben elférhessen. Mert utcái nagyon is szűkek, házai két-háromemeletesek. A nyári rekkenő hőségben az egymással szemben lakók közösen egy ponyvát feszítenek ki házaik tetejéről, amiért kényelmesen nézhetnek le az utcára az égető napsugár daczára is és a járókelők is egy kis árnyéket élvezhetnek. Mert nem csekélység ám ez oly hőségben, mint itt van nyáron, mikor a tojás is megfő a napon.

Maguk a spanyolok valósággal rajonganak Sevilleért. Mutatja az a sok kedveskedő cím, melylyel felruházták és az a sok közmondás, mely szépségét hirdeti. Spanyolország gyöngyének, a bor és dalok hazájának, a királyok városának nevezik ; elmondják nagy komolyan, hogy a ki nem látta még Sevillet, az nem

látott csodát, hogy a kit az isten szeret, azt Sevilleba küldi lakni; hogy Spanyolországnak legszebb része ugyan az, a melyet a Guadalquivir mos, de itt is a legszebb az, melyre a Giralda tekint; hogy a Giralda, ez a magas, de szépségekben éppen nem bővelkedő torony a világ nyolczadik csodája. Ha ezen túlzott magasztalásokból leütünk egy adagot, akkor is elegendő dicséret marad, mely már megközelíti az igazság határvívét. Egyébiránt nem megvetendő az a rajongó szeretet, a melylyel az andaluziai nép fővárosa iránt viseltetik.

A nemzeti sovínizmus vagy a lokálpatriotizmus még egy nemzetnek sem okozta vesztét. Dicséretreméltóbb dolog marad ez a lelkesedés, mint a nemtörődömség. Egy kozmopolita érzelmű nő sohasem állhat egy sorban egy sevillai nővel, aki a közmondás szerint is csak két szót hordoz mantillájában: „Éljen Sevilla!”

Ez a patriotizmus egyébként a nép lelkiületében birja alapját. Az andaluziait az ő hazájának gyönyörű vidéke, virágos és gyümölcsös földje boldoggá teszi. Itt mindenki meg van elégedve sorsával s így boldog vagy legalább a látszat az. Játszi és vidám a sevillai, mint a gyermek; hiú és naiv, mint asszonyaik. Ha önérzetes is, de nem önhiú; ha többre tartja is magát minden más nemzetiségnél, de azért nem durva vele szemben, sőt udvarias és szeretetreméltó; kész apró szolgálatokra, de kész gyermekes tréfálózásokra, a miért nem lehet rá haragudni. Hiú szépségére és egész külső megjelenésére. Demokratikus érzelmei szinte kirívók, mert a bankár vagy a hordár szépen megférnek egymás mellett, mint korcsmai szomszédok, az inas cigarettázva beszél urával, a hordár tüzet kér az úrtól, kinek a podgyászát czipeli; de azért a külső megjelenésben, a fény és pompában szereti fitogtatni gazdagságát. A régi grand tempó nem veszett még el, a hidalgó vér nem vált vízzé. A sevillai nagy sétány igazolja ezt legjobban. A szegénység ott ül a Guadalquivir kőpadjain és nézi, megcsodálja azt a sok fényes fogatot, melyben ragyogó öltözékű sennorák és sennoríták fogadják udvarlóik üres, de szépen kifejezett bókjait, nézik azt a sok gazdag uracsot, kik dőlczegen ülnek meg nemes vérű paripájukat oly szűk nadrágban, melybe csak két inas erőfeszítése tudja bebujtatni vagy kifejteni lábszárait. Hivalkodva járnak kelnek föl és alá, a szegény nép azért nem gyűlöli őket, sőt mintha gyönyörösége telnék benne, hogy a saját nemzetbelije ily elegáns tud lenni, ő maga megelégedve szívja papírszivarkáját, szomját egy kis friss vízzel, agva frescával öblítvén le.

Annyi szépet és magasztalót talán még semmire sem pazaroltak az utazók, mint az andaluziai nőkre. A női szépség ideáljának, netovábbjának mondották a sevillai nőket. Nem lehet eltagadni, hogy tényleg szépek, hogy az a sajátságos karakterisztikus faji jelleg mindegyik arcán rajta van, melynek főjellemonása a koromfekete haj és szem és az arc olajbarna haloványsága, meg a lenge

könnyed termet, de viszont a határozott faji jelleg kedvéért a szépség eszményét oly egyetemesen kiterjeszteni egész Andaluziára, vagy az egész országra határozottan túlzás. Az andaluziai nők szépek, de föltétlenül nem a legszebbek. Páris vagy Budapest, Bécs vagy London versenyképes egész Andaluziával. Aztán meg nagyon is egyformák. Egyik szinte olyan, mint a másik. Akárcsak testvérek volnának. De meg a festékek nagy adagát is egyformán kenik amúgy is szép bőrükre. De mikor itt is párisias kezd lenni minden. A régi jellegzetes mantillából régiség lett, pedig oly szépen simult lenge termetükhöz. Helyét a nagy tollas, madárfészkes párisi kalap foglalta el. Az udvariaskodásban pedig még Párist is fölülmúlják. A sevillai férfiak igazi caballerók, föltétlenül lovagiasak. Udvariasak és szépettevők egész az izetlenségig. Nem az ő hibájuk. Alapja és bizonyára majmolása az egykori, ma már idejét mult spanyol etikettenek. A spanyol gavallér így köszönti a senorát: „Lábaihoz borulok asszonyom.“ A sennora így válaszolt: „Kezét csókolom lovagom.“ Mielőttünk ez olyan furcsa, mint ő előttük volna az „alászolgája.“

Barátkozásuk meg mulatozásukkal, valamint családi életükkel szeretnek az utcára hurczolkodni. Már házaik is úgy épültek, hogy az utcáról végig látni az udvaron; azonkívül minden ablak előtt egy-egy balkon van, hová leginkább estendén ülnek ki és átbeszélgetnek a tulsó oldalra, vagy az alatt járó-kelőkkel. Csakúgy hangzik az esteli órákban a vidám kac zaj, a mandolin kísérete ének vagy a gitár mélabús hangja. Mások meg a sétaterekre iparkodnak s mint a Guadalquivir habjai, úgy hömpölyög a sokaság a késő éjjeli órákig. Ismét mások, a szilaj flamenco vagy bolero táncosnőket keresik föl, a mi ő náluk is már csak olyan látványosság számba megy, mint nemrég minálunk Otero táncza, mert a nyilvános multságokon már csak a keringőt és a polkát járják, a bolero idejét multa, akár a körmagyar minálunk.

S a mire a gönczölszékér megfordítja rúdját és ez a déli elevenség az ő éjjeli álmatlanságával végig kalandozta az éjszakát, lassankint elpihen minden, elcsöndesül a gitármelódia s a vidám kac zaj az erkélyek sejtelmes homályában. A szép Sevilla nyugvársra tér. Sőhajtó szellő hoz számára narancs- és leánder-illatot és hús levegőt a Guadalquivir felől.

* * *

Kevés városnak van oly régi és oly változatos multja, mint Sevillának. Az alapítás hagyománya kétezeröttszáz éves mult homályába vész. Herkules alapította volna hispaniai bolyongása közben. Neve pún eredetű; a Sefela szótól ered, mely annyi mint síkság. Megfordult itt minden vállalkozó nép az ó-korban, mint a fenincziaiak, a görögök, a púnok és a rómaiak. A görögök Ispolának, a rómaiak Hispalisnak nevezték. S hogy nagy fontosságot tulajdonítottak neki

már akkor is, mutatja az a tény, hogy midőn Caesar elfoglalta, ezt irták a római kalendariumba: hoc die Caesar Hispalim vicit. Caesar fallal kerítette be a várost és vízvezetékekkel látta el, mely még maig is fönmaradt. Vallia a vandálokat telepítette ide négyszáztizenháromban. A régi Boeticából ilyformán Vandaluzia, majd Andaluzia lett. Fővárosukká tették, nemkülönben utódjaik a gótok is. Vitiza királynak trónfosztott fiai Julián gróf ösztönzésére az arabokat hívták be a félszigetre. Hétszázötvenegyben be is jöttek Tarik vezérlete alatt s két évre reá már Sevilla a birtokuk. Később a cordobai kalifák jármában nyögött, míg végre ezerkétszáznegyvennyolczban keresztény kézbe került. Ujabb korban is érezte a hódító Napoleon és Wellington kardját, de tönkretenni egy sem tudta. Barbárság is lett volna, mert eltekintve érdekes multjától, oly nevezetességeket rejt magában, a minőket igen kevés város az egész országban.

Kezdjük a Giraldán, melyet a világ nyolczadik csodájának tartanak a spanyolok.

Egykoron minaret volt ez a karcsú torony, a honnan a muezzin imára szólította az áhítatos mohamedánokat. Utóbb üdülő helye az esti szellőben a hatalmas kalifáknak, majd csillagvizsgáló torony a művelt Abderrhaman idejében. Száztizenöt-méter magas torony, melynek tetejére kényelmes menedékes út vezet, nem lépcső. Legtetején egy ezernégyszáz kilogrammos szobor áll, kezében kereszt zászlóval, a hit symbolumával. Építette a híres Algeber, az arab számok atyja és Ruiz Fernando, aki az arab és a keresztény építési motivumokat rajta egyesítette. Hetedik Ferdinandról mondják, hogy a toronyra fellovagolt, a mi nem is oly hihetetlen. Nagyobb mesterség volt lelovagolni róla. A gyönyörű kilátás kedvéért érdemes a fáradság. Látni a végtelen rónát, a kanyargó Guadalquivir vizet, a hatalmas arénát, a bikaviadatok színterét, mely húszezer embert fogad magába; az Alkazart, alattunk a hatalmas dóm, melynek harangjai annyiszor hívták a népet az autodafékra; Pilatus és Murillo házát — már egymagában is gyönyörűség.

Alattunk a sevillai dóm, legnagyobb temploma az országnak. San Fernando•építette a régi mór mecset helyére a Giralda mellé. Fogadalma volt ez a városnak. Oly valami nagyszerűt akart emelni, hogy az utókor azt fogja hinni róluk, hogy „örültek voltak.“ A templom nagyságáról elegendő fogalmat szerzünk, ha azt tudjuk, hogy középhajója csak tizenkét lábbal alacsonyabb, mint a sz. Péter templom hajója. Stílusa gót, keverve arab és reneszánsz elemekkel. Hajója van öt. Nagy kár, hogy a főhajó közepén emelkedik a coro. A gyönyörű üvegfestmények, ablakrózsák, Krisztus életének finom fametszetei, a nagy arányok — mind megkapó hatást kelt. A husvétii gyertya itt akkora, mint egy hatalmas árbóc, többet nyom ezer kilogrammnál. Köröskörül kápolnák vannak, telve műemrek festmények, szobrok és kincsekkel. Ezért zárják el őket erős

vasráccsal a templomi közönség elöl, a mi az utast azonban nagyon bántja, mert egységes áttekintést nehezen szerzhet. A kápolnában van az a világhírű munkája Murillónak, melyen paduai sz. Antalt ábrázolta. A láb kidolgozása oly remek e képen, hogy festők állítása szerint a festészet varázsa itt már a tetőfokát érte, ennél tovább nem mehet. A sekrestyében van pedig Goyának világhírű műve: szent Jusztina és szent Rufina, a templom védőszentjei. Egészen külön áll még szent Fernando kápolnája, hol a szent király teste pihen lovagöltözetében. Itt nyugszik a hírhedtté vált Padilla, valamint Alfonz király, a kit bölcsességéért német császárnak is megválasztottak.

Az Istennek ily fönséges hajlokában mintha közelebb érezné magát az ember is a Végtelenséghez. Imája együtt tör fölfelé a tömjénfüsttel, mely odafönn felhővé izmosodik, mint az ima erővé.

Alig teszünk néhány száz lépést a hatalmas dómot elhagyva, máris a mór *Alkazar* előtt állunk. A régi dicsőséges mór uralomnak az Alhambra után legépebb műemléke. Külseje éppenséggel nem árulja el belsejének szépségét és gazdagságát. A különbség az Alhambra és az Alkazar közt az, hogy míg az előbbi még teljesen a régi állapotában maradt fenn, addig az utóbbi csupa pazar költségű renoválás műve. De ez oly tökéletes utánzata az antiknak, oly korhű, hogy tévedésbe ejti a szemlélőt, vajjon az új-kor utánzó művészetét csodálja-e jobban vagy a régi kor megkapó emlékeit-e?

Egykoron a római praetorok lakául szolgált, a honnan neve is. Al-Kaszr annyi mint Kaszr-Caesar lakása. Abderrhaman építtette oly fényesre, hogy a keresztény királyok is megírgyelték s Sevilla elfoglalása után idejük nagy részét itt töltötték egész a mostani időkig. Itt született negyvennyolczban Maria Isabella is, minek emlékére azt a termet most pazar arany diszítéssel látják el.

A bejáratnál castiliai oroszlán fogad fején koronával s előlábával keresztet tartva és e felirással: ad utrumque. Vezetőnk mindenekelőtt egy oszlopcsarnokos udvarba vezetett, ez a kisasszonyok udvara. Itt fogadta ugyanis a mór király azt a száz leányt, akiket a vidék évi adó fejében neki átnyujtott.

Ebből nyitunk be az Alkazar legfényesebb termébe, a követek termébe, a sala de los embajadores-ba. Magas kupoláján és négy balkonján azok a legfinomabb kivitelű arabeszkék ragyognak az aranytól s oly könnyedén kapcsolódnak egymásba, mint a legfinomabb brüsszeli csipke szálai és oly gyöngéden hajladoznak, mint a legszebb koszorúfonatok. Csodálat fogja el az embert az ornamentikának ezen minucziósus alakjai fölött, a hálók, a stalaktitok és stukkók ezen művészi alakítása, bonyolítása fölött, a mint egymáshoz közelednek, egymásba fonódnak és távolodnak, mialatt már ujakkal hasonló vagy még fantasztikusabb alakot adnak. És mindez csak csupa téglá, vakolat, agyag, színmozaik,

festés és aranyozás. Szép és meglepő, fantasztikus és örületes. A szem káprázik, a gondolkodás beleszédül; pihenőül alig szolgál az az egy-két gótirás és spanyol czimer vagy a királyok közbeszótt medailonjai vagy Padillának alakja, kit Don Pedro helyzetetett az arabeszkek közé.

És így megy ez teremről-teremre. Kezdve V. Károly termén és haladva Pedro hálósobáján és más egyéb szobáin át egész a babateremig és Padilla szobájáig. S a mily meglepően fonódnak egymásba a korán mondásai a míg egy-egy darab gyönyörű arabeszket nyújtanak, ép oly meglepőek az alsó oldal-falak fayence díszítései, ezek a rendetlen keveréknek látszó, de valóságban a legjobban kiszámított s a legszebben elrendezett cserépmozaik munkák.

Az Alkazar kertjei és fürdői ma már elég elhanyagolt állapotban vannak, de azért még mindig bizonyos varázserőt gyakorolnak, mintha az ezeregy-éjszakának meséi megelevenednének képzeletükben, úgy érezzük a hajladozó, buja pálmák és narancsvirágok, a myrtusbokrok és cyprusok s a csodásnál-csodásabb virágok láttára. Terraszok terjeszkednek egymás fölött, tavak adják át egymásnak vizüket, hogy hűsítsék a levegőt, mely izzó; hogy szelidítsék a napsugárt, mely perzsel. Itt az a nagy medencze, a hol a régi királyok halászgattak unalmas óráikban; odább uj és uj medenczék szökellő vízsugárral, melyeknek cseppjei úgy ragyognak a szerte terjedő fügefák és gránátalmák levelein és azon a korhadt narancsfán is, melyet már a mórok is itt találtak, a melynek hosszabb az élete immár ezer esztendőnél.

Amint a forró kerti levegőről a fürdőkke lépünk, egyszerre kellemes hűvösség fogad. Itt van az a medencze, a melyben egykoron a hárem hölgyei és don Pedro kedvese Donna Maria Padilla szokott fürdeni, míg törvényes neje a szomszéd börtönből nézte férjének galád tetteit. A mialatt Padilla fürdőzött, don Pedro és barátjai azalatt mulattatták; és hogy lovagiasságuk netovábbját is megmutassák, mint a féleszű Lichtenstein lovag, ki ideáljának mosdóvizét megitta, ők is ittak a fürdő vizéből. Egyébként csak Padilla volt az, a ki fékezni tudta ezt a zabolázatlan, vad és kegyetlen királyt, a ki úgy változtatta kegyenceit és kegyencznőit, mint más ember a gallérjait és nyakravalóit. A Guadalquivir partján áll az ugynevezett arany torony. Ide zárta be örökre azokat, kiket már megunt vagy a kiktől félt és itt őriztette azon kincseket is, melyeket Kolumbus hordott össze amerikai útjaiban. Hogy Padillának kedveskedjék és hogy valami eredetiségben lelje gyönyörét maga is, minekutánna már megcsömörlött a jóléttől, a kert egy részén a téglák közeibe igen vékony óncsöveket helyzetetett el, melyeknek nyílását a gondtalanul járó-kelő nem veszi észre. A mint a vizet megereszti az a sok száz cső magas sugárban bocsátja fölfelé a vizet. Nem kis meglepetésére szolgált ez Padillának és hölgyeinek, midőn e váratlan esőbe belekerültek és gyors szökkenésekkel virágon, bokron keresztül

menekültek a csodálatos fürdőből, ő meg oly jól mosolygott rajtuk és csodálta önmagának genialitását.

Búcsút mondtunk a fecsegő vízsugaraknak, a tündéerkert csalitjainak, a muzulmán arabeszeknek, az ezeregyéjszakának, és tovább ragadt magával a kíváncsiság az egykori arab kalifatus székhelyére, Cordovába.

* * *

Spanyolország gyöngyétől, Murillo városától nem messzire fekszik Cordova, ott a Sierra Morena aljában. Az egykori mór világ jellegét erősen magán tartja. Utczái szűkek és kigyóyszerűen tekerőznek; házai lapos fedelűek, színük fehér, díszítésük mór ívek vagy gót és reneszánsz minták. Legnagyobb csend honol a városban, embert alig látni, hacsak nem a vízfordókat, meg a koldusokat. Mintha az egész város kihalt volna, csak estére bujnak ki oduikból, hogy a Gran Capitán sétányon töltsék az estét, jóformán az éjjelt. Aszott képű cicerone követi az embert tisztességes távolságban, miután visszautasítottuk felajánlott szolgálatát, mert valóban nincs is rá szükség. Az egyedüli, de annál nagyobb nevezetességbe, a mesquitába szinte belebotlik az ember, primitív magyarázatainál többet hoztunk magunkkal szellemi tarsolyánkban.

Itt vagyunk tehát Traján és Hadrián, Seneca és Lucanus földjén. Itt állunk a kőhídon, melyet Trajanus építtetett s a mely úgy daczol az idővel, mint az idő a végtelenséggel. Valamikor a feníciaiak idejében híres volt olajbogyó termeléséről, ezért nevezték el Corteba-nak, az az olajmalomnak. Caesar itt töltötte ki boszúját Pompejus fián, Sextuson. Sorsa azontúl olyan, mint Sevilláé. III. Abderrhaman és II. Hakem alatt érte el nagyságának tetőfokát. A cordovai kalifaság ekkor világhírű volt. Magának Cordovának kétszázezer háza, ötszáz mecsetje, ötven kórháza, nyolczvan iskolája és kilencszáz fürdője volt. Ma lakóinak száma csak hatvanezer. Ipara akkor páratlan volt. A bőrkészítés tökélyét mutatja az, hogy a cordován és marokkán bőrt évszázadokon keresztül a legjobbnak tartották. Tudományos akadémiáját még Ázsiából is számosan keresték föl. Hogy az építészetben mire voltak képesek, megmutatta Abderrhaman a cordovai mecsettel. Ő maga mondta ki jellegjét: „Fejedelem, ha híre vágy építnie kell — s neve halála után sem enyészik el.“ Olyasmit akart alkotni, mely mindent fölülmuljon nagyszerűségben. S fölépítette húsz év alatt a mecsetet. Naponta maga is dolgozott rajta egy óra hosszat. A mi szépet csak össze tudtak hordani, az mind ide vándorolt. Jeruzsálem, Athenae, Róma márványt és díszítést szolgáltatott. Leo görög császár száznegyven oszloppal járult hozzá; igaz, hogy ő a keresztény templomnak szánta, de a mórok lefoglalták. Szép is lett és tündöklő. Egy arab író szerint „Nyugat mecsetje szebb, mint keleté. Délről tizenkilenc kapuja nyílik, a közepén levő finom aranylemezzel van bevonva. Négyezerhatszáz

lámpa ég benne minden éjjel, melyek miután ambra és aloéval tápláltatnak, oly fényt, olyan illatot terjesztenek, a milyent az Isten választottainak a hourik palotájában készítették.“

A mecset a régi alakjából sokat veszített. Áthaladva a narancsudvaron a mezquitaiba lépünk. Kívülről jóformán semmit sem mutat, de annál pazarabb belül. Valóságos oszloperdőbe kerülünk. Nyolczszázötvennégy oszlop sorakozik egymás után széltében, hosszában, miáltal hosszában tizenkilencz, szélességében harminczhat hajóra osztják a templomot. Maga a templom magassága nem nagy, csak 10 méter, ablakai sincsenek, innen a derengő félhomály. Az oszlopok mintha csak a földből nőttek volna ki, semmi alapjuk sincs; oly könnyedék, oly karcsúak, hogy szinte csodálkozik az ember teherhordó képességükön. Anyaguk márvány, gránit, porfir, alabastrom vagy jáspis. Alakjuk is oly változatos. Egyesek simák, mások vájtak, vagy csigaalakúak, vagy egyszerű hengerek. S azért ez mégis szép és harmonikus. Az oszlopok ívei fehér-vörös színűek. Végig menve a középső oszlopsoron, a Mihrabba, a szentek szentélyébe érünk. Körülötte csupa arany és drágagyöngy ékeskedett. Itt őrizték a Kóránt, melyet Otmár írt. Le is van koptatva szépen a márványlépcső a sok térdepléstől. Az arabeszek és stukkóknak és stalaktitnak ott van a főművészete. Műértők mondják, hogy ezek itt szebbek, mint az Alhambrában.

Midőn Cordova keresztény kézbe került (1236.) a mecsetet megszentelte az osmai püspök. A mezquita közepén egy keresztény szentélyt és chorust emeltek V. Károly király idejében. Az eszme nagyon szerencsétlen volt. Elrontották ezzel azt a remek mór emléket. Maga Károly is haraggal mondotta: „Amit ide építettek, azt máshová is építhették volna, mert a mit itt elpusztítottak, ahhoz foghatót sehol se találni többet a földön.“ Kétségtelenül remek szentély és chorus, csupa művészi fafaragvány, csupa tökély, mely nem pironkodik az arab művészet mellett sem. És symboluma annak, hogy a kereszt diadalmaskodott a félhold felett. Köröskörül az egész templomban ötvennyolcz kápolna van ugyanannyi oltárral. Ezeket is vasrács zárja el a közönségtől, mint Sevilában, pedig ezekben kevesebb a műkincs. Szinte bántja az embert, ez a zárkózottság, ez a bizalmatlanság, mi nem vagyunk az ilyenhez szokva.

A cordovai határban mutatott vezetők egy romhalmazra, mely egykor „virágos város“ volt, a nagy Abderrhaman sultánjának mesés palotája, a Medina Azzahra. Nyolczszázhuszmillió koronájába került, a mi pénzünk szerint, de nem is volt párja ennek a kéjlaknak sehol. Még a sultana fürdője is csupa drágakövel volt kirakva. Hatezer odaliszk élte itt világát, tizenkétezer testőr vigyázott minden lépésükre. Elpusztult mindez úgy, mint a helyén épült szegény kolostor. Vanitatum vanitas.

Miután végig gondoltunk a mult szomorú emlékein, szinte kábult fejfel

siettünk a nagy sétányra, a Gran Capitanra, hogy megpihenjünk s élvezzük az esti korzó látványosságait.

Az úri nép és a munkások egyaránt ekkor veszik ki részüket az üdülésből a forró nap nyugtával. Zsúfolásig megtelik a sétány közönséggel, mely föl és alá mozog szünet nélkül vagy a katonazene köré csoportosul s élvezi annak ránk nézve nem nagyon élvezetes művészetét. Közbe-közbe beleszól a templom nagyharangja, mely esteli imára hívja a népet. Oly különös ez a hang, mikor a harangot itt mindenfelé csak félreverik, vagy saját tengelye körül forgatják. Misztikus és borzalmas; az autodafék hangja ez. Mások asztalok mellé telepedve szürcsölnek frissítőket, vagy fekete kávé, vagy élvezik a legfinomabb csemegét, a melyeknek ízét soha nem fogom felejteni, a frissen hozott malagai szőlőt... míg végre éjjel után csendes lesz itt is minden.

GRANADA—ALHAMBRA—GENERALIFE.

Annyi és oly válogatott alakja a vendégfogóknak, a Bauerfängereknek egyebütt sehol sincs a spanyol félszigeten, mint Granadában. Az ember alig lép le a vonatról, annyian megragadják egyszerre, hogy rablók közt képzelheti magát. Egyik olaszul kiabálja az ember fülébe fogadójának olcsóságát, másik francziául annak előnyeit, angolul annak közelségét az Alhambrához — és ezalatt a podgyáson összemarakodnak, kettenhárman húzzák-vonják jobbra-balra s viszik magukkal a meglepett utast s az ember csak nagy erőfeszítéssel és oldallökésekkel segít magán, enyhítve kedélyének viharos hullámzását néhány alaposan magyaros kiszólással, a mire akkor következett a reakció, midőn egy társaskocsiba nagy nehezen belevergődtünk. Négyes öszvérfogatunk éles csilingelését túlkiáltotta a hoppon maradt vendégfogók és hordárok gúnyos kaczaja, vihogása meg átkozódása. Olyanok ezek az emberek, mint a ragadozó madarak. Neki esnek az idegennek csapatosan s mindegyik akar belőle egyet harapni, mert a préda nem valami gyakori. Sok az eszkimó és kevés a fóka. Még az angolokból kerül ki a legbővebb lakmározás, más nemzetbeli ritkán téved ide; szórakozás czéljából bizonyára nem, ha csak nem tanulmány végett.

Jó félóráig vágattunk a városon keresztül föl az Alhambrába. Mert a spanyol öszvérfogat mindig rohan; a kocsis valami különös vonyító hangon nógatja a jámbor állatokat s nem néz senkire és semmire, mi útjába akad. A régi mór stílű szűk utcákon is vágat s az emberek alig hogy be tudnak ugrani a kapukon a veszedelem elől. Veszedelmes hajtás ez még arra is, a ki benn ül, de egyetemesen szokásos, tiltakozásnak helye nincsen, legfeljebb kinevetnék a gyáva-vaságot.

A Vega völgyben haladunk, melynek zöldbársonyos pázsitját az aranyat adó (dat aurum) Darró és a Xenil öntözi. Nyugatra az Elvira, keletre a Sierra Nevada emelkedik örökösen hófödte csúcsával a Mulhacénnel. Dombra kapaszkodunk, mely a Nevadából ágazik ki, ez a domb a mi utazásunk célja. Itt van az Alhambra.

Dús termékenység és természeti szépség mindenfelé. Nem csoda. A mór hit szerint a hetedik paradicsom Granada fölött van. Egy csöpp leesett belőle a földre s Granada gyönyörteljes édenét hozta létre. Hogy vágódjunk már egy kis friss levegő után; hideg forrásvizet mennyire szomjúhoztunk, míg végre itt megleltük mindkettőt. A hófödte Nevada állandóan hűti a forró levegőt, mely ellankasztja az izmokat, elbódítja az agyvelőt, fullasztja a tüdőt. Oly üde itt a természet, oly enyhe és kellemes az éghajlat, oly fűszerek és illatosak a növények s oly hűsítőek patakjai. A természet varázsát pedig még szebbé, még titokzatosabbá teszik a költészet és művészet gyöngyei, régi idők tündéri palotái, melyek hatalmas kalifákról, szépséges sultánokról s ábrándos lovagokról regélnek; s mintha a tündérligetek myrtusillatába ambra vegyülne s mintha a patakok dallamos, epedő románczokról csevegnének.

A midőn az arabok a nyolczadik százban megvetették lábukat a félszigeten, itt a syiriai törzs telepedett meg. Várat építettek maguknak azon a helyen, melyet Alcarabnak neveznek s elneveztek Hisu-Ur-Romman-nak, a Gránátfák kastélyának. A körülötte keletkezett város innen kapta nevét. A hatalmas dombon épült erősséget várfalakkal és tornyokkal vették körül, vörösre festették ezeket, miért is Alhambra, vagy Vöröstorony lett a neve. Vagy éppen Alhamar alapítójának nevét őrzi, ez a nevezetessége minden időknek.

Nyolczszáz esztendeig dúslakodtak déli Spanyolországban az arabok. A keresztényeknek szomorúan kellett nézniök, hogy a legszebb föld nem az övék. Végre is ütött a szabadulás órája. Granada lett a mór dicsőség sirja. E sirből kelt ki a spanyol dicsősége. „Kiszedem ennek a granátalmának minden szemét egyenkint“ — mondogatta Katholikus Ferdinand. Szavát beváltotta 1492-ben. Egy hatalmas épület, a Santa Fé, a Szent hit őrzi emlékét az utolsó diadalnak. Az utolsó kalifa, a kis Boabdil egy sziklaoromról tekintett vissza a paradicsomra. Ezóta nevezik e sziklát el ultimo sospiro del moro-nak. Elment Afrikába, hogy soha többé vissza ne térjen.

Átlépve a nagy kapun, mely az Alhambra kerületébe vezet, hatalmas plátánok, jegenyék és gesztenyék lombdús útján haladunk fölfelé a várba. Elöttünk a bejárat, az Igazság kapuja. Itt tartotta igazságosztó ítéleteit a kádi. Ott van a hatalom jelvénye, a kéz is, mely fölött kulcs vagyon. A mórok azt szokták mondani, hogy akkor vész el Granada, ha a kulcsot eléri a kéz. A körelief nem mozdult meg, de Granada elveszett. Fölötte Madonna trónol a kis Jézussal. A

kapu alatt van egy kis oltár, a melyen az elfoglalás ötödik havi fordulóján (1492. jún. 2.) szolgáltatnak első sz. misét. Feljebb a borkapuzhoz érünk. Itt adták át a granadaiak az adó fejében járó bort a mór udvar számára. Ez vezetett be az egykori téli palotába, melyet V. Károly lerontatott s helyébe egy új palotát, vagy mint vezetőnk mondá, egy Mária templomot akart emelni. Az építést megkezdte, de soha be nem fejezte. Pusztá falak meredeznek magasan, hatalmas dór oszlopok csoportosulnak, hogy terhet hordjanak, de hiába váraognak. Még tetőzetet sem emeltek följük, rom maradt az, minek gyönyörű munkának kellett volna lennie.

Mielőtt az Alhambra emlékeit megtekintenők, üdítő vízzel nedvesítettük kiszáradt torkunkat, mely itt a cisternákból való. Granadának ugyanis nagyon kevés a kútja, vize rossz és meleg. A város lakói ennélfogva az alhambrai vízre szorulnak. Ez nem forrásvíz, hanem a Darro vize van felszorítva mintegy száz méternyi magasságra s két víztartóba összegyűjtve. Innen kapták vizüket a szőkőkutak s innen húzzák szakadatlanul a vizet most is. A vízfordók csekély pénzen töltik meg hosszú hordójukat s szerte viszik a városba, ki száron, ki a saját hátán. A víz nagyon kellemes, friss, szinte jéghideg, mert hosszú földalatti útjában a folyóvíz egészen megtisztul és megfrissül.

Mialatt itt pihenünk, egy különös ruházatú és ábrázatú öreg állott elibénk. Fekete ábrázatán oly rikító volt ősz császárszakálla, mint régi spanyol öltözetén a sok czifraság, izléstelen sallang. De hát ő nekie különbnek kell lennie a többi szegény halandónál, lévén ő a granadai s egyúttal az összes spanyol cigányoknak (chitánok) királya. Szegényes királyság ez nagyon, midőn nap-hosszat itt kell ácsorognia az Alhambra körül, hogy fényképét idegen utazókra rásózhassa két peseta fejében, mert ez a főjövendelme az ő királyságának. Poséba vágja magát ez a szegény öreg király, plasztikai kifejezést akar adni nagy hatalmának, pedig hát nagyobb a hatalma a mi falusi kisbiróinknak, mint a chitánok királya ő felségének. Az Alhambra magaslatairól átlátni az Elvira hegyoldalára. Itt laknak ezek a cigányok rozoga viskóikban, hegyoldalba vágott üregekben. Nyomorúságuk nem csekélyebb a mi falusi vályogvető vagy vándorcigányainknál. Foglalkozásuk sem különb. Zenészek, kovácsok, lókupeczek. Akkor szabadságuk nincs, mint a mi vándorfeketéinknek, kikkel bizonyára egy időben szakadtak el keletről, midőn a hatalmas Tamerlán kimozgatta India népeit lakaikból. Ők egészen idáig szaladtak s itt is maradtak. Teljesen törvény alatt állanak, kóborlásokról már leszoktak vagy leszoktatták őket. A viandantes, kóborlók már ritkábbak és ezek is inkább az erdőket bujják, azért bizonyos félelemmel tekintenek rájuk a többiek. A hadseregben a legjobb lovas katonákká válnak. A kereszténységet még csak elvállalják, de a házasságkötést nem. Erre nem tudják őket rászorítani. Az ő házasságuk nagyon egyszerű és nagyon eredeti. Az ifjú

a leányt, a ki neki tetszik, elrabolja, egy más faluba szökteti. Nehány nap múlva azonban visszatér a megszökött pár magától. A rokonság összeül, hogy igazságot tegyen. A szülők leszidják a szökevényeket, de csak formalitásból, azután összeölelkeznek, nagyokat isznak, nagyokat mulatnak s megvan a házasságkötés. Már III. Károly megadta nekik a polgári jogokat s a nemzetbe akarta őket olvasztani. Hasztalan fáradozott ezen ő is, meg az inquisitio is, mely elégette sátraikat, kőpadra vonta, hogy keresztényekké tegye. III. Fülöp nagy részüket a mórokkal együtt ki is űzte az országból. A kik megmaradtak, azok legalább látszólag áttértek. A mialatt vezetőnk mindezt elmagyarázta, ő fensége elégedetten s kegyes mosolylyal integetett, bólingatott fejével. Kezet szórítottunk vele azzal az önérzetes tudattal, hogy királylyal paroláztunk s hogy ilyen kitüntetés nem minden halandót ér, hacsak ő felsége kedvéért Garandába nem jön.

Ötödik Károly rompalotájához támaszkodik a mórpalota. Kezdjük meg utunkat ott, ahol maguk a mórok kezdték és befejezték a napot, a myrtus vagy tóudvarban. Myrtusokkal körülvett, tizenhat méter hosszú medenczétől vette nevét, melynek vizében végeztek a mórok szokásos vallási mosakodásukat s a melynek vizében ma már csak néhány aranyhalacska tengődik. A tó körül szűkes járda s ezentúl díszes oszlopcsarnok, mely fölött finom czédrusfás faragványos menyezet terül el. Falait, mint már egyebütt is láttuk, díszes arabaszkek tarkítják vegyesen arab feliratokkal és jeligéekkel, de melyek úgy összefolynak az arab ornamentika különlegességeivel, hogy egységesnek tekinti első pillanatra az ember. Isten az egyedüli győző — ez fordul elő legtöbbször. Midőn ugyanis a mórok elfoglalták Granadát, a nép ezt kiáltotta: A sultán a győző! — ő maga pedig: Isten az egyedüli győző! Más egyéb felírások is tarkítják a képet vagy alkotják a kép keretét, mint: „Isten a menedékünk minden bajban“, vagy „nincsen ajándék hacsak nem tőle“ és mások.

Legáltalánosabban ismert rész az Oroszlán udvar. Százhuszonnégy oszloptól körülvett tornác, melynek közepén tizenkét oroszlán tart egy negyedfél méter átmérőjű vízmedenczét. Ezerháromszázhetvenhétből valók ezek a monstrum-oroszlánok. Fejük nem is oroszlánfej, talán hamarább párduczfej, testük merev és idomtalan és nehézkes; olyan egyiptomi kőfaragásra emlékeztet az egész csoportot. Valami fönséget és erőt akart adni fejüknek alkotó szobrászuk Aben Cenciud, de bizony csak komikumot produkált. És lám ezek a művelt arabok mennyire lelkesedtek érettük, micsoda magasztalásokkal illették egész az émelegységig. A medencze felírása szerint: „Te, ki ezen oroszlánokat nézed, gondold el, hogy tökéletességükhöz semmi más sem kívántatik, mint az élet.“ — „Isten ne adja, hogy e szép kert valaha versenytársat kapjon.“ Az udvar mondja önmagáról: „Semmi alkotmány nem állhat meg mellettem. A hold is megszágyenül, ha velem versenyez. Ha a nap megállana, nem lenne csoda, csak azért állapodnék meg,

hogy ragyogásomat lássa, mert hiszen a menyei lakókat vakítom el fényével ; az ég körei mellettem elhomályosulnak.“ „Páratlan e medence itt. Allah nagy és ő akarta, hogy a szemlélőnek szeme csodálattal csüggjön rajta.“

Egyébként ez a dagályos és ízetlen magasztalás is érthető. A költészetnek ez a hízelgése nagyon hízelgett a kalifáknak ; másrészt ők maguk tényleg csodálhatták az oroszlánokat, mert vallási tanaik szerint szobrot készíteni nem volt szabad és a midőn e tilalmat áthágva gyakorlatlan művészetükkel mégis tudtak valamelyes alakot teremteni, úgy megörültek ennek, hogy szavakat alig találtak gyönyörűségük kifejezésére. Meg azt sem szabad elfelednünk, hogy az arab az ő műveltségét és művészetét pöffeszkedve, más halandókat lenézve hirdette mindenha.

Jobbra menve az Abencerrajes termébe jutunk. Sötét emlék, véres kegyetlenség tapad hozzá. Középen egy sekélyes medence van szökőkúttal. Véres nyomok tarkítják a márvány padolatot. Csak az a rész maradt fehéren, a hova a fej, kéz, láb és pallos jutott. A kis Boabdil sultánt megcsalta felesége a gyönyörűséges virágszál, Zoraida, egy Abencerrajeval. Úgy mondta neki a gonosz Gomez, hogy ő látta saját szemével. Boabdilnek sem kellett több. Nem tudta, hogy melyik Abencerraje a csábító, hát megölette valamennyijét, harmincznégyet. Egyenkint szőlítették be őket s itt a medenczében vették fejeiket. A terem kupolája legremekebb stalaktit. Mint a csepegőkövek, úgy lógnak a levegőben ezek a gyönyörű faragványok. Eredeti festésüknek, arany, kék és vörös színeiknek élénksége annyi száz éven át alighogy megkopott. Oldalán fénymázás cserpek a legfinomabb kivitelben és legélénkebb színekben. V. Károly ajándéka ez. A hiányokat pótolják ugyan utánzatokkal, de annyira nem tudják eltalálni az eredetit, hogy kevés gyakorlattal egyszerre megkülönböztethetők egymástól.

Átmenve az oroszlánudvaron, átellenben van az igazságszolgáltatás három terme. Itt adott hálát Ferdinand és Izabella a szerencsés győzedelemért, itt hangzott fel először mórteremben az ünnepélyes Te Deum. Majd a két testvér termébe érünk. Hasonló diszítés ragyog felette, mint az Abencerrajok termében. Egy hatalmas kőedény áll benne, mely telve volt arannyal, midőn kiásták. Ilyet kettőt találtak V. Károly alatt. A terem végén erkélyes laka volt a szép Rajának, a legkedveltebb háremhölgynek. Pompás kilátás nyílik innen a myrtus, thuja és narancsokkal telt kertre. Magának a lakásnak a padolatából érzé ingerlő illatszerek füstje és ambraillat tört elő, hogy az öltözködő sultánát mintegy uj álomba ringassák.

Szűk, sötét folyosók vezetnek a mór-fürdőkébe, majd a sultán nyugvó termébe. Itt pihent fürdés után a misztikus félhomályban, mialatt a szemben levő erkélyről andalító zene kísérte álmoképeit. Végig kalandozva a titkos folyosókon, melyek a föld alá vezettek s a melyeken a városba, sőt azon túl is lehetett menni, egy érdekes terembe érünk, a titkok termébe. Sajátságos építése

van ennek. Az ember az egyik sarokban valamit sűg a leghalkabban és a másik sarokban ugyanaz ép oly tisztán hallatszik. Eredeti speczialitás, ez volt az ő játéktelefonjuk. Építészeti szempontból mindenesetre igen érdekes. Megfejtését a dolognak nem tudtuk meg.

Végül még a trónterembe lépünk. Ez a legterjedelmesebb szobája az Alhambrának. Belül pompázó dísz, földig érő ablakai a külső természet kecses-ségére nyújtottak kilátást. A falak a legváltozatosabb alakokból összerótt csipkehálóval földvék. Itt fogadta trónusán a szultán az idegen követeket, az afrikai fejedelmeket, itt vették át az adójukat. De itt is adta át ünnepélyesen Boabdil az Alhambrát és Granadát Ferdinandnak. És Ferdinand itt adta meg engedélyt Kolumbusnak fölfedező útjára. Kolumbus először nem nyert meghallgatást és távozott a nem messze levő Santa Fébe. De csakhamar futárt menesztenek utánna s visszahívják. A királyné ekkor egy ezüst szelenczét adott át neki telve arannyal, hogy hajóit felszerelje s induljon útjára. Itt alkudozott most ez a koldus, aki vállalatának sikeréről annyira meg volt győződve, a hatalmas Ferdinanddal.

Ez volt a híres tündérpalota, ez volt az Alhambra. A mór hatalom utolsó fészke; a mór művészet legszebb emléke. A sas lecsapott a karvalyra és szertetpte. A kereszt fénye elhomályosította a félholdat. Mohamed kaftánya sem tarthatta volna fönn tovább a tespedő mór uralmat. Elköltöztek a pogány hősök; magukkal vitték szép Rajáikat; elhervadtak a damascusi rózsák, megrepedeztek a libánoni czédrusok; az ambra és aloé illata szertefoszlott a levegőben, mint szertefoszlott a mór hatalom; tömjénfüst szállt a Nevada felé, dicsősége a keresztnek, záloga a keresztény civilizáczióknak.

* * *

Parányi cypruság. Úgy el-elnézem megszáradt fáját, megfakult kis leveleit. És feléled emlékezetemben annak a nagy cyprusnak a képe, mely ott a távol világban, hol perzsel a napsugár, éget a szenvedély, tombol az érzelem: ott az egykori arab kalifák kéjlakában éli elpusztíthatatlan életét. Felébred emlékezetemben a cyprusnak poétikus, de szomorú története; Zoraya, a csodaszép sultana regénye. A kis cypruság minden levélkéje egy-egy Abencerrajeről, azoknak ártatlan vérééről beszél; a kis ág a gonosz Gomezról, a Zegriss család ördögéről regél.

Az Alhambra díszkertjéből, a spanyol Granada paradicsomából hoztam magammal a kis ágot; ott törtem le a szép sultana cyprusfájáról, kinek történetét érzelmes szívű sennoriták már annyiszor megsiratták.

Az Alhambra mögött emelkedik a mór királyok egykori nyaralója, a Generalife. Karcsú, tornyos épületeiről azt hinné az ember, hogy kolostor. Pedig

kéjlik, a melybe egykor a kéjnek és gyönyörűségnek nem volt szabad belépnie s a melyben később lánczokkal, vastag falakkal és őrtornyokkal tartották fogva a mámort s a szenvedélyt.

Achmed granadai királynak — egy évezreddel ezelőtt — fia született. A csillagjósok fényes jövőt jósoltak a trónörökösnek. Hatalma nagy leszen, a Próféta vallását ki fogja terjeszteni egész a Pyreneusokig. Bölcsességét irigyelni fogják a legbölcsebb arabok, mert ő „tökéletes“ lesz, Al-Kamel. Jövőjének ragyogó napját csak egy felhő fogja elsötétíteni, a szerelem. Nem tudni, mikor jön; nem tudni, honnan jön, de trónusába fog kerülni. Ezt olvasták a csillagokból. Vigasztalására a tépelődő királynak hozzátették, hogy ha ifjú korában el tudja kerülni a veszedelmet, a felhő szertefoszlik, mielőtt a nap közelébe juthatna.

A hatalmas kalifa soká tépelődött, soká gondolkozott. Kezében élet és halál, de a szívnek ő sem parancsolhat. Határozott. Fiát elzárja a világ elől; elrejti a nőnép árnyéka elől is. Ezért építtette a Generalifet, ezt a ragyogó kastélyt, melyben a természet minden gyönyörűsége, a művészet minden remeke, a kényelem és jólét minden porczikája meglegyen, csak a szerelem legyen száműzött. Fényt és pompát árasztott a palota Al-Kamel körül, meg volt mindene, mit kívánt, csak nőt ne ismerjen meg. Anyjának dajkájára nem emlékezett, más nőt képben sem látott. Vigyorgó fekete rabszolgák szolgálták ki s egy bölcs arab, az ősz Eben Banabben volt tanítója és játszótársa. Így növekedett tudományban és bölcsességben Al-Kamel, míg végre megjött az ideje a bimbófeslésnek, a rózsanyilásnak. Al-Kamel megismerte a szerelmet; Eben Banabben fejét vesztette el, ő csak a szívét adta cserébe.

Így épült fel a Generalife. Pompás út vezet a vakító fehéren fénylő palotához. A levegő csendes, csupa virágillattal telített s csak néha-néha ragadja meg az illatot a szellő csöndes áramlata. A napsugár, mely lenn a völgyben vagy chinatok domboldalán még perzsel, itt a hegyen a hűs levegőn veszít erejéből, többé nem éget, hanem csodás fényével bevonja a csalitokat és bokrokat, a famagasságú leandereket és abutilon harasztokat, a kerti disznövények és vadvirágok ismeretlen alakjait. Oly üde itt a levegő s oly kedves minden. A szív elábrándoz, a gondolat az emlékezés világába téved. Csak a pajzánul tovasikló csermelyek csacsogása vagy vidáman futkosó patakok hangja, zaja vagy harso-gása akasztja meg elmélyedésünket. Mint a pajkos, vidáman ugrándozó gyermekek játéklármájára sem haragszik az, a ki szereti a gyermekeket, oly jól esik azoknak a jobbra-balra ugrándozó, egymást keresztül-kasul szelő patakoknak, vízeséseknek édes szavú moraja. A kis csalitok, törpékké alakított cyprusok, mint igénytelen buxusok hajolnak a csermely fölé, élvezve annak éltető nedűjét s mintegy megköszönve azt; míg a sötétzöld narancsfák, thujafák és cyprusfák egész méltósággal tekintenek le a pajzán gyermekekre.

Magának a palotának belső szépségéből semmi sem maradt fenn. Csak romjai az egykori pompának. Maradványok a gyönyörű arabeszekből, melyeket a mohó, a kapzsi angolok kaparó kése elől még meg lehetett menteni. Mert az angoloknak valóságos sportja az Alhambra felkeresése meleg nyári hónapokban. A Sierra Nevada örökös hófödte ormai kellemes hűssé teszik itt, míg odalenn kiállhatatlan a forróság. És valóságos mániájuk egy darab vakolatot, egy nyaláb füvet, virágot vinni ez emlékezetes helyről. A tornácok, erkélyek, szobák mitsem mutatnak. Nevezetesnek mondható kis kápolnája s ezen túl egy-két nagyobb terem, melyekben a Generalife régi birtokosainak arcképei vannak kifüggesztve, köztük Boabdil, a szép sultana királyi férje. E termekben lakott egykoron a halhatatlan Ximenes. Itt keresett gyógyulást az üde friss levegőn. S akit Avicenna receptjeit másoló tudós orvosok nem tudtak meggyógyítani, azt meggyógyította itt egy nyolczvan éves öreg asszony, saját maga készítette gyógyszereivel.

Valóban szépek és meglepőek a Generalife udvarai, vagy mondhatnók kertjei. Ezek terasseképen egymás felett emelkednek. Tavak és szökőkútak, dús növényzet és színes kavicscsal mozaikszerűen kirakott utak váltakoznak egymással. Különösen szépen tenyész a myrtus és a cyprus. Igaz, hogy a műkertészet megnyomorítja ezeket is, négyszög, gömb és mindenféle alakba erőszakolja, de a mit szabadon hagyott az emlék és a kegyelet, az annál pompásabb. Ilyen az a nagy cyprus, mely még az arab időkből maradt fenn s amelybe a keresztény uralom kezdetén akácztot oltottak. Simbolum ez, a régi vallás helyén virul az új vallás virága. És ilyen az a másik, amelyiknek egész története van, a sultana cyprusfája.

Boabdilnak, a kicsiny, de hatalomban és akaratban annál nagyobb embernek, a granadai mór királynak fogságába került egy gyönyörű keresztény leány. Azok közül a parázsszemű, olajbarna színű, kékbe játszó feketehajú, szenvedélyes spanyol leányok közül való volt, kik még Andaluziában sincsenek nagy számmal. Boabdilt elbájolta a leány szépsége. Nem lökte durva kézzel háremébe, mint annyi más keresztény rableányt, hanem megkérte kezét. A nagy úr a szegény rableány kezét! És Zorayából sultana lett. Királynő, kinek tekintete is parancs volt; szavának nem állhatott ellen senki. Boabdil nagyon szerette. Valósággal imádta. Elnevezte Elchiconak, piczinykének, Abunak, Abdallahnak s megtett érte mindent, mit csak megkívánt.

De Zoraya boldogsága nem lehetett állandó. A gonoszság, az ármány szőni kezdte a hálót s az aranyos bogárnak bele kellett kerülnie, hogy maga után csalja azokat is, kiknek készült a háló.

A király udvarában két lovagcsalád versengett egymással a hataloméért. Kioltthatatlan gyűlölettel és szenvedélyvel törtek egymásra. Az Abencerrajeok

és Zegrisek voltak ezek. Abencerrajeok túlsúlyra vergődtek, a szép sultana is jobban kedvelte őket, mint a Zegriseket. Ez pedig nagy sor volt, mert a királyné szava Boabdil szava volt; szent volt a mór király előtt, mint a Korán surája.

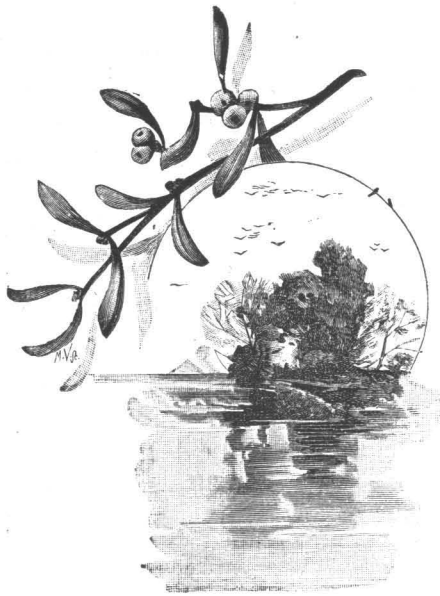
Jól látta mindezt Gomez il perfidó, a Zegrisek álnok családtagja s méltán tarthatott tőle, hogy minden befolyásukat elveszthetik, ha az Abencerrajeok a sultana rokonszenvét kellőképpen kihasználják. Gomez tehát a legvégsőre szánta el magát. Ha fel tudja ébreszteni Boabdil szívében a „zöldszemű szörnyeteget“, a féltékenységet, ügyük meg van mentve. Azt hazudta a féltékeny királynak, hogy a csodaszép Zoraya a Generalife nagy cyprusfája alatt egy Abencerrajeval bizalmasan beszélgetett. Ő látta saját szemével. Mint hűséges szolgája urának, nem tarthatta magában a titkot, mely gyalázatot hoz a granadai nagy urra.

Boabdil a lesújtó hír hallatára elszedült. Hát Zoraya hűtelen? Zoraya, kinek arcza pirosabb, mint a damascusi rózsa, szeme csillogóbb, mint Darfur özikéjéé, haja hullámosabb a pálmalevélnél s a ringó tó vizénél, Zoraya hűtlen? De ki a csábító? Nem tudni. Annyi bizonyos, hogy Abencerraje. Meg kell hálnia minden Abencerrajenak! De nagy ur, hatalmas kalifa, királya Granadának, hiszen harmincnyégyen vannak, egyik nagyobb hős mint a másik, éppen most tértek haza diadalról harmincz levágott koponyát hozva magukkal, talán mégis...? Nincs kegyelem, meg kell hálnia mindnyájának! Álnok Gomez jól dolgozott. Meg lehetsz elégedve az eredménynyel. A „zöldszemű szörnyeteget“ vére szomjuhozik, csak Zorayának nem ontja vérét; nem, nem tudná megtenni, de bűnhődni kell neki is.

Magához rendelte őket az Alhambrába kihallgatás czimén. Egyenkint léptek be az oroszlán-udvarból egy díszes terembe. Az első volt Albencarracx. Amint belépett, befogták száját s ledöfték. A második Halcinhamad, kire legjobban gyanakodott a mór király, szintén így veszett el. És így sorban mind a harmincznégy. A hely, ahol a kivégzés történt, egy kerek medencze szökőkúttal. Sötétvörös foltok takarják egyik oldalát, úgy mondják, hogy a kivégzettek véréből maradt oly piros. Valami borzalom fut végig az emberen, midőn rálép a helyre, hol harmincznégy ártatlan vére ömlött egy gonoszért. A szép sultana pedig börtönbe került. Boabdil többé nem hitt szavának. Szerette még mindig, de büszkesége legyőzte szerelmét.

Egy másik verzió szerint az Abencerrajeok közül néhány megmenekült, midőn Boabdil apródjától megtudták, mi történik odabenn testvéreikkel. Lázassátséggel rohantak haza, megfújták Anafil tárogatóját, s hadseregükkel az Alhambrába törve, ötszáz Zegriseket öltek meg. Így vettek vérbosszút testvéreik kiömlött véreiért. Gomez is elvette méltó jutalmát. A keresztény lovagok berontva a városba, kiszabadították börtönéből Zorayát és Gomezt megölték, mert bűnét bevallotta.

Ez a nagy cyprusfa története. Századok óta él a szép fa, egy oldala már kiszáradt, de mintha élete elpusztíthatatlan volna. Hány ezer és millió ember látogatta meg azóta és mindenki visz belőle legalább egy kis ágat s a cyprusfa győzi a fosztogatást. Úgy mondják, hogy akinek csak egy kis levelecskéje is van a sultana cyprusfájából, az mentve van minden féltékenységtől s az lebilincseli magának azt, kit szeret. Én ugyan nem hiszek benne, de ha valaki azt gondolja, hogy segít rajta egy cypruslevél, úgy azt tőle meg nem tagadom.

HAZAFELÉ.

Valenciától kezdve utunk valóságos vágatás volt. Célunkat elértük, feladatunkat teljesítettük. A mi az érdeklődés erejével hatott, azt megláttuk; s a mi tanulmányaink kiegészítése céljából látni akartunk, azt szemtől-szembe tanulmányoztuk. Futólagosan megtekinteni még azt a néhány helyet, mely útirányunkba esik s a hosszú fáradság után megpihenni, ez volt összes vágyunk.

Valenciáig megkínzott az átkozott forróság és a sok vasúti mizéria, azontúl megenyhültek kínjaink. Andaluzia egyhangúságát Castilia változatossága és Catalonia üdesége váltotta fel. Csak itt látja az ember, micsoda ellentétek országa ez a spanyolföld. Itt csupa termékenység, élet és gyönyör; pazar déli vegetáció, mely oly dús, oly buja, hogy szinte émelyít. Csupa narancs és fügefafa, olajfa és pompázó citrom; nagyszemű szőlő, édesebb az ambróziánál; rózsaszínű bor, mámorítóbb és tüzeesebb minden szenvedélynél. Meg nem kopott emléke annak a páratlan arab agrikulturának, mely paradicsommá varázsolta ezt a vidéket. Büszke is ez a nép a maga földjére, mert ez a föld látott legtöbb veszedelmet, legtöbb népet, legtöbb vereséget és diadalmat. Sehol annyi várrom, mint errefelé; mindmégannyi emléke a mult küzdelmeinek. Pazar is ez a nép, mert bővelkedik a javakban. De csapások is érik nem ritkán. És ekkor oly erővel, hogy éheznek a gazdag is. Egyszer a természet akkora termékenységgel lép föl, hogy nem tudják értékesíteni gabonájukat, gyümölcsüket; máskor semmi, de semmi sem terem.

Csupa gyönyörűség végigszáguldani e Kánaánon, míg kelet felől az oceán friss, üdítő levegője megenyhíti, meggyógyítja a lihegő tüdőt. S a midőn Barcelonában megállapodunk, már csak mérsékelt meleg a tengerhűsítette déli levegő.

Barcelona igen tekintélyes város, bár valami nagy nevezetességekkel nem rendelkezik. Elegáns úri város, pompás utakkal, terekkel, délszaki gondozott növényzettel. Különösen kellemes a tengerparti sétánya Kolumbusnak hatalmas szobrával. Színháza egyike a legnagyobbaknak, mert négyezer embert fogad be, kik tizenkét percz alatt tolongás nélkül kimehetnek. Legélénkebb utcája a Rambla. Ennek az élete, kivált éjjel, nagyon is hasonló a párisi boulevardok életéhez. Ugyanaz a változatosság, kaleidoskop, sőt még kevesebb válaszfallal, mint ott. Itt mindenki egyforma, a demokratikus világ igazi példaképe; amint-hogy Spanyolországban, mint láttuk, ez a dicséretes tulajdonság egyetemes. Azonfölül a mi Párisra emlékeztet az, hogy itt az intelligencia teljesen modern párisi. Az az egyszerű, de épp oly gondozott spanyol nőfrizura itt már egészen párisi divatúvá alakul s párisi kalap alól kandikál ki a régi spanyol mantilla helyett, mely egyébként délen is már veszté régi általános használatából. Az urak is francia gavallérok, csak itt-ott tűnik föl egy-egy jellegzetes széles karimájú spanyol kalap. Itt már a francia meg az olasz szó is gyakrabban felhangzik, de a hogy egyszer Perpignat elhagytuk, többé spanyol szót nem hallottunk. Isten hozzádot mondtunk ennek az érdekes országnak, mely megkínossa az utast, kiüríti zsebeit, de a mi je van, azt legalább szívesen megmutatja; nem úgy mint a németiség, mely minden haszontalan kődarabjéért márkákat akar bezsebelni. Jól esett visszagondolni a helyekre, hol kegyetlen katolikus uralkodók, büszke és hő spanyol grandok, pöffeszkedő és kéjelgő kalifák, ragyogó sultánák szellemével társalogtunk; hol ragyogó szemű sennorák és sennoriták szépségében s ruganyos bikaviadorok káprázatos ügyességében gyönyörködtünk. S a midőn a gyárvárosok gomolygó füstje elborította még a látóhatárt is ez ország felé, szinte fájdalmas érzélemmel mondtunk végbúcsút az álmok és a költészet e páratlan országának.

Nem találtunk egyhamar helyet, mely lebilincselte volna érdeklődésünket. *Marseille* kikötője egy tengerészt napokon át leköthet látványosságával; *Lyon* egy kereskedőt vagy iparost nagyszerű selyemgyáraival, de mit érdekl ez a lateinert? Mit érdekel az, hogy ha mindjárt második nagy városa is Franciaországnak? Az iparos és kereskedő nagyvárosokról az ember egy képet szerez és ezt tartja meg sablonnak. Igaza is van. Lényegében mind egyforma, legyen a neve Bordeaux, vagy Lyon, Toulon, vagy Orleans.

Mind jobban és jobban közeledtünk a fenséges panorámához, melynek nincs párja a continensen, a szép Svájcához. Lyontól egész Genfig az út folyton emelkedik, hogy jó magasra kerüljön a tenger színe fölé, melyről le sem fog igen ereszkedni egész Bécsig. Dús koronájú és kopár hegyeken keresztül bujkálunk félelmetes alagutakon, de melyek itt még csak szoktatóul szolgálnak az odább következő még félelmetesebbekhez. Tavak és vizesések szórakoztatják

szemeinket s mintegy csalogatnak, mintegy izleltetőt nyújtanak a fényes lakomából, melyekhez nemsokára hozzáülhetünk.

S valóban káprázatos is a kép, mely élénk tárul *Genfben*. Csakis ily természeti szépségek tudják még ébren tartani agyonfáradt idegeinket és lelkünket.

Bent a kristálytisztá tó vízében, mely gyönyörű kék, mint a fölötte elterülő égboltozat, tükröződik vissza a sok-sok kis város vagy község, mely partjain épült. Közepén sajkák, hajók és vitorlás csónakok rengenek, szeliden, dallamosan, ábrándosan; körülötte és a távolban magasra törő havasok pihennek; ősz fejüket, mely évezredes hótól ősz, meg nem billentik, mintha megannyian elátkozott nagykirályok volnának, kiknek szíve már nem dobog, vére nem háborog, kik megpihentek akkoron, midőn a természet borzasztó forrongásában ide tolta, ide szorította, ide átkozta őket időtlen-időkig.

A város, mely ott fekszik, a hol a Rhone a tóba torkollik, Svájcznak legszébb és legkedvesebb városa. Csupa tisztaság és gyönyörűség. Nem hiába francia Svájcban vagyunk, de hangzik is a francia szó mindenfelé. Kivált régebben, midőn még az a sok-sok politikai menekült nem tette oly kozmopolitává. Erősen kálvinista a nép. Még erősen ragaszkodik a nagy reformátorhoz, ki valóságos börlönné, siralomvölgygyé tette ezt a vidámságra predestinált várost. Az az indokolatlan ridegség immár csak az emlékezeté, de azért Genf még ma is protestáns Róma. A város, a természet páratlan szépsége vonzotta ide a fájaldalmában világjáró anyát, a mi Nagyasszonyunkat, Erzsébet királynét, míg egy erkölcsi chimera, a leggonoszabb kéz ki nem oltotta a legjobb szív életét. Emlék örzi emlékét a szörnnytettnek; átok hangzik minden ajkról, mely mellette elhalad; fájdalom kél minden szívben, mely a martirasszonyra gondol.

Elhagyva Genfet, nemsokára a legkedvesebb, a legregényesebb tó partjain vagyunk. Itt a *vierwaldstütti tó* partján *Luzern*, fölötte a nagy magasban *Rigi*.

Ez már nem olyan határozott alakú tó, mint a Genfi, melynek formája sarló. Ez a rakoncátlan gyermek ide-oda mozog, hajlong, kanyarog, bujkál, völgyeket vág, hegyfokokat nyaldos körül, csupa credetiség és regényesség. Ezért füzte ehhez a néphagyomány a nagy regehős Tell Vilmos szereplését is, ehhez a regényes és kalandokra kivált alkalmas tópartokhoz. Alig haladhat valaki néhány lépést a tó mentén a nélkül, hogy ujjabb és ujjabb Tell-émlékbe ne botlanék. A kegyelet megőrizte a nagy hős emlékét, de nagy vonásokban; az üzleti szellem, megteremtette azt a sok ezer helyet, melyet hozzá füz, hogy az utast legyen hová vezetnie, minél többször és minél fárasztóbb helyeken. Ez a túlélmes nép nagyon jól tud bánni a kegyeletes emlékekkel. Kenyeréhez tartozik.

Még egy harmadik tó nyújtott gyönyört felséges partvidékével, a zürichi. Talán nincs pontja Svájcznak, melyhez régebbi emlékek füződnének, mint ehhez. Az ősember már itt is lakott. Alig van néhány hely Európában, melyen az ősz,

természetesen megvédett lakóhelymaradványokat találnánk, de e kevés közt ott van Zürich. Czölöpépítményei, az az ősfészke az őseembernek, világhírűvé tették. Környéke csupa nyaraló, község. Maga Zürich a legjobb nevű városa Svájcznak. A tudomány és művészet góczpontja. Népe legműveltebb itt s a legműveltebbek közé tartozik az egész világon.

Utunk Tirol vadregényes vidékén vezetett tova. Jóval megkapóbb, jóval vadabb s éppen ezért szebb, mint német Svájcznak legnagyobb része. Az ember egyik csodálkozásból a másikba esik. Meredek hegyoldalokon robog tova a vonat, melyet örökké mos a zápor s a melyet csak a legnagyobb munka s a legéberebb gond tud jól megkötni s megkötve tartani. De azért az ember úgy érzi magát, mintha fogságban volna, mert nem lát egyebet, mint hegyet és eget s ha köd vagy felhő ereszkedik széjjel, egyikét sem látja, csak az a jó, hogy ez itt hirtelen jő s hirtelen megy. S a midőn Klagenfurt, Marburg, Gráz elmaradt mögöttem s a midőn a bájos Semmeringen leereszkedve Bécsbe értem, valami jóleső nyugtalanság fogta el lelkemet, közeledtem hazám határához. Végre ezt is elértem. Itthon voltam újra.

A boldogságnak, az önmegelégedésnek olyan érzelme ez, melyért magáért érdemes útra kelni. A visszatérő vándormadár boldogsága ez, mely bántatlanul lelte meg régi fészket. Az ember érzi, hogy valahogy megnövekedett. Könnyen felejtí a bajt, szenvedést és fáradságot. Erőt vett, mint Anteusz, az édes haza földjétől már akkor, midőn először lépett reá hosszú idő után. Mintha pihenőre sem volna szüksége, úgy érzi magát. Fáradhatatlan mindannak elbeszélésében, mit látott és mit tapasztalt. És közvetlenül beszél el mindent; otthonosan és bizalmasan olyan részleteket is, melyek nagyon érdekesek és talán nagyon fontosak is a tapasztaltak végeredményének kifejtésére nézve, de a melyeket papírra vetnie bajos, ha nem lehetetlen. Mert a mit a nagy nyilvánosság elé is mer bocsátani, azt már kothurnusban írja meg az ember. A nagy tanulság még is csak az utóbbi. Illuziói egy részben szétfoslottak, más részben megnövekedtek. De a szertefoszlókban is meg tudja pillantani a szépet, a megkapót. S bárha fülében újra meg újra megcsendül a dal: „Messze jártam, másutt is volt jó dolgom, — De a szívem csak azt mondja jobb otthon“, lelkében megmarad a leküzdhetetlen vágy, hogy újra meg újra vándorbotot fogjon kézbe, mert illuzióknak rabja az ember.

Adatok a főgymnasium történetéhez az 1900—1901. tanévben.

KOVÁCS EV. JÁNOS.
1841—1901.

Nagy esapás, szomorú veszteség érte testületünket.

Váratlanul, mint a villámsujtotta tölgy, sirba dőlt egy szeretett tanártársunk, Kovács ev. János.

Megrendülve vettük a gyászhirot, mert az ő múlásában megdöbbsentő pusztítását láttuk a halálnak.

Nem az anyatermészet lassú hervadásával enyészett el hasznos élete, nem mint elsárgult falevelet sodorta le őt a késő ősz fagyos szele; hanem titkon, lopva lepte meg a halál, akkor, a midőn megmentéséhez a legédesebb reményt fűztük.

Ügyszólván a tanári kathedráról lépett a sirba.

Egy végzetes kór, mely a mult év utolsó napjaiban fejlődött ki nála, rohamosan elbánt vele.

Arról panaszkodott, hogy a jobb lába fáj, szaggatásokat érez benne. alig bír rajta állni.

Azt gondoltuk vele együtt, hogy hülésből származott, köszvényes bántalmak kínozzák.

De bajának rendkívüli komolyságáról sejtelemmel sem birtunk.

Ő maga reménynyel, megadással és bámulatos türelemmel viselte a szenvedések keresztjét.

Naponkint többször felkerestük, de ajkáról soha egy panaszhangot sem hallottunk. Orvosai a lábfej gyors hidegülsését ugyan veszedelmesnek találták, de arra nem is gondoltak, hogy a beteg ágya mellett ott leskelődik már a kegyetlen halál.

Azt hitték, hogy amputálással megmentik. Végre is hajtották rajta a mütétet, de Kovács ev. János a mütét után többé nem ébredt föl. meghalt.

Némán, szótlánul néztük a halál romboló munkáját és a nagy veszteségtől még könyeink is csak nehezen törtek ki enyhíteni mély fájdalomunkat.

Lelkünk megrázkódott, szívünk minden idege megdermedt a féelmes és rettegett halál borzasztó megjelenésekor.

Tudtuk, hogy a kezdet után jön a vég, de a váratlan veszteség súlya alatt mégis alig birtunk megvigasztalódni.

Egész valónkat megrendítette a halál orvtámadása.

Ott láttuk a félben maradt munka nyomait, a meg nem valósíthatott reményeket, a be nem fejezett terveket, a nemes szándékot, a melyek mind testet akartak öltetni.

Kínos, fájó sejtelen szoritotta el szívünket. Hát ilyen az ideális munka embereinek a sorsa! Csendes elvonultságukban olyanok ők, mint a melegházi virágok, az élet egyetlen fagyosabb szellőjének lehelletére már összeomlanak?!

De megvigasztalódtunk. Ha fájdalmat okozott halálával, vigaszt és tanulást is nyújtott nekünk életének tartalmasságával.

Mert nem az él hosszú életet, a ki sokáig él, hanem a ki a neki juttatott éveket hasznos munkálkodással gyümölcsözővé tudja tenni, a kinek szerepe olyan, mint a jótékony felhőé, mely tovatünik, miután áldását a szomjas földre leönté. Ilyen hasznos, áldásos volt az ő élete.

Életrajzi adatait a következőkben foglaljuk össze.

Kovács ev. János született Kecskeméten 1841. szept. 19-én. Egyszerű, becsületos iparos családnak volt a gyermeke. Atyjától, kit az élet nehéz viszonyai megedzettek, egyenes lelkét, szelid vallásos édes anyjától pedig szerető jó szívét örökölte. Középiskoláit szülővárosában kezdte meg, majd Budapesten és Szegeden folytatta. Szegedről folyamodott a kegyesrendbe és 1860-ban magára vette szerzetünk ruháját.

Az 1862—63-ik tanévben a tehetséges ifjú Kecskeméten mint gyakorló tanár kezdi meg buzgó működését.

Itt tör ki költői hajlama, itt vesz határozottabb irányt fejlődő tehetése. Itt születnek első szárnypróbálgatásai, itt aratja első sikereit.

A költő babérjaival kecsgetteti a remény. Verseit különböző ujságok örömmel közlik.

Ettől kezdve állandó munkása maradt az irodalomnak.

1867-ben áldozópappá szentelik, majd a budapesti tudományos egyetemen fényes sikerrel kiállja a tanárvizsgálatot a magyar nyelv-, latin nyelvből és irodalmakból.

Mint tanár a rend kormányának intézkedéséből több helyen működött. Tanított Kecskeméten két ízben, ezenkívül alkalmazták Tatán, Sátoralja-Ujhelyen, ahol igazgató is volt, Budapesten, Váczon és Szegeden ismét két ízben.

Összesen 39 évet töltött a tanügy szolgálatában és mindenkor részint

mint igazgató, részint mint tanár megalkuvás nélküli kötelességérzettől áthatott lélekkel munkálkodott. Mindenütt szíve, elméje legjavával járult az ifjúságban növekvő nemzeti kincs gyarapításához.

Benne nagy és nemes szívet adtunk át a földnek, oly szívet, mely egyedül szeretettel volt tele s mely mindenki számára nyitva volt, a ki bizalommal közeledett hozzá. Épen azért mindenkinek szeretetét megtudta nyerni. Városszerte ismerték jótékonyágáról, tudták róla, hogy nagyon sok szenvedő könyvét letörölte.

Tanítványainak valóságos légióján kívül, a kik ragaszkodással szerették a jóságos lelkű szerzetes tanárt, a társadalomban is egész tábora volt az ő tisztelőinek. A ki csak egyszer beszélt a mindig vidám hangulatban levő, eleven kedélyű öreg urral, menten rokonszenvet érzett iránta.

Mint rokon páratlan jószívű volt. Szerette minden hozzátartozóját. Feláldozta érettük saját kényelmét, mert az volt az ő legnagyobb öröme, ha másoknak szerezhetett örömet. Lelke csupa szeretet és jóság volt, derült, mint a tavaszi verőfény.

Boldog volt mint szerzetes, boldog volt, mert másokért dolgozhatott.

Pályáját szerette, Istenét a legnagyobb buzgósággal szolgálta, hitét a legnagyobb ragaszkodással istápolta. A nyilvánosságot mindenkor kerülte, az önmagába vonuló szerény szerzetesnek volt mintaképe.

Gondolkozásában optimista, a ravasz szándékhoz, a rosszakarathoz még érzéke sem volt.

Inkább jobbnak gondolt mindenkit, mint rosszabbnak és ha csalódott, akkor is vigasztalta az a tudat, hogy a rossz is javítható.

Érzelmeiben és viseletében igazi magyar volt.

Ha öröm sugara, vagy fájdalom boruja szállt a haza egére, elővette lantját s szívének örömét vagy lelkének keserűségét ezen zengette el hazafias dalokban, búbanatos énekekben. Vallásos hitét, reményét, bizalmát, szeretetét vallásos dalokba öntötte.

Mint ember a legjobbak közül való. Kevesen fogják fel a szegények helyzetét oly közvetlen érzelemmel mint ő. Szegény ember jó szó és alamizsna nélkül tőle nem távozott. Utoljára is ezekről álmódzott „Hagyjátok a szegényeket hozzám jönni, a kiket én segíteni szoktam“ ezeket mondotta utolsó szavai közt.

A nagy emberbarát sokáig fog élni a szegények emlékezetében.

Mint író gazdag tudással rene delkezett, mert egész élete munka volt, nem a lázas, hanem a csendes munka, melylyel mindvégig a magyar cultura ügyét s az irodalmat szolgálta.

Foglalkozott bölesészettel és publicisztikával. Írt költeményeket, hírlapi cikkeket, ismeretterjesztő és tudományos értekezéseket.

Sokoldalú írói munkásságáról tájékozást nyerhetünk id. Szinnyei Józsefnek a „Magyar írók élete és munkái“ című művéből.

Érdemeit a Dugonics-Társaság is méltányolta, bevásárolta rendes tagjai sorába. A beérkezett pályamunkák bírálatára is több ízben őt kérte fel a Dugonics-Társaság.

De legszebb babérait az iskolában aratta.

Mint tanár rajongott az ifjúságért. Az isten házában kívül az iskola volt az ő örömeinek és boldogságának állandó forrása. Az iskolának szentelte erejének legjavát.

Tanítványai rajongásig szerették. Maga a megtestesült pontosság és élő példakép volt. Mindenkor igen szép eredményt tudott felmutatni. Sikereit vonzó egyénisége magyarázza meg, melylyel hallgatói eszét, figyelmét le tudta kötni, szívet meg tudta nyerni.

Tanításában mindig adott a maga lelkéből valamit. A tanítvány érezte, hogy van mit adnia, észrevette, hogy gazdag lélek az, melyből nap-nap után nyer egy-két nemesítő éltető sugarat.

Így volt ez különösen a magyar irodalmi órákon. Mert kiváló magyar tanár volt ő. Abból a fajtából való, a ki érez, tudja, hogy neki többre kell vállalkozni a pusztá ismeretközlésnél.

Nem sok tudást kívánt, hanem alapos és mindenekelőtt becsületes munkát követelt. Úgy nevelésében, mint tanításában az ethikai momentumnak juttatott elsőrangú szerepet, de mint nap ragyogott előtte a hazaszeretet, melyre egy pillanatig sem szünt meg lelkesíteni.

Tanítványainak igazi atyja, páratlan jóakarója volt. Lelke az utolsó pillanatban is tanítványai között volt, lázas önkívületében rendezgette csitította őket: „üljtek le fiúk!“ és utána az ő nagy fájdalmát is végleg elcsitította a halál. S hogy ezek is mily ragaszkodással viseltettek jóságos lelkű tanárukhöz, annak megható nyilvánulását láttuk, midőn a halálának első hírére a délutáni előadások megkezdése előtt fuldokló hangokon. könyező szemekkel rebegették el imájukat lelki üdvéért.

Temetésekor pedig virágözönnel akarták a kedves emlékű halottat elföldni; csupán tanáraik rábeszélésének engedtek, midőn egy díszes koszorún kívül, melyet az egész intézeti ifjúság s azonkívül, melyet osztálya növendékei helyeztek osztályfőnökük ravatalára, a befolyt összeg legnagyobb részét hervadó virágok helyett szeretett tanáruk emlékére fordították s „Kovács János alapítvány“ néven gyümölcsözőleg helyezték el azzal a czéllal, hogy kamatait halálának évforduló napján, január hó 21-én évenként egy szegényebb sorsú tanuló kapja. Az összeg a régi tanítványok adományának hozzáadásával immár 330 koronát tesz s mint az intézethez kötött alapítvány, arra lesz hivatva, hogy örök időkre segélyt, enyhülést nyújtson azoknak, kiket az áldott emlékű férfiú legjobban szeretett: a szegényeknek. A jótékonyosság szelleme ekként évről-évre visszahozza kedves halottunk emlékét.

Január 23-án délután adtuk át a boldogult hült tetemeit a hideg, hófedte anyaföldnek.

Temetésén fényesen nyilatkozott meg a közrészvét. A szeretet és elismerés melegének megnyilvánulását láttuk abban az óriási számú közönségben, mely lerotta megjelenésével a kegyelet adóját a megboldogult iránt.

Koszorúk özöne borította a koporsóját.

Magasztos, fölemelő érzés a keserű búcsúzás igaz fájdalmának e nyilatkozása, mely a nevelés-ügy minden bajnokának lelkében magasabbra lobogtathatja a lelkesedés lángját, mert nem élt hiába, ki az ifjúság oktatásának szentelte egész életét.

Erdemét hálával áldja édes hazánk több generációja, melynek nemes szíve minden érzését, művelt lelke minden drágakincsét örökségül hagyá.

*

Rendtársai nevében dr. Jászai Rezső tanár búcsúzott el szíveig ható gyászbeszédben a drága halottól. Beszédében megható szavakban emlékezett meg a boldogultról, mint szerető rokonról, kötelességtudó napról és szerzetesről, mint buzgó tanárról, a szegények istápolójáról, az igaz magyarról.

Beszéde után megindult a halottas menet ki a temetőbe. De útközben megállították a gyászkocsit. Homor István főrealiskolai igazgató a Dugonics-Társaság nevében búcsúzott el a beszentelt koporsó néma lakójától. Megemlékezett a boldogult magasztos erényeiről, a fájdalomról és a veszteségről, mely elhunytával a szegedi társadalmat érte.

Testét a kegyesrendiek közös sírjában helyeztük örök nyugalomra. Zokogó sírás közt dobtuk sírjára a kegyelet rögét, hogy könnyű legyen munkában elfáradt testének a föld.

Azóta ott piheni fáradalma, aluszsa örök álma az a tiszta nemes jellem, a ki annyit munkálkodott mások boldogságáért.

A) Az intézet állapota.

1. *Tanári személyzet*: Az 1900—1901. tanévben a tanári testület tagjai voltak: az igazgató, 17 rendes, 3 helyettes, 3 rendkívüli tanár, 1 óraadó tanár, 1 tornatanár. A nem róm. kath. vallású hittanárok ezidei száma 5. A teljes tanári kar létszáma tehát 31.

A kegyes-tanítórend kormányának intézkedése folytán Rozs Lajos, aki 3 évig volt az intézet tanára, a trencsényi főgymnasiumhoz helyeztetett át. A tanári testület őszinte sajnálattal vált meg a jó kollegától, az egyenes lelkű és jellemes férfiútól. Megüresedett tanszékét a rend kormányja Gärtner Józseffel, végzett kolozsvári egyetemi hallgatóval töltötte be. Az új tagot, a tanári testület a testvéri szeretet őszinte örömevel

fogadta elvesztett társa helyébe. Nesztor Romulus m. csanádi gör. kel. román lelkészt a V. K. M. 98,933/1901. sz. rendeletével intézetünkhöz hitoktatói minőségben elfogadta.

A tanári testület augusztus 29-én tartotta meg első alakuló gyűlését, melyen tüzetes megbirálás tárgyát képezték az ifjúság szellemi és erkölcsi érdekeit illető teendők; az igazgató bemutatta a tantárgyak és az osztályfőnöki tisztségek felosztásának tervezetét s egyszersmind a mellék-tisztségeket is felosztotta.

Nagyobb zavart idézett elő Kovács János ev. szeretett kartársunk elhunyna, kiről fentebb emlékeztünk.

Ezen súlyos csapástól eltekintve, a tanári kar egészségi állapota a tanév folytán kedvező volt. Hosszabb ideig tartó betegségi eset nem fordult elő; csak kisebb betegség vagy családi ok miatt vált szükségessé néhány helyettesítés, melyre a tanári kar tagjai mindenkor készséggel vállalkoztak. Kovács János betegsége idejére szakszerű helyettesítésről gondoskodtunk s ezt a helyettesítést felsőbb jóváhagyással egész az év végeig kiterjesztettük.

2. *Tanulók.* Az iskolai évet a beiratások, pótló és javító vizsgálatok s egyéb előkészítő munkálatok befejezése után szept. 6-án ünnepélyesen nyitottuk meg s 7-ikén megkezdettük a rendes tanítást, mely zavartalanul folyt egész az iskolai év végéig. Az 1900—1901. tanévre a fölvételi, javító és pótló vizsgálatokat aug. hó két utolsó napján tartottuk.

Felvételre jelentkezett más tanintézetből 4 tanuló, kik a vizsgálatot sikerrel kiállván, fel is vétettek. Pótló vizsgálatot tettek 4-en, 3 sikerrel, 1 osztályismétlésre utasított. Javító vizsgálatra bocsátottunk 68 tanulót, kik közül azt sikerrel kiállotta 59, megbukott 9. Magánvizsgálatra jogosult volt 2, kik közül az egyik sikerrel tett magánvizsgálatot, a másik osztályismétlésre utasított.

A beiratások szeptember 5 első napjain történtek. A két első s a harmadik nap délelőttjén csak helybeliek iratkoztak be, aztán pedig a helybeliek és vidékiek a jelentkezés sorrendje szerint. Beiratott a rendes időben 786 tanuló. A létszám betelése után számfelett felvételre 17. A számfeletti felvételek a nm. vall. és közokt. miniszterium 1900. évi 64,583. és 66,642. sz. rendeletei, illetőleg a tankerületi kir. főigazgatóságnak e rendeleteken alapuló 1900. évi 1297. és 1415. sz. enged. alapján történtek. Utólagos fölvételt nyertek 3-an 1900. évi 1716., 1782. és 1886. sz. főig. rendelettel. Fölvételre pedig a három I. osztályba 183, a két II. osztályba 127, a két III. osztályba 109, a két IV. osztályba 121, az V-be 78, a VI-ba 60, a VII-be 67, a VIII-ba 64, összesen 809 nyilvános tanuló, kikhez a III. osztályba 1, a IV. osztályba 2, a VII. osztályba 2, a VIII. osztályba 3 magántanuló járult s ezekkel a felvett tanulók létszáma 816-ra emelkedett. Ezek közül a tanév folyamán

kimaradt 24, más intézetbe ment 5, kibetegedett 3, meghalt 3, vizsgálatlan maradt 6, összesen 41; e szerint az év végén volt 767 nyilvános és 8 magántanuló.

Intézetünkben összesen 13 osztályt nyitottunk meg, a négy alsó-osztályt párhuzamosítván az idén is; még pedig az I. osztályt három osztálylyal.

Az összes beírt tanulók létszámát tekintve, a múlt évhez képest 17 főnyi apadás mutatkozik. Ennek okát abban a körülményben kell keresnünk, hogy a mennyiben az állami főgymnasium megfelelő osztályaiban hely van, 60 tanulónál több egy-egy osztályba nem vehető föl.

A vizsgálatot tett 775 tanuló közül 545 (70·32%) helybeli, 230 (29·68%) vidéki.

A IV. statisztikai táblázat szerint a vidéki tanulók száma évről-évre kisebbedik s ezen arányban a helybelieké növekedik. Ennek magyarázata abban keresendő, hogy intézetünkben a helybeli tanulók a fölvételnél elsőbbséggel bírnak. A vidékiek közt legnagyobb számmal vannak képviselve: Torontál 116, Temes 47, Bácsbodrog 23, Csongrád 16, Csanád 13, Pest-P.-S.-K.-K. megye 9 tanulóval.

Az 1900—1901. tanév folyamán 32 tanuló maradt ki az intézetből. Ezek részint szüleik áthelyezése folytán távoztak, részint pedig a tanári kar tanácsára tehetségüknek megfelelőbb, gyakorlatias irányú pályára léptek. Az ellenőrző értekezletekből kifolyólag ugyanis sohasem mulasztottuk el figyelmeztetni a szülőket, hogy tehetségtelen és hanyag gyermekeiket ne erőltessék a tudományos pályára, hanem igyekezzenek szerényebb tehetségükhöz mértén elhelyezni.

A magánvizsgálatokat a folyó tanévben május hó 8-án és 9-ikén az érettségi vizsgálatok előtt; továbbá június hó 15. és 17-ikén tartottuk. Összesen 8 magántanuló jelentkezett, kik közül 2 megbukott, 6 sikerrel tett magánvizsgálatot.

A megvizsgált tanulók közül vallásra nézve: 542 (69·94%) r. kath., 1 (0·13%) gör. kath., 28 (3·62%) ev. ref., 12 (1·54%) ág. ev., 166 (21·41%) izraelita, 25 (3·23%) gör. kel., 1 (0·13%) unitárius.

Anyanyelvre nézve 635 (81·92%) magyar, 121 (15·66%) német, 4 (0·50%) román, 13 (1·66%) szerb-román, 1 (0·13%) bolgár, 1 (0·13%) más nyelvű. A tanév végén mindannyian tudtak magyarul,

A tanulók nyelvismeretére, szüleiknek polgári állására vonatkozólag részletes adatokat nyújtanak az I. d) e) statisztikai táblázatok. Az előbbiből kitűnik, hogy tanulóinknak 59%-a csak magyarul beszél; az utóbbiból pedig az látszik, hogy leginkább a középosztályhoz (önálló, őstermelő, iparos, köztisztviselő, értelmiség) tartozó szülők küldik gyermekeiket intézetünkbe, kik aztán az iskoláztatással járó terheket is könnyebben viselhetik.

A tanulók egészségi állapota nem mondható teljesen kielégítőnek.

Az osztálynaplók tanúsága szerint, főleg a téli hónapokban igen nagy volt a különböző betegségek folytán mulasztott órák száma. Fertőző betegség ugyan csak 31 esetben jelentkezett, de nagyon növelte az óramulasztásokat az a körülmény, hogy a városban uralkodó vörheny, kanyaró s ritkább esetben diphteritisz miatt 123 tanuló volt vesztegzár alatt, akik összesen 4631 órát mulasztottak. Az ily módon kitiltott tanulók mindig csak orvosi bizonylat alapján bocsáttattak újra iskolába. Ezen intézkedések szigorú alkalmazása mellett az intézetbe nem hurczolták be a bajt s csak így történhetett, hogy intézetünk 800-at meghaladó növendékei közül a kanyaró 1-et, a vörheny 29-et, a diphteritisz 1-et lepett meg s ezek is minden nagyobb baj nélkül túlestek rajta. A negyedik szintén járványosnak minősített általánosabb baj az influenza volt, mely összesen 38 tanulót lepett meg, főképp a téli hónapokban, a mely időben volt legfeltűnőbb az egyes osztályokban a hiányzók száma. Súlyos betegségi eset 55 adta elő magát az év folyamán.

Haláleset 3 fordult elő. Október 16-án Szabó Tivadar III. b) oszt. tanuló diphteritisznek esett áldozatul. Példás viseletű, törekvő ifjú volt. Temetése okt. 17-ikén ment végbe a közkórházból. Mivel tanulótársai temetésén nem vehettek részt, halottak napján koszorúzták meg sírját s a mélyen megható jelenetnek a bánatos szülők is tanúi voltak. Nov. 3-án ismét egy szelidlelkű és szeretetreméltó tanulónkat veszítettük el. Róth János IV. b) oszt. tanulót. Temetésén tanárai és tanulótársai is megjelentek s szeretetük jeléül koszorút helyeztek korán elhunyt pályatársuk koporsójára. Végül május hó 11-ikén vettük a lesújtólag ható hírt, hogy Grósz József, IV. a) oszt. tanuló, kit szülei gyógyítás céljából hazavittek, hosszas betegeskedés után szerető szülei karjai közt meghalt. Osztálytársai gyermeki lelkük őszinte fájdalmanak az egész osztály által aláírt s a gyászoló szülőkhöz küldött sorokban adtak megható kifejezést. Nyugodjanak békével!

Egészségi szempontból tanulóink két ízben vétettek orvosi vizsgálat alá: a tanév elején okt. 5-én és évközben május 8-án. A megvizsgált 800 tanuló közül trachomásnak találtatott 8 tanuló. Mindezek már régebben szenvedtek e bajban s azóta folyton gyógykezelés alatt állanak.

A védhimlőoltást dr. Gyuritz Sándor I. ker. tiszti orvos úr okt. 10-én végezte az első és újraoltásra kötelezett tanulókon az intézetnek erre a célra kirendelt helyiségében.

3. *Intézeti szolgálók.* Két bennlakó szolgálója van az intézetnek, kik közt úgy a tisztogatás, mint más egyéb szolgálat arányosan van megosztva. Ezekhez járul a téli hónapokban egy fűtőszolga. Balogh Sándor iskolaszolga márcz. 26-án meghalt. Teendőit a tanév végeigapidijas kiegészítő szolga végezte. Az ekként megüresedett iskolaszolgai állás júl. 1-től pályázat útján töltetik be.

4. *Az épület és a bútortzat.* Az épület, mely 1886. óta áll fenn, az igényeket minden tekintetben kielégíti. Minden oldalról szabad levén, a helyiségek világosak, könnyen szellőztethetők s általában az egészség követelményeinek megfelelők. A tornaterem az iskola udvarán külön épületben van elhelyezve s deszkával van kipadozva; nyári tornahelyül szolgál az épület 1480 m² udvara, mely az utcza felől két sor fával van szegélyezve.

Bútorzataink teljesen jó állapotban vannak. Ezen évben ismét 1 drb különálló szekrény készült a természetrajzi gyűjtemények számára a tavalyihoz hasonló méretekb. Hossza 3·20 m., szélessége 1·72 m., magassága 3 m., köröskörül üvegezett, záras, kétszárnyú ajtókkal, sarkai keményfából, kívül ó-tölgyfa, belül ezüst színre festve, 400 kor. értékben.

5. *Tanszerek.* Az 1900—1901. tanévet megelőző szünetidőben a természettani szertár részére egy dynamogépet s ennek hajtására egy 2 lóerejű benzinmotort szereztünk. A gépek a természettani szertár mellett levő laboratóriumban állították fel. A dynamo árama 6 mm²-nyi vezető dróton az előadó terem asztalához vezetett, melynek közelében átfutja az ivlámpának 16 Ampereni ellenállását. A dynamo felszerelését a Ganz-gyárnak egy vezetője végezte. Az egész telepet a városi mérnökség és az iparfelügyelőség vezetője megvizsgálták. A telepbe fektetett összes érték 3221 korona 79 fillér, mely összeg a Ganz-gyárral kötött szerződés értelmében 4 részletben, vagyis 4 év alatt fizettetik.

Tanszereink évről-évre szaporodnak, az elavultak czélszerűbbekkel cseréltetnek föl. A város, mint az intézet fenntartója, e tekintetben az intézetről elismerésreméltóan gondoskodik. A tornaacsarnok felszerelése részben folytatást nyert, részben pedig a szükséges javítások eszközöltettek. Tanári könyvtárunk elég tartalmas, folyóiratokkal gazdagon elvagyunk látva. Ifjúsági könyvtárunk évről-évre gyarapodik a tanuló ifjúságtól e célra szedett összegből. Történelmi, földrajzi, geometriai, szabadkézi rajzeszközök dolgában nincs hiány. Természetrajzi, természettani szertáraink évenként tetemesen gazdagodnak. A vegytani szertár a gymnasiumi oktatás igényeinek megfelelőleg van berendezve. A művészeti izlés fejlesztése s a műrecek megértéséhez szükséges előképzés szempontjából a megfelelő szemléltető képek beszerzéséről évről-évre gondoskodunk.

6. *A költségek.* Az intézetet Szeged városa tartja fenn, de hozzájárul az állam s a kegyesrend is; amaz évenként annyi ezer forinttal, a hány a párhuzamos osztályok száma, de négynél nem többel; emez minden kötelezettség nélkül évenként egy meg nem határozott összeggel. Ezen összeg e tanévben 8641 korona volt. Államsegély czímen 950 korona segélydíjat kapott a kegy. r. főgymn. tanári kar.

Szeged szab kir. város 1901. évi közkölségelőirányzata szerint 1900—1901. tanévre kiadások czímen fölvetett: tanárok fizetésére

47,170 korona, szolgák fizetésére 1460 korona, épületek fentartására 3516 korona, helyiségek fűtésére 3000 korona, iskolai szerelvényekre 766 korona, irodai és házi átalányra 2340 korona, tanszerátalányra 3400 korona. Összesen : 61,652 korona.

Bevétel tandíjból, értesítő- és könyvtárdíjból:		
tandíj 404 helybeli tanuló után à 40 korona . . .	16,160	kor. — fill.
értesítő és könyvtárdíj 404 helybeli tanuló után		
à 1 kor. 60 fill.	646	„ 40 „
tandíj 251 vidéki tanuló után à 66 kor.	16,566	„ — „
értesítő és könyvtárdíj 251 vidéki tanuló után à 1 kor.		
60 fill.	401	„ 60 „
Összeg . . .	33,774	kor. — fill.

Tandíjmentes 113 helybeli,
48 vidéki.

Tandíjból elengedett 113 helyb. tanuló után à 40 kor.	4520	kor. — fill.
Értesítő és könyvtárdíj 113 helyb. tan. után à 1 kor.		
60 fillér	180	„ 80 „
Tandíjból elengedett 48 vidéki tanuló után à 66 kor.	3168	„ — „
Értesítő és könyvtárdíj 48 vidéki tanuló után à 1 kor.		
60 fillér.	76	„ 80 „
Összeg . . .	7945	kor. 60 fill.

Tandíjmentességet nyert 19·70%.

7. *Segélyezési ügy.* a) Részint a város, részint az egyházmegyei hatóság, vagy a szegedi k. r. ház által kezelt alapítványokból e tanévben 10 ifjú nyert jutalmat 656 korona értékben. A legnagyobb jutalom 200 korona, a legkisebb 2 korona volt. b) Idegen ösztöndíjat élvezett 17 tanuló, 4518 korona értékben. A legnagyobb 800 korona, a legkisebb 120 kor. volt. c) A tanuló ifjúság kebelében fennálló segélyező-egyesület 64 ifjút segélyezett 950 koronával, továbbá 139 tanulót 1138 drb használatra adott tankönyvvel. d) Dr. Kiss János egyetemi tanár 300 koronás adományából egy, Debreczeni János, egri apátkanonok 120 koronás adományából 2 tanulót segélyeztünk.

B) Az intézet működése.

1. *Fegyelem.* Fegyelmi tekintetben az intézet állapota a tanév folytán általában megnyugtató volt. Találkoztak ugyan egyesek, kik nyers, illetlen magaviseletük és fegyelmi vétségük miatt osztályfőnöki vagy igazgatói megrovásban részesültek, de a többség a jórend és a tisztesség követelményeit dicséretesen szem előtt tartotta. A tanév végén 767 rendes tanuló közül jó magaviseleti jegyet 594, szabályszerűt 173, kev. szabályszerűt 2 tanuló nyert.

A beírások alkalmával minden szülő és gyám tudomást szerzett az intézet rend- és fegyelmi szabályairól, melyeknek kinyomatott példányait a tanulók közt nemcsak kiosztottuk, hogy láttamazás végett a szülőknek bemutassák, hanem osztályonkint, értelmi fejlettségükhöz képest meg is magyaráztuk. Az eljárás egyöntetősége tekintetéből mindjárt az első alakuló ülésben úgy a házi rend és fegyelem, mint az oktatásra és nevelésre vonatkozó főbb szabályokat megállapítottuk s jegyzőkönyvbe foglalva, a főigazgatósághoz fölterjesztettük.

A tanári testület kiváló gondot fordított a nevelésre, mely a középiskolában a tanítástól elválaszthatatlan; iparkodott minden észlelt bajt azonnal orvosolni.

A valláserkölcsi alap lévén a nevelésnek egyedüli és biztos alapja, a tanári testület súlyt helyezett rá, hogy ennek ápolására felhasználjon minden felmerülő alkalmat. Mivel az imádság a legközvetlenebb gyakorlása a vallásnak, imádsággal kezdtük és végeztük az előadásokat. A róm. kath. vallású ifjúság hétköznapiakon, a késő őszi és téli hónapokat kivéve, fél 8 órakor, vasár- és ünnepnapokon pedig 8 órakor szent misén vett részt, vasárnap a szent mise után, három csoportban, szent beszédet is hallgatott s a vallási tanok fejtegetése kapcsán vallási, iskolai, társadalmi stb. kötelmeinek teljesítésére buzdított. Az előirt időben elvégezte a sz. gyónást és áldozást, megtartotta a nagyheti szent gyakorlatokat, jelen volt az anyaszentegyházról rendelt minden nyilvános ájtatosságon és körmeneten, a farsang három utolsó napján tartatni szokott szentségimádáson; testületileg vett részt okt. 4-én apostoli királyunk Ő Felsége névünnepén a hálaadó istentiszteleten és jún. 8-án ugyancsak Ő Felsége koronázási emlékünnepe alkalmából tartott öröm-istentiszteleten.

Mivel a hazaszeretet és vallásosság csak együtt virulhat a szívben, istentisztelettel vették kezdetüket az október 6-án, április 11-én tartott hazafias ünnepélyek is, melyeket azonfelül hazafias költemények szavalása vagy ily tárgyú felolvasások által iparkodtunk az ifjúság erkölcsi érzületére gyümölcsözőkké tenni.

Végre a tanári testület azon meggyőződésből indulva ki, hogy a vallásos érzelmeknek kiváló részük van a szív nemesítésében; hogy az közös szüksége az emberiségnek, mert a lélekhez van forrva s attól elválaszthatatlan; s hogy annak hiányát nem pótolhatja semmi, legkevésbé pedig az okoskodás és a büntetés: azért odatörekedett, hogy egyrészt nemes példaadással hasson a tanulók erkölcsére, másrészt intés és buzdítás által szívébe oltsa a tiszta szereteten alapuló s az embert egyedül boldogító vallásosságot.

Nem kath. vallású ifjaink saját lelkészeiktől nyertek vallási oktatást s mindnyájan tartoztak a saját vallásuk szerint rendezett istentiszteleten szoros ellenőrzés mellett megjelenni.

A 20,050 mulasztott óra között 28 volt, mely nem igazoltatott. A vizsgálatot tett tanulók mindegyikére átlag 26 mulasztott óra esik, 8-al több mint a mult iskolai évben. A 28 igazolatlan óramulasztás 6 tanuló közt oszlik meg.

A mulasztott órák számát, mint már föntebb jeleztük, tetemesen növelte az a körülmény, hogy a családban előforduló járványos betegségek alkalmával a városi tisztii főorvos a házban lakó nem beteg tanulókat is eltiltotta az iskolalátogatástól.

2. *Oktatás.* a) Az uj középiskolai tantervet az 1899. évi 88,228. sz. min. rendelet értelmében folytatólagosan a II—III. osztályban is életbeléptettük s tanításunkban a tanterv s az utasítások voltak az irányadók. Az előirt tananyagot állandó tanmenetünk értelmében minden osztályban az összes tantárgyakból elvégeztük.

b) Tankönyvekül kizárólag engedélyezett könyveket használtunk, melyek általában jóknak bizonyultak s a tanítást megkönnyítették.

c) A tanítás eredményét: hány tanuló volt osztályonkint és együttesen jeles, jó, elégséges, egy, két és több tárgyból elégtelen, az Értesítő II. a) statiszt. táblázata tünteti föl.

Az osztályozás eredménye az 1899—1900. tanévivel összevetve, a következő: A mult tanévben (mikor az év végén a létszám 798, vagyis 23-al nagyobb volt) minden tárgyból jeles volt 54, most van 59, minden tárgyból legalább jó volt 154, most 150, minden tárgyból legalább elégséges volt 440, most 415, egy tárgyból elégtelen volt 77, most szintén 77, két tárgyból elégtelen volt 22, most 30, több tárgyból elégtelen volt 51, most 43.

A II. b) statiszt. tábla százalékszámái legjobban igazolják, hogy a jelen tanévi eredmény is megnyugtató; ugyanis 775 osztályozott tanuló közül fölléphet 624 (80·52%), egy tárgyból bukott, tehát felsőbb engedély nélkül javíthat 77 (9·94%), ismételni tartozik 71 (9·16%), nem ismételtet 3 (0·38%).

A testi nevelés terén elért eredmény szintén megfelelő. A tornaoktatás czéljaira jól felszerelt téli helyiség és elég tágas udvar áll rendelkezésünkre s ezért intézetünkben a tornázás oktatása ép oly folytonos, mint az elméleti tárgyaké.

Csak örömmel üdvözölhetjük a revizionált tantervnek azon intézkedését, hogy megszorítja a szertornázást s télen korcsolyázással, nyáron játékokkal foglalkoztatja a tanulókat. A városi hatóság áldozatkészsége folytán a játékdélutánokat életbeléptettük s azokat az iskolai nevelés-oktatás szerves részeivé tettük. A négy alsó osztály négy csoportra osztva április hónaptól kezdve tanári felügyelet alatt gyakorolta a játékok különféle nemeit.

A művészeti érzéknek és a szépérzéknek felkeltésére az egyes

tárgyak keretében, u. m. a remekírók olvasásánál, a történelem előadásánál, a geographiánál, a rajznál stb. gondot fordítottunk. Ezen kívül, mint már a múlt évben is, növendékeink a tanárok vezetése mellett megnézték a szegedi képzőműv. egyesület által kiállított képtárlatot; az iskolai év végén pedig Nováky Bertalan és Kátay Lajos rajztanárok a tanulók egész évi rajzaiból rendeztek kiállítást, mely az intézet rajztermében máj. 19-ikén volt látható.

Főlemlítendőnek tartom, hogy az 1890. XXX. t.-cz. alapján az V. osztály 78 növendéke közül 13, a VI. osztályban 59 tanuló közül 18, a a VII. osztályban 69 közül 26, a VIII. osztályban 67 közül 16, összesen 73-an tanulták a görög nyelv és irodalom helyett a nevezett törvényben előírt tárgyakat.

d) A tanárok közreműködése a tanításban:

A tanári testület minden egyes tagja iparkodott megfelelni feladatának, kötelességét kellő buzgalommal és lelkiismeretességgel teljesítette.

A testület tagjai közül többen az intézeten kívül is érvényesítették munkásságukat; így *Fekete Ipoly*, *Simonides István* és *dr. Jászai Rezső* a helybeli állami főreáliskolában a latin nyelvet tanították; *Schandl Miklós* pedig mint a meteorologiai állomás vezetője működött.

Both Ferencz „A magyar kereszténység kilencszázados évfordulójára“ cz. tanulmányát tette közzé a jelen Értesítőben.

Cserépf Sándor „Vörösmarty Mihály emlékezete“ czimű felolvasása a Dugonics irod. társaság Vörösmarty-ünnepélyén, megjelent a Szegedi Híradó 1900. decz. 25. sz.

Divényi Gyula kisebb cikkeket közölt különböző lapokban.

Frank István a „Középkisk. Mathem. Lapok“ munkatársa.

Dr. Jászai Rezső irodalmi értékezései: Köln és a kölni dóm. Magyar Szemle. 1901. 12. — Aachen és az aacheni magyar kápolna. M. Sz. 1901. 13. — Brüsszel. M. Sz. 1901. 14. — London. M. Sz. 1901. 15—17. — Páris. M. Sz. 1901. 18—20. — Versailles. M. Sz. 1901. 21. — Lourdes. M. Sz. 1901. 22. — Autodafé. Szegedi Napló. 1900. 246. — Magyar istenitéletek. Sz. N. 1900. 253. — Nürnbergi kinzókamra. Sz. N. 267. — Regensburg—Walhalla. Sz. N. 286. — Spanyol bikaviadal. Sz. N. Karácsonyi könyvében. 1900. — Az elmúlt év története. Sz. N. 1901. 1. — Gyászbeszéd b. e. Kovács János kegy. r. tanár ravatalánál. Sz. N. 1901. 24. — Generalife és a sultana cyprusfája. Sz. N. 1901. 96. — Spanyol földön. Sz. N. 1901. 143. — Carmen seculare. Barsi Ellenőr. 1900. 33. — Feltámadás. B. E. 1901. 14. — Emlékezés 1848. márczius 15-ére. Felolvasás az aranyos-maróti Casinó ünnepélyén. — Spanyolországi utamból. Felolvasás a Dugonics-Társ. 1900. nov. 11. ülésén. — Spanyol piaristáknál. Kalazantinum. 1900. 4. — Utirajzok és tanulmányok — a jelen értesítőben.

e) Érettségi vizsgálatot szeptember, december és június hónapokban tartottunk, melyekről külön kimutatást adunk az Értesítő III. statiszt. táblázatán.

f) Nem kötelezett tantárgyakul előadattak: a francia nyelv, a gyorsírás, a szabadkézi rajz és a műének, a három első mérsékelt díjért, az utóbbi pedig egészen díjtalanul amennyiben a tanítót a város díjazza évi 300 koronával. A francia nyelvet Simits Ferencz főreáliskolai tanár, a gyorsírást Jakab Lajos déli vasuti ellenőr tisztviselő, okl. gyorsíró, a szabadkézi rajzot Nováky Bertalan, főgym. rajztanár, a műéneket Szögedi Endre, a városi zeneiskola igazgatója tanította. A műének tanítását a haladóknál Prelog József tanár vállalta magára.

g) Az ifjúság a könyvtárt szorgalmasan látogatta. A könyvtár úgynevezett kisebb és nagyobb könyvtárra van elválasztva; amazt az alsóbb, emezt a felsőbb osztályok növendékei használták. Mindegyiknek külön tanár-gondnoka és ifjúsági könyvtárnoka van.

h) Az önképzőkörnek 129 rendes tagja volt (VII. és VIII. osztálybeliek), kik Szinger Kornél tanár vezetése alatt buzgalommal dolgoztak és sok irányú munkásságot fejtettek ki. A kör működéséről részletes képet nyújt az Értesítő F) pontja, melyből kitűnik, hogy a kör tagjai nemcsak a szépirodalom, hanem a komoly tanulmányok terén is tettek kísérleteket, szavaltak, classicusokból fordítottak, kivonatokat készítettek stb. A szaktanárok pályakérdéseket tűztek ki, azok kidolgozásához utasításokat adtak s a dolgozatokat meg is bírálták.

Az önképzőkörnek külön könyvtára és külön zenekara van, mely utóbbi Prelog József tanár vezetése alatt állt.

C) Általános ügyek.

1. A szegedi tankerület kir. főigazgatója, nsg. és főtiszt. dr. Platz Bonifác úr, a tanév folytán több ízben szerencsétlente intézetünket látogatásával: szeptember 10—11., december 17. és június 1—7. napjain, midőn a pótló-, javító- és rendes érettségi vizsgálatokon elnökölt; továbbá február 21-én s folytatólag február 24., márczius 2. napjain, midőn hivatalos évi látogatását végezte. A tanítás menetének s az intézet helyiségeinek és szertárainak átvizsgálása után márczius 2-án d. e. tartotta meg a tanár-testülettel az értekezletet, melyen látogatásai közben szerzett tapasztalatait s ezek kapcsán megjegyzéseit, utasításait és jó tanácsait közölvén, megelégedését fejezte ki az intézetben uralkodó rend, tisztaság, valamint a fegyelem és előmenetel fölött. Ugyanezen alkalommal megemlékezett b. e. Kovács Jánosról, mint igazán buzgó, nemes és önfeláldozó tanárról s példának állította fel szeretét az ifjúság iránt.

Magyar Gábor rendfőnök úr november 6—11. napjain meglátogatta a szegedi társházat. Ez időben a főgymnasium szertárait s könyvtárait, valamint néhány osztályát is megtekintette s a tanítás eredményéről személyesen győződött meg.

Május 15-én Vutkovics Sándor, pozsonyi jogakadémiai tanár, tisztelte meg intézetünket látogatásával, melynek 1861-ben maga is növendéke volt. Édes visszaemlékezések között olvasta el a törzskönyvbe bejegyzett életrajzi adatait s a tanulmányokban tett előmenetelét.

A június hó első napjaiban tartott szóbeli érettségi vizsgálatokon a többi között Tallián Béla, képviselőházi alelnök, dr. Lázár György, kir. tanácsos, országgyűlési képviselő, Zombory Antal városi tanácsnok is megjelentek s nagy érdeklődéssel hallgatták az ifjak feleleteit.

A főgymnasiumnak tanártestülete a kartársi összetartásnak és szeretetnek adott kifejezést, midőn október 14-én Futó Mihály hódmezővásárhelyi főgymn. igazgatót tanügyi munkásságának 40 éves jubileuma alkalmából üdvözölte.

2. *Az intézet jövővi.* 1. E helyen első sorban a Vall. és Közokt. Ministeriumról kell megemlékeznünk, mely ez évben is több értékes küldeménynyel gyarapította könyv- és szertárunkat. 2. Dr. Dobszay Antal, pécsi kanonok, egy értékes csillagászati műszert ajándékozott a természettani muzeumnak. 3. Dr. Kiss János, egyetemi tanár, 300 koronát és Debreczeni János, egri kanonok, 120 koronát adományozott szegény sorsú tanulók jutalmazására. 4. Buziási Eisenstädter Róbert az önképző-kör legszorgalmasabb tagjainak jutalmazására díszes ezüst és bronz-érmeket veretett; továbbá az igazgatói iroda számára Magyar Gábor arczképét díszes keretbe foglaltatta. 5. B. e. Kovács ev. János kegy. r. tanár emlékének megőrkítésére az intézet ifjúsága s a volt tanítványok 330 korona alapítványt tettek azzal a czállal, hogy a nevezett összeg kamatait halála évforduló napján, jan. 21-ikén egy szegény tanuló kapja. Ezen alapítványhoz járultak: a) az intézet ifjúsága 158 korona 84 fillérrel; b) Spett Ferencz fővárosi ügyvéd gyűjtőívén befolyt 126 korona; c) Takács Gyula gyűjtőívén befolyt 20 korona; d) mint volt tanítványai adakoztak: dr. Lázár György 10 kor. Ottovay Zoltán és Wollek Géza 4—4 koronát; e) a kegyesrendi ház kiegészítésül hozzájárult 7 kor. 16 fillérrel. 6. A segélyző egyesület tőkéjét gyarapították: a Szegedi Csongrádi Takarékpénztár 120, a Szegedi Keresk. és Iparbank 40, Landesberg Jenő 12 koronával. 7. dr. Zápory Nándor az önképző-kör céljaira 1 drb 10 koronás aranyat, szegény sorsú tanulók segélyezésére 10 koronát ajánlott föl. 8. Az önképző-kör céljaira a Szegedi Takaréék és Hitelrészv. Társaság 20 koronát, a tanári kar több tagja együttesen 20 koronát, Prelog József tanár 1 drb 10 koronás aranyat,

a mult évi önképző-kör érettségét tett tagjai 80 koronát, a jelen iskolai évben végzetek pedig 127 koronát adományoztak.

3. *Nyilvános iskolai ünnepélyek.* Az ifjúság hazafias érzületének fejlesztésére, lelkesedésének és kegyeletének ápolására több ünnepélyt tartottunk.

Az aradi tizenhárom vértanúságának évfordulóját az intézet gyász-misével és gyászünnepélylyel ülte meg. Az ifjúság ünnepi beszéd után hazafias dalokat énekelt s alkalmi költeményeket szavalt.

November 1-én kegyeletes ünnepélyt rendezett az ifjúság az elhunyt tanárok sírjánál énekkel és szavalatokkal. Másnap Dugonics András sírját hasonló ünnepélylyel koszorúzta meg

Boldog emlékü Erzsébet királyné emlékezetére kegyeletes ünnepélyt tartottunk november 19-én. Ugyanekkor gyűjtést rendeztünk a vakok országos intézetének alapja javára, melynek eredménye 22 korona volt.

December 1-én Vörösmarty Mihály koszorús költőnk születésének százados évfordulóját nyilvános iskolai ünneppel ünnepeltük. Együttal gyűjtés volt a nagy költő szobrára, melynek eredménye 85 kor. 74 fill. Ezt az összeget a kegy. r. ház és főgymn. tanártestület 120 koronára egészítette ki.

December 8-án a magyar kath. egyház születésének kilencz-százados évfordulója alkalmából nyilvános emlékünnepet rendeztünk, mely a város kath. közönségének jelenlétében a belvárosi templomban s a magyar nemzet színeivel és jelvényeivel földiszított díszteremben az értesítőnk élén közölt sorrendben folyt le.

Márczius 12-én a szegedi árvíz huszonkettedik évfordulóján az egész ifjúság szent misén vett részt, az önképzőkör pedig sikerült ünnepélyt rendezett alkalmi szavalatokkal és felolvasásokkal.

Márczius 15-ikét is részben a nagy nemzeti ünnep emlékezetének szenteltük. Délelőtt hazafias ünnepélyt tartott az ifjúság hazafias énekek, szavalatok és ünnepi beszéddel. Április 11-én pedig az 1848. törvények szentesítésének évfordulóját ülte meg.

Végül az „Önképzőkör“ saját kebelében több kiváló írónk, költőnk kegyeletes emlékét ujitotta fel, május 11-én pedig nyilvános évzáró ünnepélyt rendezett, mely számos előkelő vendég jelenlétében az intézet dísztermében folyt le. Mindezekről bővebb tudósítás az Értesítőnek „Önképzőkör“ cz. fejezetében található.

A tanévet június 29-én ünnepélyes „Te Deum“-mal zártuk be, mely után a tanulóknak kiosztottuk az odaitélt jutalmakat, továbbá a bizonyítványokat és Értesítőket.

D) Felsőbb hatóságoktól érkezett fontos leiratok.

1900. évi 1235. főig. sz. A főigazgatóság utasítja az igazgatóságot, hogy ellenőrzés szempontjából a jelentkező magántanulókat szabályszerűen vegye fel.

1900. évi 64,583. és 66,642. min. sz. Néhány tanulónak számfeletti fölvétele engedélyeztetik.

1900. évi 42,775. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium a Szeged városa által kijelölt játékkeret elfogadja.

1900. évi 37,723. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium rendeletével Zollner Jenő, soproni főrealiskolai tanuló, lopás bűne és általában nagyfokú erkölcsi romlottság miatt az ország összes középiskoláiból kizárattott.

1900. évi 1726. főig. sz. A tanker. kir. főigazgatóság elrendeli, hogy Vörösmarty Mihálynak, a nemzeti ujjászületés nagy költőjének emlékét méltó ünnepel ülj meg az ifj. önképzőkör.

1900. évi 68,437. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium elrendeli, hogy az 1901—2. tanévtől kezdve, a mennyiben az áll. gymnasium megfelelő osztályaiban hely van, 60-nál több tanuló egy osztályba föl nem vehető.

1900. évi 76,545. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium kijelenti, hogy az ismétlő tanulók utólagos felvételére nézve ma is a 48,969/1886. sz. rendelet érvényes, a nem ismétlő tanulók utólagos felvételére nézve pedig a Rendtartás.

1900. évi 98,933. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium Nesztor Romulust, a szegedi városi főgymnasiumhoz kirendelt gör. kel. román hitoktatót, a középiskolai törvény 9. §. alapján hitoktatói minőségében elfogadta.

1901. évi 7471. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium elrendeli, hogy a folyó év pünkösdi ünnepén, május hó 26. és 27. napjain, az ifjúság részére ismét országos tornaverseny rendeztessék.

1901. évi 21,516. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszter úr a tanker. kir. főigazgató úrnak a szegedi városi főgymnasiumban végzett hivatalos látogatása alkalmával szerzett tapasztalatait és a tanári karral közölt észrevételeit jóváhagyó tudomásul vette s egyben az intézet igazgatójának és a tanári karnak buzgó és eredményes munkásságukért elismerését nyilvánította.

1901. évi 10,879. tanácsi sz. Szeged szab. kir. város tanácsa a játékdélutánok költségeire 580 koronát utalványoz.

1901. évi 561. főig. sz. A tanker. kir. főigazgató úr a módszeres tanácskozmányok általános szempontjait jelöli meg.

1901. évi 27,200. min. sz. A nagymélt. vall. és közokt. miniszterium megengedte, hogy a jövő tanévben a rendes tárgyak tanítása próbakép reggel 8 és délutáni 1 óra között folyjon.

E) Ifjúsági segélyző-egyesület.

A segélyző-egyesület 1900. okt. 6-án alakult meg és 1901. május 21-én tartotta záró gyűlését.

A lefolyt tanévben a következő választott tisztviselők végezték az egyesület ügyeit: elnök: Wagner Gyula VIII. o. t.; főjegyző: Széll Ákos VIII. o. t.; titkár: Landesberg Jenő VIII. o. t.; pénztárnok: Heim Ernő VII. o. t.; ellenőr: Pick Lajos VII. o. t.; aljegyzők: Mann Kálmán VI. o. és Tóth Péter V. o. tanulók; főkönyvtárnok: Pallmann Péter VII. o. t.; alkönyvtárnok: Polgár István V. o. t.

A lefolyt iskolai évben a segélyző-egyesületnek tagjai voltak: a **VIII. oszt.-ból**: Bálint Géza, *Bizek Dezső*, Donawell János, Gróf Imre, Herczogh Gyula, Hreblay Kálmán, *Issekutz Gergely*, Katona Dávid, *Kertész Ferencz*, Koreck Iván, *Landesberg Jenő*, Latinovits Marius, *Malina Lajos*, Nátafalussy István, Návay László, Paulovits Sándor, *Palotás János*, Schwarz Béla, *Széll Ákos*, Szigeti Ernő, Szivessy Lehel, Tarján Lajos, Tóth Gyula, Vedres Béla, *Wagner Gyula*, Zápory Viktor. A **VII. osztályból**: Aigner Károly, Bugyi József, Eisner Manó, Dombovits Sándor, Gottlieb Arthur, Balassa József, *Heim Ernő*, Kohn József, Konrád Alajos, Kormos Imre, Kovács József, *Landgraf Tivadar, ifj. Nagy István, Pallmann Péter*, Perjéssy László, *Pick Lajos*, Pittoni Béla, Popper Nándor, Rosenfeld Viktor, *Szakáll József*, Szivessy Tibor, *Venetianer Frigyes*, Weill Jenő. A **VI. oszt.-ból**: *Dögl Adolf*, Juhász Antal, Magyar János, *Mann Kálmán, Móga László*, Mogán Béla, *Podmanitzky Károly br.*, Plesz Mór, Schneider Gyula, Winkler Imre. Az **V. oszt.-ból**: Csikós János, Faragó Ödön, Grüner István, Kerner Géza, Löffler Imre, *Polgár István*, Rostos Aladár, Scheinberger György, Soltisz János, *Stand Miklós*, Szalay Ferencz, Szarvady Lajos, *Szécsi István, Szlárik Tivadar, Tóth Péter*. A **IV. B) oszt.-ból**: *Miksik Tibor*, Paulovits Gergely, Rév Kálmán, Sebők Vilmos, Toponarszky Milivoj, Zsótér János. A **IV. A) oszt.-ból**: Csikós Nagy József, *Ivankovits János*, Kiss Dávid, Krausz László, Lobstein Sándor, Lichtscheindl Henrik, Molnár Adorján, *Popper Lajos*, Staud Gábor, Weiler Rudolf.

Az egyesület tőkéje, mely a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárban van elhelyezve, ezen iskolai évben 172 koronával gyarapodott, mely összeggel az alaptőke 23,481-89 koronára emelkedett; e gyarapodást jótékony adományok teszik, és pedig a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár

adománya 120 kor., a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank ajándéka 40 kor., Landesberg Jenő VIII. o. t. adománya 12 korona.

Az egyesület tankönyvtárát könyvajándékaikkal gyarapították: A Franklin-Társulat 3 drb., Huszka Ernő 15 drb., Issekutz Gergely 2 drb., Návay László 3 drb., Landgraf Tivadar 2 drb., Pallmann Péter 5 drb., Rosenfeld Viktor 2 drb., Venetianer Frigyes 3 drb., Grüner István 1 drb., Kerner Géza 17 drb., Polgár István 8 drb., Scheinberger György 4 drb., Tóth Péter 6 drb., Böröcz Béla 1 drb., Gálfy József 4 drb., Mamusits József 2 drb., Miksik Tibor 4 drb., Budai Lajos 11 drb., Korom Imre 3 drb., Novák Lajos 4 drb., Prágai György 1 drb., Prokesch Mihály 6 drb., Labancz József 1 drb., Nepper Győző 3 drb., Winkler Jenő 3 drb., Wagner Gyula 10 drb. iskolai könyvvel.

Az egyesületnek segélyezésre rendelkezésére állottak az alaptőkének 1900. évi kamatai: 920·58 kor. és a jelen évi tagsági díjak: 360 kor., összesen: 1280·58 kor., mely összegből 64 tanulót segélyezett 950 koronával, a maradék 330 kor. 58 fill. pedig könyvekre és ezek bekötetésére fordított. Ezenkívül 139 tanulónak 1138 tankönyvet osztott ki használatra.

Kedves kötelességünknek tartjuk e helyen is köszönetet mondani a „Segélyező-egyesület“ nemeslelkű jótéevőinek.

F) Önképző-kör.

Az önképzőkör 1900. szeptember hó 23-án alakult meg 129 taggal, akik elismerésreméltó szorgalommal és figyelemreméltó eredménynyel használták fel az időt és az eszközöket, melyeket az önképzőkör nyújtott. A kör ügyeit az alakuló gyűlésen választott tisztviselők intézték. Ezen tisztviselők az 1900—901. tanévben a következők voltak: elnök: Berecz János VIII. oszt. tanuló, jegyző: Grogloth János VIII. oszt. tan., pénztáros Makai Endre VIII. oszt. tanuló, főkönyvtáros: Kovács Antal VIII. oszt. tanuló, titkárok: Nagy István ifj. és Venetianer Frigyes VII. o. tanulók, alkönyvtáros: Nagy István id. VII. o. tanuló.

Az önképző-körnek célszerű és sikeres munkájában hathatós támaszul és buzdításul szolgált a tanári kar érdeklődése a kör ügyei iránt, a mennyiben tanácsaival és útmutatásaival elősegítette az önmunkálkodás eredményét és gondoskodott arról, hogy a rendes tanítás közben fölmerült elvek és megjelölt irányok itt is érvényesüljenek.

Az önképzőkör így bővítette az ifjak szellemi látókörét, nemesítette érzelmeit, tökéletesítette az ifjak előadását, és stilizálását. Ezen célból munkakörébe vonta a középiskola összes tárgyait s igyekezett az iskolában szerzett ismereteket az önmunkálkodás útján szerzett ismeretekkel bővíteni.

A szív nemesítése céljából az ifjak zenekart alakítottak, tagjai voltak a főgymnasiumi énekarnak és felvették munkarendjükbe a képzőművészetek tanulmányozását is. Önképzőkörünkben a jelen iskolai évben 17 tagból álló zenekar működött.

A zenekar tagjai a következők voltak: Malina Lajos, Széll Ákos VIII., Pick Lajos VII., Thomay Béla VI. és Staud Miklós V. osztályú tanulók, a kik első hegedűt; Kohn József, Tonheiszter József és Szakáll József VII., Klein János, Rósa Pál és Schönfelder Csókás Béla VI. oszt. tanulók, a kik második hegedűt; Csányi Mátyás VII. oszt. tanuló, a ki mély hegedűt; Jung Mátyás VI. oszt. tanuló, a ki nagybögöt, Staud Gábor IV. a) oszt. tanuló, a ki gordonkát játszott; fuvolázók: Donawell János, Nagy László VIII. és Traum János VII. oszt. tanulók voltak.

Az önképzőköri zenekart ft. Prelog József tanár úr vezette az egész tanéven át heti 1 órában. Az ifjúság szeretete és hálája legyen nemes és önzetlen munkájának legszebb jutalma.

A képzőművészetek tanulmányozására is sulyt fektetett önképzőkörünk s igyekezett a nm. miniszt. intentiójának eleget tenni, midőn tagjai tanulmányozták a városi képtárt és a képzőművészeti társulat kiállításait. Az ifjak a nyert benyomások alapján dolgozatokat készítettek a kiválóbb művekről és művészekről, máskor meg művészettörténeti tanulmányokat olvastak fel.

A tanári kar és a közönség egyaránt állandóan élénk érdeklődéssel kíséri önképzőkörünk működését. Ezen érdeklődésének adott kifejezést a tanári kar, midőn a kör minden egyes nagygyűlésén képviseltette magát s a közönség, midőn a kör nyilvános ünnepélyein oly tömegesen jelent meg, hogy intézetünk tágas díszterme kicsinynek bizonyult az érdeklődők befogadására. Ezen érdeklődést bizonyítja ama körülmény is, hogy a tanári kar több tagja és a kör egyéb jóakarói anyagi áldozatokkal is hozzájárultak az ifjúság szorgalmának és előmenetelének jutalmazásához.

Első helyen kell köszönetet mondanunk önképző-körünk régi pártfogójának, az ifjúság igaz barátjának, buziási Eisenstädter Róbert úrnak, a kinek bőkezűségéből kapta a jelen évben is önképzőkörünk két legszorgalmasabb tagja a díszes kivitelű nagy ezüst és bronz érmet. A Szegei Takarékszövetkezet és Hitel-Részvénytársaság 20 koronát, dr. Zápori Nándor úr 1 drb 10 koronás aranyat, a tanári kar több tagja együttesen 20 koronát, a múlt évi önképzőkör érettségét tett tagjai az érettségi vizsgálat után rendezett táncmulatságuk tiszta jövedelmét, 80 koronát, a jelen iskolai évben végzetek pedig 127 koronát ajánlották fel a pályaművek jutalmazására. Örömmel üdvözljük ezen újabb áramlatot, a mely arról tesz tanuságot, hogy az ifjak nemcsak addig érdeklődnek szép múltú körünk iránt, ameddig ennek tagjai, hanem anyagi áldozatokkal

is tanusítják érdeklődésüket még akkor is, midőn már kilépnek a kör kötelékei közül. Ugyancsak a pályaművek jutalmazására szolgált a „Bakos Pali alapítvány”-nak a jelen iskolai évre eső kamata, 16 korona. Fogadják körünk jótévi hálás köszönetünket!

Ezen több részről nyilvánuló érdeklődéstől kísérve végezte önképző körünk működését a szeptember hó 23-án tartott alakuló gyűléstől kezdve 28 gyűlésen át, az 1901. május 19-ig, a mikor munkálkodását ünnepélyes gyűléssel befejezte.

Mint az elmúlt iskolai években, úgy a mostaniban sem hiányzottak egyes jelentékenyebb mozzanatok, melyek a kör beléletére fényt derítenek és tevékenységének fokozására élénkítő hatással voltak; így 1900. évi december hó 1-én Vörösmarty Mihály születésének 100-ik évfordulója alkalmából nyilvános ünnepélyt rendezett, 1900. december 16-án Czuczor Gergely emlékét újította fel születésének 100-ik évfordulója alkalmából, márczius 12-én a szegedi árvíz, április 21-én pedig Madách Imre emlékét újította fel. Ezenkívül résztvett az önképző-kör az intézet által rendezett összes ünnepélyeken beszédekkel, szavalatokkal, ének- és zeneszámokkal. Az aradi vértanúk emlékére szentelt iskolaünnepélyen, okt. 6-án, Issekutz Gergely mondott beszédet, Borsos Endre, Váradi A. Tizenhárom cz. költeményét szavalta, Szűts Endre pedig ugyanennek Ima cz. fohászatát mondotta el; az intézet Erzsébet ünnepélyén, nov. 19-én Berecz János mondott beszédet, Tarján Lajos Garay sz. Erzsébet, Zápory Viktor pedig Sajó sz. Erzsébet cz. költeményét szavalta; a szent év és a magyar kereszténység kilenczszázados fennállásának emlékezetére rendezett ünnepély tárgysorozatát értesítőnk elején közöljük. A márcz. 15-iki hazafias ünnepélyen Makai Endre tartott beszédet, Traum János Petőfi, A magyar ifjakhoz cz. költeményét, Borsos Endre pedig a Talpra magyart szavalta; a 48-as törvények szentesítése emlékére rendezett ünnepélyen Tarján Lajos tartott hazafias beszédet, Pollák József Szávay. A szegedi honvédelem, Szűts Endre pedig Szász Károly, Deák Ferencz emlékbeszéde cz. költeményét szavalta. Halottak napján megkoszorúzza az ifjúság az elhunyt tanárok és Dugonics András sírját. Az előbbi helyen Issekutz Gergely mondott beszédet és Borsos Endre szavalta Pap János, Temetőben cz. költeményét; Dugonics András sírjánál Tarján Lajos méltatta irodalmunk egyik úttörőjének elévülhetetlen érdemeit és Szűts Endre szavalta el Szász Károly Dugonics emlékbeszéde czímű ódáját.

A főbb önképző-köri ünnepélyek pedig a következő tárgysorozatok szerint folytak le:

I. A Vörösmarty-ünnepély tárgysorozata:

1. Váradi Antal: *Apotheosis*. Vörösmarty születésének 100-ik évfordulójára. Szavalja Tarján Lajos VIII. o. t.

2. *Vörösmarty emlékezete.* Beszéd. Mondja Issekutz Gergely VIII. oszt. tanuló.

3. Beethoven Danda : *Trio.* Hegedűn játszák Malina Lajos, Széll Ákos VIII., Thomay Béla VI. o. tanulók, Zongorán kíséri Csányi Máttyás VII. o. t.

4. *Vörösmarty : A vén cigány.* Szavalja Borsos Endre VII. o. t.

5. Hubay : *Sárga cserebogár.* Hegedűn játsza Malina Lajos VIII. o. t. Zongorán kíséri Pulitzer János VIII. o. t.

Vörösmarty : Szép Ilonka. Szavalja Szűts Endre VIII. o. t. Zongorán kíséri Schwarcz Béla VIII. o. t.

7. Huber : *Nemzeti zászló.* Énekli a főgymnasiunai énekkar.

8. *Induló.* Előadja az önképző-köri zenekar.

II. A Czuczor-ünnepély tárgysorozata :

1. *Czuczor emlékezete.* Beszéd. Mondja Berecz I. VIII. o. t.

2. *Botond.* Aesthetikai fejtegetés. Írta és fölolvasta Makai E. VIII. oszt. t.

3. Czuczor : *Szűz sz. Margit álma.* Szavalja Tarján L. VIII. oszt. tan.

4. *Czuczor népdalai.* Ismertetés. Írta és fölolvassa Issekutz G. VIII. oszt. tanuló.

5. Czuczor. *Szondi.* Szavalja Pollák J. VII. o. t.

6. *A szatira és néphumor Czuczor költeményeiben.* Értekezés. Írta és fölolvassa Palócz S. VIII. o. t.

7. Czuczor. *Riadó.* Szavalja Szűts E. VIII. o. t.

III. A szegedi árvíz évfordulóján tartott emlékünnepelely tárgysorozata :

1. *A szegedi árvíz évfordulóján.* Elmélkedés. Írta és fölolvassa Valentiny A. VIII. o. t.

2. Petőfi. *A Tisza.* Szavalja Bárkányi Ö. VIII. o. t.

3. *A szegedi árvíz hatása és Szeged ujjászületése.* Leírás. Írta és fölolvassa Hevesi Gy. VIII. o. t.

4. Szabados : *A Tisza.* Szavalja Borsos E. VIII. o. t.

5. Petőfi és Szabados *A Tisza cz. költeményeinek összehasonlítása.* Fejtegetés. Írta és fölolvassa Venetianer Fr. VII. o. t.

6. Szabados : *A gyászoló Szeged.* Szavalja Zápory Viktor VIII. oszt. tanuló.

7. *A mai Szeged.* Leírás. Írta és fölolvassa Széll Á. VIII. osztályú tanuló.

8. Szabados : *Szeged hálája.* Szavalja Szűts E. VIII. o. t.

IV. A Madách-ünnepély tárgysorozata :

1. *Madách emlékezete.* Mondja Berecz J. VIII. o. t.

2. Madách : *Othton.* Szavalja Szigeti Ernő VIII. o. t.

3. Goethe *Faust-ja s Madách J. Ember tragoediája.* Értekezés. Írta és fölolvassa Makai E. VIII. o. t.

4. Madách: *Fogságból*. Szavalja Szüts E. VIII. o. t.
5. *Ádám küzdelme Az ember tragoediájában*. Értekezés. Írta és fölolvassa ifj. Nagy István VII. o. t.
6. Madách: *Hazaérkezéskor*. Szavalja Traum J. VII. o. t.
7. *A nő Az ember tragoediájában*. Értekezés. Írta és fölolvassa Balassa J. VII. o. t.
8. Madách: *A halál költészete*. I. Szavalja Szibinkits György VII. oszt. t.
9. *A halál költészete Madáchnál*. Értekezés. Írta és fölolvassa Palócz S. VIII. o. t.
10. *Részlet Az ember tragoediája phalansteri jelenetéből*. Előadják Tarján E. VIII. oszt. t. (Ádám), Zápori V. VIII. o. t. (Lucifer), Borsos E. VIII. o. t. (Tudós).
11. Madách. *Epilogus*. Szavalja Pollák J. VII. o. t.

Az önképző-kör munkássága dicséretes szorgalomról és eredményről tesz tanúságot.

A tagok munkakörét 284 tárgy töltötte ki; ezek között van: 15 szónoki beszéd, 64 értekezés, 20 fejtegetés, 24 elbeszélés, elmélkedés, leírás stb., 13 vers, 59 bírálat; 71 komoly és 18 vig szavalat. A tagok közül leginkább kitűntek szorgalmukkal a VIII. osztályból: André János, Bárkányi Ödön, Berecz János, Borsos Endre, Grogloth János, Grób Imre, Hevesi György, Issekutz Gergely, Kováts Antal, Krohn Jakab, Makai Endre, Nack Emil, Palócz Simon, Szigeti Ernő, Szüts Endre, Tarján Lajos, Valentiny Antal és Zápori Viktor; a VII. osztályból: Divényi Károly, Csányi Mátyás, Balassa József, Dettre Pál, Eisner Manó, Heim Ernő, Juhász Gyula, Nagy István id., Nagy István ifj., Pallmann Péter, Pollák József, Rosenfeld Viktor, Szibinkits György, Traum János és Venetianer Frigyes.

A kör május 12-én szavalóversenyt rendezett, melyen 10-en komoly, 7-en vig darabbal léptek föl; az előbbieket közül 4 jutalmat, 2 dicséretet, az utóbbiak közül 1 jutalmat, 3 dicséretet nyert. A komoly szavalatok közül első volt Borsos Endre, a második Szüts Endre, a harmadik Tarján Lajos VIII. oszt. tanulóké, jutalmuk 1—1 10 koronás arany; a negyedik volt Pollák József VII. osztályú tanulóé, jutalma 5 korona; Zápori Viktor VIII. és Traum János VII. oszt. tanulók szavalatát dicsérettel tüntette ki a kör; a vig szavalatok közül 5 korona jutalmat nyert Rosenfeld Viktor VII. oszt. tanulóé, dicséretet nyertek: Tarján Lajos, Zápori Viktor és Borsos Endre VIII. o. t.

A tanári kar, hogy az ifjak munkálkodását az iskolai tanulmányokkal jobban kapcsolatban tartsa és a követendő irányt a tárgyak meghatározásával biztosabban megjelölje, különböző tantárgyak köréből pályatételeket tűzött ki.

A meghatározott időig 15 tételről 37 dolgozat érkezett be, a melyek között 15 volt jutalomra, 11 dicséretre érdemes, a többi 11 figyelmen kívül maradt.

A tételek és pályanyertes kidolgozók a következők:

1. *A keresztény vallás elterjedésének okai és következményei.* Pályázott két dolgozat, mindkettő sikerrel. „A keresztény vallás talpköve az igazi erénynek“ jeligéjű dolgozat, jutalma egy arany, szerzője Tarján Lajos VIII. o. tanuló. Második jutalmat, 5 koronát nyert az „Et renovavit“ jeligéjű dolgozat, szerzője André János VIII. o. t.

2. *Czuczor Gergely emlékezete.* Ünnepi beszéd a költő születésének századik évfordulóján. Pályázott 2 dolgozat, mindkettő sikerrel. Az első díjat a Bakos Pali cz. alapítvány ez évi kamatját, 16 koronát, az a dolgozat nyerte el, melynek jeligéje: „Éneket énekelek.“ Szerzője Nack Emil VIII. o. t. Dicséretet érdemel a „Hiú, mulékony“ jeligéjű dolgozat, amelynek szerzője Nagy István ifj., VII. o. t.

3. *A költői nyelv fejlődése irodalmunkban.* Pályázott két sikerült dolgozat. „A lant a nemzet éltető igéje“ jeligéjű dolgozat jutalma dr. Zápory úr ajándékából egy arany, szerzője: Balassa József, VII. o. t.; a „Nyelvben él a nemzet“ jeligéjű pedig dicséretre érdemes, szerzője: Juhász Gyula VII. o. t.

4. *Történeti elbeszélés,* melyben a háttér az erdélyi fejedelmek kora, vagy a szabadságharcz. Pályázott két dicséretre érdemes dolgozat. Az elsőnek czíme, „Petru“, jeligéje: „S e rémvilágban még szeretni vágyól?“ szerzője Palócz Simon VIII. o. t., a másodiknak czíme: Elbeszélés a szabadságharczból, jeligéje: „A megtalált atya“, szerzője Nack Emil VIII. o. t.

5. *Vörösmarty emlékezete.* Ünnepi óda a költő születésének százados évfordulójára. Pályázott öt mű, ezek közül a „Zeng tetteket“ jeligéjű dicséretre érdemes, négy dolgozat figyelmen kívül maradt; a dicséretre érdemes mű szerzője Juhász Gyula VII. o. t.

6. *Horatius és Maecenas barátsága.* Három dolgozat érkezett be, a melyek közül az első jutalmat, egy aranyat nyerte az „Amicitia esse non potest“ jeligéjű dolgozat, a melynek szerzője Makai Endre VIII. o. t.; a „Meae pars animae“ és a „Care Maecenas“ jeligéjű dolgozatok dicséretre érdemesek; az elsőnek szerzője Balassa József VII. o. t., a másodiké Juhász Gyula VII. o. t.

7. *Cicero szerepe P. Sestius pörében.* Beérkezett 6 dolgozat, a melyek közül kettő jutalomra, egy dicséretre érdemes, 3 pedig figyelmen kívül maradt. Az első díjat, egy aranyat a „Parente P. Sestius“ jeligéjű dolgozat nyerte, a melynek szerzője Traum János VII. o. t.; a második díjat, 5 koronát a „Cicero fuit“ jeligéjű dolgozat, a melynek szerzője Divényi Károly VII. o. t., dicséretre érdemes az „Erat autem jeligéjű dolgozat, a melynek szerzője Wenetianer Frigyes VII. o. t.

8. *Priamos és családja*. Egy sikerült dolgozat pályázott, jutalma egy arany, jeligéje: „ἔδδεται ἤματι“, szerzője Makai Endre VIII. osztályú tan.

9. *Az Odyssea méltatása és szerepe a népies irány megteremtésében a költészetben*. Pályázott két jutalomra érdemes dolgozat egyenlő sikerrel; jutalmuk 5—5 korona; az egyiknek jeligéje: „Ομηρον“, szerzője: Balassa József VII. o. t., a másiké: „Ott kékel a Zeuslakta domb“, szerzője Juhász Gyula VII. o. t.

10. *A kereszténység Magyarország civilizációjának megalapítója és fenntartója 900 éven át*. Beszéd a magyar kereszténység 900 éves fennállásának ünnepén. Két dicséretre érdemes dolgozat pályázott. Az elsőnek jeligéje: „A kereszt diadala“, szerzője: Wagner Gyula VIII. oszt. tanuló, a második mű jeligéje: „Nemzeti szellem“, szerzője Balassa J. VIII. o. t.

11. *A kormányformák és azok fejlődése az államok alakulásától napjainkig*. Beérkezett három mű. Az elsőnek jeligéje: „Szabadság, egyenlőség“, jutalma 5 korona, szerzője Balassa József VII., o. t., a második mű, melynek jeligéje: „Éljen a haza“, dicséretre érdemes, szerzője: Pallmann Péter VII. o. t., a harmadik mű gyenge.

12. *Az élősdiek szerepe a természet háztartásában*. Egy gyenge mű pályázott, amely figyelmen kívül maradt.

13. *A színszóródlás és tüneményei*. Három mű pályázott. Az elsőnek jutalma egy arany, jeligéje: „Egy sugár a nap szeméből“, szerzője: Makai Endre, VIII. o. t., a második mű dicséretre érdemes, jeligéje: „Im Anfang...“, szerzője: Kleits János, VIII. o. t., a harmadik dolgozat gyenge.

14. *A kör és a kör részeinek területe*. Két mű pályázott. „A kör mozgó pontok mértani helye“ jeligéjű dolgozat jutalma egy arany, szerzője: Kertész Ferencz, VIII. o. t., a másik mű figyelmen kívül maradt.

15. *A pszichologia tanainak ismerete megnevesíti és boldoggá teszi életünket*. Egy sikerült mű érkezett be, jutalma egy arany, jeligéje: „Belé lehelé“, szerzője: Palócz Simon, VIII. o. t.

A pályázatok eredményét a május hó 19-én tartott ünnepélyes zárógyűlésen hirdette ki az intézet igazgatója, a mely ünnepély nagyszámú közönség jelenlétében a következő tárgysorozat szerint folyt le:

1. Boieldieu: *Nyitány a „Kalifa“ operához*. Előadja: a főgymn. önképző-köri zenekar.

2. *Beszéd*. Mondja: Berecz János, VIII. oszt. tan., az önképző-kör elnöke.

3. Várad Antal: *Rákóczy*, Szavalja: Szűts Endre, VIII. oszt. tan.

4. *Gavotte*. Előadja: a főgymn. önképző-köri zenekar.

5. Várad Antal: *Az utolsó sor*. Szavalja: Borsos Endre, VIII. oszt. tan.

6. *Népdalok*. Énekli: a főgymn. énekkar.
7. Beethoven: *Isten dicsősége*. Előadja: a főgymn. önképző-köri zenekar.
8. Madách: *Epilógus*. Szavalja: Pollák József, VII. oszt. tan.
9. Dancla: *Symphonia*. Előadják: Malina Lajos és Széll Ákos, VIII. oszt. tanulók hegedűn; zongorán kíséri: Palotás János, VIII. oszt. tan.
10. Kertész: *A három rózsza*. Melodráma. Szavalja: Tarján Lajos, VIII. oszt. tan., a zene szerzője; zongorán kíséri: Schwarcz Béla, VIII. oszt. tan.
11. *Beszámolás az önképző-kör egész évi működéséről*:
 a) *Titkári jelentés*. Felolvassa: Grogloth János, VIII. oszt. tan.
 b) *A pályadolgozatok eredményének kihirdetése*.
12. Rákóczy-induló. Énekli: a főgymn. énekkar, kíséri az önképző-köri zenekar.

A pályadolgozatok eredményének kihirdetése után a főgymnasium igazgatója elismeréssel emeli ki a kör egész évi munkálkodását s azt a buzgalmat és eredményt, melyet a pályamunkák készítésében fölmutatott, majd köszönetet mondott a kör nevében az önképző-kör jótevőinek adományaikért, továbbá a megjelent nagyszámú közönségnek megtisztelő érdeklődéseért. Az önképző-kör tevékenységében kifejtett kiváló szorgalmukért külön jutalomban részesültek: Berecz János, VIII. oszt. tan., a kör buzgó elnöke, a ki az önképző-kör ezüst érmét, Grogloth János, VIII. oszt. tan., a ki mint a kör jegyzője a „Kisfaludy-díjat“, 42 korona értékű magyar szépirodalmi művet, Borsos Endre, VIII. oszt. tan., a ki az önképző-kör bronz érmét kapta. Az ünnepély végeztével a közönség a rajzterembe vonult, a hol az ifjúság rajzkiállítását tekintette meg.

Az önképzőkör tagjainak elég gazdag és változatos tartalmú könyvtár állott rendelkezésükre, a mely a mult iskolai év végén 1198 művet tartalmazott 3728 korona 44 fillér értékben, a jelen évi gyarapodás 21 mű 73 korona 50 fillér értékben s így a könyvtár jelenleg 1219 műből áll 3801 korona 94 fillér értékben. A könyvtár gyarapodásának részlete kimutatását az Ifjúsági könyvtár ezimű rovatban közöljük.

A kör ezen iskolai évben is előfizetett a Magyar Nyelvőrre, a Századokra, a Történelmi Életrajzokra, a Philologiai Közlönyre, a Természettudományi Közlönyre és Pótfüzeteire és tagja volt a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatának.

Ezekben tüntettük föl röviden az ifjúsági önképző-kör jelen iskolai évi működését.

G) Gyorsíró-kör.

A Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírást művelő szegedi főgymn. gyorsíró-kör XXIV. alakuló gyűlését a védnök-igazgató megbízásából *Jakab Lajos* körvezető, okl. gyorsíró tanár jelenlétében tartotta meg 1900. szeptember hó 17-ikén. Tisztviselők lettek: ifj. elnök s első előadó: *Vadász Imre* (VIII.), alelnök s előadó a kezdőknel: *Szigeti Ernő* (VIII.), titkár: *Grogloth János* (VIII.), előadó a haladóknál: *Makai Endre* (VIII.), főjegyző: *Perhács Béla* (VII.), aljegyző: *Thomay Béla* (VI.), pénztáros: *Bárkányi Ödön* (VIII.), ellenőr: *Valentiny Antal* (VIII.), főkönyvtáros: *André János* (VIII.), alkönyvtáros: *Katona Dávid* (VIII.), lapok levelezője: *Kertész Ferencz* (VIII.).

A f. tanévben volt a körnek 35 haladó és 71 kezdő, összesen 106 tagja, a lefolyt 24 év alatt pedig 2130 tagja. Az év folyamán tartottunk egy alakuló, egy záró és 6 rendes közgyűlést és egy ünnepélyt. Úgy a kezdők, mint a haladók 26—26 gyakorló órában foglalkoztak az önképzéssel. Úgy a kezdők, mint a haladók 2—2 osztályba voltak beosztva.

A gyorsíró-körnek a 3 koronás tagsági díjából befolyt jövedelméből fedeztettek a kör összes kiadásai: versenyírások díjazására, könyvtárgyarapításra, jutalmazásokra fordított kiadások, valamint a budapesti versenyírásokra felküldött tagok utiköltségei is. A megmaradt tiszta vagyon a Szeged-Csongrádi takarékpénztárban kamatozik.

A tandíj 12 korona volt. Tandíjmentes tanításban részesült 59 tanuló.

A gyorsíró-kör ezen évi történetében nevezetesebb mozzanatok:

1. Az évenként szokásos *budapesti* országos írásversenyekre az idei tanévben is küldtünk fel versenyzőket és ifjaink mindkét esetben a leg-szebb eredménnyel állták meg helyüket.

Az őszi írásversenyen: Vadász Imre (VIII.) a 220 szótagos versenyen, *Makai Endre* (VIII.) pedig a 180 szótagos versenyen nyert 1—1 aranyat.

A tavaszi írásversenyen: Makai Endre (VIII.) a 220-ason, *Fischer Ödön* (VIII.) a 150-esen 1—1 aranyat nyertek, az utóbbi a 180-as fokon dicséző oklevelet kapott.

2. Az Orsz. Magy. Gyorsíró-Egyesület által rendezett orsz. *szabatos* (*correct*) *vitairási versenyen* is olyan szép eredményt mutattak fel ifjaink, mely méltán sorakozik gyorsíró-körünk eddigi sikereihez. Ugyanis a 20 pályázó közül részben első díjat, részben dicséretet nyert 18 tanuló. Első díj fejében aranyat nyert *Schütz János* (V.), ugyancsak *első díj fejében* szakkönyveket kaptak: *Bárkányi Ödön* (VIII.), *Kertész Ferencz* (VIII.), *Perhács Béla* (VII.), *Thomay Béla* (VI.), *Straubert Jenő* (VI.) és *Weisz Imre* (V.). Dicséző okiratot nyertek: *Szigeti Ernő* (VIII.), *Katona*

Dávid (VIII.), *Kleits János* (VIII.), *Valentiny Antal* (VIII.), *Bugyi József* (VII.), *Löbl Sándor* (VII.), *Venetianer Frigyes* (VII.), *Frecot Miklós* (VI.), *Szécsi István* (V.), *Szarvady Lajos* (V.) és *Reviczky Aladár* (III/b.).

3. A *Gabelsberger-émlékünnepet* az igazgató és Floderer Imre tanár s néhány vendég jelenlétében 1901. évi február 17-ikén tartotta meg a gyorsíró-kör. Megnyitó beszédet a körvezető tanár mondott, utána *Vadász Imre* (VIII.) ifj. elnök „*Gabelsberger és hatása a magyar gyorsírás fejlődésére*“ cz. értekezését olvasta fel. Majd *Bárkányi Ödön* (VIII.) szavalta el Téglyás Géza: „*A gyorsírás diadala*“ cz. költeményét. Ezután a szokásos írásverseny tartatott meg, melyen a 220-as fokon nyertesek lettek: I. díj: *Makai Endre* (VIII.), II. díj: *Thomay Béla* (VI.), III. díj: *Kertész Ferencz* (VIII.), dicséretet kapott: *Perhács Béla* (VII.). A 180-as fokon nyertek: I. díj: *Fischer Ödön* (VIII.), II. díj: *André János* (VIII.), III. díj: *Bárkányi Ödön* (VIII.), dicséretet: *Perhács Béla* (VII.). A 150-es fokon: I. díj: *Perhács Béla* (VII.), *Valentiny Antal* (VIII.), *Katona Dávid* (VIII.), dicséretet: *Straubert Jenő* (VI.). A 120-as fokon: I. díj: *Frecot Miklós* (VI.), II. díj: *Venetianer Frigyes* (VII.), III. díj: *Kleits János* (VIII.), dicséretet: *Löffler Mór* (VIII.), *Straubert Jenő* (VI.), *Schütz János* (V.).

A kezdőknél I. díjat nyert: *Schütz József* (IV. a.), II. díjat: *Klein Dezső* (IV. a.), III. díjat: *Rottsching József* (IV. b.), dicséretet *Weisz Lajos* (IV. a.), *Mamusits József* (IV. b.), *Váradai Pál* (IV. b.), *Tompos József* (IV. a.), *Bundi András* (IV. b.) és *Felhő Gábor* (IV. b.).

4. A *Markovits-ünnepély* ez évben is a június hó 16-ikán megtartott évváró vizsgálatlalt köttetett össze, melyen jelen volt az igazgató Floderer Imre tanár mint elnök és néhány vendég. Megnyitó beszédet a körvezető tanár mondott, utána *André János* (VIII.) olvasta fel „*Markovits Iván emlékezete és érdeme*“ cz. értekezését. Majd Floderer Imre tanár kihirdette a budapesti correct vitairási stenogramm-pályázat eredményét s az ott nyert díjakat kiosztotta.

Ezután a szokott írásverseny tartatott meg a következő eredménnyel: A 220-as fokon nyertek: I. díj: *Kertész Ferencz* (VIII.), II. díj: *Perhács Béla* (VII.), III. díj: *André János* (VIII.), dicséretet nyert: *Schütz János* (V.) A 180-as fokon: I. díj: *Weisz Imre* (V.), II. díj: *Frecot Miklós* (VI.), III. díj: *Katona Dávid* (VIII.), dicséretet: *Schütz János* (V.) A 150-es fokon: I. díj: *Schütz János* (V.), II. díj: *Bugyi József* (VII.), III. díj: *Tóth István* (V.), dicséretet: *Venetianer Frigyes* (VII.), *Szigeti Andor* (VI.) A 120-as fokon: I. díj: *Szarvady Lajos* (V.) II. díj: *Löffler Mór* (VII.), III. díj: *Ótott Koráts Mihály* (V.), dicséretet: *Tóth István* (V.), *Staud Miklós* (V.)

A kezdőknél: I. díj: *Klein Dezső* (IV. A.), II. díj: *Schütz József* (IV. A.) III. díj: *Sebők Vilmos* (IV. B.) *Weisz Lajos* (IV. A.); dicséretet:

Várady Pál (IV. B.), Pauli József (IV. B.), Tompos József (IV. A.), Popper Lajos (IV. A.) és idb. Wolf János (IV. B.)

5. Mint legügyesebb kezdő gyorsírók diszkötésű szakkönyveket kaptak: Schütz József (IV. A.) és Klein Dezső (IV. A.) Előbbi a Reviczky Orbán úr 6 korona adományából, utóbbi a gyorsíró-kör voyonából beszerzett 4 korona gyorsírási művet.

6. Vadász Imre (VIII.), Makai Endre (VIII.), Szigeti Ernő (VIII.) előadóknak, valamint Katona Dániel, (VIII.) alkönyvtárosnak a gyorsíró-körben szerzett érdemei jegyzőkönyvi elismerést nyertek és a tagsági díj fizetése alul felmentettek.

7. A kör könyvtára az idén 14 drb folyóirattal szaporodott. Használta a könyvtárt a körnek 62 tagja s a használati forgalom 158 műre terjedt ki. A könyvtár az idén újra rendeztetett.

8. A kör a következő szaklapokat járatta: Gyorsírási Lapok (5 péld.), Budapesti Gyorsíró (5 péld.), Debreczeni Gyorsíró (2 péld.), Soproni Gyorsíró (2 péld.) és Népszerű Gyorsíró (1 péld.) E mellett állandóan tagja az Országos Magyar Gyorsíró-Egyesületnek.

9. A főgymnasium felsőbb osztályaiban jegyzeteinek készítésénél 46 tanuló használta a gyorsírást.

10. Német gyorsírással és Nagy Sándor népszerű gyorsírásával is többen foglalkoztak körünk tagjai közül, jeléül a több irányú tanultság megszerzésére irányuló komoly szándékuknak.

11. Körünket a lefolyt tanévben a következő szíves adományokban részesítették: Bódogh János úr okl. gyorsíró, az Orsz. Magy. Gyorsíró-Egyesület ügyvezető-igazgatója a Bódogh-féle alapítvány idei kamatai fejében 10 koronát, Reviczky Orbán nyug. pénzügyi tisztviselő úr 6 koronát ajándékoztak versenyírási czélokra.

12. Gyorsírókörünk a jövő tanévben fogja 25-ik évét megünnepelni. Elhatároztuk, hogy ez alkalommal országos írásversenyt rendezünk. Egyelőre *szabatos (correct) stenogramokra* tűztük ki a következő pályadíjakat:

Levelező-gyorsírással írandó pályamunkára: I. d. 20 kor., II. d. 10 kor., III. d. 5 kor., IV. d. 3 kor.; *vitairással* írt stenogramra pedig I. d. 30 kor., II. d. 20 kor., III. d. 10 kor., IV. d. 5 kor.

Ezenkívül mind a kétféle stenogramnál a legszebb írás 1—1 tizkoronás aranynyal fog jutalmaztatni.

És még ezenkívül az időközben e czélra összegyűlő adományokból is többféle versenydíjat fogunk kiosztani.

Vitairással írt stenogramot - a kinevezett országgyűlési gyorsírók kivételével — bárki adhat be s munkája pályázatra bocsáttatik; de levelező-írással csakis középiskolai (fiú és leány) tanulók pályázhatnak.

A tintával, negyedrétre összehajtott miniszter-papírra leírandó szó-

veg (ügy levelező, mint vitairással) Deák Ferencznek 1861-iki első felirati beszédéből a következő részlet: „A közelebb lefolyt 12 esztendő súlyos szenvedések kora volt stb. . . .“ egész a következő szavakig: „. . . a többségnél aligha elegendő biztosítékot találnának. (Helyeslés).“ (Lásd: Magyar Könyvtár 26-ik füzet 7—8 old. ára 30 fill.) A papírnak csak egyik oldalára lehet írni s azon jobbról 3 ujjnyi tér szabadon hagyandó, a fedőlap külső felére czimül felirandó: „Levelező vagy vitairási minta stennogramm“, továbbá a pályázó neve, állása, foglalkozása, az iskola, melyben tanul, az osztály megjelölésével, a pontos lakhely feltüntetendő. A fedőlap belső oldalán megjelölendő, hogy kitől tanulta a versenyző a gyorsírást s mióta műveli? Nyert-e már díjat, vagy elismerő okiratot, ha igen hol, mikor s miért?

A pályaművek 1901. évi október hó 1-éig a szegedi városi főgymnasium gyorsíró-kör elnökségének (városi főgymn. épület) küldendők be.

Az Orsz. Magyar Gyorsíró-Egyesület arra való tekintetből, hogy a szegedi gyorsíró-körből a gyorsírás fejlesztését előmozdító annyi nevezetes mozzanat indult ki, elhatározta, hogy a szegedi főgymn. gyorsíró körnek 25 éves jubileumát országos jellegűvé teszi az által, hogy egyik írásversenyét azon a napon és Szegeden tartja meg, mikor a gyorsíró-kör ünnepélye lesz.

Körünk az Orsz. Magyar Gyorsíró-Egyesületnek, valamint érdemes elnökének dr. *Fabró* Henrich ügyvéd, országgyűlési gyorsíró-revisor, továbbá *Bódogh* János ügyvezető-igazgató uraknak, e helyen is hálás köszönetét fejezi ki ezen lekötelező előzékenységért és körünk iránt tanúsított megtisztelő figyelemért, mely bizonyára kedvező hatással lesz úgy a kör tagjaira, mint az intézet növendékeire is.

Hogy azonban gyorsíró-körünk nemes céljának minél jobban megfelelhessen, anyagi megerősödéssre van szüksége. Részben tehát a jubiláris írásverseny céljaira, részben egy „szegedi gyorsíró-alap“ létesítése végett bárkitől bármily csekély adományt fogadunk és nyugtázunk. Kérjük is a szülőket, a gyorsírás barátait, a növendékeket, hogy fölös filléreikkel a nemes cél elérésében bennünket támogatni szíveskedjenek.

H) A főgymnasium ösztöndíjas és jutalmazott tanulói az 1900—1901. tanévben.

a) Ösztöndíjasok:

1. Bányai Mihály, IV. B. oszt. tanuló, az ifj. br. Rudics József-féle alapítványból évi 800 koronával.

2. Berecz János, VIII. oszt. tanuló, a Bonnaz-féle alapítványból évi 174 kor. 68 fillérel.

3. Borota Braniszláv, II. A. oszt. tanuló, a Bájics Theodor és Athanaszia-féle alapítványból évi 300 koronával.

4. Divényi Károly, VII. oszt. tanuló, a győri kir. árvaalapítványból évi 200 koronával.

5. Dögl Adolf, VI. oszt. tanuló, a budai Mária Terézia-féle alapítványból évi 240 koronával.

6. Juhász István, VII. oszt. tanuló, az Alapy-féle alapítványból évi 120 koronával.

7. Jungen Emil, VIII. oszt. tanuló, a Rózsa Ferencz-féle alapítványból évi 200 koronával.

8. Korom Pál, V. oszt. tanuló, a Vetró Sándor-féle alapítványból 125 kor. 76 fillérrel.

9. Kőszeghi Gáspár, VI. oszt. tanuló, a Hümpfner Inglicshoffer-féle r. kath. kegyes alapítványból évi 140 koronával.

10. László Gyula, V. oszt. tanuló, a Mária Terézia-féle alapítványból évi 240 koronával.

11. Makó Irén, VII. oszt. magántanuló, a Szabados János-féle alapítványból évi 160 koronával.

12. Papp József, III. B. oszt. tanuló, a Vetró Sándor-féle alapítványból évi 133 kor. 33 fillérrel.

13. Póhl Károly, VI. oszt. tanuló, a kincstári Mária Terézia-féle alapítványból évi 240 koronával.

14. Szűts Endre, VIII. oszt. tanuló, a millenniumi ösztöndíj-alapítványból évi 200 koronával.

15. Takács Ernő, VIII. oszt. tanuló, a Némethy Ignác-féle alapítványból évi 120 koronával.

16. Váradi Pál, IV. B. oszt. tanuló, a Rózsa Ferencz-féle alapítványból évi 200 koronával.

17. Venetianer Frigyes, VII. oszt. tanuló, az ifj. báró Rudics József-féle alapítványból évi 200 koronával.

18. Wiblitzhauser Ödön, II. A. oszt. tanuló, a Rózsa Ferencz-féle alapítványból évi 200 koronával.

19. A Makra-féle ösztöndíj betöltése folyamatban van.

b) Az intézet jutalmazott tanulói az 1900—1901. tanévben.

I. a vallásban tanúsított jeles előmenetelért:

Id. Nagy István, VII. oszt. tanuló, az Ebner-féle alapítványból 6 arannyal.

II. A magyar nyelvben és irodalomban tett jeles előmenetelért:

Groglóth János, VIII. oszt. tanuló, a Kisfaludy-Társaságtól alapított Kisfaludy-jutalomból 42 kor. értékű magyar szépirodalmi művekkel.

III. A magyar nyelv elsajátításában tett jeles előmenetelért:

Schütz János, V. oszt. tanuló, a „Magyar Gábor 30 éves tanári működésének emlékére régi tanítványai által tett alapítvány“-ból 45 koronával.

IV. A magyar történelemben tanúsított jeles előmenetelért:

Nack Emil, VIII. oszt. tanuló a „Szinger Kornél és Bakos Pali alapítvány“-ból 50 koronával.

V. Jó magaviselet és előmenetelért:

1. Krohn Jakab, VIII. oszt. tanuló, a „Régi szegedi főgymnasiumi tanulók alapítványá“-ból 88 koronával.

2. Martin Ferencz, VI. oszt. tanuló, a Sobay-féle alapítványból 50 kor. 40 fillérrel.

3. Nagy László, VIII. oszt. tanuló, dr. Kiss János adományából 300 koronával.

4. Makai Emil, VIII. oszt. tanuló, a dr. Cajus Gábor és neje Abelesz Regina alapítványából 81 koronával.

5. Fodor Géza, II. A. oszt. tanuló, Debreczeni János, egri apát-kanonok adományából 5 arannyal.

6. Hódi Pál, IV. B. oszt. tanuló, a Sobay-féle alapítványból 50 kor. 40 fillérrel.

7. Kalmár Szilveszter VII. oszt. tanuló, Debreczeni János, egri apát-kanonok adományából 5 arannyal.

8. Kovács József I. C. oszt. tanuló, a Cserveny-féle alapítványból 2 koronával.

9. Apró Imre IV. B. oszt. tanuló, a Pap József-féle alapítványból 200 koronával.

10. Szeptember 14-én a szegedi belvárosi róm. kath. plébánia által Páduai szent Antal tiszteletére gyűjtött jótékony adományból egyenkint 6 korona segélyben részesültek: Gaberdén Ede, III. B., Schütz János, V., Vastag László, II. B., Wagner Károly IV. A. oszt. tanulók.

Március 27. ismét egyenkint 6 koronát kaptak: Bozóky Mihály, VI., Miskolczy Géza IV. B., Wagner Károly IV. A. oszt. tanulók, egyenkint 3 koronát: Dobay János, II. A. és Korom Imre III. B. oszt. tanulók.

11. Dr. Zápory Nándor úr 10 korona adománya a következő szegényebb sorsú tanulók közt osztatott ki: Traum János, VII., Schütz János, V., Schütz József, IV. A., Szalay János, IV. B., Gálfy Aladár IV. A., Kirchenheuter Jenő, III. B. oszt.

12. Jung Mátyás, VI. oszt. tanuló, mint a zenekar legszorgalmasabb tagja, Prelogg József tanár úr adományából 1 drb 10 koronás arannyal jutalmaztatott.

TANÁRI KAR.

A) A kötelezett tantárgyak tanárai.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben előadott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
1	Cserép Sándor	Görögpótló irod. Magyar nyelv	VII. ¹ VIII. II. B. ²	4 ¹ 7 ²	Igazgató.
2	Baksay József	Latin nyelv Görög nyelv Szépirás	III. B. VII. VII. II. A.	18	A VII. osztály főnöke, a philológiai szertár öre.
3	Bite Béla	Magyar nyelv Latin nyelv Szépirás	I. C. I. C. IV. A. I. C.	18	A IV. A. osztály főnöke.
4	Both Ferencz	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	IV. B. ² VI. VII. I. B. VI. I. B.	18 ¹ 20 ²	Az I. B. osztály főnöke, hitelemző.
5	Divényi Gyula	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv Szépirás	I. B. ¹ I. A. IV. A. I. A. II. B. ² I. B. ¹	18 ¹ 21 ²	Az I. A. osztály főnöke, az ifj. kisebb könyvtár öre.
6	Fekete Ipoly	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv Görög nyelv	II. A. II. A. II. A. V.	18	A II. A. osztály főnöke.
7	Finda Antal	Földrajz Természetrjz	I. A. I. C. II. A. II. B. VII. I. A. I. C.	18	Az I. C. osztály főnöke, a földrajzi szer- tár gondnoka.

¹ Január 14-ig tanította. — ² Január 14-től tanította.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben előadott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
8	Floderer Imre	Földrajz Phys. földrajz Természetrajz Szépirás	I. B. III. A. { I. B. II. A. II. B. IV. A. IV. B. II. B.	18	A természetrajzi szertár óre.
9	Frank István	Vallástan Mennyiségtan Phys. földrajz	IV. A. ² { I. A. III. B. V. VI. VIII. III. B.	18 ¹ 20 ²	A III. B. osztály főnöke.
10	Gärtner József	Számтан	I. B. I. C. II. B. III. A. IV. A.	18	A II. B. osztály főnöke.
11	Hénap Tamás dr.	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv Görögpótló irod.	II. B. V. VII. V. V. VI. VII. ²	18 ¹ 20 ²	Az V. osztály főnöke, az ifj. nagyobb könyv- tár gondnoka.
12	Jászai Rezső dr.	Történelem	III. B. IV. A. IV. B. V. VI. VIII.	18	A tanári könyv- tár óre, az intézet évköny- vének vezetője, hitelemző.
13	Kátay Lajos világi	Rajzoló mértan	I. C. III. A. III. B.	7	Főreáliskolai rendes és gym- nasiumi kisegítő rajztanár.
14	Kovács ev. János	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	III. A. IV. A. IV. B. II. B. II. B.	17	Január 14-ig a II. B. osztály fő- nöke, hitelemző. Meggalt január 21-én.
15	Nováky Bertalan világi	Rajzoló mértan Görögpótló rajz	{ I. A. I. B. II. A. II. B. IV. A. IV. B. V—VIII.	24	A rajzszertár óre.
16	Orafcsik József	Magyar nyelv Német nyelv Latin nyelv Görög nyelv	III. B. III. B. VIII. VIII.	17	A VIII. osztály főnöke.

¹ Január 14-ig tanította. — ² Január 14-től tanította.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben előadott	Hét órái- nak száma	Észrevételek
17	Prelogg József	Magyar nyelv Német nyelv	IV. B. III. A. IV. B. V. VI.	17	A IV. B. osztály főnöke, az énekkar fel- ügyelője.
18	Schandl Miklós	Mennyiségtan Természetan	II. A. IV. B. VII. VII. VIII.	18	A természettani és vegytani szer- tár öre, az ifj. segélyző egyesület fel- ügyelője.
19	Simonides István	Vallástan Latin nyelv Görög nyelv Széprás	I. A. I. B. ² I. C. VI. VI. I. A.	16	A VI. osztály főnöke, értekez- leti jegyző.
20	Szalay István	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv Széprás	III. A. ² III. B. III. A. III. A. IV. B. I. B. ³	18 ¹ 19 ²	A III. A. osztály főnöke.
21	Szinger Kornél	Magyar nyelv és irodalom Német nyelv Történelem Bölcséleti előtan	VIII. IV. A. VII. VIII. III. A. VIII.	17	Az ifj. önképző- kör vezetője.
22	Timina Ödön világi	Tornázás	I—VIII.	26	A tornaszerek felügyelője.
23	Zvér Endre	Vallástan Természetrész	V. VIII. V. VI.	9	Főgymnasiumi hítszónok.

¹ Január 14-ig tanította. — ² Január 14-től tanította.

A nem kath. vallású tanulók vallástanukban saját lelkéseiktől nyertek oktatást.

B) A nem kötelezett tantárgyak tanárai.

Jakab Lajos, déli vasúti ellenőr, okl. gyorsíró, tanította a gyorsírást hetenkinti 2 órában.

Nováky Bertalan, főgymn. rajztanár, tanította a szabadkézi rajzot hetenkinti 4 órában.

Simits Ferencz, főreáliskolai r. tanár, tanította a francia nyelvet hetenkinti 4 órában.

Szügedi Endre, a városi zeneiskola igazgatója, tanította az éneket hetenkinti 2 órában.

Előadott tananyag.

Első A., B. és C. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: *Divényi Gyula*, B. osztályban: *Both Ferencz*,
C. osztályban: *Finda Antal*.

Vallástan, heti 2 órában. A hitről. Az apostoli hitvallás. Az Isten tisztelete és az anyaszentegyház öt parancsa. A szentségekről és az imádságról. Tankönyv: Kis katekizmus. Budapest, 1900. Tanár: I. A., I. B. és I. C. osztályban: *Simonides István*.

Magyar nyelv, heti 5 órában. A hangok. Az illeszkedési törvény. Az egyszerű mondat és részei; a fő- és mellékmondat megkülönböztetése. Az igék nemei. Az igeragozás. A határozók. A jelzők. Az állítványi kiegészítő. Helyesírás. Népmesék. A magyar népeletre és a magyar földre vonatkozó rajzok. Válogatott darabok a hun és magyar nemzeti mondából és az Árpádok történetéből. Görög mondák. Leíró és elbeszélő költemények Arany, Petőfi, Tompa munkáiból, az Arany-Gyulai népköltési gyűjteményből. Értelmes és kellőképp hangoztatott olvasás; az olvasmányok tartalmi megbeszélése és szabad elmondása. Elemzés beszéd- és mondatrészig. Szaválás. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: dr. Szinnyei, Iskolai magyar nyelvtan és olvasókönyv. Budapest, 1900. Tanárok: I. A. osztályban: *Divényi Gyula*, I. B. osztályban: *Both Ferencz*, I. C. osztályban: *Bite Béla*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Írás és olvasás, egyszerű mondatok, a nevek fogalma, a nevek declinációi, a melléknév egyeztetése a maga főnévvel, a melléknevek fokozása, a névmások, a számnevek, elöljárók, a rendes igeajlitás főbb alakjai. A tanultaknak megfelelő fordítások és elemzések. Kéthetenként egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Pirchala Imre, Latin nyelvtan. Pozsony. 1899. U. a. Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Pozsony, 1900. Tanárok: I. A. osztályban: *Divényi Gyula*, I. B. osztályban: *Both Ferencz*, I. C. osztályban: *Bite Béla*.

Földrajz, heti 3 órában. Magyarország természeti viszonyai; ezek főbb topographiai adatai, a városok és vidékek néprajza a lakosok főbb foglalkozásának ismertetésével, nemkülönbön a feltűnőbb föld- és kőzetnemeknek, jellemző növényeknek és állatoknak szemléltető leírása: Tan-

könyv: Kőrösi Albin, Földrajz. I. r. Budapest, 1899. Tanárok: I. A. és I. C. osztályban: *Finda Antal*, I. B. osztályban: *Floderer Imre*.

Természetráajz, heti 2 órában. A természeti tárgyak szemlélete és fölosztása. Az évszakok általános jellemzése. Az ősszel érő közönségebb gyümölcsök tárgyalása, a különböző termésformák összefoglalásával. A hasznosabb házi állatok csoportosítása, kapcsolatban az ember lakása közelében élő hasznos és kártékony emlős állatok tárgyalásával. A mezőn és erdőn élő hasznos és kártékony emlős állatok összefoglalása. A tavasszal viritó növények bemutatása élőpéldányokon, azok morphologiai tárgyalásával, különös tekintettel a virág alkotására. Házi szárnyasaink. Tankönyv: Dr. Ormándy Miklós, Természetráajz. Budapest, 1899. Tanár: I. A. és I. C. osztályban: *Finda Antal*, I. B. osztályban: *Floderer Imre*.

Számтан, heti 4 órában. A tizes számrendszer. A négy számolási művelet egész számokkal és tizedes törtekkel; a számok oszthatósága, a legkisebb közös többes, a legnagyobb közös osztó; a tört, mint hányados és viszony; közönséges törtekkel való számolás. A méter-mérték ismeretése: időszámítás. Tankönyv: Mocnik-Schmidt. Számтан. Budapest, 1897. Tanárok: I. A. osztályban: *Frank István*, I. B. és I. C. osztályban: *Gürtner József*.

Rajzoló mértan, heti 3 órában. A síkmértani elemek. Pontok, vonalak és szögek fekvései és mérési viszonyai. A síkidomok — három-, négy- és sokszögeknek — fontosabb tulajdonságai, területük meghatározása. A kör- és ahhoz tartozó nevezetesebb egyenesek ismertetése. Mértani díszítmények rajzolása a mértanban tanult idomok felhasználásával, rendszeresen haladó táblarajzok után rajzeszközökkel, majd pedig szabadkézzel. Tankönyv: Dr. Gerevich, Rajzoló geometria, I. r. Budapest, 1895. Tanárok: I. A. és I. B. osztályban: *Nováky Bertalan*, I. C. osztályban: *Kátay Lajos*.

Szépírás, heti 1 órában. Folyó magyar írás, kis és nagy betűk. Tanárok: I. A. osztályban: *Simonides István*, I. B. osztályban: *Szalay István*, I. C. osztályban: *Bite Béla*.

Tornázás, heti 2 órában. A rendgyakorlatok, egyszerű szabadgyakorlatok, tornajátékok; szerelvényeken: a tám-, függés- s lengés-gyakorlatok, a magas és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Második A. és B. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: *Fekete Ipoly*, B. osztályban: *Gürtner József*.

Vallástan, heti 2 órában. A kath. egyház szertartásainak magyarázata. Tankönyv: Ivánkovits János, A ker. egyház szertartásainak és

ünnepeinek rövid értelmezése. Szeged, 1887. Tanárok: II. A. osztályban: *Fekete Ipoly*, II. B. osztályban: *Hénap Tamás dr.*

Magyar nyelv, heti 5 órában. Az egyszerű mondat folytatólagos tárgyalása. Az összetett mondszerkezetek. Hangsúly és szórend. A beszédrészek és a szóalkotás. Képzők és synonymák csoportosítása az olvasmányok alapján. Mondai és történeti elbeszélések; tanító mesék és leírások az olvasókönyv alapján. Az olvasmányok tartalmi ismertetése és szabadon való elbeszélése. Költemények szavalása. Havonként két iskolai dolgozat főleg a mondat szerkesztésekre az olvasottak alapján. Tankönyv: dr. Szinnyi, Iskolai magyar nyelvtan és olvasókönyv. II. Budapest, 1900. Tanárok: II. A. osztályban: *Fekete Ipoly*, II. B. osztályban: *Cserép Sándor*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Az alaktan befejezése, főleg: genuszabályok, teljes cuniugatio, a szóképzés elemei. A fő- és mellékmondatok megkülönböztetése kötőszók szerint. Összefüggő olvasmányul: A rómaiak történetéből: A római királyokról, 1—18, továbbá 3 mese fordítása és könyv nélkül való megtanulása. A szókincs megfelelő bővítése egyes mondatok és összefüggő olvasmányok alapján, kapcsolatban a szóképzési csoportok összeállításával. Hetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Pirchala Imre, Latin nyelvtan. Pozsony, 1899. U. a. Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Pozsony, 1899. Tanárok: II. A. osztályban: *Fekete Ipoly*, II. B. osztályban: *Divényi Gyula*.

Földrajz, heti 3 órában. Európa országai és népei, (Auszttria részletesebben) Magyarországból kiindulva és erre vonatkoztatva. Ázsia és Afrika általános ismertetése a nevezetesebb országok és európai gyarmatok kiemelésével. Tankönyv: Körösi Albin: Földrajz, II. r. Budapest, 1900. Tanár: *Finda Antal*.

Természetrész, heti 2 órában. Az emlős állatok főbb rendjeinek ismertetése, tekintettel hasznos, vagy kártékony voltukra s életkörülményeikre. A madarak általános jellemzése s csoportosításuk a tartózkodási hely szerint. A hüllők, kétélűek, halak általános jellemzése a főbb typosok tárgyalásával; osztályozásuk. A puhatestű állatok főbb képviselői s azok bemutatása készítményeken. Az izelt lábú állatok köre s főbb képviselőik. Különös tekintettel hasznos vagy kártékony voltukra. A virágos növények általános jellemzése alaktani szempontból s felosztásuk. A zárva termők jellemzése s felosztásuk a sziklevelek alapján. Az egyszikűek főbb képviselőinek morfológiai leírása. A kétszikűek általános jellemzése. A főbb családok képviselőinek bemutatása élő példányokon s azok taglalása. Tankönyv: dr. Ormándy Miklós. Természetrész. II. oszt. számára. Budapest, 1900. Tanár: *Floderer Imre*.

Számtan, heti 4 órában. A négy alapművelet közönséges és tizedes törtékkel; rövidített számműveletek, az u. n. számtani műveletek korlátolt

pontosággal. Az arányosság fogalmának fejtegetése, olasz számolásmód, egyszerű hármasszabályhoz tartozó föladatok megfejtése a kettős tétel s aránylatok szerint. Mértani viszonyok és arányok elemei; százalékszámítás és egyszerűbb alkalmazásai. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számтан. Budapest, 1897. Tanárok: II. A. osztályban: *Schandl Miklós*, II. B. osztályban: *Gürtner József*.

Rajzoló mértan, heti 3 órában. Testmértani elemek. Az egyenes és síkok abszolút és relatív helyzete. Lapszögek és szögletek. A fontosabb testek — a kocka, hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kúp és gömb — tulajdonságai, hálózata, felületének és köbtartalmának kiszámítása, azok hasonlósága, összeillősége és symmetriája. A fönt elősorolt testek mintáinak előállításai. Sikékitmények rajzolása a symmetria fölhasználásával, tollal kihúzva. Tankönyv: Landau és dr. Wohlrab, *Rajzoló geometria*, II. füzet. Budapest, 1890. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Szépírás, heti 1 órában. Magyar írás folytatva, német írás. Tanárok: II. A. osztályban: *Baksay József*, II. B. osztályban: *Floderer Imre*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok; egyszerű és összetett könnyebb szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: tám-, függés- és lengés-gyakorlatok; magas-távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Harmadik A. és B. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: *Szalay István*, B. osztályban: *Frank István*.

Vallástan, heti 2 órában. Az ó-szövetség története. Tankönyv: Róder Alajos, *Bibliai történet*. Eger, 1891. Tanár: III. A. és III. B. osztályban: *Szalay István*.

Magyar nyelv, heti 4 órában. A nyelvtan rendszeres áttekintése. A hangsúlyos vers ismertetése. Összefüggő történeti olvasmány; elbeszélő költemények. Szaválás. Kéthetenként egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: dr. Szinyeyi József, *Rendszeres magyar nyelvtan*. Budapest, 1897. U. a. *Magyar olvasókönyv*, III. r. Budapest, 1897. Tanár: III. A. osztályban: *Szalay István*, III. B. osztályban: *Orafsik József*.

Német nyelv, heti 4 órában. A leghasználtabb szók begyakorlása egyszerű mondatok alapján. Könnyebb szövegű prózai és verses olvasmányok fordítása és betanulása. Ezek alapján a német nyelvtan hang- és alaktani része rövid kivonatban a gyenge és erős ige-hajlítással bezárólag. A nyelvtanból a megfelelő magyar mondatok fordítása németre. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: dr. Szemák, *Német nyelv-, olvasó- és gyakorló könyv*, I. r. Budapest, 1899. Tanárok: III. A. osztályban: *Prelogy József*, III. B. osztályban: *Orafsik József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Szókötés tan. Az infinitívusi és participialis mondatszerkezet gyakorlati ismertetése. Az egyszerű mondat rendszeres tárgyalása. Szótanulás, kapcsolatban az olvasmányokkal. Olvasmányok: Miltiades, Themistocles, Aristides, Pausanias, Alcibiades, Agesilaus, De moribus Germanorum et Gallorum. Lupus et agnus. Canis per fluvium carnem ferens. Vacca, capella, ovis et leo. Passer ad leporem consiliator. Cervus ad fontem. Vulpes et ciconia. A mondattani szabályoknak megfelelő mondatok és összefüggő olvasmányok fordítása magyarból latinra. Kéthetenként egy írásbeli gyakorlat Tankönyv: Pirchala Imre, Latin nyelvtan. Pozsony, 1897. U. a. Latin gyakorlókönyv. Pozsony, 1898. U. a. Latin olvasókönyv. Pozsony, 1900. Tanárok: III. A. osztályban: *Szalay István*, III. B. osztályban: *Baksay József*.

Történelem, heti 3 órában. Magyarország története a mohácsi vészig, tekintettel a világtörténelmi kapcsolatokra és a művelődés mozzanataira. Tankönyv: Baróti-Csánki, Magyarország története. Bpest, 1901. Tanárok: III. A. osztályban: *Szinger Kornél*, III. B. osztályban: *Jászai Rezső* dr.

Földrajz, hetenkint 2 órában. Amerika és Ausztrália általános ismertetése a nevezetesebb országok és európai gyarmatok kiemelésével. A math. és phys. földrajz alapelemei. Világrészek, Óceánok. A földségek tagozata. Források, tavak, mocsarak, fertők és lápok, csermely, patak, folyó és folyam. A tenger vize. A légkör fény-, hő- és elektromos tünevényei. A föld belseje. A föld alakja és forgása. A föld helyzete a naprendszerben. A nappalok váltakozó hossza. A hold és fénytünevényei. Időszámítás. Tankönyv: dr. Schmidt Ágoston, matematikai és fizikai földrajz. Budapest 1901. Tanárok: III. A. osztályban: *Floderer Imre*, III. B. osztályban: *Frank István*.

Számítás, heti 3 órában. Az összetett hármasszabály; kamatszámolás; lerovatszámolás; határidőszámolás; láncszabály; az arányos osztás. Elegyítési feladatok. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számítás. Budapest, 1897. Tanárok: III. A. osztályban: *Gärtner József*, III. B. osztályban: *Frank István*.

Rajzoló mértan, heti 2 órában. A szerkesztő síkmértan. Az egyenes vonalú idomok — négyzet, dülény, ferdény stb. — szerkesztése. A hasonlóság, összeillőség és symmetria fogalmának kibővítése. A mértan alkalmazása a rajzoláshoz és mérésnél. A területek átváltoztatása, tekintettel azok könnyebb kiszámíthatására. Helyszínrajzok készítése. Tankönyv: dr. Gerevich, Constructiv planimetria. Budapest, 1898. Tanár: *Kátay Lajos*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok; egyszerű és összetett szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: a tám-, függés- és lengésgyakorlatok; magas- és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Negyedik A. és B. osztály.

Osztályfőnökök : A. osztályban : *Bite Béla*, B. osztályban : *Prelogg József*.

Vallástan, heti 2 órában. Jézus Krisztus élettörténete, az apostolok cselekedetei és Palesztina földrajza. — Tankönyv: Róder A., Bibliai történet. Eger, 1891. Tanárok : IV. A. osztályban : *Frank István*, IV. B. osztályban : *Both Ferencz*.

Magyar nyelv, heti 4 órában. A stilus általános törvényei. A prózai és költői stilus különbségei tüzetesen ; a hangsúlyos és mértékes verselés. Költői olvasmány : Arany János Toldi-ja. Prózai olvasmányok : Leírások és elbeszélések, u. m. : tárgyrajzok, jelenetek, jellemrajzok, könnyebb életrajzok. Kéthetenként egy írásbeli házi dolgozat. Tankönyv : dr. Négyesy László, Stilisztika, I. r. Budapest, 1897. — Arany János, Toldi. Magyarázta Lehr A. Budapest, 1892. Tanárok : IV. A. osztályban : *Divényi Gyula*, IV. B. osztályban : *Prelogg József*.

Német nyelv, heti 3 órában. Szótanulás etymológikus csoportokban. A német társalgási nyelvben leginkább használt kifejezések és szólásmódok, kérdések és feleletek alakjában tárgyak szerint csoportosítva. Könnyebb szövegű prózai és verses olvasmányok fordítása és betanulása. Ezek alapján a német nyelvtan hang- és alaktani részének rendszeres előadása a szóképzéssel bezárólag. A mondattan elemei. Magyar mondatok fordítása németre a nyelvtani anyag begyakorlására. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv : dr. Szemák, Elméleti és gyakorlati német nyelvtan, II. r. Budapest, 1897. U. a. Német olvasókönyv, II. r. Budapest, 1892. Tanár : IV. A. osztályban : *Singer Kornél*, IV. B. osztályban : *Prelogg József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Az idő- és módtannak rendszeres tárgyalása ; oratio obliqua, a latin periodus gyakorlati ismertetése. Prózai olvasmányok : De bello Punico primo. De bello Punico secundo. De Romanorum post pugnam Cannensem magnanimitate. De situ urbis Syracusarum. De Galliae Germaniaeque moribus. A prosodia és metrika előrebocsátása után költői olvasmány Ovidiusból : A tavasz. Az idő hatalma. Romulus és Remus kitevése. Hetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv : Pirchala Imre, Latin nyelvtan. Pozsony, 1899. U. a. Latin gyakorlókönyv. Pozsony, 1898. U. a. Rerum Romanarum liber. Pozsony, 1898. Tanárok : IV. A. osztályban : *Bite Béla*, IV. B. osztályban : *Szalay István*.

Történelem, heti 3 órában. A hajdankori népek rövid ismertetése ; a görögök, a rómaiak története és társadalmi élete a császárság koráig. Tankönyv : Vaszary, Egyetemes világtörténet. I. r. Budapest, 1895. Tanár : IV. A. és IV. B. osztályban : *Jászai Rezső dr.*

Természetrész, heti 3 órában. Ásványtan: az ásványok külső és belső tulajdonságai; a kémiai összetételre alapított öt főosztály ismeretése s ezekből az ásványrendszer megállapítása főbb vonásokban. Kőzettan; az egyszerű kőzetek megismertetése ásványtani alapon s az összetettebb kőzetek általánosan elterjedt, nevezetesebb fajai. A geologia alapvonalainak ismertetése. Tankönyv: dr. Róth-Szterényi, Ásvány-, kőzet- és földtan. Budapest, 1890. Tanár: *Floderer Imre*.

Algebra, heti 3 órában. Bevezetés az Algebrába. Összeadás és kivonás egész számokkal. Sokszorozás egész számokkal, kiterjeszkedve a kéttagúak négyzetének és köbének képzésére. Osztás egész számokkal, kiterjeszkedve a geometriai haladványok képletére. Ugyanazon műveletsorozat törtszámokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Arányok és aránylatok. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Betűszámtan. Budapest, 1891. Tanárok: IV. A. osztályban: Gärtner József, IV. B. osztályban *Schandl Miklós*.

Rajzoló mértan, heti 2 órában. A szerkesztő síkmértan. Görbe vonalú idomok. A körtan kibővítése és az ebbe vágó föladványok; két kör viszonyos fekvése. A legfontosabb görbe vonalak, különösen a kúpszeletek által képződők és azok szerkesztése. Rövid áttekintése a négy osztályban tanultaknak. Tankönyv: Landau és dr. Wohlrab, Rajzoló geometria, III. r. Budapest, 1891. Tanár: Nováky Bertalan.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok; összetett szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: a tám-, függés-, föllendülés-, lengés-, forgás-gyakorlatok; magas- és távugrás. Tanár: Timina Ödön.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Hénap Tamás dr.

Vallástan, heti 2 órában. Dr. Titz A., Kath. vallástan, I. r. Alapittan. Budapest, 1897. Tanár: *Zvér Endre*.

Magyar nyelv, heti 3 órában. Rhetorika. Általános szerkezetten. Az előadás nemei. A belső rend. A feltalálás. A prózai műfajok: leírás, elbeszélés, történetírás, értekezés, beszéd, irányművek, — olvasmányok alapján. Havonként egy házi írásbeli dolgozat az olvasmányok köréből. Tankönyv: Négyesy L. Rhetorika. Budapest, 1901. Tanár: *Hénap Tamás dr.*

Német nyelv, heti 3 órában. A német társalgási és irodalmi nyelvben leginkább használt szók és kifejezések rendszeres tárgyalása és begyakorlása kérdések és feleletek alakjában. Válogatott prózai olvasmányok fordítása és elemzése az alaktan ismétlésére és a mondat-tani anyag begyakorlására. Rendszeres mondattan, a megfelelő magyar

mondatok fordítása. Herder „Cid“-jéből válogatott románczok fordítása s ezek tartalmának szabad előadása német nyelven. A szebb románczok szavai. A románcz elmélete és története. Herder élete és működése német nyelven. Fordítás magyarból németre Schack Béla szöveggönyve nyomán. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: dr. Szemák, Német Olvasókönyv, III. r. Budapest, 1894. Ugyanaz: Német mondattan. Budapest, 1891. Tanár: *Prelogg József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Nyelvtani ismételések, szóbeli stylusgyakorlatok, régiség-tani magyarázatok, memoriter. Próza-olvasmány: T. Livius XXI. 1—56. Költői olvasmány: P. Ovidius N. Metam. A világ négy kora. Philemon és Baucis. A prosodiai és metrikai ismeretek bővítése. Havonkint két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Bartal-Malmosi, T. Livii ab urbe condita XXI., XXII. Budapest, 1882. Pirchala Imre, Anthologia latina. Budapest, 1891. Tanár: *Hénap Tamás dr.*

Görög nyelv, heti 5 órában. Attikai alaktan elemei: fő- és melléknevek ragozása, igehatározók, névmások és számnevek, az *o*-végzetű, rendes ige-hajlítás megfelelő fordítási gyakorlatokkal. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. — Tankönyv: dr. Maywald József, Görög nyelvtan. Budapest, 1895. Ugyanaz: Görög gyakorló-könyv. Budapest, 1893. Tanár: *Fekete Ipoly*.

Görögpótló irodalom, heti 2 órában. Szemelvények Révay, Virág, Baróti, Szabó Dávid és Berzsenyi verseiből. Kazinczy és Berzsenyi levelezései. Kölcsény: Magyar játékszín; Emlékbeszéd Kazinczy felett; A magyar nyelv ügyében. Kármán munkáiból: A nemzet csinosodása. Mindezek tartalmi és tárgyi magyarázata, az irodalomtörténeti vonatkozások fölvilágosítása. — Thukydides műve egészének és részének föl-tüntetése mellett a II. 34—46; 47—54; 59—65. — VI. 8—14; 30—32; VII. 10—17; 42—87. A tartalom kikerekítésén kívül a beszédek szerkezete. A görög állami régiségeknek párhuzamos, időnkint összefoglaló ismertetése, különösen a dór államok és Athen alkotmányos szervezete. Tankönyv: dr. Jancsó B., Magyar irodalmi olvasmányok, V. oszt. Budapest, 1890. — Szilasi Móricz, Szemelvények Thukydidesből. Budapest, 1890. — Schill Salamon, Görög régiségek és a görög művészet története. Budapest, 1891. Tanár: *Hénap Tamás dr.*

Történelem, heti 3 órában. A római császárság. A kereszténység alapítása és emelkedése. A barbárok letelepedése a nyugati birodalomba. A mohamedanizmus. A nyugati császárság megújítása. Új népek bevándorlása és megtelepedése. A hűbériség. A császárság és pápaság küzdelme. Keresztes háborúk. A középkori intézmények bomlása. Tankönyv: Vaszary, Egyetemes világtörténet, II. r. Budapest, 1897. Tanár: *Jászai Rezső dr.*

Természetrajz, heti 2 órában. Növénytan. A virágos növények testének külső tagoltsága, lehetőleg élő példányokban bemutatva. A növények

bonczani szerkezete általános vonásokban. A növények életfolyama főbb vonásokban. A megismertetett növények csoportosítása a természetes rendszernek megfelelőleg. A nevezetesebb rendszerek s Linné seregeinek megismertetése. A közönségesebb fák s nevezetesebb ipari és gazdasági növények. A növények földrajzi elterjedése, különös tekintettel honunk virányára. Tankönyv: dr. Róth-Schuch, A növénytan alapvonalai. Budapest, 1892. Tanár: *Zvér Endre*.

Mennyiségtan, heti 4 órában. a) Algebra. Ismétlések. Elsőfokú egyenletek egy és több ismeretlennel. A kéttagúak magasabb pozitív egész hatványai; Pascal-féle háromszög. Számítási haladvány. Számolás gyökjelekkel. Négyzet-gyök és az ismeretlenek kiszámítása másodfokú egyenletekben. Köbgyök. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Betűszámítási. Budapest, 1891. — b) Geometria. A planimetria főtételei. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Mértan. Budapest, 1891. Tanár: *Frank István*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Görög szalagdíszek és díszítmények, stilizált levelek. Arabs szalagdíszek és díszítmények; középkori román-, gót-díszítmények; renaissance-díszítmények. A rajzok egyszerű színezéssel készültek, Vidéki Balló és Hauselmann művei nyomán. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. A renygyakorlatok, az alsóbb osztályok anyaga bővítve; összetett szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken a tám-, nyiktám-, függés-, hajlított karonfüggés-, lengés-, forgás-gyakorlatok, magas- és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Simonides István.

Vallástan, heti 2 órában. Dr. Titz A., Kath. vallástan, II. r. Ágazatos hittan. Budapest, 1898. Tanár: *Both Ferencz*.

Magyar nyelv, heti 3 órában. Rethorika, a prózai műfajok elméleti ismertetése s megfelelő prózai művek olvastatása. Költői olvasmányok: Shakspere Coriolanusa, ennek tartalmi magyarázata a drámai szerkezet föltüntetésével. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Névy László, Rethorika. Budapest, 1896. — U. a. Olvasmányok a rethorikához. Budapest, 1894. Shakspere, Coriolanus Ford. Petőfi, magyarázta Névy L. Tanár: *Both Ferencz*.

Német nyelv, heti 3 órában. Az előbbi osztály anyagát folytatolag a német társalgási és irodalmi nyelvben leginkább használt szók és kifejezések rendszeres tárgyalása és begyakorlása kérdések és feleletek

alakjában. Válogatott prózai olvasmányok fordítása, ezek tartalmának szabad elődása német nyelven, a szöveg elemzése a nyelvtani anyag folytonos ismétlésére. Goethe, Schiller és Bürger válogatott balladáinak fordítása, ezen balladáknak tartalma és széptani elemzése német nyelven. A híresebb balladák szavai. A ballada elmélete és története a németeknél. A német verstan rövid kivonatban. Bürger élete és működése német nyelven. Fordítás magyarból németre Schack Béla szövegkönyve nyomán. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: dr. Szemák, Német olvasókönyv, III. r. Budapest, 1894. Tanár: *Prelogy József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Nyelvtani ismétlések és szóbeli gyakorlatok mellett olvasatott: Sall. De belló Jugurthino bő szemelvényekben. — P. Verg. Mar. Aen. I. és II. könyve tartalmilag és szemelvényekben. — Cic. de imperio Cn. Pomp. szemelvényekben. — Az olvasmányok alaki és tárgyi magyarázata, szebb részletek könyv nélkül. A régiségtani ismeretek kiszélesítése. A tárgyalt írók élete és irodalmi munkássága az illető műfaj többi művelőinek vázlatos ismertetésével. Havonkint két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Bartalmalosi, Sall. De Bello Jug. Budapest, 1880. — Cserép, Szemelvény Verg. Aeneiséből. Budapest, 1899. — Rác Soma, Cic. De imperio Cn. Pomp. Budapest, 1894. Tanár: *Simonides István*.

Görög nyelv, heti 5 órában. Az egész irodalom az idő- és módtan legfőbb pontjai. — Xenophon élete 1—3. Xen. An. I. 1. 1—8. 2. 1—27. 3. 1—13. 4. 1—9. és 13—18. 5. 1—9. 6. 1. és 9—11. 7. 1—4. 8. 25—29. Mem. (I. 4., I. 6., II. 1., II. 2., III. 6.) — Tankönyv: dr. Maywald József, Görög nyelvtan. Budapest, 1895. U. a. Görög gyakorló- és olvasókönyv. Budapest, 1896. Tanár: *Simonides István*.

Görögpótló irodalom, heti 2 órában. Mindszenti Gábor naplója; Kemény János önéletírásából; Cserei Mihály históriájából; Apaffy és Teleky Mihály; Apor Péter Metamorphosisából; Zrinyi Miklós: A Török Afium ellen való orvosság; Pázmány Péter: A magunk ismeréséről. Iliásból: I., VI., IX., XVIII., XXIII., és XXIV. ének. Odysseiából: I., V., VI., XI., XVI., XVII., XVIII., XXII., XXIII., XXIV. ének. Görög hitéleti és magánrégiségek, görög művészeti emlékek. Tankönyv: dr. Jancsó, Magyar irodalmi olvasmányok, II. Budapest, 1891. Dr. Csengeri, Homeros Iliása, Budapest, 1891. Dr. Gyomlay, Homeros Odysseiája, Budapest, 1891. Schill Salamon: Görög régiségek és a görög művészet története. Budapest, 1891. Tanár: *Hénap Tamás dr.*

Történelem, heti 3 órában. Az új-kor története a bécsi congressusig. A fölfedezések, a tudomány és a művészet ujjáéledése. A vallásos reform. A vallásos és a nemzeti háborúk. A fejedelmi absolutismus kora. A francia forradalom és Napoleon kora. Tankönyv: Vaszary, Egyetemes világtörténet, III. r. Budapest, 1896. Tanár: *Jászai Rezső dr.*

Természetrész, heti 3 órában. Állattan. Az állat életműködései általában. Az állatok szervezetei és szervrendszerei. A hét típus s az ezek keretében levő osztályok rendszeres tárgyalása. A nevezetesebb állatfajok leírása. Az állatok földrajzi elterjedése. Tankönyv: dr. Róth-Vánel. Az állattan alapvonalai. Budapest, 1892. Tanár: *Zvér Endre*.

Mennyiségtan, heti 3 órában. a) Algebra. Ismétlések. A hatványozás általánosítása. (Negatív kitevők és alkalmazásuk a tizes számrendszerben, tört kitevők.) Brigg-féle logaritmusok; log. egyenletek. — b) Geometria. Síkháromszögtan. A hegyes szög függvényei, kapcsolatban a derékszögű háromszög kiszámításával. A szög-függvények értelmezése tetszőleges szögekre. A szögek összegének és különbségének függvényei. Ferdeszögű háromszögek és sokszögek megfejtése. A pont koordinátái. A két pont távolsága. Algebrai kifejezések graphikus ábrázolása. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Betűszámítás. Budapest, 1891. — U. a. Mértan. Budapest, 1891. Tanár: *Frank István*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Lapminták után: a renaissance, gót, görög és magyar motivomú díszítmények. Domború minták után: mértani és építészeti jellegű testformák, különféle stílusú ékitmények, rozetták, stilizált levelek, virágok stb. A rajzok részint színezéssel, részint árnyékolással író és krétával készültek. Vidéki, Balló, Hauselmann, Váradi és az állami paedagogium gypszöntő műhelyéből szerzett domború minták után. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben; összetett szabadgyakorlatok; botgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: a tám- és nyiktámlengések, hajlitott karú függésben lengések föl- és átlendülések, forgások, magas- és távugrás gyakorlatok. Tanár: *Timina Ödön*.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Baksay József.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: dr. Titz Antal, Katholikus vallástan, III. rész. Erkölcsstan. Budapest, 1899. Tanár: *Both Ferencz*.

Magyar nyelv, heti 3 órában. A verstani szabályok áttekintése és alkalomszerű ismétlése. A költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre. Költői magánolvasmány mellett megfelelő aesthetikai és poetikai értekezések iskolai olvasása. Remekművek taglaló ismertetése. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Névy László, Poetika. Budapest, 1892. U. a. Olvasmányok a poetikához. Budapest, 1885. Tanár: *Hénap Tamás dr.*

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe, Hermann und Dorothea cz. művének fordítása. A mű széptani elemezése és az egyes énekek tartalma német nyelven. Az idyllikus epos és sajátságai. Goethe élete és működése német nyelven. Schiller Wilhelm Tell-jének fordítása. A mű széptani elemezése és az egyes felvonások tartalma német nyelven. A dráma és sajátságai. Schiller élete és működése német nyelven. Válogatott prózai olvasmányok és versek fordítása, ezek tartalma német nyelven, a szöveg elemezése a nyelvtani anyag folytonos ismétlésére. Szébb versek, nemkülönben az olvasott epos és dráma szébb helyeinek szavalata. Fordítás magyarból németre Schack Béla szöveggönyve nyomán. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: dr. Szemák, Német olvasókönyv, IV. rész. Budapest, 1890. Schnabl, Goethes Hermann und Dorothea. Heinrich, Schiller's Wilhelm Tell. Tanár: *Szinger Kornél*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Nyelvtani ismétlések, irálytani s szóbeli gyakorlatok. Prózai olvasmányok: M. T. Ciceronis or. pro. P. Sestio — M. T. Ciceronis epist. Ad Fam. V. 7. Ad Att. II. 22. Ad Fam XIV. 4. Ad Att. IV. I. Ad Fam. XV. 7. 12. Ad Fam. XVI. 1. Ad Fam. XIV. 2. II. 4. III. 3. XV. 6. — Költői olvasmány: Verg. Aen. VI., a VII. énekből szemelvények. Az olvasmányok alaki és tárgyi magyarázata; szébb részletek könyv nélkül. A régiségtni ismeretek kiszélesbitése. A tárgyalt írók élete éz irodalmi munkássága az illető műfaj többi művelőinek vázlatos ismertetésével. Fordítás magyarból latinra: Cserny Dávid, Latin stilus gyakorlatok nyomán. Havonkint két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Cserép M. T. Cic. pro. P. Sestio. Budapest, 1892. — Pirchala, Vergili M. Aen. I—XII. Budapest, 1894. — Jánosi, M. T. Cic. válogatott levelei. Budapest, 1884. Tanár: *Baksay József*.

Görög nyelv, heti 5 órában — Homeros, Odysseia. I., VI., XIV., XVI. bő szemelvényekben. — Herodotos: De Arione. De moribus Persarum. De Rhampsinitó. De crocodilo. De pugna Marathonia. De Scytharum religion et moribus. — A mondattan és az irodalomtörténet röviden. Kéthetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. Tankönyv: dr. Csengeri, Homeros Odysseiája. Budapest, 1897. — Dávid, Herodoti-Epitome. Budapest, 1887. Dr. Maywald, Görög nyelvtan. Budapest, 1895. — Tanár: *Baksay József*.

Görögpótló irodalom, heti 2 órában. Balassa Bálint költeményeiből; Kurucz dalokból; Gyöngyösi Murányi Venusából; Kisfaludy Sándor Himfy szerelmeiből; Csokonai dalaiból és ódáiból — Sophokles Antigonéja tartalmi, szerkezeti szempontból. Az ó-kori görög költészet ismertetése. Tankönyv: dr. Jancsó Benedek, Magyar irodalmi olvasmányok. Budapest, 1893. Sophokles, Antigone. Magy. Csiky Gergely. Budapest, 1883. — Jebb. R. T., A görög irodalom története. Fordította Fináczy Ernő. Budapest, 1892. Tanár: *Hénap Tamás dr.*

Politikai földrajz, heti 2 órában. Európa, Azsia, Afrika, Amerika államainak történeti vázolata, természeti leírása, ipara, kereskedelme, lakosai, vallás és nemzetiség tekintetében, alkotmánya, honvédelmi és gyarmatügyi viszonyai. Tankönyv: Scholtz Albert, Politikai földrajz. Budapest, 1892. Tanár: *Finda Antal*.

Természettan, heti 4 órában. A természettan tárgya és fősztása. Kinematika, általános dinamika, a szilárd, folyékony és légnemű testek mechanikája, hangtan, fénytán. Tankönyv: Fehér Ipoly, Kísérleti természettan. Budapest, 1892. Tanár: *Schandl Miklós*.

Mennyiségtan, heti 3 órában. a) Algebra. A másodfokú egyenletek elmélete. Másodfokúakra redukálható felsőbb fokú egyenletek. Számítási és mértani haladványok. Kamat-kamatszámítás. b) Geometria. A térán főbb tételei; szögletes és gömbölyű testek. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Betűszámítás. Budapest, 1891. U. a. Mértán. Bpest, 1891. Tanár: *Schandl Miklós*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. a) Szabadkézi rajz. Amennyiben az ábrázoló mértán anyaga megengedte, a graphikus minták után való rajzolás folytatása. b) Az ábrázoló mértán. A pont és egyenesek projectiói, az egyenesek hajlásszögei, a sokszögek projectiói és ezek kölcsönös helyzetének viszonylagos vonatkozásai. A sík ábrázolása, hajlásszögei és új képének projectiója. Adott síkban fekvő pont, egyenes és sokszög projectiói. A síkok nyomai, viszonylagos vonatkozásai. Az egyenesek metszése a síkkal. A leforgatás és alkalmazása. Az elmélettel párhuzamban feladványok dolgoztattak ki rajzlapokon. Tankönyv: dr. Fodor László, Az ábrázoló geometria elemei. Budapest, 1892. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben; összetett szabadgyakorlatok; botgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: a tám- és nyíktámlengések, hajlított karú függésben lengések, föl- és átlendülések, forgások, magas- és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Nyolczadik osztály.

Osztályfőnök: Oraftsik József.

Vallástan, heti 2 órában. A kath. egyház történelme, különös tekintettel Magyarországra. Tankönyv: Dedek Cr. Lajos, A kath. egyház történelme. Budapest, 1896. Tanár: *Zvér Endre*.

Magyar nyelv, heti 3 órában. Nemzeti irodalmunk története a legrégebb időtől a jelenig. Nyelvészeti és szépészeti fejtegetések. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Erdélyi Károly, A magyar nemzeti irodalom története. Budapest, 1897. Tanár: *Szinger Kornél*.

Német nyelv, heti 2 órában. Goethe, Iphigenie auf Tauris cz. művé-

nek fordítása, széptani elemzése, az egyes felvonások tartalma német nyelven. A német irodalomtörténetnek vázlatos előadása német nyelven. A főbb mozzanatok, különösen az első és második virágzasi korszak részletesen. A megfelelő szemelvények fordítása és elemzése a nyelvtani anyag folytonos ismétlésére. Fordítás magyarból németre Schack Béla szöveggönyve nyomán. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv : dr. Szemák, Német olvasókönyv, IV. r. Budapest, 1891. Schnabl, Geother, Iphigenie auf Tauris. Tanár : *Szinger Kornél*.

Latin nyelv, heti 5 órában. Nyelvtani ismétlések, irálytani gyakorlatok. Prózaolvasmány : Tac. Ann. I. 1—8. II. 59—61. III. 53—54. V. 1—2. VI. 50—51. XV. 38—44. Költői olvasmány : Szemelvények Qu. Horatius Flaccus műveiből. Sat. I. 1. 3. 7. II. 6. Epod. 2. 16. Carm. I. 1. 3. 12. 15. 22. 24. 37. II. 2. 3. 7. 13. 17. III. 1. 3. 23. 30. IV. 2. 8. Carmen saeculare. Epist. II. 3. (De arte poëtica.) szemelvényekben. Havonkint két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv : dr. Gyomlay, Szemelvények. P. Cor. Tac. történeti műveiből. Bpest, 1894. Bartal-Malmosi, Qu. Horatii Flacci opera omnia. Bpest, 1893. Tanár : *Oraftsik József*.

Görög nyelv, heti 4 órában. Költői olvasmány. Hom. Iliad. I. 1—611. Hom. Iliad. VI. 369—529. Hom. Iliad. XXIV. egészen. Az Ilias szerkezeti és aesthetikai tárgyalása az egész költeménynek magyar nyelven való olvasása alapján. Prózaolvasmány : Platon, Apologia V—X. XVI—XXII. XXIX—XXXIII. Kriton, X—XVII. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv : dr. Csengeri János, Homeros Iliása. Budapest, 1886. dr. Szamosi János, Szemelvény Platon műveiből. Budapest, 1883. Tanár : *Oraftsik József*.

Görögpótló irodalom, heti 2 órában. Gróf Széchenyi István „Hitel“-jéből. Kölcsey „Országgyűlési Napló“-jából. Báró Eötvös József „Reform“-jából. Az illető írók életrajzi adatai. Platon : Sokrates védekezése és Kritonja. Aristoteles : Nikomachosi ethika. Az ókori görög próza és bölcelet rövid története. Tankönyvek : dr. Jancsó Benedek, Magyar irodalmi olvasmányok, IV. Budapest, 1894. Alexander Bernát, Platon és Aristoteles. Budapest, 1893. Jebb, A görög irodalom története, Budapest, 1892. Tanár : *Cserép Sándor*.

Történelem, heti 3 órában. Magyarország története, tekintettel a társadalmi és állami viszonyok fejlődésére. Tankönyv : Ribáry-Mangold, Magyarország oknyomozó történelme. Bpest, 1891. Tanár : *Jászai Rezső dr.*

Természettan, heti 4 órában. Hőtan, az anyag szerkezete, delezesség, villamosság, a kosmographia elemei. Tankönyv : Fehér Ipoly, Kísérleti természettan. Budapest, 1892. Tanár : *Schandl Miklós*.

Mennyiségtan, heti 2 órában. Kapcsolástan, kéttágúak hatványozása. A matematika főbb tanainak ismétlése. Tankönyv : dr. Lutter Nándor, Betűszám-tan. Budapest, 1891. Tanár : *Frank István*.

Bölcseleti előtan, heti 3 órában. 1. Psychologia: A test és lélek viszonya, az érzetek, képzetek, érzelmek és akarat tana, a rendellenes lelki tünetmények. 2 Logika: A logika tárgya, a képzetösszeköttetések, a fogalom, az ítélet, a következtetés, a rendszeres gondolkodás formái, elménk tévedései. 3. Olvasmányok: A jó ember. Az erkölcsi világrend tana. Egy kis életphilosophia. A feledés. Tankönyv: Szitnyai Elek, Lélektan és Logika. Budapest, 1899. Tanár: *Szinger Kornél*.

Göröppótló rajz, heti 2 órában. a) Szabadkézi rajz, amennyiben az ábrázoló mértan anyaga megengedte, folytatása a graphikus minták rajzolásának. b) Ábrázoló mértan. A gúla, hasáb, szabályos testek, kúp, henger és gömb származtatása és ábrázolása s ezek árnyékának szerkesztése. A pont, vonal és sík vonatkozása az elsorolt testekre és hálózatok kifejtése. Az elmélettel párhuzamban feladványok dolgoztattak ki a rajzlapokon. Tankönyv: dr. Fodor László, Az ábrázoló geometria elemei. Budapest, 1892. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben: húzódások és vonulások, összetett szabadgyakorlatok, botgyakorlatok szabadgyakorlatokkal összekötve, tornajátékok. Szerelvényeken: a tám-, nyik-támlengés, menés- és szökésgyakorlatok; lengés, föl- és átlendülés; forgásgyakorlatok, magas- és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Írásbeli dolgozatok.

I. A magyar nyelvből és irodalomból.

Az V. osztályban.

Levél a szülőkhöz a tanév elején. — A szülők iránt való szeretet. Elmélkedés olv. alapján. — Vesselényi Miklós br. Leiró jellemzés, olv. alapján. — Mitől nyerik az állatok színeiket? Értekezés olv. alapján. — Hogyan töltöttük a karácsonyi szünetet? Elbeszélés. — A történet tanulmányozásának haszna. Értekezés. — Mivel állítja Eötvös Kőrösit követésre méltó példaképül az ifjú nemzedék elé!? Szónoki jellemzés olv. alapján. — Az érzelmi elem Eötvös beszédében (Körösi Csoma S. felett). Aesth. fejtegetés. — „Törekedjél ismeretekre.“ Buzdító beszéd.

A VI. osztályban.

Zrinyi Miklós, a költő ifjúsága. Történeti korrajz. — A történelmi vizsgálatról. Értekezés. — Coriolanus jelleme és tragikuma. Fejtegetés. — Shakespeare és Plutarchos Coriolanusa. Összehasonlító fejtegetés. — Szalay László jelleme. Jellemrajz. „Emlékbeszéd Szalay László felett“ című olvasmány alapján. — Az argumentumok Deák Ferencz fölirati javaslatában. Fejtegetés. — Ünnepi beszéd márczius tizenötödikére. — Washington György. Jellemzés. — Az írás története. Értekezés. — „Csak az önzőnek nincs vigasztalása a földön.“ (Eötvös) Chria.

A VII. osztályban.

A képzelet szerepe a költészetben. Aesth. értekezés. — Szónoki beszéd a köv. jelige alapján: „Nincs, mi férfit inkább férfivá emeljen, mint szilárd kitűrés, állhatatos jellem.“ (Arany). — Az éghajlat hatása az ember életére. Értekezés. — A Zrinyiász csodás eleme. Aesth. fejtegetés. — Zalán futásának szerkezete. Műmagyarázat. — Tompa „Tornáczomon“ cz. költ. fejtegetése. — A bölcséleti elem a költészetben. Érték. — A tragoedia stilusa, tekintettel a „Bánk bánra.“ Érték. — A központi mozgás. Fizikai értekezés.

A VIII. osztályban.

Pogánykori költészetünk. Irodalomtörténeti értekezés. — Az ellen-reformatio hatása irodalmi nyelvünk megalapítására. Irodalomtörténeti értekezés. — A szent koronáról szóló tan. Történelmi értekezés. — A sugárzó hó tüneményei. Természettani értekezés. — Az illusio. Psychologiai értekezés. — A nemzeti öntudat általános ébredése a XVIII. század utolsó negyedében. Irodalomtörténeti értekezés. — Kazinczy Ferencz mint levélíró, Berzsenyi Dániellel folytatott levelezése alapján. — Az elektromos áram hő- és fényhatásai. Természettani értekezés. — Széchenyi eszméinek hatása költészetünkre. Irodalomtörténeti értekezés. — A népdal műköltőinknél. Irodalomtörténeti értekezés.

II. A német nyelvből és irodalomból.

Az V. osztályban.

Der Herbst. Eine Beschreibung. — Der Wolf und das Lamm Eine Fabel. — Herkules am Scheidewege. Eine mythische Erzählung. — Der Esel. Eine Fabel. — Inhalt der fünften Romanze des „Cid.“ Sancho zieht gegen Zamora. — Der Einsiedler. Eine Erzählung. — Das Pferd und der Hirsch. Eine Fabel. — Die Dohle und die Biene. Eine Fabel. Der Tod des Cid. Eine Inhaltsangabe.

A VI. osztályban.

Die Kornähren. Eine Parabel. — Der lernbegierige Demosthenes. Eine Charakterschilderung. — Drei Freunde. Eine Vergleichung. — Gutta cavat lapidem. Eine Erklärung. — Inhalt der Ballade „Der Fischer“ von Goethe. — Der Hirtenknabe. Ein Volksmärchen. — Die Blume und die Wolke. Eine Fabel — Die Flamme und der Rauch. Eine Fabel. — Die Letzten Worte Hunyadis. — Der Zauberlehrling. Eine Inhaltsangabe.

A VII. osztályban.

Buda's Tod. Eine Inhaltsaufgabe. — Die Exposition In Goethes „Hermann und Dorothea.“ Eine Gliederung. — Die Handlung des IV. Gesanges in Goethes „Hermann und Dorothea.“ — Die Burgruine. Eine Betrachtung. — Hermanns Charakter. Eine Charakterschilderung. — Durch viele Streiche fällt selbst die schwerste Eiche. Eine Chrie. — Dem Andenken Johann Arany's. Denkrede von Paul Gyulai. — Die Handlung im ersten Aufzuge des „Wilhelm Tell.“ Eine Gliederung. — Der Charakter Franz Deák's. Eine Charakterschilderung. — Über den Stil. Eine Abhandlung.

A VIII. osztályban.

Die letzten Stunden des Franz Rákóczi. Ein Brief von Klemens Mikes. — Die Exposition in Goethes „Iphigenie auf Tauris.“ Eine Gliederung. — Siegfrieds Tod. Aus dem Niebelungenlied — Unterschied zwischen der Volks- und Hofpoesie. — Eine Abhandlung. — Charakter des Orestes und Pylades in Goethes „Iphigenie auf Tauris.“ Eine Charakterschilderung. — Iphigenie in Aulis. Nach der griechischen Sage. — Michael Vörösmarty. Eine Lebensbeschreibung. — Charakter Ludvigs des Grossen. Eine Charakterschilderung.

III. Érettségi dolgozatok.

1. *Magyar dolgozat.* Föladatott: a) Népies nemzeti költészetünk főbb irányai. Irod. tört. értekezés. b) A magyar jobbgység történetének kiemelkedő mozzanatai. Történelmi értekezés. c) A szem szerkezete és működése. Értekezés a természettan és pszichologia köréből. Dolgozott: 61. Az a) tételt választotta: 22; a b) tételt: 6; a c) tételt: 33. Jelesen dolgozott: 18, jól: 16; elégségesen: 26; elégtelenül: 1.

2. *Német dolgozat.* Föladatott fordításul magyarból németre: Kép a Kárpátokból. Leírás. Dolgozott: 61; jelesen: 19; jól: 21; elégségesen: 19; elégtelenül: 2.

3. *Latin dolgozat.* Föladatott fordításul magyarból latinra: Az élet-pálya megválasztásáról. Dolgozott: 61; jelesen: 18; jól: 17; elégségesen: 25; elégtelenül: 1.

4. *Görög dolgozat.* Föladatott fordításul görögből magyarra: Xen. Anab. III. 2. 34—39. (Xenophon javaslata a visszavonulás módjáról.) Dolgozott: 41; jelesen: 16; jól: 14; elégségesen: 11.

5. *Mennyiségtani dolgozat.* Föladatott: a) Egy 5 tagú mértani haladvány páratlan tagjainak összege 42, páros tagjainak összege 20; melyik e haladvány? b) Két ugyanazon délkörben és egymástól $30^{\circ} 40'$ -nyi távolságra fekvő A és B pontból ugyanazon időben figyelnek meg egy meteort. A meteornek A és B pontokhoz tartozó zenittávolságai $\alpha = 82^{\circ} 24' 10''$, $\beta = 36^{\circ} 18'$. Mekkora ezen égi testnek a földtől való távolsága, ha a földsugár $r = 859.5$ mfd? Dolgozott: 61; jelesen: 24; jól: 16; elégségesen: 21.

A tanulók előmenetele.

A) A kötelezett tantárgyakban.

Első A. osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e!	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Szépirod.		Tornázás
Barna György	4	4	4	4	3	4	4	4	3	2
Bartole Miklós	1	2	2	2	2	2	2	2	3	1
Bauer János, ism.	1	1	2	2	1	2	1	1	2	1
Boros Jenő, izr.	2	3	3	3	3	2	3	4	3	1
5 Bödő Nándor	1	1	2	1	1	2	2	2	2	1
Csomor Lajos	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Csukonyi Ferencz	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Draskovits Géza	2	3	4	3	3	3	3	4	2	2
Dús István, ev. ref.	3	2	3	2	2	3	2	4	2	2
10 Eichert Adám	1	2	2	1	1	1	2	1	2	1
Erasmus Miklós	4	4	4	3	3	4	4	3	3	2
Fagler Ede	2	2	3	3	2	3	3	3	2	1
Fendinger György	3	3	4	3	3	4	3	3	3	2
Gimpel József	3	3	4	3	2	3	3	2	1	2
15 Gruber Dezső, ism.	3	3	3	3	3	3	3	4	2	1
Günsberger István, izr.	2	3	3	3	2	3	3	4	3	2
Halász István	3	4	4	4	3	4	4	3	2	1
Herz István, izr.	2	2	2	3	2	1	2	3	2	1
Horváth Andor	1	1	2	1	2	2	2	1	1	1
20 Huberth József	3	3	4	2	3	3	4	3	3	1
Juhász József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jurenák Kálmán, ág. ev.	3	3	3	3	2	3	2	3	2	1
Kahlesz Miklós	1	2	2	2	1	2	1	1	2	1
Kardos Mihály, izr.	1	3	3	2	1	2	2	3	3	2
25 Kiss István	1	3	3	2	1	3	3	3	2	1
Klein Antal, izr.	2	2	3	2	2	2	3	4	1	2
Klivinyi András	2	3	3	3	2	2	2	2	3	1
Kontraszti János	2	2	3	3	2	3	2	1	2	2
Kopasz Mihály	4	4	4	4	3	4	4	3	3	1
30 Kóváry Ottó, unit.	3	3	3	3	3	4	3	2	2	2
Krier Mátyás	3	3	3	2	3	3	3	3	3	1
László János	2	2	2	2	1	2	2	1	3	1
Mészáros Lajos, ism.	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Ternészetrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Muth Béla, ism.	2	3	3	3	3	3	2	3	1	2
35 Návay Andor	1	1	1	1	1	1	1	2	—	1
Oltványi József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ortinau Mihály	1	2	2	2	2	2	1	1	2	1
Ótottkovács Ferencz	1	2	2	3	2	2	2	2	2	1
Palócz Sándor	2	1	2	1	1	2	2	3	3	1
40 Répás János	2	2	3	3	1	3	3	1	2	1
Richter István, ism.	2	3	3	2	1	3	3	2	2	2
Róka Gyula	3	4	4	4	3	4	3	3	1	1
Rózsa Károly	2	2	3	3	2	3	2	2	3	1
Schannen Miklós	1	2	2	1	2	2	2	2	3	1
45 Schäffer János, izr.	1	3	4	3	1	3	3	3	2	2
Szabados János, ism.	3	3	3	3	1	3	2	3	2	1
Taussig Béla, izr.	2	3	4	4	2	3	3	4	3	2
Terescsényi György	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2
Thanhoffer Antal	2	3	3	3	2	2	3	3	3	1
50 Varga Lajos, ev. ref.	2	2	3	2	1	3	2	2	1	1
Veszeloyszky Gyula	3	2	3	3	2	2	1	2	2	1
Valdeck Kristóf	1	2	3	3	3	2	2	2	2	1
Wiblitzauser Ferencz	2	1	1	2	1	2	2	2	1	1
Zauner István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
55 Zeisler István, izr.	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1

Kimaradtak :

Ehling Antal.
Hajdú József.
Hesz János.
May Frigyes.
60 May Mátyás.

Összesen : 60.

Első B. osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírá		Tornázás
Aichelburg Lajos gr.	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1
Agustich Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bajtz Mihály, ev. ref., ism.	2	1	2	1	1	1	2	2	—	1
Becsei József	3	3	4	3	3	3	3	3	2	2
5 Békefi László, ev. ref.	2	1	3	2	2	3	2	3	1	2
Biró Jenő, ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Buda Dénes	2	2	3	3	2	2	2	3	2	2
Domonkos Antal	3	3	3	3	3	3	3	1	1	1
Engel Elemér, izr.	2	2	3	3	3	3	3	2	3	1
10 Fári György	2	2	3	3	2	2	2	2	—	2
Fein Jenő, izr.	1	2	2	2	1	2	3	3	2	1
Filipp Miklós	3	3	4	4	3	2	3	3	3	1
Fischer Marcell, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Fráter Andor	2	2	3	3	2	2	3	2	3	1
15 Frecot Elemér	2	3	3	3	3	2	3	2	2	2
Fürtös Lajos, izr.	2	1	2	2	2	1	2	1	2	1
Gál László	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1
Gyöngyösi Dániel	2	3	4	1	2	4	3	1	2	1
Hammer Fidél	3	3	4	3	4	4	4	3	3	1
20 Hódi József, ism.	2	2	2	1	1	2	2	2	3	1
Jahn Frigyes	3	2	3	3	3	3	3	1	2	1
Kahanyecz Ottó	3	3	4	3	3	4	4	3	2	2
Katona Andor, izr., ism.	1	2	2	2	2	2	2	3	3	2
Keresz József	3	4	4	3	4	4	4	1	3	1
25 Kertész Sándor	3	2	3	3	2	3	2	3	1	1
Kovács-Kása Márton	1	2	2	1	1	2	2	1	2	2
Krébitz Károly	3	2	3	3	2	2	2	1	1	1
Kürthi Elek, ev. ref.	3	3	3	3	3	3	3	2	1	2
Lobstein Jenő, izr.	1	2	3	2	2	2	3	2	2	1
30 Mager János	2	2	2	2	1	1	2	1	2	2
Mähr Béla	2	2	2	2	2	2	3	2	2	1
Mohaupt Ferencz	1	2	3	2	1	2	3	2	3	2
Ocskó Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pap Sándor, izr.	1	2	2	2	2	2	2	2	3	1
35 Pesty Frigyes	1	1	2	1	1	2	2	2	2	1
Popovics József, gör. kel.	2	3	4	3	2	3	2	2	2	2
Pulitzer Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Schausz Mátyás	2	3	4	3	3	3	3	2	1	1
Schweiger István, izr.	1	2	2	2	2	3	3	3	3	1
40 Schweitzer Albert, izr.	1	2	3	2	2	3	3	2	3	1

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Sprenger Béla	2	2	2	2	2	2	3	2	3	1
Strubert György	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Szabó Kornél, gör. kel. r.	2	3	4	3	3	4	3	3	2	2
Szücs József	3	3	3	3	4	4	3	3	2	2
45 Tóth Aladár	2	3	3	3	3	4	4	3	2	2
Uzbasich Tamás	3	3	4	3	3	3	3	3	3	1
Valkai József	3	3	4	4	3	4	2	2	1	1
Vas Imre	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Véghmann Jenő	2	2	3	1	1	3	2	2	2	1
50 Wagner Károly, ism.	3	2	3	3	3	3	2	2	1	2
Weber Antal	3	2	3	3	3	3	2	1	3	1
Weltner Sándor, izr.	1	2	2	3	3	2	3	3	1	2
Zombori Béla	3	3	3	3	3	3	4	3	3	2
<i>Kimaradtak :</i>										
Gerő Zoltán, izr.										
55 Ivánkovits Sándor.										
Konrád Miklós.										
Ósz Béla.										
Rotsching Miklós.										
Weicht Károly.										
<i>Vizsgálatlan maradt :</i>										
60 Mann Péter.										
Nyári István.										
Roth Vilmos.										
Összesen : 62.										

Első C. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírtás	Tornázás	Magaviselet
Abelshausner Emil	2	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Ábrahám Gyula	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Anyos Attila	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Balázs István	4	4	4	4	3	4	4	2	2	1
5 Barna Ignác	3	4	4	4	3	4	4	3	3	2
Báló István	2	3	3	3	3	2	2	2	2	1
Bunyata Ferencz	1	3	4	3	3	3	3	3	1	1
Chervený Gyula	3	4	4	3	3	3	3	3	2	1
Csala Mihály	3	4	4	4	3	4	4	3	2	2
10 Csányi Sándor	1	3	3	3	2	3	3	2	3	1
Csikos Mihály	3	4	4	4	3	4	4	3	3	2
Csonka Miklós	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Deutsch Dezső, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	3	1
Deutsch Mátyás, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
15 Dobóczki Pál	1	1	1	1	1	1	1	2	3	1
Farkas István	1	2	3	2	1	2	2	2	1	1
Gaberdeén Béla	2	2	2	2	1	2	2	2	3	1
Gábris Dezső	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Gensingner Antal	3	3	3	2	2	1	3	2	—	1
20 Goldfahn Mihály, izr.	1	2	2	2	2	2	3	3	3	2
Heckmann István	2	3	3	2	2	3	2	2	1	1
Hergovits Jenő	2	2	2	1	1	2	1	2	3	1
Horáček Rezső	2	3	3	2	2	3	3	3	1	1
Jevrits Brankó, gör. kel.	2	4	4	3	3	4	4	2	1	1
25 Juhász Róbert	2	2	2	1	1	2	1	2	1	1
Kiss Lajos	2	3	3	2	2	1	3	2	2	1
Kovács Albert	3	4	4	3	3	4	4	3	1	2
Kovács József	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Kriston László, ev. ref.	2	3	3	2	3	3	3	3	2	2
30 Lippai István	1	3	3	2	1	2	2	2	1	1
Lóky János	3	4	4	3	3	3	4	4	3	2
Löschardt Géza	2	3	3	2	2	3	3	3	2	1
Lövész György, izr.	1	2	3	1	1	1	2	2	2	1
Löwenstein Samu, izr.	2	2	2	1	1	2	2	2	3	1
35 Mahler Gusztáv, izr.	1	3	3	3	2	3	3	2	2	1
Maus Jakab	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Miklós Antal	2	2	2	1	1	1	2	1	2	1
Nagy Károly, ev. ref.	3	4	4	3	3	4	4	3	3	1
Németh József	3	3	4	3	3	2	2	2	2	2
40 Pappert József	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítástechnika	Rajzoló mérték	Szóprás		Tornázás
Peschka Károly	1	2	2	1	1	1	2	1	3	1
Péter Gyula	1	3	3	1	1	1	1	2	3	1
Ráday Jenő	1	2	3	2	1	1	1	2	2	1
Riha András	1	3	3	2	2	2	1	2	1	2
45 Rudolf József	1	2	2	2	2	1	2	2	3	1
Schannen Rezső	3	4	4	4	3	3	4	2	1	2
Schön László	2	2	3	2	2	2	2	2	2	1
Sinkovich Ferencz	3	4	4	4	3	3	3	2	2	2
Szalai Antal, ág. ev.	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2
50 Szendrey László	3	3	3	2	2	3	3	3	1	1
Tary Ferencz	3	4	4	3	3	4	3	3	2	2
Ternesz Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tombác Ferencz	3	4	4	3	3	3	3	3	3	2
Tóth László, ism.	2	3	3	3	2	3	2	2	3	1
55 Triznyai István	1	3	3	2	1	3	2	2	3	1
Ujházi Lajos	2	2	3	3	2	2	3	3	3	2
Weiszberger Ede	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
<i>Kimaradtak :</i>										
Kern József.										
Klein Ferencz.										
60	Kolb Kornél.									
Sajgó József.										
Összesen : 61.										

Második A. osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Széprás		Tornázás
Abkarovich János	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Apró Endre	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Balogh László	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3
Bárkányi Jenő, ism.	2	2	2	3	1	2	2	2	2	2
5 Bokor Antal, ism.	1	3	3	2	3	3	2	2	1	1
Borota Braniszláv, gör. kel.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Csányi Pál, izr.	2	2	2	2	1	2	3	3	2	1
Cziklai Mátyás, izr.	2	2	2	2	1	2	3	3	3	1
Danzinger János, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
10 Dobai János	1	1	2	3	1	2	2	1	—	2
Erdensohn János, izr. ism.	3	3	3	3	2	3	4	3	3	1
Fagler Károly, ism.	2	2	2	1	1	2	2	2	3	1
Fajka László	2	3	3	3	3	4	3	2	1	2
Fluck László	2	2	3	3	2	3	2	3	2	1
15 Fodor Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gárgyán Béla	3	3	4	4	3	3	3	2	3	2
Gárgyán Elek	2	2	3	3	1	1	2	2	3	1
Gerber Kálmán	1	2	3	2	1	3	2	1	2	1
Goldschmidt Pál, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	2	1
20 Gottlieb József, izr.	2	2	3	3	2	3	3	2	3	1
Gruber András	2	2	3	3	3	3	2	2	3	1
Halász Andor, izr.	2	3	3	3	3	4	3	3	—	2
Hartner László	1	2	2	2	2	3	2	2	1	1
Jurkovics Othmár	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1
25 Kapovits Mihály	2	3	3	3	2	3	3	3	1	2
Kardos Mihály, izr.	1	2	2	1	1	2	2	2	3	1
Kelen Hugó, izr.	3	3	3	3	4	3	4	2	2	2
Kiss István	1	2	2	3	1	1	3	2	2	1
Kiss Menyhért, izr.	1	1	2	2	1	3	3	1	2	1
30 Kiss Miklós	3	3	4	3	3	4	4	3	2	2
Koczor Gyula, ág. ev.	1	1	2	2	1	2	2	2	1	1
Konez Ede	2	2	3	3	1	3	2	2	—	2
Lippmann Dénes, ág. ev.	3	3	4	4	3	3	3	3	2	1
Lőw Lipót, izr.	1	2	2	2	2	3	2	2	2	1
35 Magyar István	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Nepper Győző	1	3	3	3	3	3	3	1	1	1
Pálmai Imre, izr.	1	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Pártos Pál, izr.	1	2	2	1	2	2	1	2	3	1
Schnitzer Sándor, izr.	2	2	3	2	2	2	3	2	3	1
40 Schulz Károly, izr.	1	1	2	1	1	1	3	2	3	1

A tanuló neve és vallása, öszöntőndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Schwarz Ernő, izr.	2	2	3	3	2	3	3	3	3	1
Schwarz Gyula, izr. ism.	3	3	3	3	1	3	3	3	3	1
Schwarz Mór, izr.	2	2	3	3	3	3	4	1	3	1
Sevity Mirosláv, gör. kel.	1	2	2	1	1	2	3	2	2	1
45 Singer István, izr.	1	1	2	1	2	1	2	2	1	1
Skultéty János	3	3	4	3	3	4	3	3	1	1
Sonegger Ottó	3	3	4	3	2	3	3	2	3	1
Soós Károly, ev. ref.	1	2	4	4	3	4	3	4	3	1
Steiner Vilmos, izr.	2	2	2	2	3	1	3	2	2	1
50 Sugár Géza, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	1	2
Sugár Miklós, izr.	1	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Szeifert Károly, ism.	2	2	3	3	3	3	2	3	2	1
Szemmáry Imre	2	2	4	3	3	3	3	4	3	1
Török István	2	2	2	3	2	3	3	3	2	2
55 Váradí Károly	1	2	2	1	1	3	2	1	3	1
Vigh Gyuly	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1
Weltner Gyula	3	3	3	3	4	4	4	4	3	2
Wibliczhauzer Ödön öszt.	2	2	2	2	2	3	3	2	1	2
Wimmer Ernő, izr.	1	2	2	2	1	2	2	2	3	1
60 Winckler István	1	1	1	2	1	3	3	2	2	1
Winkler Jenő, izr.	1	1	1	2	1	2	2	2	2	1
Zápoly Jenő, izr.	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Zeisler Jenő, izr.	2	2	3	2	2	3	3	2	3	1

Kimaradt:

Engelsmann Andor, izr. ism.

Összesen: 64.

A tanuló neve és vallása, öszöntődjás vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Széprás		Tornázás
Nessel Gyula	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Palotás István	2	3	2	4	2	2	2	1	2	2
Radics Ferencz	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Rónai Imre, izr.	2	2	4	3	3	3	3	3	3	2
45 Schaffer Pál, izr., ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Schwáb Mihály, izr.	2	3	4	4	4	3	4	3	2	2
Spitzer Endre, izr., ism.	3	2	3	2	3	3	2	1	2	1
Szabó János	3	3	4	3	3	4	4	3	3	2
Szell József	1	2	3	1	1	2	2	1	2	1
50 Sztankov János, gör. kel., ism.	1	2	3	3	2	2	3	3	2	1
Sztriha Béla	3	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Szűts Jenő	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1
Tar Tamás, ev. ref.	1	1	2	2	1	2	2	1	2	1
Tábith Mátyás	1	1	3	3	1	3	3	1	2	1
55 Tóth Béla	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1
Tóth Lajos, ág. ev.	1	2	2	1	2	2	3	1	1	1
Varga István	1	3	3	3	2	2	2	2	2	1
Vastag László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vilesinszky Aurel, ism.	1	3	4	3	3	4	3	3	2	2
60 Vuchetich István	2	2	2	3	1	2	3	1	2	1
Widerker Pál, izr.	3	2	3	3	3	3	4	3	2	1
Winternitz Árpád, izr.	1	2	2	2	1	2	3	2	3	1

Kimaradt:
Kalánka Kálmán.

Összesen: 63.

Harmadik A. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Balogh József	3	3	3	3	3	3	3	3	1	2
Biedl Jenő, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Bokor Béla	3	2	2	3	3	3	3	3	1	1
Brandstetter József	2	3	3	4	3	3	3	3	2	1
5 Bruchsteiner Béla, izr.	1	1	1	2	1	1	2	1	3	1
Buczko Dezső	2	4	4	4	3	3	4	4	1	2
Burg Lajos	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1
Czapik Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Csik József	1	1	2	2	1	1	3	2	2	1
10 Dalmay Ákos, ism.	2	2	3	3	2	3	3	3	2	2
Deutsch Sándor, izr. ism	2	2	2	3	2	2	2	3	3	1
Domonkos Kálmán, ev. ref.	1	2	1	3	2	2	2	3	3	1
Faragó Aladár	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fáry István	2	3	3	4	1	3	2	2	1	2
15 Gál József	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1
Goldschmidt Ervin, izr.	2	2	3	3	2	2	1	3	2	1
Hamza György	2	2	2	3	1	2	2	2	2	1
Heinrich János	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Hoffmann István izr.	3	3	3	3	2	3	3	3	3	1
20 Jung Péter	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Kacsányi Zsigmond	3	3	2	4	3	3	4	4	3	2
Katona István	1	2	1	3	2	2	3	3	2	1
Kiss Jenő izr.	1	2	3	3	3	2	3	3	—	1
Klár Rudolf	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2
25 Komáromy György	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2
Kovács Gyula, ev. ref. ism.	2	2	2	3	1	1	3	3	3	1
Kőrösi János	1	3	3	3	2	1	2	2	1	1
Kraushaar Tivadar	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Lippai István	1	1	2	2	2	2	1	3	2	1
30 Lobstein Árpád, izr.	1	1	1	2	1	2	2	1	2	1
March Ignác, izr.	2	3	3	3	1	3	3	3	3	1
Nagy István	1	3	3	3	2	1	3	2	2	1
Ocskay Mihály	3	4	4	4	3	4	4	4	2	2
Pálffy József	2	3	4	4	2	3	3	3	3	2
35 Pártos Imre, izr.	1	3	2	3	2	3	2	2	3	1
Popovics György, g. kel. ism.	2	3	3	3	2	3	3	3	1	2
Prágai György	1	2	1	2	2	2	3	2	3	1
Prokesch Mihály	1	2	2	2	1	1	1	1	2	1
Rózsa Andor izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
40 Reiner Endre izr.	1	2	2	2	1	2	1	1	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számítás	Rajzoló mértan		Tornázás
Schäfer Rezső	1	2	2	3	1	2	3	2	2	1
Serbán Mihály gör. kel. r.	1	3	3	3	1	2	3	3	2	2
Szarvady Jenő	2	3	3	3	1	2	3	3	2	1
Szóllósi Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
45 Sztríha Sándor	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Tölcsey Ferencz	2	2	3	4	2	3	3	3	1	1
Ungár Imre izr. ism.	1	2	2	3	1	1	2	2	2	1
Valentiny Gusztáv	1	1	1	2	1	1	2	1	2	1
Vigh József	1	3	2	3	1	2	3	3	2	1
50 Vuchetich Endre	1	1	1	2	1	2	1	2	2	1
Weber Károly	3	3	3	4	3	3	4	4	2	2
Weisz Imre izr.	2	3	2	4	3	3	3	2	1	2
Winternitz Oszkár izr.	2	2	3	3	3	3	2	3	3	2
Zauner Richard	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1

Kimaradt: 55 Martin Henrik.

Magántanuló: Kiss Ernő.

Összesen: 56.

Harmadik B. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r a g y a k									
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számтан	Rajzoló mértan	Tornázás	Magaviselet
Ajváz Milán, gör. kel.	1	3	3	3	1	2	3	2	3	1
Aradi Gyula	3	2	3	3	2	3	4	3	3	2
Balázs Sándor	1	3	2	3	1	2	2	2	2	1
Becsei István	2	2	3	4	3	3	3	3	3	1
5 Benyovszky Zoltán	1	2	4	3	1	2	4	4	3	1
Bolgár Kálmán	1	2	3	3	1	1	2	3	3	1
Bondi Ferencz, izr.	2	3	3	3	1	2	3	3	3	1
Börcsök János	1	2	3	2	1	1	2	3	3	1
Brunswik György	1	2	2	3	1	1	2	2	2	1
10 Bundi András, ism.	2	3	2	4	1	1	2	2	2	1
Csonka Mihály	1	1	1	2	1	1	1	2	3	1
Deffert Ferencz	1	2	1	2	2	1	2	1	2	1
Dudás József, ism.	2	3	3	3	1	2	2	3	3	2
Faragó Imre	2	3	3	4	2	3	3	3	2	1
15 Gaberdeén Ede	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1
Gajtovics Győző, gör. kel. r.	2	2	2	3	2	1	3	3	3	1
Gombos Gyula	2	3	3	3	2	3	3	3	1	1
Heim Géza	2	3	3	3	2	2	2	3	2	1
Heinz Miklós	1	3	2	2	2	3	2	2	3	1
20 Holub István	2	3	3	4	2	2	3	3	1	1
Hübsch József, izr.	3	3	3	4	2	2	3	2	3	1
Kaminár Lajos	2	2	3	3	2	2	2	3	2	2
Kátai Béla	1	3	3	3	2	3	3	3	3	2
Kirschenheuter Jenő	2	2	3	3	2	2	2	3	1	1
25 Kiss Gyula	1	2	2	3	1	1	2	3	2	1
Korom Imre	2	2	3	3	2	2	2	2	2	3
Lakatos Pál	2	2	3	4	1	3	2	3	3	2
Lówi Imre, izr. ism.	1	3	1	3	1	2	2	2	2	1
Lówi József, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1
30 Molnár Imre	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1
Novák Lajos	3	4	3	3	3	3	3	3	2	2
Ótott-Kovács Ágoston	2	3	3	3	2	2	3	2	2	2
Ökrös Gyula	2	2	2	1	2	2	2	2	1	2
Papp József	2	2	4	4	3	3	3	3	2	2
35 Reichenthal Ernő, izr.	2	3	3	3	1	3	3	2	2	1
Reviczky Aladár, ism.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1
Richter Károly	1	3	3	3	1	1	3	2	2	1
Rottenberg Ödön, izr.	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2
Schipper Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
40 Schmidt Rezső	2	2	1	3	2	1	2	2	3	1

Negyedik A. osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöntődjás vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									Magaviselet
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettudj	Algebra	Rajzoló mértan	Tornázás	
Baranyi István	1	2	3	3	3	3	2	3	2	1
Barkányi Béla	1	1	2	2	1	2	3	3	3	1
Bodonyi László	3	3	4	4	4	4	3	3	1	2
Bokor Pál	3	2	3	3	3	3	3	3	1	2
5 Boros Andor, ev. ref.	3	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Buchmann Agoston	1	2	2	2	2	3	1	1	1	1
Büchler Lajos	1	3	2	3	2	2	2	2	3	1
Csikós József	2	1	3	3	2	2	2	2	—	1
Deutsch Marcell, izr.	2	3	4	4	4	3	4	4	3	2
10 Dragon Géza	2	3	4	4	3	3	4	3	1	1
Eberhardt János	1	1	2	2	1	2	2	1	3	1
Erliez János	1	2	3	3	1	2	3	2	3	1
Firneisz Béla	1	3	2	3	3	3	1	1	3	1
Gálfy Aladár	1	2	3	3	2	2	3	3	2	1
15 Gálfy József	1	1	2	3	1	1	3	2	2	1
Ilosvai Aladár	1	1	1	2	1	1	1	2	3	1
IvánkoviCs János	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Jakóbi József	2	2	2	3	2	2	3	2	3	1
Járosi Jenő	1	1	3	3	1	2	2	2	2	1
20 Kéri József	1	2	3	3	2	2	3	2	—	1
Kiss Dávid, izr.	1	3	3	3	3	3	3	4	3	1
Kiss Ernő, ism.	1	3	3	3	2	4	4	2	2	1
Klein Dezső, izr.	1	1	2	2	1	2	1	1	3	1
Knöbl Ferencz	1	2	2	2	2	2	1	1	2	1
25 Koczor János, ág. ev.	1	1	3	3	2	2	3	2	1	1
Kovacsev Dezső, gör. kel.	1	2	3	3	2	2	3	2	1	1
Kósa Lajos, ism.	2	1	3	3	2	2	1	2	1	1
König János	2	2	3	3	2	2	3	1	3	1
Krausz László, izr.	2	2	3	2	2	1	3	3	1	1
30 Kukai József	3	2	3	3	3	3	3	2	3	1
Kunst Leo	2	3	2	3	3	3	2	2	3	1
Lichtscheindl Henrik	1	3	3	3	2	2	2	3	3	1
Lobstein Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Lovas János	1	3	3	3	1	2	3	3	—	1
35 Lugosi Döme	1	2	3	3	2	2	1	2	2	1
Luxenburger Miklós	1	2	2	3	2	3	1	2	3	2
Mogán László	2	2	4	3	2	3	3	2	1	1
Molnár Adorján	1	1	3	2	2	2	3	2	3	1
Nagy Péter, gör. kel.	1	1	3	3	2	2	1	1	2	1
40 Pethó Tibor, ev. ref.	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Popper Lajos, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Rácz József	4	4	3	4	4	4	4	4	3	2
Schäffer Béla	1	2	3	3	1	2	2	3	3	1
Schütz József	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
45 Staud Gábor	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1
Sugár Ernő, izr.	2	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Szendrey Jenő	2	3	3	3	3	3	3	2	2	1
Tompos József	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Tonheiszer Elemér	2	2	3	2	3	3	3	3	1	1
50 Tyirity Milán, gör. kel.	2	3	4	4	4	3	4	3	—	1
Veiler Rudolf	1	1	1	2	3	2	2	1	3	1
Veszelovszky Gyula	1	2	2	3	2	3	2	3	1	2
Wagner Károly	1	1	3	3	2	3	3	3	2	1
Weisz Lajos, izr.	1	1	1	1	1	2	1	2	3	1
55 Weisz Sándor id., izr.	1	3	3	3	1	2	1	3	3	1
Weisz Sándor ifj., izr.	1	3	3	3	2	3	3	3	2	1
Wimmer Béla, izr.	2	2	4	3	2	2	3	3	3	2
Wolf János	1	2	2	2	1	2	2	1	3	1
Znojemszky Ferencz	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1
<i>Kimaradt:</i>		<i>Magántanulók:</i>								
60 Magassy Rezső.	Dreyer József.									
	Nováky Ilona.									
<i>Meghalt:</i>		Összesen: 63.								
Grósz József.										

Negyedik B. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r y a k									
	Vallásan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan	Tornázás	Magaviselet
Apró Imre, öszt.	1	3	3	4	3	3	3	3	3	1
Bányai Mihály, öszt.	1	1	1	2	1	1	2	1	2	1
Beck Mór, izr.	2	3	2	3	2	2	3	2	1	1
Borbola Jenő	1	2	2	3	1	1	2	2	2	1
5 Bundi András	1	1	1	3	1	2	2	2	3	1
Csizmazia Béla, ism.	1	1	3	3	2	1	1	2	2	1
Eisler Miklós	1	2	3	4	2	3	3	3	3	1
Felhő Gábor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Forrai Imre, izr.	3	2	1	3	2	4	3	3	3	1
10 Gyenes Imre	2	3	3	4	3	3	4	3	3	1
Hódi Pál	1	1	1	2	1	1	1	2	2	1
Jäger Nándor	1	2	2	3	3	3	2	3	3	1
Jeney István	2	3	3	3	3	3	4	3	—	1
Joszt Alajos	1	1	1	3	2	2	1	2	1	1
15 Kamocsay Gyula	2	3	3	3	2	3	4	3	2	2
Kilburg József	1	1	1	2	1	1	3	1	2	1
Kiss Ödön, izr.	1	2	3	3	2	2	3	3	2	1
Klivinyi Lajos	1	2	3	3	2	2	3	3	2	1
Koreck János	1	2	1	2	2	3	3	1	1	1
20 Könyvesi Károly, izr.	2	1	1	2	2	2	2	2	3	1
Körpel Richárd, izr.	2	3	3	4	3	3	3	3	3	1
Kuhn Miklós	1	2	1	2	2	2	1	2	2	1
Leiten Miklós	1	3	3	3	2	2	4	3	2	1
Lówy Benő, izr.	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1
25 Mamusics József	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1
Miksik Tibor	2	3	3	4	3	3	3	2	2	1
Miskolczi Géza	1	1	2	2	2	2	3	2	2	1
Morán Rezső	1	1	1	2	1	1	2	2	1	1
Ónozó Géza	2	2	2	3	3	3	3	3	1	2
30 Patzauer Emil, izr.	3	2	3	4	3	3	3	3	3	1
Pauli József	1	2	2	3	1	1	2	1	3	1
Paulovits Gergely, gör. kel.	3	3	3	4	3	3	4	3	2	2
Petrán György, gör. kel.	3	2	3	3	3	2	2	2	1	1
Poledna Rezső	1	1	1	3	3	2	1	2	1	1
35 Rév Kálmán, izr.	2	1	1	2	2	2	1	2	2	1
Révész György	1	2	2	3	2	2	3	2	2	1
Rónai Sándor, izr. ism.	3	3	3	3	2	3	3	3	3	2
Rothsching József	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Schäffer Lajos	1	2	2	3	1	1	3	3	3	1
40 Schlesinger Antal, izr.	1	2	2	3	2	1	3	3	3	1

Ötödik osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Apró Jenő	2	3	2	3	3	—	—	3	2	3	3	3
Bartole János	1	2	2	2	3	—	—	2	2	3	1	2
Berényi János	1	1	1	2	1	—	—	1	1	2	2	1
Besch Mátyás	1	2	1	2	2	—	—	2	1	2	2	1
5 Bley Lajos	1	2	3	3	3	—	—	2	3	3	2	1
Bodonyi Sándor	1	2	3	3	3	—	—	2	2	2	1	1
Bóhm Károly	1	3	1	3	—	3	1	3	1	2	1	1
Cserép István	3	4	4	3	4	—	—	3	3	4	2	1
Csikós János	1	3	3	3	—	3	3	2	1	3	3	2
10 Deák István, ev. ref.	2	2	3	3	3	—	—	2	2	3	3	2
Dettre János	1	2	2	1	2	—	—	1	1	1	2	1
Fajka Lajos	1	3	3	3	3	—	—	2	1	3	2	2
Faragó Ödön	1	2	3	3	3	—	—	3	1	3	2	1
Fürtös József, izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	1	2	3	1
15 Gera József	1	1	2	2	2	—	—	2	1	2	2	1
Germarz Aladár	1	2	1	2	—	1	2	2	1	2	1	1
Gruics György, gör. kel.	1	2	3	2	2	—	—	3	1	2	3	1
Grüner István, izr.	1	2	2	2	2	—	—	3	1	3	3	1
Hajnal István	1	2	3	2	2	—	—	3	1	3	3	1
20 Hammer Péter	1	2	1	1	1	—	—	2	1	3	2	1
Heinrich Antal	1	2	1	2	1	—	—	3	1	2	3	1
Herbeck Miklós	1	3	2	3	3	—	—	3	2	3	2	1
Herd József	1	2	1	3	3	—	—	3	2	3	2	1
Hosmann Antal	1	1	1	2	—	—	—	2	2	1	1	1
25 Kalabusz Gyula	2	2	3	3	—	2	3	3	2	4	3	1
Kerner Géza	1	1	2	1	1	—	—	2	1	1	3	1
Klein Jenő, izr.	1	2	2	2	2	—	—	1	1	2	—	1
Kling György	1	3	2	3	3	—	—	3	1	2	2	1
Klug Péter	1	3	3	3	3	—	—	2	1	3	1	1
30 Korom Pál, öszt.	2	4	4	3	4	—	—	3	3	4	2	2
Korpási Elemér	1	3	3	3	—	1	1	1	1	2	—	1
Kostyal Jenő	1	3	3	3	—	3	2	3	2	3	2	1
Kungel Károly	1	3	3	3	3	—	—	3	2	4	1	1
Kunitzer Tivadar, izr.	3	4	4	3	4	—	—	3	3	3	3	1
35 Lauer György	1	3	1	3	2	—	—	2	1	1	4	1
László Gyula	1	2	1	1	—	1	1	1	1	2	2	1
Lichtneckert József	3	3	3	3	3	—	—	3	3	4	3	1
Löffler Imre, izr.	3	2	2	3	3	—	—	3	2	3	—	2
Lugosi Ferencz	1	3	2	3	3	—	—	1	1	3	2	1
40 Magyar István, izr.	1	3	3	3	3	—	—	2	3	3	—	1

A tanuló neve és vallása, öszöntündijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r s z a k											
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Muskó Sándor	1	2	3	3	3			2	1	3	3	1
Muzsai Endre, ev. ref.	1	3	2	3	1	2	1	3	2	3	2	2
Ocskay Kornél	1	2	3	3	3			1	2	3	1	2
Ótott-Kovács Mihály	2	3	3	3	3			3	1	3	2	1
45 Polgár István	1	1	2	1	2			2	1	2	3	1
Popov Simon, gör. kel.	1	1	1	1	2			2	1	2	3	1
Ringeisen Ferencz	1	3	1	3	3			2	2	2	2	1
Ritter Jenő	1	1	1	1		1	1	1	1	1	2	1
Rostos Aladár, izr.	2	3	3	3		2	2	3	1	3	2	2
50 Rottenberg Pál, izr.	1	1	1	1	2			1	1	2	2	2
Rosenblum Aladár, izr.	1	2	1	2	3			3	2	2	3	2
Scheinberger György izr.	2	2	1	2	2			1	1	3	3	1
Schön Károly, ism.	2	3	3	3		2	3	3	2	3	3	1
Schütz János	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1
55 Schwarz Gyula, izr.	2	3	3	3	2			3	3	3	2	2
Simon Kálmán, ev. ref.	2	3	3	3		3	3	3	2	2	3	1
Soltész János	1	2	3	3	3			3	1	3	2	1
Springer József	2	3	1	2	3			3	2	3	1	1
Staud Miklós	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1
60 Sugár Ödön, izr.	3	3	3	3	3			3	2	4	2	1
Sümei Tivadar	1	2	3	3	3			1	1	3	1	1
Szalay Ferencz	2	2	3	3	3			3	3	3	2	2
Szarvady Lajos	1	2	2	2	1			2	1	1	2	1
Szekerke Lajos	1	1	2	2	1			2	1	1	3	1
65 Szécsi István, izr.	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Szlávik Péter	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Tamásy László	2	3	3	3	3			3	2	4	3	1
Tóth István	1	2	3	2	4			3	1	3	2	1
Tóth Péter	1	2	1	1	2			1	1	2	2	1
70 Tökölyi Lajos	1	2	3	3	2			1	1	2	3	1
Ugi Géza	1	2	2	3	2			2	1	3	2	1
Uj Sándor	1	1	2	1	1			1	1	2	2	1
Vinkler Gusztáv	1	2	3	2	3			2	1	3	3	1
Weisz Imre, izr.	1	1	1	1	1			1	1	1	3	1

Kimaradtak :

- 75 Germarz Jenő.
Schira Endre.
Szécsén Lajos, izr.
Vilesinszky Károly, ism.

Összesen : 78.

Hatodik osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Apró Elemér	1	2	3	3	—	2	2	3	2	3	2	1
Aubermann Miklós	1	1	1	2	2	—	—	2	2	2	1	1
Both István	1	2	3	2	3	—	—	2	1	3	2	1
Bozóki Mihály	1	2	2	3	3	—	—	1	2	3	2	1
5 Böresök Imre	1	3	3	3	3	—	—	3	3	3	2	2
Csala Lajos	1	1	3	3	3	—	—	1	2	3	3	1
Dögl Adolf, öszt.	1	2	1	3	3	—	—	2	1	1	2	1
Dragon István	2	3	3	3	3	—	—	2	3	3	1	1
Frecot Miklós	1	1	1	1	1	2	—	3	1	1	1	2
10 Gálffy Sándor	1	1	2	2	3	—	—	1	1	2	1	1
Grósz Jenő, izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	1
Hartner József, ism.	3	3	3	4	—	2	2	3	3	3	2	2
Hausz Ede	1	2	1	3	—	2	2	2	2	3	3	1
Hreblay László	2	3	3	4	—	3	3	3	2	3	2	2
15 Juhász Antal	2	3	3	3	—	2	2	2	1	2	2	1
Jung Mátyás	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Kertész János	2	2	3	3	4	—	—	3	3	3	3	1
Kiss Antal	1	3	3	3	3	—	—	3	1	3	1	1
Kiss Mihály	1	1	2	1	2	—	—	3	1	3	1	1
20 Klein János, izr.	2	3	1	2	3	—	—	2	2	3	3	1
Kordás Antal	1	1	3	2	3	—	—	1	1	3	3	1
Koreck Aurél	1	2	2	3	3	—	—	2	2	3	2	1
Kräuter János	1	1	1	2	2	—	—	2	2	3	3	1
Krutsay Kamil	1	2	2	3	—	2	1	1	2	3	1	1
25 László Géza	3	3	3	3	—	3	2	3	3	3	2	1
Magyar János	1	2	1	3	3	—	—	1	1	2	1	1
Mann Kálmán	1	1	1	2	2	—	—	1	1	1	2	1
Martin Ferencz	1	1	1	1	2	—	—	1	1	2	1	1
Mály Mihály	2	3	3	3	—	2	2	3	3	3	2	1
30 Mengay Adolf	1	3	3	3	—	3	3	3	2	3	2	2
Móga László, gör. kath.	1	1	1	2	2	—	—	1	1	2	1	1
Mogán Béla, izr.	1	1	1	2	2	—	—	2	1	2	1	1
Molnár János	3	3	3	4	—	2	4	3	3	4	3	2
Nagy Ferencz	1	1	2	2	2	—	—	1	2	2	3	1
35 Nagy Illés	1	1	2	3	3	—	—	1	1	2	2	1
Nagyiván Pál	3	3	3	4	—	2	3	2	2	3	3	1
Nagy Mihály, izr.	2	1	3	3	3	—	—	1	1	3	3	1
Nagy Sándor	3	3	2	3	4	—	—	3	3	4	2	2
Neszmirák Ferencz	2	3	3	3	—	2	2	3	3	3	1	1
40 Papp Menyhért	2	3	3	3	3	—	—	2	2	4	2	2

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k										Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan		Tornázás
						irodalom	Rajz					
Plesz Mór, izr.	3	2	1	3	—	2	3	3	3	2	3	1
Podmaniczky K. br., ág. ev.	3	3	3	3	—	2	3	3	1	3	2	2
Pohl Károly	1	1	1	2	—	1	1	1	1	2	3	1
Putics Dezső, gör. kel. . .	1	1	1	1	1	—	—	1	1	2	1	1
45 Recktenwald Kristóf . . .	1	2	1	2	3	—	—	3	1	3	1	1
Rosa Péter Pál, izr.	2	2	2	3	—	2	2	2	1	2	3	2
Schneider Gyula, ev. ref. . .	2	3	2	3	3	—	—	2	2	3	2	1
Schneider Károly	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Somogyi József	2	3	3	3	3	—	—	2	1	4	3	1
50 Steiner Sándor, izr.	1	2	2	2	3	—	—	3	2	3	3	2
Straubert Jenő	1	1	1	2	—	1	1	1	1	2	2	1
Szabó Károly	1	2	1	2	3	—	—	1	1	3	2	1
Szigeti Andor, izr.	1	1	1	1	1	—	—	2	1	2	3	1
Thomay Béla, ág. ev.	1	1	1	1	1	—	—	2	1	2	2	1
55 Ungi Vincze, ism.	1	1	2	3	3	—	—	1	2	3	2	1
Weinhardt Ádám	1	2	1	3	3	—	—	2	2	3	2	1
Winkler Imre, izr.	2	2	3	3	—	2	3	3	2	3	2	2
<i>Kimaradt :</i>												
<i>Vizsgálatlan maradt :</i>												
Schönfelder-Csókás Béla.												Köszeghi Gáspár, öszt.
Összesen : 59.												

Hetedik osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Földrajz	Természettan	Mennyiség tan	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Aigner Károly	2	3	3	3	3	—	—	2	3	3	2	1
Balassa József, izr.	2	1	3	3	3	—	—	1	3	3	3	2
Benyovszky László	2	3	3	3	3	—	—	3	2	3	1	1
Birkenheuer Mihály	2	3	2	3	2	—	—	3	2	2	1	1
5 Bugyi József	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Buzás István	1	2	3	2	1	—	—	1	1	2	2	1
Csányi Mátyás, izr.	2	3	3	3	3	—	—	3	3	4	2	2
Detre Pál	1	2	2	2	1	—	—	1	2	2	2	1
Divényi Károly, öszt.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
10 Dombovits Sándor	2	4	2	3	—	2	2	3	3	3	2	1
Dürr József	1	2	2	3	3	—	—	1	2	2	2	1
Eichenbaum Ferencz, izr.	2	3	3	3	2	—	—	2	2	2	2	2
Eisner Manó, izr.	1	2	1	2	2	—	—	1	2	3	2	2
Faragó Mihály	1	3	3	3	3	—	—	3	2	4	1	1
15 Fáber József	1	2	2	3	2	—	—	2	2	2	1	1
Gottlieb Arthur, izr.	2	3	3	3	3	—	—	2	3	3	3	2
Grób Zoltán	3	4	3	4	3	—	—	3	3	3	3	2
Heim Ernő	2	3	2	3	—	1	2	1	2	2	2	1
Holub Dezső	1	2	2	1	2	—	—	1	2	2	2	1
20 Horváth Ferencz	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	2	1
Juhász Gyula	1	3	3	2	2	—	—	1	2	2	3	1
Juhász István, öszt.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Kalmár Szilveszter	1	2	2	2	1	—	—	1	1	1	1	1
Karl Ferencz	1	3	2	3	3	—	—	1	3	3	3	1
25 Kohn József, izr.	3	3	3	4	—	2	4	3	3	3	3	2
Konrád Alajos	1	3	3	3	3	—	—	2	3	3	1	2
Kormos Imre	2	3	3	3	—	2	2	2	3	3	2	2
Kovács József, ev. ref.	1	3	3	3	3	—	—	3	2	3	1	1
Kovács Mihály	1	2	3	3	3	—	—	2	2	3	2	1
30 Lakó József	1	2	3	3	2	—	—	2	2	3	2	1
Landgraf Tivadar	1	2	1	2	1	—	—	2	1	1	1	1
Laskovits János	1	1	3	3	3	—	—	1	2	1	3	1
Löbl Sándor, izr.	1	1	2	2	2	—	—	1	2	2	2	1
Löffler Mór, izr.	1	3	3	3	—	1	2	2	2	3	2	1
35 Makra Szilveszter	2	3	3	3	—	1	2	2	3	4	3	1
Motika Károly	3	3	3	3	3	—	—	3	4	3	2	2
Muzsay Ferencz, ev. ref.	1	2	3	3	3	—	—	2	3	3	1	3
Nagy István, id.	1	2	2	1	2	—	—	1	1	1	1	1
Nagy István, ifj.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
40 Pallmann Péter	1	1	1	2	2	—	—	1	1	1	2	1

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r o g y a k										Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Földrajz	Természettan	Mennyiségtan		Tornázás
						Irodalom	Rajz					
Paskesz Ernő, izr.	2	2	2	3	—	1	1	2	2	3	2	1
Perhács Béla	1	2	2	2	1	—	—	1	1	2	1	1
Perjéssy László	1	2	3	3	3	—	—	2	2	3	2	1
Petró József	2	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1
45 Pick Lajos, izr.	1	3	2	2	—	1	1	1	1	1	1	1
Pittoni Béla	1	2	2	2	—	2	2	2	2	3	1	1
Pollák József, izr.	1	2	2	2	2	—	—	1	2	3	1	1
Popper Nándor, izr.	2	3	3	3	3	—	—	2	3	3	2	1
Rosenfeld Viktor, izr.	2	2	2	2	3	—	—	2	3	3	2	2
50 Scherer Oszkár	2	2	2	2	3	—	—	2	4	3	2	2
Schnitzer Miklós, izr.	2	2	2	2	—	1	1	1	2	2	2	1
Selmeczi István	1	1	2	1	1	—	—	1	3	3	1	2
Skultéty Árpád	1	3	3	3	3	—	—	2	2	3	2	1
Sofró Béla	1	2	3	3	4	—	—	2	3	3	1	1
55 Szakáll József	1	1	2	2	2	—	—	1	2	2	2	1
Szávits Sándor, gör. kel.	1	2	2	3	—	1	1	2	3	3	1	1
Szibinkits György, gör. kel.	1	2	3	2	2	—	—	1	1	1	2	1
Szivessy Tibor, izr.	1	2	1	2	—	1	2	2	2	3	2	2
Szóráth Pál	2	3	3	3	—	2	1	3	3	3	2	1
60 Tonheiszter József	3	2	3	3	—	2	2	3	3	3	2	2
Traum János	1	3	2	2	2	—	—	2	1	1	1	1
Venetianer Frigyes, ev. ref. öszt.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Weill Jenő, izr.	1	1	2	2	—	1	1	1	1	2	2	1

Kimaradt : *Magántanuló :*

Lamper Imre. Makó Irén.
65 Schneider Miklós. Sümegei Ödön, ism.

Vizsgálatlan maradt :

Busa Gyula. Összesen : 69.
Sebők Ferencz, izr.

Nyolczadik osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k												
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészet	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz						
André János	1	3	2	3	2	—	—	2	2	2	2	1	1
Bálint Géza, izr.	1	2	2	3	—	1	3	2	2	3	1	3	1
Bárkányi Ödön	1	2	2	1	2	—	—	1	1	1	1	1	1
Berecz János	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
5 Bizek Dezső	1	2	3	3	—	2	2	1	2	3	3	2	1
Borsos Endre	1	2	3	3	—	1	2	1	1	1	2	1	1
*Dénes Dezső, izr.	1	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	2
Donawell János	1	3	2	3	3	—	—	2	3	3	3	1	1
Fischer Ödön, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	2	1	3	1
10 Frisch József	1	3	3	3	—	2	2	3	3	3	3	3	1
Grogloth János	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Grób Imre	1	2	3	3	—	1	1	2	1	1	1	2	1
Herczogh Gyula, ág. ev.	2	3	3	3	—	2	2	2	2	3	2	2	2
Hevesi György, izr.	1	2	2	3	—	2	2	1	2	2	2	3	1
15 Héja József	2	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	1
Hreblay Kálmán	1	3	3	3	—	2	3	3	3	3	3	2	1
Jungen Aladár	1	3	3	3	3	—	—	3	3	4	3	2	1
Jungen Emil, öszt.	1	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	1
Katona Dávid, izr.	1	3	3	3	2	—	—	3	4	3	3	3	1
20 Kezdkés Pál, ág. ev.	2	3	2	3	—	2	2	3	3	3	3	3	2
Kertész Béla, izr.	1	3	3	3	2	—	—	3	2	3	3	3	1
Kertész Ferencz	1	3	3	3	—	1	1	2	1	1	2	1	1
Kis István	1	2	2	2	2	—	—	1	2	1	1	1	1
*Kleits János	1	3	3	3	2	—	—	3	2	3	3	1	1
25 Koreck Iván	1	2	2	3	—	1	2	1	2	3	1	2	1
Kovács Antal, ev. ref.	1	1	1	1	—	1	2	1	1	2	1	2	1
Krohn Jakab	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Landesberg Jenő, izr.	1	2	2	3	3	—	—	2	1	3	2	2	1
Landgraf Rezső	1	2	2	3	—	1	3	2	2	3	2	3	1
30 Latinovits Marius	1	2	2	3	3	—	—	3	3	3	2	—	1
Laux József	1	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	1
Makai Endre, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Malina Lajos	1	2	2	3	—	1	1	2	2	3	1	3	1
Michelbach Béla	1	2	2	2	2	—	—	1	2	2	2	1	1
35 Nack Emil	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Nagy László	1	2	2	2	—	1	2	2	1	2	1	2	1

* Mint önkéntes ismétlő a 19,649 1893. sz. a. kelt miniszteri rendelet értelmében a jelen tanévben nem osztályoztatott: az itt bejegyzett tanjegyeket az előző tanévben nyerte.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k												
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségstan	Hölcsészet	Tornázás	Magaviselet	
					Irodalom	Rajz							
Nátafalussy István	1	2	3	2	3	—	—	1	3	3	1	—	1
Návay László	1	2	2	2	—	1	1	1	1	1	—	—	1
Nemeckay Ede	3	3	3	3	3	—	—	3	4	4	3	3	2
40 Palotás János, izr.	1	3	3	3	3	—	—	2	3	3	3	2	1
Palócz Simon, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
*Papp András	2	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	2	2
Paulovits Sándor, gör. kel.	1	3	3	3	—	2	2	3	4	3	3	2	2
Rostos Nándor, izr.	1	3	3	3	—	3	3	3	3	3	4	3	2
45 Rozenstengl Péter	1	2	1	2	3	—	—	2	3	3	1	2	2
Schwarz Béla, izr.	1	2	2	3	3	—	—	3	3	2	2	3	2
Straubert Béla	1	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1
Sümeji Gyula	1	3	3	3	3	—	—	2	1	1	2	2	1
Szell Ákos, ev. ref.	1	2	2	2	—	1	2	1	1	2	1	—	1
50 Szigeti Ernő, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Szivessy Lehel, izr.	1	1	1	3	3	—	—	1	2	3	1	2	1
Szüts Endre, öszt.	1	1	2	2	3	—	—	1	2	2	1	1	1
Takács Ernő, öszt.	1	3	3	3	2	—	—	2	2	3	2	—	1
Tarján Fajos	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
55 Tolnai Károly	1	3	3	2	2	—	—	2	3	2	2	3	1
Tóth Gyula, ág. ev.	1	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	1
Vadász Imre, izr.	1	2	2	2	2	—	—	1	2	1	2	2	1
Valentiny Antal	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Vedres Béla	1	3	3	3	—	2	2	3	2	3	2	3	1
60 Vingai József	1	3	2	2	3	—	—	2	3	2	2	1	1
Wagner Gyula	1	1	2	2	—	1	1	1	1	1	1	2	1
Záporý Victor, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1

Kimaradtak :

Issekutz Gergely
Lakatos Géza

Magántanulók :

65 Krausz Ella, izr.
Lányi Béla
Mogán Ákos

Összesen : 67

* Mint önkéntes ismétlő a 19.649 1893. sz. a. kelt miniszteri rendelet értelmében a jelen tanévben nem osztályoztatott; az itt bejegyzett tanjegyeket az előző tanévben nyerte.

B) A nem kötelezett tantárgyakban.

I. Gyorsírás.

(A esilaggal jelöltek haladó gyorsírók.)

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
II. A. OSZTÁLY.			
Balogh József	3	Könyvesi Károly	1
Biedl Jenő	1	Kun Miklós	2
Bruchsteiner Béla	1	35 Mamusits József	1
Czapik Gyula	2	Pauli József	1
5 Gál József	2	Polodna Dezső	1
Heinrich János	1	Révész György	2
Hoffmann István	3	Rottsching József	1
Lippai István	2	40 Sebők Vilmos	1
Reiner Endre	3	Tábith Mihály	1
10 Vuchetich Endre	1	Váradi Pál	1
Zauner Richárd	3	Valentiny István	2
		Weiszberger Kálmán	2
III. B. OSZTÁLY.			
Gaberdeen Ede	2	45 Id. Wolf János	1
Ókrös Gyula	2	Ifj. Wolf János	2
Pap József	3	V. OSZTÁLY.	
15 *Reviczky Aladár	1	Deák István	3
IV. A. OSZTÁLY.			
Bokor Pál	3	Dettre János	2
Ivánkovits János	2	Gruits György	3
Jakobi József	2	50 Kling György	2
Klein Dezső	1	László Gyula	3
20 Knöbel Ferencz	1	*Ótott Kovács Mihály	1
Lobstein Sándor	1	Ritter Jenő	1
Pethő Tibor	1	Rosenblum Aladár	2
Popper Lajos	1	55 *Schütz János	1
Schütz József	1	*Staud Miklós	1
25 *Staud Gábor	1	*Szarvadi Lajos	1
Tompos József	1	*Szécsi István	1
Weisz Lajos	1	Szekerke Lajos	1
Id. Weisz Sándor	2	60 *Tóth István	1
IV. B. OSZTÁLY.			
Beck Mór	3	Tóth Péter	3
30 Bundi András	1	Tököly Lajos	3
Felhő Gábor	1	*Weisz Imre	1
Hódi Pál	3	VI. OSZTÁLY.	
		Dögl Adolf	1
		65 *Frecot Miklós	1
		Gálfi Sándor	2
		*Magyar János	2
		*Nagy Mihály	3

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Plesz Mór . . .	2	*Szibinkits György . . .	1
70 *Straubert Jenő . . .	1	*Venetianer Frigyes . . .	1
*Szigeti Andor . . .	1		
*Thomay Béla . . .	1	VIII. OSZTÁLY.	
VII. OSZTÁLY.		90 *André János . . .	1
Balassa József . . .	2	*Bárkányi Ödön . . .	1
Bugyi József . . .	1	*Fischer Ödön . . .	1
75 Gottlieb Arthur . . .	2	*Grogloth János . . .	1
Grób Zoltán . . .	2	*Hevesi György . . .	2
Heim Ernő . . .	3	95 *Katona Dávid . . .	1
Konrád Alajos . . .	2	*Kertész Ferencz . . .	1
Laskovits János . . .	1	*Kleits János . . .	1
80 Löbl Sándor . . .	1	*Laux József . . .	2
Löffler Mór . . .	1	*Makai Endre . . .	1
Id. Nagy István . . .	1	100 *Rostos Nándor . . .	2
*Perhács Béla . . .	1	*Schwarz Béla . . .	2
Perjéssy László . . .	3	*Szigeti Ernő . . .	1
85 Selmeczy István . . .	2	*Vadász Imre . . .	1
*Sofró Béla . . .	1	*Valentiny Antal . . .	1
Szakál József . . .	2	Összesen : 104.	

A Gabelsberger-Markovits-féle magyar gyorsírás tanítására hetenkint 2—2 órát fordítottunk úgy a kezdőknél, mint a haladóknál. Tankönyvül *Bódogh János* tankönyveit használtuk, és pedig a *kezdőknél* : Levelező gyorsírás, VIII. javított kiadás Szeged, 1900. ; a *haladóknál* : A vitairás rövid tankönyve, IV. jav. kiadás, Szeged, 1896. Ismétlésül használtuk még a haladóknál Vikár Béla által sajtó alá rendezett Markovits Iván „Gyorsírás Gabelsberger elvei szerint” című vitairási tankönyvét, IX. jav. kiadás. Budapest. 1894.

II. Műének.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
I. A. OSZTÁLY.		Mészáros Lajos . . .	2
Bartole Miklós . . .	2	Muth Béla . . .	2
Bauer János . . .	2	Návay Andor . . .	1
Csomor Lajos . . .	2	Ortinau Mihály . . .	2
Csukonyi Ferencz . . .	2	15 Richter István . . .	2
5 Erasmus Miklós . . .	3	Rózsa Károly . . .	2
Gruber Dezső . . .	1	Szabados János . . .	3
Halász Árpád . . .	2	Terestsényi György . . .	1
Hubert József . . .	1	I. B. OSZTÁLY.	
Kontraszty János . . .	2	Augusztich Jenő . . .	1
10 László János . . .	2		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
20 Frecot Elemér . . .	2	II. A. OSZTÁLY.	
Genes József . . .	2	Bokor Antal . . .	2
Jahn Frigyes . . .	2	Danczinger János . . .	2
Kahanyecz Ottó . . .	3	65 Fajka László . . .	1
Kovács-Kása Márton . . .	2	Fodor Géza . . .	1
25 Máhr Béla . . .	1	Gerber Kálmán . . .	1
Oeskó Lajos . . .	1	III. B. OSZTÁLY.	
Pesty Frigyes . . .	1	Baranyai János . . .	1
Schausz Mátyás . . .	3	Daka János . . .	1
Strubert György . . .	2	70 Dobó István . . .	2
30 Szücs József . . .	2	Dudás István . . .	2
Valkai József . . .	3	Joklicsek Emil . . .	1
Weber Antal . . .	2	Mayer Antal . . .	1
I. C. OSZTÁLY.		Nagy Antal . . .	1
Abelshausen Emil . . .	3	75 Palotás István . . .	1
Balázs István . . .	3	Radits Ferencz . . .	1
35 Barna Ignác . . .	1	Tóth Béla . . .	1
Báló István . . .	1	Vastag László . . .	1
Bunyata Ferencz . . .	2	III. A. OSZTÁLY.	
Csala Mihály . . .	3	Csik József . . .	1
Csányi Sándor . . .	3	80 Oesckay Mihály . . .	1
40 Csikos Mihály . . .	3	III. B. OSZTÁLY.	
Csonka Miklós . . .	2	Brunsviek György . . .	1
Dobóczky Pál . . .	2	Gaberdén Ede . . .	1
Farkas István . . .	2	Kiss Gyula . . .	1
Gaberdén Béla . . .	1	Molnár Imre . . .	1
45 Heckmann István . . .	1	85 Reviczky Gyula . . .	1
Hergovits Jenő . . .	1	Richter Károly . . .	1
Juhász Róbert . . .	1	Vastag Balázs . . .	1
Kiss Lajos . . .	2	Vittig Ödön . . .	1
Kovács Albert . . .	3	IV. A. OSZTÁLY.	
50 Lippai István . . .	2	Baranyi István . . .	1
Miklós Antal . . .	2	90 Kéry József . . .	1
Pappert József . . .	1	Kósa Lajos . . .	1
Peschka Károly . . .	1	Lovas János . . .	1
Péter Gyula . . .	3	Luxenburger Miklós . . .	1
55 Riha András . . .	3	Szendrey Jenő . . .	1
Schön László . . .	3	95 Tonheiszter Elemér . . .	1
Sinkovits Ferencz . . .	2	Veszélovszky Gyula . . .	1
Tary Ferencz . . .	3	Wagner Károly . . .	1
Termesz Ferencz . . .	1	Znojemszky Ferencz . . .	1
60 Tombác Ferencz . . .	1		
Triznyai István . . .	3		
Ujházi Lajos . . .	3		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
IV. B. OSZTÁLY.		Szekerke Lajos . . .	1
	1	Szlávik Péter . . .	1
100 Klivinyi Lajos . . .	1	VI. OSZTÁLY.	
Miksik Tibor . . .	1	120 Bozóky Mihály . . .	1
Miskolezi Géza . . .	1	Csala Lajos . . .	1
Ónozó Géza . . .	1	Martin Ferencz . . .	1
Révész György . . .	1	Nagy Illés . . .	1
105 Schaffer Lajos . . .	1	Nagy Sándor . . .	1
Várady Pál . . .	1	VII. OSZTÁLY.	
V. OSZTÁLY.		125 Faragó Mihály . . .	1
Apró Jenő . . .	1	Konrád Alajos . . .	1
Bodonyi Sándor . . .	1	Lakó József . . .	1
Böhm Károly . . .	1	Pallmann Péter . . .	1
110 Cserép István . . .	2	Tonheiszter József . . .	1
Dettre János . . .	1	VIII. OSZTÁLY.	
Hossmann Antal . . .	1	Borsos Endre . . .	1
László Gyula . . .	1	130 Jungen Aladár . . .	1
Ocskay Kornél . . .	1	Összesen : 130	
115 Springer József . . .	1		
Szalay Ferencz . . .	1		

A műének tanítására hetenkint 4 óra fordítottatott. A tanulók két csoportba voltak osztva. A kezdők tanítása a hangjegyek, ütemek, pauszák, módosító jelek ismertetésére terjeszkedett. A haladók Szögedi Endrének négy szólamra alkalmazott régi és újabb egyházi énekeit tanulták, továbbá néhány darabot a „Palestrina” füzeteiből, az Óseink buzgóságából“ Bogisichtól stb. A betanult egyházi énekek száma meghaladja a 60-at, melyeket ünnep és vasárnap a tanuló-ifjúság szent misején énekeltek. Az egyházi énekeken kívül világi műdarabokat is tanultak Harrach dr. : „Arion“ gyűjteményéből s ezeket a főgymnasium ünnepélyein adták elő.

III. Szabadkézi rajz.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A. OSZTÁLY.		IV. A. OSZTÁLY.	
Jung Péter	1	Erliez János	2
Kraushaar Tivadar . . .	3	Gálfy Aladár	2
Prokesch Mihály	2	Gálfy József	2
III. B. OSZTÁLY.		10 Kovacssev Dezső	3
Deffert Ferencz	2	König János	1
5 Reviczki Aladár	1	Lichtscheindl Henrik	3
Szabó Aurél	2	Molnár Adorján	2
		Schütz József	2

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
15 Staud Gábor	1	VI. OSZTÁLY.	
Szendrey Jenő	3	25 Juhász Antal	2
Znojemszky Ferencz . .	2	Mann Kálmán	1
IV. B. OSZTÁLY.		Podmaniczky Károly . .	3
Felhő Gábor	1	VII. OSZTÁLY.	
Hódi Pál	2	Juhász István	1
20 Miksik Tibor	2	Makra Szilveszter . . .	1
Pauli József	1	30 Szórád Pál	1
Szalay János	2	Traum János	1
Várady Pál	1	VIII. OSZTÁLY.	
V. OSZTÁLY.		Vingai József	1
Schütz János	1	Összesen : 32.	

IV. Francia nyelv.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
a) Kezdő :		IV. B. OSZTÁLY.	
III. B. OSZTÁLY.		Körpel Richard	3
Molnár Imre	1	Miksik Tibor	3
		Rév Kálmán	1
b) Haladók :		VII. OSZTÁLY.	
IV. A. OSZTÁLY.		10 Bugyi József	1
Bokor Pál	1	Heim Ernő	3
Buchmann Ágost	1	Konrád Alajos	1
Jakóbi József	2	Összesen : 12	
5 Veszeloovszky Gyula . .	3		
Wolf János	1		

A tanfolyamban kezdők és haladók vettek részt hetenkint 2 órában. Végzett tananyag: a) Kezdők: főnevek, melléknevek, névmások, számnevek és az *er* végzetű igék főbb alakjai. Tankönyv: Pröhle: Francia nyelv. b) Haladók: Ismétlések után az *er* végű igék alakjai egészen, továbbá az *ir*, *oir* és *re* végű igék s a gyakrabban előforduló rendhagyó igék. Szórend. Olvasmányul: (Töpffer: Nouvelles genevoises.)

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata.

Az előmenetel rovatában : 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen ; a magaviselet rovatában : 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé szabályszerű, 4 = rossz.

Rövidítések jelentménye.

gör. kath. = görög katolikus vallású ; — gör. kel. = görög keleti vallású ; gör. kel. r. = görög keleti román vallású ; — ág. ev. = ágostai ev. vallású ; — ev. ref. = evangelicus református vallású ; izr. izraelita vallású ; — ism. = ismétlő ; — öszt. = ösztöndijas. A hol a név után a kötelezett tantárgyokból nyert sorozatban vallás jelezve nincs, ott római katolikus értendő. — A tornázás rovatában — = fölmentetett.

Játékdélutánok.

Miután Szeged városa márczius 13-án 122/1901. sz. a. kelt közgyűlési határozattal a játékdélutánok költségeiről gondoskodott, azokat április hóban meg is kezdtük. A minden oldalról fával szegélyezett játszóterület 7500 m², közelében ártézi kúttal. Egy-egy csoportba a következő osztályok vonattak össze: a három I. osztály 180, a két II. 120, a két III. 110, a két IV. 120 tanulóval. A játékdélutánok hétfőn, kedden, csütörtökön és szombaton tartattak mindig 4—6 óra közt, Both Ferencz és Frank István tanárok vezetése és felügyelete alatt. Játékeszközök beszerzésére 100 koronát fordítottunk.

Tornaverseny.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium által előirt intézeti tornaversenyt a IV—VII. oszt. tanulókkal f. évi június 19-én, az I—III. oszt. tanulókkal pedig június 22-én tartottuk meg nagyszámú érdeklődő közönség előtt a következő program szerint:

1. D. u. 3¹/₂ órakor indulás a városi főgymnasium tornaudvarából oszlopokban zászló alatt, kürt- és dobszó mellett az ujszegedi népkert versenyterére.

2. D. u. 4 órakor díszelvonulás a szülők és vendégek előtt és osztályonként felállítás oszlopokba.

3. Ének (Hymnus).

4. A tanulók tag-szabadgyakorlatai 8-as ütemben.

5. Szertornázás nyujtón, korlátan, lovon és bakon. (Az I. II. oszt. tanulók a bakon nem tornáznak.)

6. Egyéni versenyek: a IV—VII. oszt. tanulók közt: rúdugrásban, magasra és távolra ugrásban, súlyemelésben és súlydobásban; az I—III. oszt. tanulók közt: rúdugrás, magasra és távolra ugrásban.

7. Birkózás.

8. Tömeges verseny: kötélhúzás (osztály osztály ellen).

9. Futás-verseny: a IV—VII. oszt. tanulók 150 m., az I—III. oszt. tanulók 100 m. távolra futnak.

10. Ének (Szózat).

11. Visszavonulás a versenytérről oszlopokban zászló alatt, kürt- és dobszó mellett a főgymnasium tornaudvarára.

A versenyben győztesek lettek:

A VII. OSZTÁLYBÓL:

Fáber József bakugrás, magasra ugrás, távolságra ugrás és futásban; Konrád Alajos lóugrásban és súlyemelésben; Kovács Mihály távolra ugrásban; Landgráf Tivadar lóugrás és birkózásban; Múzsai Ferencz bakugrás, távolra ugrás, súlydobás és futásban; Sofró Béla magasra ugrásban, rúdugrásban, súlyemelésben és futásban; Palmann Péter súlydobásban, *Perhács Béla szertornázás és rúdugrásban; *Pittoni Béla szertornázásban és súlyemelésben; *Sávits Sándor szertornázásban és Traum János birkózásban.

A VI. OSZTÁLYBÓL:

Böresök Imre bakugrás, távolra ugrás és futásban; Frekot Miklós lóugrás, bakugrás és távolra ugrásban; Juhász Antal birkózás és futásban; Jung Mátyás magasra ugrás, távolra ugrás, rúdugrás és futásban; Krucsay Kamil súlyemelésben; *Magyar János szertornázás, lóugrás és súlydobásban; *Martin Ferencz szertornázás, magasra ugrás és futásban; Nagy Illés súlyemelésben; Neszmirák Ferencz rúdugrásban és Papp Menyhért súlydobásban.

AZ V. OSZTÁLYBÓL:

Bartole János szertornázásban, bakugrásban és súlyemelésben; Bodonyi Sándor súlyemelésben; Faragó Ödön futásban; *Hoszmann Antal szertornázásban; Kalabusz Gyula lóugrásban; Ocskai Kornél súlyemelésben; *Popov Simon szertornázás, lóugrás, bakugrás, magasra ugrás és rúdugrásban; Springer József távolra ugrás, súlyemelésben és futásban; Staud Miklós szertornázásban; Sümegi Tivadar rúdugrásban és Szlávik Péter bakugrás, magasra ugrás és távolra ugrásban.

A IV. A) OSZTÁLYBÓL :

Baranyi István bakugrás és magasra ugrásban ; Bodonyi László szertornázás és távolra ugrásban ; *Bokor Pál szertornázás, lóugrás, magasra ugrás és futásban ; *Kósa Lajos magasra ugrásban, távolra ugrásban, rúdugrásban, súlydobásban, súlyemelésben és futásban ; Staud Gábor szertornázás és birkózásban ; Szendrei Jenő futásban és Tonheiszter Elemér szertornázás és lóugrásban.

A IV. B) OSZTÁLYBÓL :

Csizmazia Béla birkózásban ; *Felhő Gábor szertornázás, lóugrás, bakugrás, magasra ugrás, távolra ugrás, rúdugrás és birkózásban ; Hódi Pál futásban ; Klivinyi Lajos futásban ; Leiten Miklós szertornázásban ; *Morán Rezső szertornázás és futásban ; *Ónozó Géza szertornázás, lóugrás, bakugrás, magasra ugrásban, távolra ugrásban, rúdugrásban, súlydobásban, súlyemelésben és futásban és Poledna Rezső szertornázásban.

A III. A) OSZTÁLYBÓL :

Balog József bakugrásban ; *Bokor Pál szertornázás, rúdugrás és birkózásban ; Buezkó Dezső távolra ugrásban ; Csik József szertornázásban ; Fári István futásban ; Gál József birkózásban ; Hamza György birkózásban ; Lippai István bakugrás és birkózásban ; Schäffer Dezső távolra ugrásban ; *Tölcseri Ferenc szertornázás, magasra ugrás és birkózásban ; Vuesetics Endre magasra ugrásban és Zauner Richárd futásban.

A III. B) OSZTÁLYBÓL :

Bondi Ferenc futásban ; Dudás József magasra ugrás, távolra ugrás és bakugrásban ; Gajtovits Viktor birkózás és futásban ; *Gombos Gyula szertornázásban ; *Kirschenheuter Jenő rúdugrás, magasra ugrás, távolra ugrás és bakugrásban ; Richter Károly birkózásban. Selmeczi József szertornázás és birkózásban és Winter Ferenc szertornázásban.

A II. A) OSZTÁLYBÓL :

*Bokor Antal szertornázás, rúdugrás, magasra ugrás, távolraugrás és birkózásban ; Hartner László birkózásban ; *Kapovits Mihály szertornázás, magasra ugrás, távolra ugrás, birkózás és futásban ; Magyar István magasra ugrásban ; Nepper Győző szertornázás és birkózásban ; Pálmai Imre birkózásban ; Sevity Miroszláv futásban ; Sugár Géza szertornázásban és Winkler Jenő birkózásban.

A II. B) OSZTÁLYBÓL :

Berecz Imre birkózásban ; Domonkos Pál szertornázásban ; Farkas Antal távolra ugrás és futásban ; *Harcz Lajos magasra ugrás és futásban ; Hodács András birkózásban ; Radits Ferencz távolra ugrás és birkózásban ; Stankov János magasra ugrásban és *Vastag László szertornázásban.

AZ I. A) OSZTÁLYBÓL :

Csukonyi Ferencz birkozásban ; Fendinger György futásban ; Juhász József magasra és távolra ugrásban ; Mészáros Lajos magasra ugrás és távolra ugrásban ; *Múth Béla magasra és távolra ugrásban ; Oltványi József birkózásban ; Répás János futásban ; Róka Gyula magasra ugrás és távolra ugrásban ; Wiblitzauser Ferencz magasra ugrásban és *Zauner István magasra ugrás és távolra ugrásban.

AZ I. B) OSZTÁLYBÓL :

*Augusztich Jenő szertornázás és magasra ugrásban ; Békefi László futásban ; Fischer Marcell birkózásban ; Kertész Sándor magasra ugrásban ; Kürthi Elek szertornázásban ; *Vagner Károly szertornázás, birkózás, magasra ugrás és futásban és Weltner Sándor magasra ugrásban.

AZ I. C) OSZTÁLYBÓL :

Bunyata Ferencz magasra ugrásban ; Heckmann István távolra ugrásban ; *Juhász Róbert magasra ugrás, távolra ugrás és birkózásban ; Mähler Gusztáv távolra ugrás és birkózásban ; Schannen Rezső futás, magasra ugrás és távolra ugrásban ; *Szendrei László magasra ugrás és távolra ugrásban ; Ternesz Ferencz magasra ugrás, távolra ugrás és birkózásban és Trizsniai István futásban.

KÖTÉLHÚZÁSBAN :

VII., V., IV. B), III. B), II. B), I. A), I. C).

KÜRTÖSÖK :

Perhács Béla VII. oszt., Traum János VII. oszt., Hartner Jenő VI. oszt. és László Gyula V. oszt. tanulók.

DOBOSOK :

Kostyal Jenő V. oszt. és Schwartz Gyula V. oszt. tanulók.

Minden osztályból a legkitünőbb tornászok elismerő oklevelet nyertek és ezek nevök elé tett *-gal vannak megjelölve.

Statisztikai kimutatások.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	a) Az egész tanév folyamán felvett tanulók								A mult tan- évhez képest		Az összes beírtak közül tandíjat illetőleg		b) A tanulók közt vallásra nézve volt								c) A tanulók közt anya- nyelvre nézve volt						d) A ta- nulók nyelv- ismerete				
	s z á m a				k ö z ü l				apadás	növekedés	fizető volt	mentes volt	róm. kath.	gör. kath.	gör. keleti szerb	gör. keleti román	árostai evang.	ev. református	unitárius	izraelita	magyar	német	román	tót	szerb román	bolgár	más nyelvű	csak magyarul beszél	hányan tudtak ma- gyarul		
	beíratott	kimaradt	meghalt	vizsgálatlan maradt	vizsgálatot tett	magántanuló	haladó	ismétlő																							
I. A.	60	5	—	—	55	—	54	6	—	—	51	9	43	—	—	—	1	—	—	—	8	44	10	—	—	—	—	—	—	35	55
I. B.	62	6	—	3	53	—	58	4	—	2	53	9	35	—	1	—	—	—	—	—	11	42	10	1	—	—	—	—	28	53	
I. C.	61	4	—	—	57	—	60	1	—	—	53	8	47	—	1	—	1	—	—	—	6	45	11	—	—	—	—	—	27	57	
II. A.	64	1	—	—	63	—	56	8	—	4	55	9	32	—	2	—	—	—	—	—	26	58	2	—	—	—	—	—	45	63	
II. B.	63	1	—	—	62	—	56	7	—	3	39	24	43	—	2	—	—	—	—	—	12	55	5	—	—	—	—	—	45	62	
III. A.	56	1	—	—	55	1	51	5	15	—	49	7	37	—	1	1	—	—	—	—	14	47	7	1	—	—	—	—	35	55	
III. B.	54	3	1	—	50	—	50	4	16	—	41	13	37	—	2	2	—	—	—	—	9	40	7	2	—	—	—	—	34	50	
IV. A.	63	1	1	—	61	—	61	2	—	4	55	8	44	—	3	—	1	—	—	—	11	49	10	—	—	—	—	—	44	61	
IV. B.	60	1	1	—	58	—	58	2	—	2	42	18	40	—	3	—	—	—	—	—	13	43	14	—	—	—	—	—	20	58	
V.	78	4	—	—	74	—	77	1	—	2	67	11	55	—	2	—	—	—	—	—	14	56	16	—	—	—	—	—	34	74	
VI.	59	1	—	1	57	—	57	2	12	—	50	9	43	1	1	—	2	—	—	—	9	46	11	—	—	—	—	—	36	57	
VII.	69	2	—	—	65	—	68	1	—	5	50	19	44	—	2	—	—	—	—	—	16	53	11	—	—	—	—	—	42	65	
VIII.	67	2	—	—	65	—	64	3	—	4	50	17	42	—	1	—	—	—	—	—	17	57	7	—	—	—	—	—	31	65	
Összesen	816	32	3	6	775	8	770	46	43	26	655	161	542	1	21	4	12	28	1	166	635	121	4	—	13	1	1	456	775		
											816																				

Osztály	g) A tanulók illetősége						h) A tanulók egészségi állapota				i) A tanulók magaviselete*				j) A fegyelmi esetek száma				k) A tanulók mulasztása			
	helybéli	megyebéli	más megyebeli	flumei és kerületbéli	horvát- és szlavonországi	más állambeli	betegségi eset				hány tanuló kapott				igazgatói megrovásban részesült tanárok	tanári megrovásban részesült	tanács folytán eltávozott	kizárított	a mulasztott tanítási órák közül			
							nem járványos		járványos	meghalt	jó	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	rossz					igazoltatott	nem igazoltatott	hány tanuló nem mulasztott	hány tanuló mulasztott igazolatlanul
							könnyű	súlyos														
I. A.	37	1	17	—	—	—	52	3	4	—	39	16	—	—	—	—	—	—	2221	—	10	—
I. B.	36	4	13	—	—	—	117	7	4	—	34	19	—	—	—	—	—	—	1743	4	12	1
I. C.	36	1	20	—	—	—	95	4	1	—	42	15	—	1	—	—	—	—	1100	2	16	1
II. A.	58	—	5	—	—	—	125	12	3	—	47	16	—	—	—	—	—	—	1500	4	13	1
II. B.	49	—	12	—	1	—	64	5	6	—	49	13	—	—	—	—	—	—	1411	—	18	1
III. A.	44	1	10	—	—	—	137	6	6	—	40	14	—	—	—	—	—	—	1621	1	12	1
III. B.	41	1	8	—	—	—	63	3	14	1	36	13	1	—	—	—	—	—	1298	16	10	—
IV. A.	43	—	17	—	1	—	150	4	3	1	51	8	—	—	—	—	—	—	1795	—	10	—
IV. B.	34	4	20	—	—	—	96	4	2	1	54	4	—	—	—	—	—	—	1676	—	16	—
V.	48	2	24	—	—	—	121	7	6	—	59	15	—	—	—	—	—	—	1703	—	8	—
VI.	34	—	23	—	—	—	108	—	8	—	45	12	—	—	—	—	—	—	1599	—	6	—
VII.	44	—	21	—	—	—	94	3	6	—	45	17	1	—	—	—	—	—	1182	—	15	—
VIII.	41	2	21	—	1	—	111	7	6	—	53	9	—	—	—	—	—	—	1401	1	9	1
Összesen	545	16	211	—	3	—	1333	55	69	3	594	173	2	—	6	—	—	—	20050	28	155	6
	775						1460				767				6							

* A magántanulók a magaviseletből nem osztályozottnak.

IIa. A tanulásban tett előmenetel.

A rendes tantárgyakat véve														
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	o s z t á l y b a n													
Minden tantárgyból jeles eredményyel	4	5	7	2	3	7	2	3	3	6	2	5	10	59
Minden tantárgyból legalább jó eredményyel	15	10	9	11	13	10	8	12	12	15	12	13	10	150
Minden tantárgyból legalább elégséges eredményyel	24	24	26	35	32	29	25	37	28	44	35	38	38	415
Egy tantárgyból elégtelen eredményyel	4	5	2	7	6	4	13	3	9	6	6	7	5	77
Két tantárgyból elégtelen eredményyel	3	5	2	5	2	1	1	1	6	—	1	2	2	31
Több tantárgyból elégtelen eredményyel	5	4	11	3	6	4	1	5	—	3	1	—	—	43
Összesen	55	53	57	63	62	55	50	61	58	74	57	65	65	775

IIb. A tanítás eredménye összefoglalva.

A tanulók előmenetele	O s z t á l y o n k é n t																Összesen											
	I. A.		I. B.		I. C.		II. A.		II. B.		III. A.		III. B.		IV. A.				IV. B.		V.		VI.		VII.		VIII.	
	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint
Tanulók száma	55	—	53	—	57	—	63	—	62	—	55	—	50	—	61	—	58	—	74	—	57	—	65	—	65	—	775	—
Felsőbb osztályba léphet	43	78.18	39	73.58	42	73.68	48	76.19	48	77.42	46	83.64	35	70.00	52	85.24	43	74.14	65	87.84	49	85.96	56	86.15	58	89.23	624	80.52
Javító vizsgálatot tehet	4	7.27	5	9.43	2	3.51	7	11.11	6	9.68	4	7.27	13	26.00	3	4.92	9	15.52	6	8.11	6	10.53	7	10.77	5	7.69	77	9.94
Az osztályt ismételni tartozik	8	14.55	9	16.99	13	22.81	8	12.70	6	9.68	5	9.09	2	4.00	5	8.20	6	10.34	3	4.05	2	3.51	2	3.08	2	3.08	71	9.16
Nem ismételhet	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3.22	—	—	—	—	1	1.64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	0.38

III. Az 1900—1901. tanévi érettségi vizsgálatok eredménye.

a)		b) Az írásbolin		c)		d) A szóbelin			e) Az érettségit sikerrel végzett ifjak közül																							
Hányan jelentkeztek érettségi vizsgálatra?		Hány készítette el minden dolgozatát legalább elégséges eredménnyel?		Hányan bocsáttattak összesen szóbelire?		Hány lett jelesen			Hány utasított javító vizsgálatra?			Hány utasított ismétlő vizsgálatra a szóbeli alapján?			p á l y á r a k é s z ü l t																	
						é r e t t									theologiai	bölcsész	jogi	orvosi	mérnöki	építész	gépész	vegyész	gazdasági	erdészeti	bányászati	ipari	kereskedői	alsóbb hivatalnok	katonai	művészi	meg nem határozott	
70	66	4	66	14	17	27	5	3	4	9	18	3	7	—	—	1	3	—	—	—	3	17	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—

E tanév folyamán 3 ízben voltak érettségi vizsgálatok, u. m.: szeptember, december és június hónapokban. Szeptember hóban első teljes vizsgálatra állott: 11 tanuló; ezek közül jól érett 2, érett 6, javító vizsgálatra utasított 1, ismétlőre 2. Javító vizsgálatot tett 9; 8 sikerrel, 1 második javítóra utasított. Pótló vizsgálatot tett 2 a latinból jó eredménnyel.

December hóban első teljes vizsgálatra állott 3; mind a 3 ismétlőre utasított. Első javító vizsgálatot tett 1, második javító vizsgálatot tett 1; mindkettő sikerrel.

Június hóban első teljes vizsgálatra állott 56; sikerrel végzett 50. Ismétlő vizsgálatot tett 4, három sikerrel, egy végleg elutasított.

E szerint tehát a tanév alatt javító vizsgálatot tett: 10 sikerrel; ismétlőt 4, ezek közül sikerrel végzett 3, végleg elutasított 1. Pótló érettségi vizsgálatot tett 2 realiskolát végzett tanuló a latinból jó eredménnyel.

Az a), b), c), d) rovatok csak azon tanulókra vonatkoznak, kik első ízben tettek érettségi vizsgálatot, az e) rovat adatai pedig az érettségit sikerrel befejezett összes ifjakra.

IV. Az egész tanév alatt beírt tanulók illetőségének kimutatása megyék szerint az 1900–1901. tanév végén.

Illetőségi hely	O s z t á l y													Összesen
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Szeged	38	41	38	59	50	44	44	44	35	48	34	47	42	564
Aradmegye	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	2	6
Bács-Bodrogmegye	1	—	3	—	—	1	1	1	3	4	4	3	2	23
Beregmegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Békésmegye	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	3
Biharmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Csanádmegye	—	—	—	1	—	1	—	2	3	—	3	2	1	13
Csongrádmegye	1	4	1	—	—	1	1	—	4	2	—	—	2	16
Gömörmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Hunyadmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2
Krassó-Szörénymegye	1	2	—	—	—	—	1	—	—	3	—	—	—	7
Mosonymegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye	—	3	—	—	3	1	—	—	—	2	—	—	—	9
Szepesmegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Temesmegye	5	2	7	—	3	4	2	3	4	5	5	3	4	47
Torontálmegye	12	9	12	4	5	4	5	12	11	9	9	12	12	116
Csehország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Horvátország	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	3
Összesen	60	62	61	64	63	56	54	63	60	78	59	69	67	816

Szertárak.

a) Természettani szertár.

A szertár gyarapodása az 1900—901. tanévben : Ajándékozás útján egy igen értékes eszközzel növekedett a szertár állománya, a mennyiben Nagyságos és Főtisztelendő dr. Dobszay Antal pécsi kanonok úr egy teljesen felszerelt tükörsextantst adományozott az intézetnek. Fogadja Ő Nagysága ez úton is hálás köszönetünket !

Vétel útján a következő készülékek szereztettek be : Hummel-féle voltmeter. Hummel-féle ampèremeter. Pótellenállás az ívlámpához. Kézi rheostat. Watt-féle gőzgépregulator. Üveggömb a centrifugalgéphez. Barometercső vasedénynyel. Nyomókút mintája. Tűzfecskendő mintája. Dubois-Reymond-féle induktív készülék physiologiai hatáskokra. Schumann-féle elektrotermikus készülék. Kapcsoló csavarok. Üvegphotogramm vetítésre.

b) Vegytani szertár.

A természettani és ásványtani előadások alkalmával bemutatott kísérletekhez a szükséges anyagok kellő mennyiségben beszereztettek.

c) Természetrajzi szertár.

Vétel útján szaporodott az állattani rész : Vakondvár. Paradicsommadár. Madár pók. (spiritus praep.) Óriási skorpió (sp. praep.) Hal vérkeringése (iniektió praep.) Az ásványtani rész gyarapodott a leghíresebb gyémántok üvegutánzataival.

Ajándékok. Funák Károly úr ajándéka : tengeri halak részint spiritusban, részint szárítva és 1 drb tengeri pók. Gombkötő János úr ajándéka 1 drb mammut zápfog. Hevesi György VIII. oszt. tan. ajándéka 1 db. mammut zápfog. Reviczky Aladár III. b) oszt. t. ajándéka 3 drb ásvány és 2 drb ásatag csiga. Kristálymintákat készítettek a szertár számára Csizmazia Béla, Felhő Gábor, Váradi Pál IV. b) oszt. tanulók.

Azonkívül a szertár felszerelése gyarapodott 1 drb üveges szekrénynyel, a kitömött állatok számára.

d) Történelmi és földrajzi szertár.

Vétel útján: Hölzel-Langl-féle képek a történelemhez: Nürnberg. Forum Romanum I. II. A tragikus költő háza Pompejiben. Dionisosz szinköre Athenben. Elephantai barlangtemplom. Aeginai templom. A Louvre Párisban. Szt. Pál temploma Rómában. Kölni székesegyház. Walhalla. Hadrian síremléke. 39 kor. 60 fill. érték.

Gaebler és Chervený: Magyarország politikai térképe és Magyarország hegy- és vízrajza. Helmár: A magyar birodalom 888—1849. 4 példány. Összesen 32 kor. ért.

Ajándék útján: A nm. vallás- és közoktatási miniszteriumtól: Kogutovicz: Közép-Európa fali térképe, 22 kor. ért.

e) Philologiai múzeum.

A philologiai gyűjtemény szaporodása: Görög agyagedények. Név szerint: 1. Közönséges korsó aljzattal (ἀμφορεύς), 2. Tömlő alakú korsó aljzattal. 3. Jutalomkorsó (panathenaeai). 4. Etruszk urna (hamveder). 5. Vegyítő edény (κελίβη) támaszfülekkel. 6. Vegyítő edény (ὄξύβαφον) két füllel. 7. alacsony talpú csésze (κύλιξ). 8. Magas talpú csésze (κύλιξ) 9. Óskori serleg (κύλιγ). 10. Aegyptomi vedер. 11. 3 fülű vízfordó korsó (ὕδρεια). 12. 3 fülű vízfordó korsó (κάλπυς). 13. Egy fülű merőedény (ανοχόγ). 14. Egy fülű töltő edény (ἐπιχυσίς). 15. Óskori kancsó. 16. Olajos kancsó (λήκυθος). 17. Kosfej alakú ivópohár (κέρως ἑτυόν). 18. Egy fülű ivópohár (πύθαρος). 19. Közönséges ivópohár (κάνθαρος). 50 kor. érték.

f) Numizmatikai és archeologiai gyűjtemény.

A gyűjtemény gyarapításához a jelen tanévben a következők járultak adományaikkal: Reeh György úr, pécsvárosi tanácsos, egy török papírpénzt; Mosonyi Emil ur egy búr ezüstpénzt; Havlicsek József úr, debreczeni dohányfelügyelő, egy agyagedényt ajándékozott a szeged-csányi ásatásokból; Popper Mór ur 1 drb kupás vésőt (bronz) és 2 drb római rp., Réthy Menotti úr 1 drb vésőt és több drb rp. Az ifjúságtól: (ezüstpénz: ep, rézpénz: rp, nikkelpénz: np, papirospénz: pp, emlékérem: eé) Cziklay Mátyás II. A): 2 ep., Pálmai Imre II. A): 1 drb eé., Kovács Gyula III. A): 2 rp, 1 ep. Ungár Imre III. A): 5 rp, 1 ep. Kaminár Lajos III. B): 13 drb pp. Reviczky Aladár III. B): 2 drb pp. Bodonyi László IV. A): 1 rp. Bokor Pál IV. A): 1 rp. Csikós József IV. A): 1 pp. Deutsch Marczel IV. A): 4 ep, 2 rp. Eberhardt János IV. A): 1 pp, 2 ep, 3 rp. Ernst János IV. A): 4 rp. Gálfi Aladár IV. A): 2 rp. Járosi Jenő IV. A): 1 rp, 3 ep, 1 np.

Kéri József IV. A): 4 pp. Kis Ernő IV. A): 2 rp. 1 pp. Koczor János IV. A): 1 rp, 1 ep. Lovas László IV. A): 5 pp, 1 rp. Pethő Tibor IV. A): egy nemesi oklevelet 1611-ből. Sugár Ernő IV. A): 1 pp., 2 rp. Tonheiszer Elemér IV. A): 2 pp. Veszeloovszky Gyula IV. A): 4 rp. Id. Weisz Sándor IV. A): 1 ep. Znojemszky Gyula IV. A): 2 rp, 1 ep. Bányay Mihály IV. B): 1 rp, 1 ep. Csizmazia Béla IV. B): 1 rp. Hódi Pál IV. B): 2 rp, 1 eé. Kamochay Gyula IV. B): 1 rp. Kilburg József IV. B): 1 rp. Kis Ödön IV. B): 1 rp. Könyvesi Károly IV. B): 1 rp. Mamusits József IV. B): 3 ep, 2 rp. Patzauer Emil IV. B): 2 ep. Pauli József IV. B): 1 ep. Petrik István IV. B): 1 pp. Poledna Rezső IV. B): 2 rp, 2 ep, 1 np. Rév Kálmán IV. B): 1 ep, 1 pp. Rotsching József IV. B): 2 rp, 1 ep. Rónai Sándor IV. B): 1 rp. Schäffer Lajos IV. B): 1 rp. Schlesinger Antal IV. B): 1 ep. Sebők Vilmos IV. B): 1 np. Várady Pál IV. B): 1 rp, 1 ep. Zsiros Lajos IV. B): 1 pp. Juhász Antal VI. 2 rp, 1 ep. Nagyiván Pál VI. 1 eé. Podmaniczky Károly br. VI. 23 ep, 55 rp.

g) Rajzszerár.

E szerár gyarapodása vásárlás útján: A vízfestés tanfolyama 25 leczkében („Cours d' aquarelle“) Ciceri E.-től.

Szemléltető eszközök: Métérrúd fából. Kőbdecziméteres pléhkoczkza, szétszedhető fabetétel. Űrmértékek 1 l.-től 1 cl.-ig. Fügőőn. Szétszedhető bádog-modellek a testek magyarázatához tetraédron, hexaédron, oktaédron, parallelopipedon, egyenes hasáb, egyenes gúla.

E tanszerek Lampel R. tanszerkereskedőtől szereztettek be.

h) Ének- és zeneszerek.

Harrach dr. „Arion“ I. II. vegyeskari énekek gyűjteménye. — Harrach dr. „Arion“ Partitura I. II. — 10 drb. hangjegyoríték. — Hangjegyek az énekkar számára, 4 darab száz-száz példányban sokszorosítva. Összesen 122 korona értékben.

A zeneszerek Meák Gyula, Daubrauwszky Viktor, Niedermayer Antal és Szommer Endre urak, mint a „Szegedi vonós-négyes társaság“ tagjainak adományából szereztettek be; és pedig: egy nagybőgő, egy gordonka, egy mélyhegedű, 8 drb hangjegytartó. hangjegyek. Összesen 334 korona értékben.

Könyvtárak.

a) Tanári könyvtár.

A folyó iskolai évi gyarapodás vétel útján: a) Tudományos folyóiratok és szakközlönyök 1900—1901-re: *Annalen der Physik und Chemie* (Wiedemann) A természet. Szerk. dr. Lendl Adolf és Lakatos Károly. — Budapesti Szemle. Szerk. Gyulai Pál. — Erdélyi Múzeum. Szerk. Szádeczky Lajos. — Hitzónoklati Folyóirat. Szerk. Karkecz Alajos. — Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk. Szilády Áron. — Képes folyóirat. XV. évf. 1—12. f. Szerk. Nagy Miklós. — Magyar Paedagogia. Szerk. Négyesy László. — Magyar nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. — Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. Szerk. Rajner Ferencz. — Katholikus Paedagogia. Szerk. Gyürky Ödön. — Phylologiai Közlöny. Szerk. Heinrich G. és P. Thewrewk E. — Természettudományi Közlöny. Szerk. Szily Kálmán. — Tornaügy. Szerk. Kovács Rezső. — Zeitschrift für die öster. Gimnasien. K. Schenkl Wien. — Zeitschrift für mathem. und natur wiss. Unterricht. Hoffmann. Leipzig. — Lehrproben und Lehrgänge. Dr. Fries und Dr. Menge. Halle. — Durch ganzen Italien. München. — Magyar Iparművészet. Szerk. Fittler Kamill. — Egészség. Szerk. Frank Ödön. Bpest. — Dr. Pecz Vilmos: Ó-kori Lexikon. Összesen 22 cím, 26 kötet, 262 füzetben 262 korona 80 fillér értékben.

b) Könyvek: Dr. Vajda Emil: Középiskolai tanári névkönyv. Győr, 1900. — Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Budapest, 1900. — Osztrák-Magyar monarchia írásban és képen. XVII—XIX. Budapest, 1899—1901. — Egri Kis Katekizmus. Budapest, 1899. Sz. István. T. — Róder Alajos: Bibliai történet. Bpest. 1899. I—II. Endródi Sándor: Századunk magyar irodalma képekben. Bpest, 1900. — Maywald József: Görög nyelv és olvasókönyv. Bpest, 1897. I—II. — Dr. Kachkovich Kálmán: Plutarchos párhuzamos

életrajzai. IV. k. Bpest, 1900. — Tróznér Lajos: A Székely népköltészet. Marosvásárhely, 1900. — Marczali H.: Gróf Leiningen levelei és naplója. 1848—49. Bpest, 1900. — Nemes-Nagy: A magyar viseletek története. Bpest, 1900. — Dr. Istóczy Győző: Flavius J. a zsidó háborúról írt hét könyve, Bpest, 1900. — Dr. Eduardus Margalits: Florilegium proverbiorum universae Latinitatis. Bpest, 1895. Dr. Geréb József: Az olimpos Petiscus nyomán. Bpest, 1893. — A magyar honfoglalás kútfői: Akad. kiad. Bpest, 1900. — Szana Tamás: Száz év a magyar művészet történetéből. Bpest, 1901. — Alexander Bernát: Diderot tanulmányok. (Fil. írók tára). Bpest, 1900. — Alexander Bernát: Diderot válogatott filozofiai művei. Bpest, 1900. — Csengeri János: Catullus versei. Bpest, 1901. — Madarász Gyula: Magyarország madarai. Bpest, 1901. — Hock János Összegyűjtött szent beszédei. Bpest, 1900. Benczúr Béla: A művészeti ipar és dekoratív művészetek stiltana. Bpest, 1897. — Erdélyi Pál: Balassa Bálint. Bpest, 1897. I—II. f. — Iwán Müller: Handbuch der klassischen Altertumwissenschaft. München, 1898. I—X. — Iwan Müller: Atlasz zur Archeologie der Kunst. München, 1897. — Herczegh Ferencz: Ocskay Brigadéros. Bpest, 1901. — Szitnyai Elek: Ész és szív. Bpest, 1901. — Hampel József: Az antik szobrászat története. Bpest, 1900. — Hanusz István: Magyar haza. Kecskemét, 1900. — Dr. Lázár György: Visszaemlékezés a nagy árvíz napjaira. Szeged, 1901. — Brehm-Méhely: Az állatok világa. Bpest, 1901. — Dr. Lehmann Alfréd: Babona és varázslat. Bpest, 1900. I—II. — Fittler-Györgyi: A világ iparművészete Párisban 1900. Bpest, 1901. — Dr. Weisz: Világtörténelem. III., V., VI., VII. Nagy-Beeskerek, 1901. — Molecz Béla: A magyar szőrend történeti fejlődése. Bpest, 1900. — Porzsolt Lajos: A magyar labdajátékok könyve. Bpest, 1885. — Ripka Ferencz: Erzsébet királyné Gödöllőn. Bpest, 1901. — Dr. Richard Hertwig: Lehrbuch der Zoologie. Jena, 1900. — Dr. Oskar Hertwig: Lehrbuch der Entwicklungsgeschichte des Menschen und der Wirbelthiere. Hedin-Sven: Ázsia sivatagjain keresztül, (füzetes kiadás). — Herman Ottó: A madarak hasznáról és káráról. Bpest, 1901. — Összesen 41 mű 50 kötetben, 9 füzetben, 515 korona 84 fillér értékben.

A Magyar Tudom. Akadémia 20 korona átalányért a következő műveket küldötte meg intézetünknek: a) Tudományos folyóiratok és szakközlönyök: Akadémiai Almanach 1901-re. — Akadémiai Értesítő

1900—1901. — Archeologiai Értesítő XX. 3—5. XXI. 1—2. Szerk. Hámpe József. Bpest, 1900. — Akadémiai emlékbeszédek. X. 4—8., 10. Bpest, 1900—1901. — Értekezések a társadalmi tudom. köréből. XII. 6. 7. XIII. 5. — Értekezések a tört. tudom. köréből. XIX. 1., 4. — Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. XVII. 4—8. Nyelvtudományi közlemények. Szerk. Szinyei József. XXX. k. Bpest, 1900. — Mathem. és term. tud. Értesítő. Szerk. König Gyula. XVIII. k. Bpest, 1899—1900. — Mathem. és term. tud. közlemények. Szerk. dr. Lengyel Béla. XVII. k. — Magyar Tájszótár. Szinyei József. II. 6—7. — b) Könyvek: Carlye Tamás: Hősökről. Gyémánt nyakláncz. Bpest, 1900. — Pauler Gyula: A magyar nemzet története Sz. Istvánig. Bpest, 1900. — Bodley: Franciaország. Bpest, 1900. — Jánosi Béla. Az aesthetika története. II. Bpest, 1900. — Összesen 4 mű, 4 kötetben, 19 korona értékben.

A folyó isk. évi gyarapodás ajándék útján: *Magyar kir. kormánytól*: Jelentés a m. kir. kormány 1899-iki működéséről. Bpest, 1900. *A nm. vallás- és közokt. miniszteriumtól*: Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene a 19. sz.-ban Bpest, 1900. L'enseignement en Hongrie. Bpest, 1900. Malonyai Dezső: Munkácsi Mihály élete és munkái. Bpest, 1898. — Osztrák-Magyar monarchia írásban és képbén. 314—337 füzet, közbe 17 füzet hiányzik. I—XXIII. f. — Osztrák-Magyar monarchia írásban és képbén. Magyarország 15 füzet. Bpest, I—XV. f. — A m. kir. vall.- és közokt. min. jelentése 1899-ik évi működéséről. Bpest, 1900. — Venturi A.: A budapesti országos képtár olasz képei. Bpest, 1900. — Osztrák-Magyar mon. Bosznia és Hercegovina. Bpest, 1901. — *A nm. földművelésügyi miniszteriumtól*: Jelentés Magyarország selyemtenyésztése és selyempáráról az 1900. évben. Bpest, 1900. — *A kolozsvári tud. egyetemtől*: A kolozsvári egyetem almanachja 1900—1901-re. Kolozsvár, 1900. — A kolozsvári egyetemen mondott beszédek és pályázatok. Kolozsvár, 1900. — *A kir. József műegyetemtől*: Magyar kir. József műegyetem programja 1900—1901-re. — Magyar kir. József műegyetem 1900—1901. megnyitáskor mondott beszédek. Bpest. 1900. — *A szegedi kisdedővó intézettől*: Szmollény Nándor: Jelentés a szegedi kisdedővó intézetekről. Szeged, 1899—1900. — *A székesfehérvári Vörösmarty-körtől*: Dr. Czapáry László: Vörösmarty emlékkönyve. Székesfehérvár, 1900. — *Szeged sz. kir. várostól*: Jókai Mór összes művei: Napraforgók. Őszi fény. Mesék és regék. A barátalvi levita. Ujabb elbeszélések. Levente. Utazás egy sirdomb körül. Életemből

I—II. Költemények I—II. A Jókai jubileum és a nemzeti díszkiadás tört. Bpest, 1896. — *Csongrádvm. tvh. bizottságától* : Dr. Zsilinszky Mihály : Csongrád vmegye története, III. k. Budapest, 1900. — *Tanker. kir. főigazgató úrtól* : Lang József : Derül-borul. Költemények. Selmezbánya, 1896. — Roscth Arnold : Latin olvasókönyv Corn. Neposból. Budapest, 1899. — Szabó János : Phaedri Augusti Liberti fabularum libri. Bpest 1900. — Kalmár Elek : Szemelvények Titus Livius római történetéből. Budapest, 1900. — Kord Imre : Stiliztika és verstan. Budapest, 1900. — Szamosi János : Görög olvasókönyv. Budapest, 1900. — Hankó-Müller : Természettan. Budapest, 1900. — Brozik Károly : Matematikai és fizikai földrajz. Budapest, 1901. — Lasz Samu : Földrajz. Budapest, 1901. — Endrei Ákos : Német nyelvkönyv. Budapest, 1900. — Arany-Szijártó : Számтан. Budapest, 1901. — Cherven-Schneider : Egyetemes földirati tankönyv. Bpest, 1901. — Baróti-Csánki : Magyarország története. Bpest, 1901. — Bozóky Endre : Matematikai és fizikai földrajz. Bpest, 1901. — Szitnyei Elek : Lélektan és logika. Bpest, 1899. — Góbi Imre : Stiliztika és verstan. Bpest, 1900. — Vaszary Kolozs : Történelem. Bpest, 1901. — Szadeczky L. : Magyarország története. Bpest, 1901. — Vass-Lantos : A Csongrád vmegyei tan. egyes. 30 éves története. Szeged, 1900. — Méhely Lajos : A magyar zoologia érdekében. Bpest, 1899. Még egy hang a magyar zoologia érdekében, Bpest, 1900. I—II. f. — Várad Károly : Szegedtől Rómáig. Szeged, 1893. — Békefi Remig : Közoktatás. Bpest, 1898. — Dr. Dudek János : A keresztény vallás apológiája. Bpest, 1893. — Echo aus Afrika. Kath. Monatschrift. Salzburg, 1898. — Szentkláray Jenő : Sz. Gellért élete. Bpest, 1900. — Dr. Várady Árpád : Egyházi beszéd, Sz. Gellért dicsősége. Temesvár, 1901. — Dedek-Crescens Lajos : Sz. Gellért tiszteletére. Bpest, 1900. — Dr. Szontagh Miklós : Uj-Tátrafüred éghajlati viszonyai. Igló, 1883. — Utasítás az állami népokt. tanint. gondnokságának. Bpest, 1899. — Gyomlálás a történelem kertjében, végzi Aszatoló. Bpest, 1901. — Radnai Farkas : A kereszténység és a királyság szövetsége. Nagy-Várad, 1900. — Cistereius Chronik. 12. Jahrgang. Bregenz, 1900. — Láng József : Virágok a sziklák közt. Zombor, 1901. — Dr. Kunos Ignác : A keleti kereskedelmi akadémia 10. jelentése. Bpest, 1901. — Dr. Kőhegyi Lajos : A harántfekvésekről. Bpest, 1901. — *Rónai Sándor főgymn. IV. b) oszt. tanulótól* : Elementra geometriae practicae. Bpest, 1797. — *Az illető szerzőktől* : Bónis Károly :

Egyetemes számvetés. Nagy-Kőrös, 1888. — Furbás Nándor: Útmutatás a tankerületi főigazgatóságok, középiskolák és más tanügyi hatóságoknak adminisztrálásához. Bpest, 1901. I—II. f. — Összesen 66 mű, 38 kötetben, 109 füzetben 175 kor. 2 fill. értékben.

A tanári könyvtárban a múlt évben volt 2928 mű, 4216 kötetben, 1248 füzetben 16,526 korona 66 fillér értékben. Az ezévi gyarapodás 144 mű, 131 kötetben, 407 füzetben 995 korona 66 fillér értékben, és pedig 1. vétel útján: *a)* önálló szakmunka 41 mű, 50 kötet, 9 füzet, 515 korona 84 fillér értékben; *b)* tudományos folyóirat: 22 mű, 26 kötet, 262 füzet, 262 korona 80 fillér értékben. Az akadémiából 20 korona általány fejében: *a)* önálló szakmunka 4 mű, 4 kötet 19 korona értékben; *b)* tudományos folyóirat 11 mű, 13 kötet, 27 füzet, 20 korona értékben. 2. Ajándék útján: *a)* önálló szakmunka: 30 mű, 24 kötet, 43 füzet, 28 korona 2 fillér értékben; *b)* tudományos folyóirat: 2 mű, 2 kötet, 48 füzet, 9 korona értékben; *c)* vegyes 34 mű, 12 kötet, 18 füzet, 138 kor. értékben.

b) Ifjúsági könyvtár.

a) Az önképzőköri könyvtár a lefolyt iskolai évben a következő művekkel gyarapodott: Bodley, Franciaország, II. k. — Carlyle, Hősökről nyakláncz. — Jánosi, az aesthetika története, II. köt. Pauler, A magyar nemzet története sz. Istvánig. — Madách, Az ember tragoediája. — Cervantes, Don Quijote. — Csokonai válogatott munkái. — Torquato Tasso, A megszabadított Jeruzsálem. — Petőfi válogatott elbeszélő költeményei. — Petőfi válogatott lyrai költeményei. — Beöthy, Széchenyi és a magyar költészet. Lázár, Visszaemlékezés a nagy árvíz napjaira. Gardonyi, Egri csillagok, II. k. — Magyar Nyelvőr. — Századok. — Philologiai Közlöny. — Természettudományi Közlöny és pótfüzetek. — Történelmi életrajzok. — Összesen: 21 kötet, 73 korona 50 fillér értékben. Landesberg Jenő VIII. oszt. tan. ajándéka: Jakab Ödön, Árgirus cz. díszműve.

b) Az ifj. nagyobb és kisebb könyvtár gyarapodása ajándék útján: A Kisfaludy-Társaság Beöthy Zsolt Vörösmarty Mihály cz. füzetéből 40 drbot ajándékozott kiosztásra az ifjúságnak. — Cziklay Lajos hírlapíró 7 darab könyvet ajándékozott: Életképek, (Elbeszélések). Budapest, 1899. — Katholikus hajadonok könyve. — Üdülés órái. Budapest, 1895. — Az őrangyalhoz. Budapest, 1894. — Ugri Matyi. — Marczy és Miska. —

Rudolf emlékalbum. Budapest, 1897. — Összesen 28 kor. 20 fill. ért. — Engel Lajos ur néhány latin auctort, (Teubner-félet) ajándékozott az intézetnek.

Vétel útján a kötelező olvasmányokból folytatólagosan a következő munkákat szereztük be: Berzsenyi Dániel válogatott versei, 8 péld. — Kölcsey Ferencz válogatott versei, 8 péld. — Gárdonyi, A peleskei nótárius, 8 péld. — Kisfaludy S. Válogatott regéi, 8 péld. — Kisfaludy Károly, Válogatott vig elbeszélések, 8 péld. — Jókai Mór, A nagyenyedi két fűzfa, 8 péld. — Jókai Mór, Népvilág, 8 péld. — Ezeken kívül: Petőfi (Badics) Válogatott lyrai költeményei, Válogatott elbeszélő költeményei. — T. Tasso, (Jánosi), Megszabadított Jeruzsálem. — Beöthy Zsolt, Széchenyi és a magyar költészet. — Madách, (Alexander), Az ember tragoediája. — Cervantes. (Huszár), Don Quijote. — Csokonai válogatott munkái. — Dr. Platz Bonifátz, Utazás a természetben, 5 péld. — Tóth Béla, Magyar anekdotta-kincs IV. és V. kötet. — Beöthy Zsolt, Vörösmarty Mihály 24 kötet. Gyöngyösy István Válogatott poetai munkái. — Kriza János költeményei. — Merényi László, Dunamelléki népmesék, 2 kötet. — Jókai, A régi jó táblabírák, 3 kötet. — Kemény Zsigmond, Ködképek. — Lauka Gusztáv, Ujabb novellák. — B. Pongrácz Emil, Úton, útfélen, 2 köt. — Rákosi Viktor, Polgárháború. — Sziklay János, Egy magyar testőr. — Tábori Róbert, A szobor titka. — Tótvölgyi Titusz, A honárulók, 3 kötet, Az ezüst vitéz, 4 kötet. — V. Gaal Karolin, A szökevények. — Joung A., Az elveszett okmányok. — Werner E., Az önző. — Legyouve, Atya, fiú, 2 kötet. — Dr. Acsády Ignác, Magyarország Budavár visszafoglalása korában. — Borovszky Samu, A honfoglalás története. — Deák Farkas, Fogságom története. — Sebestyén Gyula, Az Árpádok története. — Zichy Antal, Esmék, adatok, adomák, gróf Széchenyi István naplójából. — Dr. Toldy László, Görögország fénykora. Dr. Lázár Gyula, Lykurgos és Solon. — Áldor Imre, Róma alapítása és hőskora, Karthago története, Augustus római császár története. — Vértesi Arnold, Julius Caesar története, Nero és az első keresztények. — Áldor Imre, Nagy Constantin esászár, Mohamed élete, Nagy Károly római esászár története. — Dr. Lázár Gyula, A népvándorlás története. — Vértesi Arnold, A rótszakállú Frigyes esászár története, A svájezi szabad köztársaság alapítása. — Dr. Lázár Gyula, A kereszties háborúk története, Velence alapítása és fénykora, Az ozmán birodalom fénykora és hanyatlása. —

Áldor Imre, Kolumbusz Kristóf, V. Károly császár, vagy trónusról a kolostorba, Lengyelország végnapjai, A francia forradalom története, A nagy Napoleon császár története. — Jókai Mór, Magyar nemzeti vértanúk. — Dr. Vajda Emil, Komárom hőse. — Deák Farkas, Budavár visszavétele. — Áldor Imre, II. Lajos és kora. — Sebestyén Gyula, Zrinyi Miklós, a szigetvári hős. — Vachot Sándorné, Ifjúsági iratok. Összesen 154 kötet, 159 korona 50 fillér értékben. Az ifjúsági könyvtárak gyarapodása a lefolyt iskolai évben 182 kötet, 261 korona 20 fillér értékben.

Ertesítés a jövő 1901—1902. tanév megnyitásáról.

A jövő tanévre a beiratások szeptember hó 5. első napján történnek. A felvétel szabályai a következők:

I. A jelentkezés ideje.

A tanintézetnek eddig fennállott párhuzamos osztályai a szükséghez képest a jövő 1901—1902. tanévre is fentartatnak, vagyis 3 első, 2 második, 2 harmadik és 2 negyedik osztály lesz; a négy felső osztály azonban továbbra is párhuzamosak nélkül marad.

Az 1883. évi XXX. t.-cz. értelmében ezen osztályok mindegyikébe 60 tanuló vehető föl s a helybeliek a fölvételnél előnyben részesülnek. Ebből kifolyólag:

1. Szeptember hó 1-én és 2-án csak helybeliek iratkozhatnak be.

2. Szeptember hó 3-án, 4-én és 5-én helybeliek és vidékiek.

3. Valamint a helybeliek a vidékiek fölött, úgy azon vidékiek, kik már előbb is e tanintézet növendékei voltak, az ujonnan jelentkezők fölött a fölvételnél elsőbbséggel bírnak.

II. A bemutatandó okmányok.

1. A gymnasium első osztályába csak oly tanuló vehető föl, ki a 9-ik évet betöltötte s 12 évnél nem idősebb, mely körülmény *keresztlevel* s illetőleg hiteles születési bizonyítvánnyal igazolandó.

2. Az ismeretek mértékére nézve megkívántatik, hogy a tanuló a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártassággal bírjon s erről hiteles iskolai bizonyítványt mutasson föl.

3. A beírásra szülői vagy ezek megbízottja kíséretében jelentkezik a tanuló az igazgatóságnál s itt felmutatja az előbbi tanévről szóló *iskolai bizonyítványát* s azon iskolának *Értesítőjét*, melyben ezen bizonyítványát nyerte, továbbá *keresztlevelét* vagy születési okmányát s szabályszerű *orvosi bizonyítványt* a sikeresen

megtörtént *első himlőoltásról* s ha az ifjú 12 éves, az újraoltásról. *Míg a tanuló ezen okmányokat be nem mutatja, addig magát az intézetbe véglegesen fölvettnék nem tekintheti.*

Az V. osztályba belépő tanuló szülője, illetőleg gyámja köteles kijelenteni, vajjon fia, illetőleg gyámoltja az 1900. évi XXX. t.-cz. értelmében a görög nyelvet, avagy az idézett t.-cz. által meghatározott más tantárgyakat fogja-e tanulni.

III. A tandíjak.

Szeged sz. kir. város köztörvényhatósága 1899. évi 436. szám alatt kelt határozata a tandíjakat 1901. szept. 1-től számítható hatálylyal a következő módon szabályozza :

1. A helybeli ifjú 41 korona 60 fillért, vidéki 67 korona 60 fillért fizet egész évre tandíjul.

2. A tandíj három részletben fizethető; és pedig helybeli tanulók a beíráskor fizetnek 15 korona 60 fillért, a II. és III. időszak kezdetén, vagyis január és április hóban 13—13 koronát; vidékiek a beíráskor fizetnek 23 korona 60 fillért, január és április hóban pedig 22—22 koronát.

3. Szegénysorsú, de jó magaviseletű s előmenetelű növendék tandíjmentességért folyamodhatik. *A folyamodványok Szeged szab. kir. város tanácsához intézendők s beírás alkalmával a gymnasiumi igazgatáságnál nyújtandók be.*

Melléklendő a folyamodványhoz : 1. *A jelen évről szóló hatósági szegénységi bizonyítvány.* 2. Jó előmenetelről tanuskodó iskolai bizonyítvány.

A jó előmenetel olyképen értendő, hogy a gymnasiumból jövő tanulónak a tornázáson és szépíráson kívül a kötelezett tantárgyak nagyobb részéből jó vagy vegyes jeles és jó tanjegye legyen. Az I. osztályba belépő tanulók csak az I. időszak végén nyerendő gymnasiumi Értesítő alapján folyamodhatnak tandíjmentességért.

IV. Javító és pótló vizsgálatok.

Hogy mind a helybeli, mind a vidéki illetőségű ifjak a főntebb kitűzött időben jelentkezhessenek a fölvételre, a fölvételi, javító és pótló vizsgálatok idejéül a helybeliek részére augusztus hó 30-ik, a vidékiek részére pedig augusztus hó 31. napja délelőtt 8— $\frac{1}{2}$ 12-ig, délután 2 $\frac{1}{2}$ —5 óráig tűzetik ki.

Javító és pótló vizsgálatokra bocsáttatnak :

1. Oly egy tantárgyból bukott tanulók, kiket erre a tanári

testület zártérkezleti ítélete följosogít, mely körülmény az iskolai bizonyítványban már jelezve van.

2. A két tantárgyból bukottak közül azok, kik erre a szegedi tankerületi főigazgatóságtól külön engedélyt nyertek. Ezen engedély iránti kérvények 1 koronás bélyeggel ellátva s iskolai bizonyítvánnyal és évközi értesítővel fölszerelve a tankerületi főigazgatósághoz intézendők s július hó 10-ig a gymnasiumi igazgatósághoz benyújtandók.

3. Pótló vizsgálatra igényt tarthatnak azon tanulók, a kik a tanév végén tartott osztályvizsgálatokon betegség miatt nem jelenhettek meg. Ezen vizsgálatra az engedélyt a tanári kar adja meg. A vizsgálat iránti kérvények *hatósági vagy hatóságilag megerősített orvosi és egyéb bizonyítványokkal fölszerelve július 10-ig az igazgatósághoz benyújtandók.* Sem a javító, sem a pótló vizsgálatért díj nem fizetendő.

Szeptember hó 5-én d. e. 8 órakor nyittatik meg a tanév a Szentlélek ünnepélyes segítségül hívásával.

A vidéki szülők és gyámok a gyermekeik részére fölfogadandó szállás iránt az igazgatóságnál tudakozódhatnak. Végül figyelmeztetnek a tanulók, hogy *a nm. vall.- és közokt. miniszter 1899. évi 32,818. sz. rendelete értelmében az új tanterv a jövő isk. évben a IV—VI. osztályban folytatólagosan életbe lép, miért is az új iskolai könyvek megválasztása csak aug. hó folytán történhetik; mindaddig óvakodjanak ódon könyvek vásárlásától, nehogy azok helyett időközben kényteleníttessenek az előirt kiadású tankönyveket beszerezni.*

Szegeden, 1901. június hó 29-én.

Cserép Sándor,

főgymn. igazgató.

TARTALOM.

	Lap
Ünnepi beszéd a magyar kereszténység kilencszázados évfordulójára	9
Útirajzok és tanulmányok	21
Adatok a főgymnasium történetéhez az 1900—1901. tanévben :	
Kovács Ev. János 1841—1901.	157
A) Az intézet állapota	161
B) Az intézet működése	166
C) Általános ügyek	170
D) Felsőbb hatóságoktól érkezett fontos leiratok	173
E) Ifjúsági segélyző egyesület	174
F) Önképző-kör	175
G) Gyorsíró-kör	183
H) A főgymnasium ösztöndíjas és jutalmazott tanulói az 1900—1901. tanévben	
a) Ösztöndíjasok	186
b) Az intézet jutalmazott tanulói az 1900—1901. tanévben	187
Tanári kar :	
A) A kötelezett tantárgyak tanárai	189
B) A nem kötelezett tantárgyak tanárai	191
Előadott tananyag	192
Írásbeli dolgozatok	207
A tanulók előmenetele :	
A) A kötelezett tantárgyakban	210
B) A nem kötelezett tantárgyakban	236
A sorozatban használt érdemjegyek fokozata	241
Rövidítések jelentménye	241
Játékdélutánok	242
Tornaverseny	242
Statisztikai kimutatások :	
I. A tanulók általános áttekintése	246
IIa) A tanulásban tett előmenetel	249
IIb) A tanítás eredménye összefoglalva	250
III. Az 1900—1901. tanévi érettségi vizsgálatok eredménye.	251
IV. Az egész tanév alatt beírt tanulók illetőségének kimutatása megyék szerint az 1900—1901. tanév végén	252
Szertárak :	
a) Természettani szertár	253
b) Vegytani szertár	253
c) Természettudományi szertár	253
d) Történelmi és földrajzi szertár	254
e) Philológiai múzeum	254
f) Numizmatikai és archeológiai gyűjtemény	254
g) Rajzszeret	255
h) Ének- és zeneszerek	255
Könyvtárak :	
a) Tanári könyvtár	256
b) Ifjúsági könyvtár	260
Értesítés a jövő 1901—1902. tanév megnyitásáról	263

